# בִּכּוּרֵי העתים

## הם פרי תבואה לשנת

## תקפ״ב

הכוללים כמה דברים נחמדים, ועניני מדע ותועלת, נועדים לברכת הורים, להוביל שי לבניהם השומעים לקולם, למען ישמע חכם ויוסיף לקח.

---

איין

ניטצליכעס אונד לעהררייכעס

## געשעפטס=

אונד

# אונטערהאלטונגסבוך

אויף דאז יאהר תקפ״ב

פיר

## אללע שטענדע.





(Bikure haitim) (erste Früchte der Zeiten.)

ווין

געדרוקט בייא אנטאן שמיד, ק׳ק׳ פריפיליגיטעס בוכדרוקער.

WIEN, bey ANTON SCHMID k. k. Buchdruker. 1821.

# I.

## בעלעהרונגען
### אונד
## אונטערהאלטונגען.

(א)

# שקיטצען

אויס דער

## געשיכטע דער איזראעליטען׳

1.

מערקווירדיגע פֿארשטעללונג דער יאָנישען יהודים אן דען רעמישען פעלדהעררן אגריפפא.

צו דער צאהל דעריעניגען יהודים, וועלכע נאך דער באבילאָנישען געפֿאנגענשאפֿט ניכט מיט איהרען ברידערן נאך איהרעם פֿאָר־מאליגען פֿאטערלאנדע צוריקקעהרטען, זאָנדערן זיך דא אנזידעל־טען, וואָהין זיא דער צאָרן גאָטטעס צערשטרייעט האטטע, גע־הערען אויך דיא יידישען איינוואָהנער פֿאָן יאָניען (לאנדשאפֿטען אונד אינזעלן אם ארכיפעלאגוס)׳ זיא גענאָססען אונטער דער רע־מישען רעגירונג פֿילע פֿרייאהייטען, זאָ וואָהל אים בירגערליכען לע־בען אלס אויך אין דער אויסאיבונג איהרער רעליגיאָן׳ דעם אונגע־אכטעט ערליטטען זיא פֿאָן דען גריכען, וועלכע דיא מעהרצאהל דער יאָנישען בעוואָהנער אויכמאכטען, אונד זעלבסט רעמישע אונטערטהאנען ווארען, פֿילען דרוק׳ זיא ווארדען פֿאן דענזעלבען מיט פֿילען אבגאבען בעלעסטיגעט, אונד אויף אללע מעגליכע וויזע אין דער אויסאיבונג דער רעליגיאָן געשטערט׳ דאָך ערטרוגען דיא ליידענדען דיזע אונגערעכטיגקייט מיט געדולד, אונד פֿאנדען עס ניכט ראטהזאם, איהרע קלאגען געגען איהרע מיטבירגער נאך ראָם צו

בריגגען

דען· העראָדעס אנטוואָרטעטע, עס זייא ראטהזאמער, דאס זיא
זעלבסט מיט איינער ביטטשריפֿט בייא אגריפפא איינקאָממען, אונד
ער וואָללע איהרע ביטטע שאָן אונטערשטיטצען· הירויף טרוג ער
דעם ניקאָלאס, איינעם געלעהרטען אויס זיינעם געפֿאָלגע, אויף,
פֿיר דיא יאָנישען יהודים איינע פֿאָרשטעללונג צו מאכען, אונד זיא
דעם רעמישען פֿעלדהעררן פֿאָרצובריגנען· אלס אגריפפא אין איי=
נער פֿערזאממלונג מיט העראָדעס אונד אנדערן גראָסען העררען
וואר, טראט ניקאָלאס אים נאמען דער יידישען איינוואָהנער אויף
מיט פֿאָלגענדער

## פֿאָרשטעללונג *):

„מעכטיגער אגריפפא! צו וועם אנדערס קענטען אונטערדריק=
טען איהרע צופֿלוכט נעהמען, אלס צו דעמיעני=
גען, דער דיא מאכט אין הענדען האט, זיא פֿאָן איהרען ליידען
צו בעפֿרייען? וויר ווענדען אונס מיט בעזאָנדערער צופֿערזיכט אן דיך,
אונד פֿערשפרעכען אונס דיינע הילפֿע צום פֿאָראויס, דא וויר ווייּ=
טער ניכטס בעגעהרען, אלס וואס אונס דיא קייזערליכע גנאדע בע=
רייטס בעווילליגט האט, וועלכעס אונס אבער דיאיעניגען ענטציהען,
דיא זאָ גוט אלס וויר איירע אונטערטהאנען זינד· וואס קענטען
יענע געוואלטטהעטיגען געגען דיזע גנאדע איינווענדען? איזט זיא
איינע גראָסע וואָהלטהאט, זא זאָללטען זיא אונס דיאזעלבע אויס
דער ריקזיכט פֿערגעננען, ווייל איהר אונס דערזעלבען ווירדיג היל=
טעט; איזט זיא נור איינע געררינגע בעגינסטיגונג, זאָ ווערע עס
שענדליך פֿאָן איהנען, אונס אויך דיזע געררינגע וואָהלטהאט ניכט
רוהיג געניסען צו לאססען· עס ערהעללעט הירויס דייטליך, דאס
דיא אונטערדריקער, וועלכע אונס אים גענוססע דער פֿאָן אייך בע=
וויללינגטען פֿרייהייט שטעהרען, אייער אורטהייל ניכט אכטען,
אונד דורך דיא, געגען אונס פֿעראיבטע אונגערעכטיגקייט אויך איירער
עהרע צו נאהע טרעטען"·

„וועלכעס פֿאָלק אויף ערדען, ווען מאן עס אין דיא נאָטהווענ=
דיגקייט זעטצען זאָללטע, דאז לעבען צו פֿערלירען,
אָדער

*) נאך איינער טרייען איבערזעטצונג דעס גריכישען אריגינאלס דעס יאָזעפֿוס·

ברינגען· בים זיך ענדליך איינע געלעגענהייט עראייגנעטע, וועלכע
פֿיר איהרע גערעכטע זאכע ניכט ערווינשטער זיין קאָנטע· עס וואר
אונטער דער רעגירונג דעס קייזערס אויגוסטוס, אלס דער רע-
מישע פֿעלדהערר אגריפפא מיט איינער פֿלאָטטע אויסגעשיקט
וואורדע, אום אין דען לענדערן אם שווארצען מעערע נייע עראָבע-
רונגען צו מאכען· אלס דיא פֿלאָטטע דעם לאנדע יהודה פֿארביי-
זעגעלטע, שטיג אגריפפא אנס לאנד, אום דעם יידישען קעניג
הערָאָדעס, וועלכער מיט דעם קייזער אויגוסטוס אין דער איני-
ניגסטען פֿריינדשאפֿט לעבטע, איינען בעזוך אבצושטאטטען· הע-
ראָדעס נאהם איהן מיט אללען מערקמאהלען דער אכטונג אונד
פֿריינדשאפֿט אויף, אונד אויך דאז יידישע פֿאָלק ערצייגטע דעם
פֿעלדהערדן אללע ערדענקליכע עהרע· אגריפפא בעצייגטע זיך ניכט
מינדער פֿריינדליך אונד דאנקבאר, אינדעם ער אין דען טעמפעל
צו ירושלים פֿילע אָפּפער בראכטע, דעם גאָטטעסדינסט אָפֿט
בייאוואָהנטע, דעם פֿאָלקע גלענצענדע גאסטמעהלער גאב, אונד
רייכליכע געשענקע אויסטהיילטע· נאכדעם אגריפפא דעם קעניג
הערָאָדעס זיינע עראָבערונגספלאנע מיטגעטהיילט האטטע, שיפֿטע
ער זיך ווידער צו זיינער בעשטימונג איין· הערָאָדעס, אָהנע דיעס
אגריפפא איין וואָרט דאריבער געזאגט צו האבען, זאממעלטע אין
דער געשווינדיגקייט איינינע טויזענד מאן, דיא ער זעלבסט בע-
פֿעהליגטע, אונד זיא דעם אגריפפא אלס הילפֿסטרופפען צופֿיהר-
טע· דיזעס פֿריינדשאפֿטליכע צופֿאָרקאָממען וואר דעם אגריפפא
אייסערסט וויללקאָממען, אונד ער שענקטע נונמעהר דעם יידישען
קעניגע זיין פֿאָללעס צוטרויען, זאָ דאס דיזער וועהרענד דעם גאנ-
צען קריגעס ניכט פֿאָן זיינער זייטע קאם· נאך געשעהענער עראָבע-
רונג, צו וועלכער הערָאדעס מיט זיינער מאננשאפֿט פֿילעס בייא-
טרוג, טראט אגריפפא זיינע ריקרייזע אן, מאכטע מיט זיינעם גע-
פֿאָלגע איינע רייזע צו לאנדע, אונד קאם, אין בעגלייטונג דעם יידי-
שען מאָנארכען, אין יאָניען אן· — ווער וואר פֿראָהער אלס דיא
דאזיגען אונטערדריקטען יידישען איינוואָהנער, דא זיא איינען קע-
ניג אויס איהרעם פֿאָלקע אין איהרער מיטטע, אונד מיט דעם
גראסען פֿעלדהעררן דער רעמישען אָבערהעררשאפֿט אים בעסטען
פֿערשטענדניס זאהען! זיא קלאגטען דעם הערָאָדעס איהרע לייבען,
אונד באטען איהן, ער מעכטע זיך פֿיר זיא בייא אגריפפא פֿערווענ-
דען

געבען, דאס מאן איהן פֿערעהרע · וואס איזט איבריגענס אין אונ=
זערן געברייכען, דאס צו ערגערניס אנלאס געבען קאן? וואס איזט
אין דענזעלבען, דאז ניכט דער וואהרען גאָטטעספֿורכט אונד דער
גערעכטיגקייט ענטשפרעכע? וויר דירפֿען אונס אונזערער געברייכע
אונד אונזערער ארט צו לעבען גאר ניכט שעמען· וויר ענטהאלטען
אונס יעדען זיבענטען טאג אללער געשעפֿטע, בעשטיממען דיזען
הייליגען רוהטאג צור ערלערנונג אונזערער געזעטצע, אונד פֿינדען
דיזעס צור בעפֿערדערונג גוטער זיטטען זעהר צוועקמעסיג·

„ווען אונזרע געברייכע, אויפֿס ערנסטליכסטע ערוואָגען, שאָן אן
אונד פֿיר זיך ניכטס טאדעלהאפֿטעס ענטהאלטען, זאָ זינד
זיא אויך דורך איהר אלטערטהום עהרווירדיגער אלס מאנכע גלויּ=
בען; זאָ דאס וויר געגען גאָטט זינדיגען, ווען וויר זיא, דיא איין זאָ
לאנגער געברויך געהייליגט, יעטצט פֿאהרען ליסען"·

„דיא אונגערעכטיגקייטען, וועלכע זיך אונזרע פֿיינדע געגען אונס
ערלויבען, זינד פֿאָלגענדע: זיא בעמעכטיגען זיך אויף איינע
קירכענרייבערישע ווייזע דער געלדער, דיא וויר צום הייליגען גאָטּ=
טעסדינסטע בעשטיממען; זיא בעלעסטיגען אונס, דא וויר דאָך
פֿרייע בירגער זינד, מיט שווערען אויפֿלאגען; זיא נעטהיגען אונס,
אן אונזערן הייליגען רוהע=אונד פֿעסטטאגען פֿאָר געריכט אין געמיי=
נען אנגעלעגענהייטען צו ערשיינען, אונד אָפֿט אָהנע נאָטה, בלאָס
אין דער אבזיכט, אונס אין דיזער אויסאיבונג אונזרער רעליגיאָן צו
שטעהרען, דערען אונשעדליכקייט זיא זעלבסט קעננען· זיא האנ=
דעלן אלזאָ געגען דען זין איירער רעגירונג, וועלכע שטעטס דאהין
שטרעבט, פֿרידע אונד איינטראכט אונטער איהרען אונטערטהאנען
צו ערהאלטען"·

„וויר ביטטען דאהער, מעכטיגער אגריפפא! דאס דוא אונס
פֿאָן דיזען אונטערדריקונגען בעפֿרייען מעגעסט, דאס וויר
נאך וויא פֿאָר נאך אונזערן געזעטצען אונד געברייכען לעבען
דירפֿען, אונד דאס אונזרע ווידערזאכער ניכט מעהר געוואלט איבער
אונס האבען, אלס וויר יע איבער זיא צו האבען פֿערלאנגען"·

„אונזרע ביטטע איזט ניכט נור גערעכט, זאָנדערן איזט אונס אויך
לענגסט פֿאָן דער גנאדע איירער רעגירונג געוועהרט
וואָרדען· דיזע פֿערווילליגונג בעפֿינדעט זיך איינגעגראבען אין קו=
פֿפֿערנע טאפֿעלן אים קאפיטאָליום צו ראָם, וואָ זיא נאָך הייטי=

אָדער זיינען פֿעטערליכען זיטטען אונד געברייכען, זיינען אָפּפֿערן, פֿייער־אונד פֿעסטטאגען, דיא עס זיינען געטטערן וויהעט, צו ענטזאגען, ווירדע ניכט עהער אללעס ערדולדען, אלס זיינע פֿע־טערליכע רעליגיאָן צו פֿערלייגנען? וועלכע בלוטיגע קריגע זינד ניכט שאָן וועגען דער רעליגיאָן ענטשטאנדען? — בייא דער רוהע אונד דעם פֿרידען, דעססען זיך יעדער, דער זיך דעם שוטצע איידער געזעטצע אונטערווירפֿט, צו ערפֿרייען האט, האלטען וויר עס פֿיר דיא גרעססטע וואָהלטהאט, דאס עבען דיזע שיטצענדען געזעטצע איינעם יעדען דיא פֿרייע אויסאיבונג זיינער רעליגיאָן געשטאטטעט; זיא, אונזרע פֿיינדע, אונטערשטעהען זיך, דינגע געגען אנדערע אויס צו איבען, דיא זיא אויף קיינע ווייזע פֿאָן אנדערן ערדולדען ווירדען; אלס אָב עס וועניגער שטראַפֿבאר זייא, זיינע אייגנע גאָט־טעספֿורכט אויס דען אויגען צו זעטצען, אלס אנדרע אן איהרער פֿרעממיגקייט צו הינדערן"!

עס גיבט אבער נאָך איינע אנדרע בעטראכטונג׳ עקסיכטירט יעטצט וואָהל איין פֿאָלק, איין געשלעכט אדער איינע שטאדט אויף ערדען, זאָ זיך ניכט גליק ווינשט, אונטערם שוטצע דער רעמישען אָבערהערשאַפֿט צו לעבען? ווער וואָללטע וואָהל גערן איירע גונסט פֿערשערצען? געוויס נימאנד, דער זיינע געזונרען זיננע האט׳ גלייכוואָהל זעטצען זיך יענע פֿיינדע, דיא אונס איירע וואָהלטהאטען ענטציהען, אין דיא געפֿאהר, אללע דיא גראָסען אונד אונצעהליגען בעגינסטיגונגען צו פֿערלירען, דיא זיא איירער גנאדע צו פֿערדאנקען האבען· דען איזט עס ניכט איין גראָסעס, דאס וועהרענד אנדרע פֿעלקער קעניגען אונטערוואָרפֿען זינד, זיאָן אונטער דעם שוטצע דער רעמישען פֿירשטען איין פֿרייעס אונד רוהי־געס לעבען פֿיהרען"?

„זאָ זאָללטע אונס אויך אונזער לעבען, דאז נימאנדען בעלעסטיגט, שאָן דארום ניכט מיסגעננט ווערדען, דא וויר קינען אנשפרוך אויף דיא וואהלפֿאהרט מאכען, דערען זיך איירע איבריגען אונטער־טהאנען ערפֿרייען, אונד בלאָס דיא פֿרייע אויסאיבונג אונזרער פֿע־טערליכען רעליגיאָן בעגעהרען; איינער רעליגיאָן, דיא אן אונד פֿיר זיך ניכטס טאדעלהאפֿטעס האט, אונד אויך פֿיר דיאיעניגען ניכט אונערטרעגליך איזט, דיא זיא דולדען; דען גאָטט ליבט זאָ וואָהל דיאיעניגען, דיא איהן פֿערעהרען, אלס אויך דיא, וועלכע עס צו

געבען

אלס דוא אין ירושלים ווארסט; מיט וועלכען געבעטע! דוא איהן פֿערעהרטעסט; וויא דוא אונזער פֿאָלק מיט פרעכטיגעז נאכט מעהלערן ערפֿרייעטעסט, אונד מיט וועלכעם וואָהלגעפֿאללען דוא איהרע גאסטפֿריינדליכע בעווירטהונג אויפֿנאהמסט: זאָ קעננען וויר מיט צופֿערלעסיגקייט דארויס אבנעהמען, עס מיססע דאז יידישע פֿאָלק מיט איינעם זאָלכען מעכטיגען רעמישען פֿירשטען אין דעם בעסטען פֿערשטענדניס שטעהן, אונד דיעס אין פֿאָלגע דער בעזאָנדערן פֿריינדשאפֿט, וועלכע צווישען דיר אונד דעם יידישען קעניג אָבוואלטעט".

**דאהער** ביטטען וויר דיך פֿלעהענדליך אין געגענווארט אונזערס קעניגעס, דאס דוא עס ניכט געשטאטטען וואָללעסט, דאס אונס דאזיעניגע, וואס איידע גנאדיג אונס לענגסט פֿערהייסען האט, דורך דיא באָזהייט אנדערער ענטצאָגען ווערדע"!

**געגען** דיזע פֿאָרשטעללונג דעס ניקאָלאס וואוסטען דיא גריכען ניכטס צו זאגען; זיא געשטאנדען דיא טהאטזאכען אונד ווענדעטען בלאָס דאגעגען איין, דאס דיא יהודים פֿרעמדע ווערען, אונד דיא גריכען דורך זיא בעטהייליגט ווערדען. ווארויף דיא יהודים אנטוואָרטעטען, דאס, דא זיא שאָן לאנגע היר וואָהנטען, אונד פֿאָן דער רעמישען רעגירונג אלס פֿרייע בירגער ערקלעהרט וואורדען, מאן זיא ניכט מעהר אלס פֿרעמדע בעטראכטען קעננע, בעזאָנדערס דא זיא ניכט פֿאָן אללען בירגערליכען רעכטען געברויך מאכען, אונד נור פֿרייע איבונג איהרער רעליגיאָן בעגעהרטען.

**אלס** אגריפפא דיא בילליגקייט דער זאכע איינזאה, אנטוואָרטעטע ער: ער טהוע עס ניכט אללײן זיינעם פֿריינדעס הורדעס זאָנדערן פֿילמעהר דער גערעכטיגקייט דער זאכע וועגען, דאס ער זיך צו גינסטען דער ביטטענדען ערקלעהרע. ער ווירדע דענזעלבען אויך נאָך וויית מעהר בעגינסטיגונגען בעוויללינגט האבען, אין זאָ פֿערן עס ניכט צום נאכטהייל דעס רעמישען פֿאָלקס איזט, ווען זיא מעהר פֿערלאנגטען. דא עס אבער נור דאזיעניגע בעטריפֿט, וואס דיא רעמישע רעגירונג דען יהודים בעריייטס איינגערײמט האט, זאָ נעהמע ער קיינען אנשטאנד, דיא רעכטע דער יהודים צו בעשטעטיגען, אונד אונטערזאגע עס דען גריכען ביא שארפֿער אהנדונג, איהרע יידישען מיטבירגער פֿערנער איִם געניססע איהרער רעכטע צו שטעהרען.

געס טאגעס צו לעזען זינד · אהנע צווייפעל האבט איהר אונס
דערזעלבען ווערטה געפונדען; געזעטצט אבער אויך, וויר העטטען
דיזעלבע ניכט פערדינט, זא ליגט עס שאן אים קאראקטער דער
עדלען רעמער, דאס זיא אללען איהנען ערגעבענען פעלקערן,
אהנע אויסנאהמע, ניכט נור פאן איהרען אלטען פריואהייטען
ניכטס ענטציהען, זאנדערן זיא אויך טעגליך מיט נייען וואהלטהא-
טען איבערהייפען ·"

„דאמיט עס אבער ניכט דאז אנזעהן האבע, אלס וואללען וויר
אונזערע, דען רעמערן איינסט געלייסטעטען דינסטע צו האך
אנשלאגען, זא צייגען וויר בלאס אויף דען, היר געגענווערטיג זיט-
צענדען קעניג אויס אונזרער נאטיאן הין · — וועלכע דינסטע,
וועלכע פריינדשאפט האט ער ניכט איירעם פאלקע ערוויזען! האט
ער עס יע אן זיינער טרייע געגען אייך פעהלען לאססען? בייא וועל-
כער געפאהר וואר ער ניכט דער ערשטע, דער זיך איירענטוועגען
היניין וואגטע? וואס האנדער, דאס וויר ניכט שאן זיינעטוועגען
אויף איירע גנאדע זאללען אנשפרוך מאכען קעננען ·

„וויר קעננען היר בעזאנדערס דיא טאפפערקייט זיינעס פאטערס,
אנטיפאטער, ניכט פערשווייגען, דיא דערזעלבע אין
דען קריגען דעס צעזארס מיט דען עגיפטערן בעוויז, וואבייא
ער איהם מיט צווייא טויזענד מאן צו הילפע צאג, אונד זיך אין
אללען שלאכטען צו לאנדע אונד צו וואססער אויסצייכנעטע, וויא עס
איהם ניכט זא לייכט יעמאנד צופאר טהאט · וויר קעננען צוגלייך דיא
דאנקבארקייט דעס צעזארס ניכט פערשווייגען, דיא דערזעלבע גע-
גען אנטיפאטער ערוויז, אינדעם ער איהן מיט קעסטליכען געשענ-
קען פערעהרטע · אויך מיססען וויר דער בריפע געדענקען, דיא
דער קייזער דעסהאלב אן דען ראטה צו ראם געשריבען, וואָרין ער
דיא טהאטען דעס אנטיפאטער האך אנפריז, אונד איהם דיא
עהרע דעס רעמישען בירגערעכטס אויסווירקטע · — איזט דיזעס
אללעס ניכט אנצייגע גענוג, דאס וויר אונס דער גנאדע איירער
רעגירונג ווירדיג געמאכט האבען? אונד איזט דיא איניגסטע
פריינדשאפט, אין וועלכער אונזער קעניג מיט דען רעמערן לעבט,
ניכט בעשטעטיגונג יענער פערגינסטיגונג גענוג"?

„דא אונס פערנער פאן אונזערן ברידערן אין יהודה בעריכטעט
וואורדע, וועלכע אפפער דוא אונזערס גאטט בראכטעסט,

אלפ

זאגעס זיינען קריגספֿעלקירן דען גראָסען מאַרקט צו ירושלים צור פֿלינדערונג פרייז גאב, וואָבייא פֿילע טויזענד בידרגער נידערגעמעצעלט װאורדען, וואגטע זיך דיזע פרינצעססין, וועלכע דאמאהלס געראדע אין דער שטאדט וואר, צו דעם וויטהריך, אום דורך איהרע פעדזענליכע ערשיינונג אונד איהרע פֿירביטטע איין צארטגעפֿיהל אין איהם צו ערוועקען, אונד דיעס געמעטצעל אונד דער פלינדערונג איין ענדע צו מאכען ׃ דער אונמענש וויז זיא אבער ניכט נור צוריק, זאָנדערן ליס זיא אויך מיט זיינען העללישען ווערקצייגען פֿערפֿאָלגען, זאָ דאס זיא מיט פֿילער מיהע אונד מיט העכסטער לעבענסגעפֿאהר איהרען פאללאסט וויעדער ערדייכטע ׃ דאדורך וואורדע זיא יעדאָך ניכט מוטהלאָז געמאכט, גינג פֿילמעהר דען נעכסטען פֿאָלגענדען טאג נאָכמאהלס צו איהם; בארפֿוס (דען עס וואר נאָך וועהרענד דער צייט איהרעס געליבדעס) אונד אין דער דעמיטהיגסטען שטעללונג ווארף זיא זיך צו דען פֿיסען זיינעס ריכטערשטוהלס, אונד באט איהן אין דען אללעראונטערטהעניגסטען אויסדריקען, דעם בלוטפֿערגיסען איינהאלט צו טהון ׃ דער בעזעוויכט ווירדיגטע זיא אבער ניכט דער גערינגסטען אכטונג, זאָ דאס זיא צום צווייטען מאהל געפֿאהר ליף אין שטיקען געהויען צו ווערדען, עהע זיא נאָך הויזע קאָממען קאָנטע ׃ —

דיזע פרינצעססין וואורדע נאכהער פֿאָן דעם רעמישען פֿעלדהערן טיטוס זעהר בעגינסטיגעט; ער ליבטע זיא אויפֿס צערטליכסטע, אונד נאהם זיא מיט איהרעם ברודער, דעם קעניג אגריפפא, נאָך דער ערָאבערונג פֿאָן יהודה אונד ירושלים, מיט זיך נאָך ראָם, וואָ זיא אין זיינעם הויזע לעבטע, אונד פֿאסט אונאומשרענקט איבער דיא געשעפֿטע זיינער דױזהאלטונג רעגירטע ׃ זיינע נייגונג צו איהר וואוכס דערגעשטאלט, דאס ער איהר דיא עהע פֿערשפראך ׃ דיזעס פֿערשפרעכען ווירדע ער געוויס געהאלטען האבען, ווען ער ניכט געפֿונדען העטטע, דאס דיא רעמער גענצליך דאגעגען זינד ׃ אום זיך דאהער, זיינעם צילע געמעס,

דען

---

דיא רעמער ערגריפֿען, העלבנס דיא געגנלוגהייט אויפֿלעזונג דעס יודישען שטאאטס, אונד איקען דאמיט פֿערבונדענען יאממער צור פֿאלגע האטטע, זא וויא איך בעריכטעס אנדערווערטס ערוועהנטע ׃ סדר העבודה, oder Siehe Historisch-Kritische Darstellung des jüdischen Gottesdienstes p. 167.

יעטצט שטאנד הערָדעס אויף, אונד שטאטטעטע דעם אגריפ־
פא אים נאמען דער יהודים דאנק אב · דיא האָהען
פריינדע אומארמטען זיך, אונד זאָ וואורדע דיא זיטצונג אויפגעהאָבען ·

2·

## מעננליכער מוטה דער פרינצעססין בערעניצע·

בערעניצע, טאָכטער דעם פאָרלעטצטען, אונד שוועסטער דעם לעטצטען קעניגס דער יהודים (ביידע אום דעם הע־
ראָדיאנישען הערושערשטאם, אונד דען נאמען אגריפפא פיה־
רענד), ווארד פיר דיא שענסטע איהרעס געשלעכטס געהאלטען ·
איהרע האָהע אבקונפט זאָ וואָהל אלס איהרע אויסעראָרדענט־
ליכע שענהייט, פערבונדען מיט איינעם דורכדרינגענדען גייסט אונד
איינער מעננליכען הערצהאפטיגקייט, האטטען איהר פילע אנבע־
טער פערשאפט, דערען נאכשטעללונג איהרע טוגענד, זעלבסט
אין איהרעם ווינשטאנדע, ערשיטטערטען, זאָ דאס זיא אין איה־
רען יינגערן יאהרען מאנכער לאסטערהאפטען פערגעהונגען בעשול־
דיגט וואורדע · אלליין מיט דער צונאהמע איהרער יאהרע, וואָבייא
אבער איהרע שענהייט ניכט אים גערינגסטען אבנאהם, קעהרטע
זיא אין זיך זעלבסט צוריק, ריס זיך פאָן דעם שווארם איהרער
אנבעטער לאָז, אונד טהאט אויף איינע בעשטיממטע צייט דאז
געליבדע דער ענטהאלטזאמקייט (נזירות), וועלכעם זיא אויפס
שטרענגסטע ערפיללטע · זיא צייכנעטע זיך נאכמאלס עבען זאָ
זעהר דורך טוגענדהאפטע, גראָסע אונד העלדענמיטהיגע טהאטען
אויס, אלס זיא זיך פאָרהער דורך יוגענדליכע שוואכהייטען פער־
דעכטיג מאכטע · איינע בעוואונדערנסווירדיגע הערצהאפטיגקייט
צייגטע זיא, אלס זיא זיך פיר איהרע אונגליקליכע נאטיאָן בייא
דעם רעמישען שטאטטהאלטער, דעם בלוטדורשטיגען געסיוס
פלאָרוס פערוואנדטע · דיזער אונמענש הויזטע אונטער דעם
ארמען יידישען פאָלקע מיט קאנניבאלישער גרויזאמקייט, מאָרדע־
טע אונד פלינדערטע אָהנע ריקהאלט · *) אלס פלאָרוס איינעס
טאגעס

*) ער האָר איינענטליך דיא איזזאר, דאס דיא יהודים וואפפען גענען

דאמיאָנעז נאך דער ריקקעהר אוים דער באבילאָנישען געפאנגענ-
שאפט איין ווייזער קעניג אין עגיפטען, פטאָלעמיוס פילאָ-
דעלפוס, וועלכער איינע אונגעמיין גראָסע ביבליאָטהעק אין
אלכסאנדריא אנלעגטע, אויף אנראטהען זיינעס געלעהרטען
ראטהס אריסטעאוס, אויך דאז יידישע געזעצבוך, אונד צוואר
אינס גריכישע איבערזעטצט, איס בעזיטזן צו האבען ווינשטע׳ ער
שריב דאהער איינען זעהר פריינדשאפטליכען בריף אן דען דאמא-
ליגען האָהענפריסטער צו ירושלים, אלעזר כהן הגדול (וועל-
כער צוגלייך דאז וועלטליכע רעגימענט איבער דיא יהודים פיהר-
טע), דען ער אום איין עקסעמפלאר דעס הייליגען בוכעס, אונד —
דא נימאנד פאָן זיינען געלעהרטען דער העבראישען שפראכע קונ-
דיג וואר, — צוגלייך אום זעכס דער געלעהרטעסטען מעננער אויס
יעדעם שטאממע, אלזאָ אום 72 יידישע געלעהרטע, אינשטענ-
דיגסט באט, דיא נאך זיינער רעזידענץ קאָממען; אונד דאזעלבסט
דאז איבערזעטצונגסגעשעפט בעטרייבען מעכטען; דאמיט ער זיך
אויף דיא טרייע דער איבערזעטצונג פערלאססען קעננע׳ דיזעס
שרייבען שיקטע ער דורך צוויא זעהר פאָרנעהמע געזאנדטע, אונד
בעגלייטעטע עס מיט דען קאָסטבארסטען געשענקען אין דען טעמ-
פעל אונד אן דען האָהענפריסטער׳ — פאָלגענדעס איזט דאז

## שרייבען דעס קעניגס

"פטאָלעמאוס, קעניג פאָן עגיפטען, ווינשט דעם האָהענפרי-
סטער אלעזר גליק אונד פרידע"!

פערשידענע שיקזאלע האבען אין פריהערן צייטען פילע יהודים
גענעטהיגט, איהר פאטערלאנד צו פערלאססען,
אונד זיך אין אונזערן שטאאטען אנצוזידלען׳ איינינע פאָן איהנען
מאכטען זיך גלייך נאך דער צערשטעהרונג ירושלים׳ס דורך דיא
באביליאָניער היר אנזעסיג, אונד אנדערע ווארדען פאָן דעם קעני-
גע, מיינעם פאטער, אין דען קריגען מיט דען יהודים צו געפאנגע-
נען געמאכט אונד היהער געבראכט׳ מיין פאטער וועהלטע יע-
דאָך דיא טיכטיגסטען פאָן איהנען אויס, אונד שטעללטע זיא בייא
זיינעם העערע מיט אנזעהנליכעס געהאלט אן׳ נאכדעם ער זיך
פאָן איהרער טרייע אונד טאפפערקייט איבערצייגט האטטע, טרויע-
טע ער איהנען דיא פעסטונגען אן, אום דיא עגיפטער אין שרעקע

דען וועג צום קייזערטהום צו באהנען, וואר ער געגעטהיגט, זיא מיט בידער זייטיגען אונווילליגן פאָן זיך צו לאססען· — זיא לעבטען נאכהער זעהר איינגעצאָגען, שטארב אין איינעם שטיללען (פאָן דען געשיכטשרייבערן ניכט אנגעגעבענען) אָרטע, אונד מיט איהר ערלאָש דער לעטצטע גלאַנץ דער העראָדיאנישען הערר־צערפאמיליע·

---

3.

שרייבען דעם עגיפטישען קעניגס, **פטאָלאָמעאוס פילאָדעלפוס** (תלמי המלך), אן דען יידישען האָהענפריסטער **אלעזר**, בעטרעפפענד דער איבערזעטצונג דער הייליגען שריפט אינס גריכישע, נעבסט אנטוואָרט דעם האָהענפריסטערס·

---

**וויי**ט איבער טויזענד יאהרע בליב דאז ערבטהייל דער געמיינדע יעקב׳ס, דאז הייליגע געזעטצבוך מאָזיס, אללען איבריגען פעלקערן דער ערדע אונבעקאנט· טהיילס אויס פאלשען בעגריפפען, דיא מאן דאמאלס פאָן דיזער געטטליכען לעהרע האטטע, אונד טהיילס אויס נאכלעססיגקייט, אויס גלייכגילטיגקייט פיר דיא לעהרען אנדרער רעליגיאָנען. ווען זיא אויך נאָך זאָ געדיגען וואַרען, פיעל עס קיינעם ניכט • איזראעליטען צו יענער צייט איין, זיך דאמיט בעקאנט צו מאכען, פילוועניגער עס אין זיינע לאנדעסשפראכע צו איבערטראגען· פאָן דער אנדערן זייטע הילטען דיא אלטען איזראעליטען איהר געזעטצבוך פיר צו הייליג, אלס דאס זיא איינע אבשריפט דאפאָן זעלבסט איינעם געמיינען מאננע אויס איהרער נאטיאָן, געשווייגע יעמאנדען אויס איינעם אנדערן פאָלקע אין דיא הענדע געבען זאָללטען· דא נון פערנער דיא העבראַאישע שפראכע נאך דער צערשטערונג דעם ערשטען טעמפעלס אויפגעהערט, איינע לעבענדיגע שפראכע צו זיין, אונד נור אין דען שריפטען דער רעליגיאָן געברויכט ווארדע, מיטהין נור דעם געלעהרטען איזראעליטען בעקאנט וואר: זאָ איזט עס קיין וואונדער דאס דיזעס געטטליכע אלטערטהום דען פעלקערן יענער צייט געגצליך אונבעקאנט בלייבען מוססטע· ביס ענדליך עטווא ניין געגעראַטיאָנען

דיזעס אונטערנעהמען צו ערווערבען· — איך שיקע דיר נון צוויא
געזאנדטע, וואָפֿאָן איינער דער הויפטמאן מיינער לייבוואכע, ביי=
דע אבער זעהר אנגעזעהענע העררען אן מיינעם האָפֿע זינד; דיזע
ווערדען דיר דאז נעהערע פֿאָן מיינעם פֿאָרהאבען מינדליך מיטטהיי=
לען· צוגלייך ברינגען זיא דיר אונד דעם הויזע גאטטעס פֿערשידענע
געשענקע פֿאָן מיר, זאָ וויא הונדערט טאלענטע צום אנקויף
דער אָפּפֿער אונד צו אַנדערם היילינען געברויך איירעס טעמ=
פעלס· ווען דוא מיך נון מיט איינער אנטוואָרט בעעהרען וואָל=
לעסט, זאָ ווירדע עס מיר זעהר פֿיל פֿערגניגען מאכען, אונד מיך
דיינע פֿריינדשאפֿט פֿערזיכערן, דיא איך יעדערצייט צו ערווידערן
בערייט בין· פֿרידע זייא מיט דיר!

פטאָלעמעאוס

## אנטוואָרט דעס האָהענפריסטערס·

אלעזר, דער האָהעפריסטער, פֿערזיכערט דען קעניג פטאָלע=
מעאוס זיינע אונפֿערברילכליכע פֿריינדשאפֿט· פֿרידע זייא
דיר, דער קעניגין ארזינא, אונד אללען דיינען קינדערן! פֿרידע אונד
רוהע שענקע גאטט אונס אללען"!

„וויר האבען אונס הערצליך געפֿרייעט, אלס וויר דיינען בריף
עמפֿפֿינגען אונד דיין ריהמליכעס פֿאָרהאבען דארויס ערזאהען·
נאכדעם וויר דיא פֿאָרנעהמסטען אונזערער געמיינדע צוזאממענבע=
רופֿען, לעגטען וויר איהנען דיין שרייבען פֿאָר, דאמיט זיא דיינע
פֿראָממע אנהענגליכקייט אן אונזערן גאָטט ערקעננען מעגען· צו=
גלייך צייגטען וויר איהנען דיא צוואנציג גאָלדנען, אונד דיא דרייסיג
זילבערנען בעכער, דיא דוא אונס זענדעטעסט; פֿערנער דיא פֿינף
פראכטפֿאָללען קאננען, דען קעסטליכען טיש, אונד דיא הונדערט
טאלענטע, דיא דוא אונס צום אנקויף דער אָפּפֿער אונד צו אנ=
דערם היילינען געברויך שיקטעסט· אללעס דיזעס איזט אונס ריכ=
טיג איבערליפֿערט וואָרדען דורך דיינע צוויא געזאנדטען, דיזע
ווירדיגען אונד-האָכוויזען מעננער, וועלכע איך יעדעם בעט־אכט
פֿערדינען, געזאנדטע איינעס גראָסען קעניגס, אונד מיטגעהילפֿע
איינעס זאָ ערהאבליכען אונטערנעהמענס צו זיין· זיא האבען מיר
אויך אללעס מינדליך מיטגעטהיילט. וואס דוא איהנען אויפֿטרוגסט·
זיא זינד צייגע פֿאָן דער וואהרהייט דער אין דיזער אנטוואָרט


אויס=

צו זעטצען, אונד זיא פאן אללער עמפערונג אבצוהאלטען· אלס
נון דאס הערדשערצעפטער אין מיינע האנד קאם, אונד איך מירס
צום גרונדזאטצע מאכטע, מיינע פעלקער מיט ליבע אונד גערעכ-
טיגקייט צו רעגירען, נאהם איך מיך מיט בעזאנדרער הולד דיער
אונטערטהאנען אוים דיינעם פאלקע אן, איבערהייפטע זיא מיט
וואהלטהאטען, אונד מאכטע דאז איבעל ווידער גוט, וועלכעס זיא
פאן דעם געמיינען פאלקע ערליטטען· איבער הונדערטטויזענד
פאן דענזעלבען האבע איך אויס איהרער קנעכטשאפט בעפרייעט,
אינדעם איך איהרען געבישהערן דען אויף זיא געזעטצטען פרייז אויס
מיינער קאססע בעצאהלטע· דיזעס אללעס טהאט איך אויס ליבע
פיר דאז גוטע אונד גערעכטע, אונד אום מיך דעם אללמעכטיגען
גאטט, וועלכער מיינעם קעניגרייכע פרידע אונד גלאנץ פערלייהעט,
געפעללינג צו בעצייגען· נאך מעהר! אללע דיאיעניגען, וועלכע
פערמעגע איהרעס אלטערס אונד איהרער געזונדהייט צום קריגס-
דינסט טויגבאר וואַרען, האבע איך בייא מיינעם העערע אנגע-
שטעללט; זא וויא דיאיעניגען, וועלכע פעהיגקייט דאצו האטטען,
אין אנדרע קעניגליכע עמטער איינגעזעטצט· — דא איך מיך נון
גערן ניכט נור דיזען ערלעזטען, זאנדערן אויך אללען אנדערן יהודים,
וועלכע היר וואהנען, אדער זיך נאך אין צוקונפט היר נידערלאס-
סען זאללטען, געפעללינג בעצייגען ווילל: זא האבע איך בעשלאס-
סען, אייער געזעטצבוך אויס דעם העברעאישען
אינס גריכישע איבערטראגען, אונד עס אין מיינע
ביבליאטהעק אונטער אנדרע ביכער זעטצען צו
לאססען; דאמיט דיזעס געטטליכע לעהרבוך פיר יעדערמאן צום
לעזען בערייט זייא· דוא, האכווירדיגער האהעפריסטער! ווירדעסט
אלזא גאנץ דער טוגענד אונד דער ערהאבענען ווירדע דיינעס קאראק-
טערס געמעס האנדעלן, ווען דוא מיר איין עקסעמפלאר פאן דיזעם
געזעטצבוך, אונד אויס יעדעם שטאממע זעכס דער וויזעסטען, טו-
גענדהאפטען אונד געלעהרטעסטען מעננער, וועלכע אבער אויך
דער גריכישען שפראכע מעכטיג זיין מיססען, הערשיקעסט, אום
דיזע איבערזעטצונג אויסצואורבייטען; דען אין איינער זאלכען וויכ-
טיגען אונד הייליגען זאכע קאן דיא וואהרהייט נור דורך איבעראיינ-
שטימונג מעהרער וויזען אנס טאגעסליכט געפעדערט ווערדען·
איך, מיינער זייטס, האפע מיר דען דאנק דער נאכוועלט דורך
דיזעם

4.

## ענינים שונים אשר אחזו בם היהודים היושבים בעוירעאכיא (שעם הארצות הבארבאריא בחלק אפריקא)· *)

ויפוצו גולי ישראל לכל קצוי אפריקא, ונדחי יהודה לכל רוחותיה נפצו· אלה הובאו מארצם, אלה לניגריטיא, לנוביא, ואלה לעוירעאכיא· ויהי בהתנם אויביהם הבז רוחם מינע ויחלו לבדות להם שם ארץ, ולכונן למו מקום מושב· מהם עבדו את האדמה להוציא מוצא דשא ולהוציא לחם מן הארץ, ומהם נטעו כרמים וידרכו ענבי גפן; אלה היו רועי צאן, אשר אחרי כל ירוק ידרושון ויושבי אהל ומקנה אשר יתור הרים מרעהו, ואלה שמו את פניהם למלאכה, וימלאו את ידם לכל עבודת מעשה חרש וחושב· — ויפקידו נודדיהם עליהם פקידים למשול עליהם ולעבוד בם, וירימו מהם מכס; ויהי דבר המס אשר העלו מהם מדי שנה בשנה שני שקלים (Mitskal, יערך במיעט כשקנו לשלש זהובים וי"ב גראשען), מכל זכר מבן ששה עשר שנה עד בן ששים שנה· — לשונם היתה לשון ארמית; חקיהם ופקודיהם פקודי תורת משה לבדם, כי משנת התלמוד לא ידעו· — בראשונה לא היה להם בנין מיועד להתפלל שם אל אלהי צבאות, כי אם התאספו יחד לשוח בשדה, ויפרשו שם את כפם השמימה, ויקדמו בתודה את פני אל עליון קונה שמים וארץ, וירננו שם תפלה ותחנה אשר יסדון לפנים שלומי אמוני ישראל גדולי חקקי לב· — בחגי ד' אשר יחוגו, ובמועדים אשר יקדשו וישמרו למשמרת קדשו כמו בשבת כל מלאכה לא עשו בם, כי אם שבתו מכל פעולת בית ועבודת שדה, ויכבדו את יום רצון לאלהים מעשות דרכיהם ובהתענגם על אלהי צבאות חסין יה, להודות בקהל קדושים אמונת מלך כל הארץ, לדרוש ולשוח בדברי נפלאות תמים דעים, ולהלוך באור פני רוכב שמי קדם אשר יפנה ברוב רחמיו לכל קוראיו ולכל אשר יקראוהו באמת ובצדקה וביראת לבב· — אמנם בחוריהם ובתולותיהם ישישו ויגילו

*) העתק מספר תולדות הספרדים וכו' מאת הב' המשכיל כ"ה מאיר פישער (פראג, התקע"ז)· וכבר העירותי לילדי ב"י בספרי כתב יושר, אשר הוצאתי מחדש, לשקוח עין על לשון עבר אשר נמחבר הנ"ל לדעת וללמוד לחבור עם סופר מהיר·

אויסערדיקטען געזיננונג, דאס וויר נעהמליך פֿאָם הערצענסגרונד אללעס גערן בעווילליגען, וואס דיר נור אירגענד פֿאָרטהיילהאַפֿט זיין קאן, ווען עס אויך אונזרע קרעפֿטע איבערשטייגען זאָללטע, אום דיר איינען בעוויז אונזרער ליבע אונד פֿריינדשאַפֿט צו געבען׃ דא דוא דיך איבריגענס אלס איין גראסער וואָהלטהעטער געגען דיא, אין דיינען שטאאטען לעבענדען איזראעליטען געצייגט, זאָ האבען וויר ניכט פֿערפֿעהלט, פֿיר דיך, פֿיר דיינע געמאהלין אונד פֿיר דיינע קינדער אָפּפֿער צו שלאכטען׃ דיא גאנצע געמיינדע ליס ביי דיזער הייליגען האנדלונג איהרע שטיממע פֿלעהענד נען הימטעל שטייגען, דאס דער אללמעכטיגע אלל דיין אונטערנעהמען געלינגען, דאס ער דיינעם רייכע שטעטס פֿרידע אונד גלאנץ פֿערלייהען, אונד דיין לאָבליכעס פֿאָרהאבען, אין בעטרעף דער איבערזעטצונג, אויפֿס פֿאָללקאָממענסטע פֿאָן שטאטטען געהן לאססען מעגע! — וויר האבען נון אים בייזיין דער גאנצען פֿערזאממלונג דיא וויזע סטען אונד קענטניסרייכסטען מעננער, זעכס אויס יעדעם שטאממע, געוועהלט, דיא וויר דיר, נעבסט איינעם עקסעמפלאר אונזרעס הייליגען געזעצבוכעס הינשיקען׃ פֿאָללפֿיהרע נון, קעניג אונד העור, אללעס נאך דיינעם וואהלגעפֿאללען; אונד, ווען דוא דיין פֿאָרהאבען גליקליך בעענדעט האסט, ביטטע איך, מיר גנעדיגסט דיא לייטע אונד דאז עקסעמפלאר וואָהלבעהאלטען צוריק צו שיקען"׃ „עמפֿפאנגע צוגלייך מיינע געגענגעשענקע מיט דער נאָכמאהליגען פֿערזיכערונג מיינער איניגסטען פֿריינדשאַפֿט׃ פֿרידע זייא מיט דיר!

אלעזר!"

וטבעת אבן יקרה עלי אצבעותם וכו׳, עד התראו בגאוה וגאון על גפי מרומי קרת, והתנשאו בכבוד עשרם בגאותם פתחי שער העיר *)׳ — ובמות אדם בעל אשה, כל נפשות שאריו הקרובים אליו תאבלנה עליו אבל שבעה, וכל בני משפחתו ובית אבותיו וכמו כן כל בני גילו ואחוזת מרעיו ילכו שלשה ימים חשופי רגל, לאות מפח לבם ודאבון נפשם להלך לעולמו׳ — בקברם את המתים לא שמו כל אחד בארון לבדו, כי אם עשו לכל בית אב ארון גדול ארוך ורחב נחלק לחלקים רבים, בהם יחלקו לקבורה את הבעל ואשתו בניהם ובנותיהם, אשר לא היו עוד לאיש, ונכדיהם׳ ובמות אחד מבית אב ישימהו בחלקת הארון אשר לו, ויתכר עליו לוח עץ׳ ואחר יקבר את כלם יוסיפו עוד ויכסו את הארון בקרשים, וירשימו עליו אותות קברי בתי אבות לזכרון יום האחרון ולמשמרת דור ודור׳

---

*) זה דרכם כשל לרבים תבני עמנו גם בארצות אחרות, אם יחננם אל בהון ועושר, יתראו לעין כל בעדי וקשוטים יותר מכדי ערכם ומצבם, ובזה יעירו ויעוררו קנאת עמים, אשר תחת ממשלתם הם נכנעים, ומקנאה יעברו למשטמה, עד כי ידברו סרה על עם ד׳ יחדו, כנקי כאי נקי׳ על כן חובה היא למוכיחי העם במקהלות להזהיר על זה׳

ויגילו בכל יום מועד, אחרי אשר רננו שפתם במקהלות תהלות לאל חי, ואחרי ספרם את עזוז נוראות קדשו ואת שם תפארת צדקתו׳ ויעלזו וישמחו בם עלי עשור ועלי נבל, יתרועעו אף ישירו וירונו מטוב לב, גם יכרכרו ויפזזו ויפצחו רנה עלי הגיון בכנור וקול זמרה׳ הנערים יריעו בחצוצרות ובצלצלי תרועה ויעירו נגן וירננו שיר ומשוש כנור והעלמות תעדינה תופיהן ותצאנה במחול משחקים, ותעשינה שמחת הלולים ויום גדול יתר מאוד׳ — עודנם בני ששה עשר או בני שבעה עשר שנה לקחו להם נשים לעירות ינוך מהם שנה או שנתים׳ — אם מתו לאיש שתי נשים לעירות ממנו עשר שנים שוב אין לשאת בתולה, כי אם אלמנה יקח לו לאשה׳ — אשה גרושה משני אנשים לא היתה עוד לאיש׳ — כל זכר בן שמונה עשרה שנה הוכשר בעיניהם להקים עדות, אמנם אשה לעולם לא נאמנה להעיד, ואל עדותיה מאומה לא השגיחו ולא התבוננו׳ — כל תאומים אשר נולדו להם, אם שני זכרים המה נקבוש בשם פרץ וזרח, ואם זכר ונקבה יהיו, אזי יצחק ורבקה יקראו, אמנם אם שתי נקבות הנה, שרה ורבקה תכונינה׳ — לכל הנולדים ביום הכפורים נתנו יקר והוד, וכבוד והדר יעטרום, כי אמרו: כל הילד בו מבורך הוא מבטן אמו, כאל ינחל שנות חיים, וירחי שלום ימנו לו, ימיו יכלו באפס תוגה, ועשתותיו מאין דאות רעה תחלפנה, כי אלהים יפקח עליו עיניו, ויט אליו חסדו, בשומו אור עלי נתיבותיו לסוך בעדו ולברך את מעשה ידיו וכו׳; ועליו רמז לדעתם הכתוב: „בני אתה אני היום ילדתיך״׳ — בשמונת ימי חנוכה שששו ושמחו בישועת אלהים ויפצחו רנה לרוען אויבי בת ציון, ויהללו לשם תפארתו על אשר הוביש את צוררי יהודה עד לא יכלו קום, כי נפשם תגל בקדוש ישראל ותריע לאביר יעקב, אשר הרס בעברתו קמי בתולת בת ישורון, ויכלה בחמתו את אויבי מלכי דוד, למען תת תשועה בישראל ותקומה לנחלת עדת יעקב׳ אמנם לא כן היה עמהם בענין ימי פורים, כי לא ידעו ממנו מאומה, וכאין ואפס נחשבו להם אלה, כאשר ספרו לנו כותבי קורות הימים׳ — כל סובא שכר תעבו, ודובה זוללים מאום ימאסוהו, ותכלית שנאה שנאו כל שותה שכור, עד כי העמידו להם לחק לא יופר: שכל איש אשר התהלך שכור שלש פעמים לא יוכשר לכל עדות והיה דראון לכל בשר׳ אמנם כאשר שנאו הזוללת והסובאת, כן אהבו תאוה ללבוש שני עם עדנים, שש ומשי ובגדי תפארת, לעדות בעדי זהב רתוקות כסף וחלי כתם וכומז חלון ומופז׳ כי חשקו להגור מזח שש ופתיגיל משי, לאסור מעיל כרמיל וארגמן, לענוד עטרת פז על ראשם, לקשור ענקי חנך על גרגרותם,

וטבעת

האלטען זעהר זאָנדערבארע ערקלעהרונגען אונד ערלייטערונגען דער שריפטליכען געזעטצע מאָזיס (תורה שבכתב *), אין דערען לאָב ער זיך גאנץ ערשעפפט · מיט זעהר לעבהאַפטען פארבען מאהלט ער אין זיינעם ווערקע: פאָן דעם לעבען מאָזיס, דיא האָהען אייגענשאַפטען דיזעס געטטליכען געזעטצגעבערס (משה רבנו) · ער וואר אבער אויך איין זעהר גראָסער פילאָזאָף, אונד אין דען שריפטען דעס פלאטאָ, אריסטאָטעלעס אונד אנדרער וועלטוויזען, דיא פאָר אונד צו זיינער צייט לעבטען, זעהר בעוואַנדערט · אין דען וויססענשאַפטען איזט ער וויטער אלס זיינע פאָרגענגער געגאַנגען, אויף דערען גרונדזעטצע ער טהיילס בויעטע, טהיילס אבער איגענען אייגנען וועג איינשלוג · נאך דער בעהויפטונג דער אלטען שריפט-שטעללער האט ער אין זיינעם זיסטעם אונד אין זיינען לעהרען פיל עהנליכעס מיט דעם פלאטאָ · — פאָן זיינען לעבענספערהעלטניס-סען איזט אונס נור זיינע זענדונג נאך ראָם אן דען קייזער קאיוס קאליגולא בעקאַנט; וואָפאָן וויר בערייטס אנדערסוואָ געמעלדעט האבען · **) איבער דיזעס ערייגניס האט ער איין אייגנעס בוך געשריבען · איבער זיינע לעהרען אונד גלויבענסמיינונגען לעסט זיך דער בעל מאור עינים (חלק אמרי בינה, פרק ד׳ ביז פרק ז׳) זעהר וויטלייפטיג אויס · וויר וויזען אונזערע לעזער אויף דיזעס ווערק היין, אונד שרייטען צו דער אומשטענדליכערן לעבענסגעשיכטע דעס בעריהמטען היסטאָריאגראַפען

# פלאוויוס יאָזעפוס.

וועלכע דיזער גראָסע מאַן, מיט אללען זיינען פאָרטרעפליכען גע-שיכטשרייבערישען אייגענשאַפטען זעלבסט אויפגעצייכנעט האט, וואָ-פאָן וויר היר יעדאָך נור איינען קורצען אויסצוג ליפערן ·

פלאוויוס

*) פאָן דער מינדליכען טראַדיטיאָן (תורה שבע״פ), דערען ער אין אללען זיינען שריפטען מיט קיינעם וואָרט געדענקט, שיינט ער נאך ניכטס געוואוסט צו האבען, אדער דערזעלבען ניכט צוגעטהאן געוועזען צו זיין, אב ער גלייך ניכט צו דען סעקטען דער צדוקים אונד בייתוסים געהערטע · (זיהע מאור עינים, חלק אמרי בינה) ·

**) זיהע ערשטעב העפט פאָן בכורי העתים, זייטע 13.

(ב)

# ביאָגראפֿהיען

## גראָסער איזראעליטען

אין דער פֿעריאָדע דעס צווייטען טעמפעלס (בזמן בית שני) האַבען זיך צווייא געלעהרטע איזראעליטען, דורך איהרע קלאַססישען שריפֿטען פֿאָרציגליך אויסגעצייכנעט, אונד איהרעס נאמען איינען אונשטערבליכען רוהם פֿערשאַפֿפֿט; דיזע וואַרען: פֿהילאָן, איין אלכסאנדרינישער יהודי (אָדער, וויא איהן דער בעל מאור עינים נענט: ידידיה האלכסנדרי) אונד יאָזעפֿוס פֿלאַוויוס, איין פריסטער צו ירושלים (יוסף בן מתתיהו הכהן)·

### פֿהילאָן,

איין יידישער בירגער צו אלכסאנדריא אין עגיפטען, לעבטע אונטער דער רעגירונג דעס קייזערס קאיוס קאליגולא, עטווא הונדערט יאהרע פֿאָר דער צערשטערונג דעס צווייטען טעמפעלס דורך טיטוס· ער האטטע זיך פֿריהצייטיג אויף דאז שטודיום דער וויססענשאַפֿטען געלעגט, וואָצו ער אין יענער געלעהרטען שטאדט דיא בעסטע געלעגענהייט האטטע, אונד דורך זיינען פֿלייס וויא דורך זיינע נאטירליכען אנלאגען, זיך באלד איבער אנדרע הערפֿאָרגעטהאן· ער וואר דער גריכישען שפראכע זעהר מעכטיג, אין וועלכער ער אללע זיינע שריפֿטען אין איינעם בליהענדען שטילע שריב· עס עקזיסטירען נאָך ביז יעטצט 43 ווערקע פֿאָן איהם, דיא אין מעהרערן שפראכען איבערזעטצט וואורדען; אין איינינגען דערזעלבען בעציהט ער זיך אויף נאָך אנדרע זיינער שריפֿטען, דיא אבער ניכט ביז צו אונס געקאָממען זינד· דיא מייסטען זיינער שריפֿטען ענטהאַלטען

מאן אויסגעבילדעט, דער ער זיך נאכהער אין דען פֿערשידענען פֿער-
העלטניססען זיינעס לעבענס צייגטע, אונד וואָדורך ער זיך, פֿער-
בונדען מיט זיינען פֿילען קענטניססען, אלס איינער דער ערשטען
געשיכטסשרייבער אויסצייכנעטע ·

אין זיינעם 26סטען יאהרע רייזטע ער נאך ראָם, אום איינינען פֿרי-
כטיגרן פֿאָן זיינען פֿריינדען אונד בעקאנטען, וועלכע פֿאָן דעם
רעמישען שטאטטהאלטער פֿעליקס, איינער פֿאלשען אנקלאגע
וועגען, געבונדען דאהין געשיקט, אונד דאָרט געפֿאנגען געהאל-
טען ווארדען, מיט ראטה אונד טהאט בייאצושטעהען · אלס ער
אויף דעם אדריאטישען מעערע וואר, ליטט ער שיפֿברוך, אונד
שוואם מיט נאָך 600 שיפֿברי‌כיגען מעהרערע שטונדען אויף דער
אָפֿפֿנען זעע הערום; ווארדע אבער, מיט 80 דיזער אונגליקס גע-
פֿעהרטען גליקליך גערעטטעט, אינדעם זיא איין צירענעאישעס שיף
אויפֿנאהם, אונד נאך איטאליען בראכטע · — אין איטאליען מאכטע
ער בעקאנטשאפֿט מיט איינעם יידישען מוזיקוס, נאמענס אלי-
טורא, וועלכער בייס קייזער נעראָ אין גונסט שטאנד · דורך דיא
עמפֿפֿעהלונג דעם אליטורא ווארדע אונזער יאָזעפֿוס דער צוטריטט
צו דער קייזערין פאָפפעא געשטאטטעט, בייא דער ער גנאדע
פֿאנד, אונד דורך איהרע פֿערמיטטעלונג ווארדען זיינע געפֿאנגע-
נען פֿריינדע פֿרייא געלאססען · מיט דיזען, זאָ וויא מיט מעהרערן
פֿאָן דער קייזערין עמפֿפֿאנגענען געשענקען רייזטע ער ווידער נאך
ירושלים צוריק ·

אלס ער היים קאם, בעמערקטע ער צו זיינעם גרעסטען לייד-
וועזען דיא גראָסע געהרונג אונטער זיינעם פֿאָלקע, וועלכעס
בעריית וואר, מיט דען רעמערן עפֿפֿענטליך צו ברעכען · ער גאב
זיך דאהער אללע ערדענקליכע מיהע, דיא אויפֿריהרער פֿאָן איה-
רעם פֿאָרהאבען אבצוראטחען, אינדעם ער איהנען דיא אונאיבער-
ווינדליכע מאכט דער רעמער, אונד דיא געפֿאהר פֿאָרשטעללטע,
אין וועלכע זיא דורך איהרען אבפֿאלל דאז פֿאטערלאנד שטירצען
ווירדען · אלליין דיא ערבימערונג דעס פֿאָלקס געגען דיא רעמער
(דורך דיא גרויזאמקייטען דעס לאנדפֿלעגערס פֿלארוס, וויא
וויר בערייטס ערוועהנטען, פֿעראנלאכט ·) וואר צו גראָס, אלס
דאס דיא פֿערניפֿטיגסטען פֿאָרשטעללונגען דאגעגען עטוואס אויסצו-
ריכטען פֿערמאָכטען · דא נון יאָזעפֿוס מיט רעכט פֿירכטעטע, דאס

**פלאוויוס** יאָזעפֿוס, זאָהן דעס פריסטערס מתתיה,
וואר צו ירושלים אים יאהרע 3793 דער וועלט
(אָדער אננאָ 39 לחשבון הנוצרים) געבאָרען· ער וואר פֿאָן פֿע־
טערליכער זייטע אויס דעם פריסטערגעשלעכט, אונד צוואר אויס
דער פֿאָרנעהמסטען דער 24 אָרדנונגען, אונד פֿאָן מיטטערליכער
זייטע אויס דער קעניגליכען פֿאמיליע, אסמאָנאישער אבקונפֿט (מבית
חשמונאים)· אין זיינער פֿריהעסטען יוגענד ליס איהן זיין פֿאטער
אין דען צום פריסטערליכען שטאנדע געהערענדען קענטניססען אונ־
טערריכטען; אללײן אויס אייגנעם טריבע לעגטען, ער אונד זיין ברו־
דער מאטהעאוס, זיך מיט פֿילעם אייפֿער אויף דאז שטודיום
דער קינסטע אונד וועלטליכער וויססענשאפֿטען, וואָרין ער בעזאָנ־
דערס, וועגען זיינעס שארפֿען פֿערשטאנדעס אונד אויסעראָרדענט־
ליכען געדעכטניסעס, גראָסע פֿאָרטשריטטע מאכטע· שאָן אין זיי־
נעם פֿירצעהנטען יאהרע וואר ער איין זאָ אויסגעצייכנעטער שריפֿט־
געלעהרטער, דאס איהן דיא אָבערכטען דער שטאדט אין דען גע־
היימניססען דעס געזעטצעס אום ראטה בעפֿראגטען· אין עבען די־
זעם אלטער גאב ער זיך זעהר פֿילע מיהע, דיא לעהרען דער דא־
מאלס עקסיסטירענדען דרייא סעקטען *) צו אונטערזוכען, אום זיך
אין דיאיעניגע סעקטע אנצושליססען, דערען גרונדזעטצע איהם אם
איינלייכטעסטען זיין ווערדען· זיינע בעגירדע, דיא וואהרהייט צו
ערפֿאָרשען, גינג זאָ וייט, דאס ער זיך צו איינעם געוויססען בא־
נוס, וועלכער אלס איינזידלער אין איינער וויסטע לעבטע, בעגאב.
אונד דרייא יאהרע לאנג אין זיינער עלענדען היטטע צובראכטע,
וואָ ער מיט איהם דאז קיממערליכסטע לעבען פֿיהרטע, בלאָס אום
דיא וויזהייט דעסזעלבען צו ערלערנען· ער מאָכטע אינדעס ניכט
פֿיל וואהרעס פֿאָן דיזעס זאָנדערלינג ערלערנט האבען, דען ער קעהרטע
ווידער נאך הויזע, וואָ ער אים נייצעהנטען יאהרע זיינעס אלטערס
אינס בירגערליכע לעבען טראט, אונד זיך צו דער פֿהאריזעאישען
סעקטע בעקאנטע, דערען וועלטקלוגהייט אונד איינפֿלוס איהן בזונ־
זאָנדערס אנגעצאָגען צו האבען שיינען· דורך דען אומגאנג מיט די־
זער סעקטע, האט ער זיך אויך צו דעם פֿיינען אונד קלוגען וועלט־
מאן

---

*) כת הפרושים, כת הצדוקים, וכת הביתוסים (דיא זעקטע דער פֿהאריזעער· דער סאדוקקעער אונד דער אססעער)·

אלס דיא אבערכטען פאן ירושלים, וועלכע מיט רעכט פירכטע-
טען, דאס דיא אויפריהרער, דיא יעטצט דיא וואפפען אין דער
האנד בעהילטען, אם ענדע אויך איבער זיא הערפאללען ווירדען,
ערפאהרען האטטען, דאס נור איין טהייל אונד ניכט אללע יידישע
איינוואהנער דער פראווינץ גאליליא דען רעמערן אבפיעלען,
זאנדטען זיא דען יאזעפוס דאהין אב, אונד פאָרדערטען דיא
דארטיגען עמפערער אויף, דיא וואפפען נידער צו לעגען. יאזעפוס
שלאס זיך דאזעלבסט אן דיא בעססערגעזיננטען אן, אונד פעראייניגט
מיט איהנען, געלאנג עס איהם, דעם אויפרוהר איינגערמאסען איינ-
האלט צו טהון. אלס ער פאן דער לאגע דער דינגע אין גאלילעא
דעם ראטה צו ירושלים בעריכט ערשטאטטעטע, אונד אום פער-
נערע פערהאלטונגסבעפעהלע אנזוכטע, שריב איהם דער ראטה,
ער מעכטע נאך אין גאלילעא בלייבען, אום דיזעס לאנד צו בעזי-
שיטצען. זיא ערנעננטען איהן אלזא צום שטאטטהאלטער דיזער
פראווינץ, אונד פערזאהען איהן מיט אללען מעגליכען הילפסמיט-
טעלן. ער וועהלטע אנפאנגס זיינען זיטץ אין דעם פלעקען בעטה-
מוינטוס, 4 שטאדיען ווייט פאן דער שטאדט טיבעריאדע
(טבריא, איינער דורך איהרע ווארמבעדער בעקאנטען שטאדט).
היר ליס ער דען ראטה דיזער שטאדט צו זיך קאממען, צייגטע
איהם דיא שריפטליכע פאללמאכט דעם ראטהס פאן ירושלים,
אונד פאָרדערטע איהן אויף מיט איהם פיר דאז בעסטע דעס לאנ-
דעס צו האנדעלן. צוגלייך טרוג ער איהם אויף, דען פאללאסט
אין טיבעריאדע אבצוברעכען, וועלכען איינסט דער פירפירשט הע-
ראדעס געבויעט, אונד דער פילע געזעטצווידריגע בילדער פאן טהי-
רען ענטהילט. דאגעגען ווידערזעטצטען זיך אנפאנגס איניגע רעטהע,
גאבען אבער אם ענדע אויף דיא פארשטעללונג דעס יאזעפוס אונד
אויף דאז צורעדען איהרער קאללעגען נאך, אונד ווילליגטען אין
דיא דעמאלירונג דיזעס פאללאסטעס איין. אללייז וועהרענד זיא
דיזערהאלב אונטערהאנדעלטען, פיעל איינע הערום שטרייפענדע
באנדע אין יענער שטאדט איין, אונד שטעקטע דאז שלאס אין
בראנד, אום דיא גראָסען שעטצע, דיא עס ענטהילט, צו פלינ-
דערן. יאזעפוס, איבער דיזע נאכריכט אייסערסט בעשטירצט, ראפטע
אין דער געשווינדיגקייט איניגע קריגספעלקער צוזאממען. זעטצטע

יונען

דזא אויפֿריהרער איהן, וועגען זיינער ערמאהנונג, אלס איין פֿער־
רעטהער אונד אנהענגער דעס פֿיינדעס האלטען, אונד ערמאָרדען
ווירדען, פֿליכטעטע ער זיך אינס איננערע דעס טעמפעלס, וואָ ער
זיך אייניגע צייט פֿערבאָרגען הילט· אלס נון דער אויפֿרוהר געגען
דיא רעמער ווירקליך אויסגעבראָכען וואר, אונד בערייטס אייניגע
אָבערסטען דעס טעמפעלס, דיא מאן פֿיר רעמיש־געזיננט הילט,
ערמאָרדעט וואורדען, וואר ער אויך אים טעמפעל ניכט מעהר זי־
כער; ער צאָג זיך דאהער היימליך אויס רעמזועלבען צוריק, אונד
זוכטע שוטץ בייא דען אָבערסטען אונד פריסטערן אויס דער פֿהא־
ריזעאישען סעקטע, וועלכע נאָך אייניגען איינפֿלוס אויפֿס פֿאָלק
האטטען· — אלס ער אונד דיזע סעקטע איינזאהען, דאס זיך דאז
פֿאָלק דורכאויס ניכט ווארנען לאססען ווילל, אונד מאן איין לע־
בענסגעפֿאהר זייא, ווען מאן דיא מינדעסטע פֿאָרשטעללונג דאגע־
גען וואגט: זאָ נאהמען זיא דעם אייסערן שיינע נאָך דיא געזיננונג
דעס פֿאָלקס אן, שטעללטען זיך אלס פֿיינדע דער רעמער, אונד
גלויבטען, אויף דיזע וויזע בעססער פֿיר דאז וואָהל דעס פֿאטער־
לאנדעס ווירקען צו קעננען·

**אינדעססען** וואורדע דער אויפֿרוהר אין ירושלים אונד אין מעה־
רערן שטעדטען דעס לאנדעס אללגעמיין; דער רע־
מישע שטאטטהאלטער, געסיוס פֿלארוס, מוסטע מיט זיינער
מאננשאפֿט דאז לאנד פֿערלאססען, קאם אבער באלד מיט פֿער־
שטערקונג, דיא איהם דער רעמישע שטאטטהאלטער אין סיריען,
צעסטוס, גאב, ווידער געגען ירושלים אנגעצאָגען· — איין זיג,
וועלכען דיא אויפֿריהרער אין דער ערשטען שלאכט מיט דען רע־
מערן ערפֿאָכטען, אונד וואָבייא געסיוס אויף דעם שלאכטפֿעלדע בליב,
מאכטע זיא דעסטאָ קיהנער. אונד נון גלויבטען זיא אין אללעס
ערנסט, מעכטיג גענוג צו זיין, דיא רעמער גענצליך צו פֿער־
טרייבען· — מיטטלערוויילע איבערפֿיעלען מעהרערע בענאכבאר־
טען פֿעלקער, אויף אנשטיפֿטען דער רעמער, דיא אונטער איהנען
וואָהנענדען יהודים,* וועלכע ניכט דען געריננסטען אנטהייל אן דער
עמפּערונג גענאָממען האטטען, אונד ערמאָרדעטען זיא אללעזאממט·
דיזעס רייצטע דען צאָרן דער אויפֿריהרער צו ירושלים, זיא צאָגען
געגען יענע פֿעלקער, ערפֿאָכטען מעהרערע זיגע, אונד איבטען
איהרע ראכע אויס·

אלס

שטינדע; אונד אין דיזעס אויגענבליק שפראנגען איינגע בעוואפפנע־
טען פאָן יאָהאננעס טרופפ הערבייא, אום איבער זאנזערן יאָזעפפוס
הערציפאללען׃ זיא ווירדען איהן געוויס ערמאָרדעט האבען, וועןן
ער ניכט מיט זיינעם טראבאנטען יאקאָב פאָן דער העהע הערונ־
טער געשפרונגען, אונד פאָן איינעם טיבעריאנישען בירגער אויפגע־
פאנגען וואָרדען ווערע, דער איהן אין זיכערהייט ביז צור זעע בראכטע׃
היר פאנד ער איין קליינעס שיפכען, וואָ ער הינייין שטיג, אונד זיך
נאך טאריכאעס (איינער אנדערן שטאדט אין גאלילעא) רעט־
טעטע׃ — דיא איינוואָהנער דיזער שטאדט, ענטריסטעט איבער
דיזען פאָרפאלל, בעשלאָססען, געגען טיבעריאדע צו ציהען, אום
דיא איהרעם שטאטטהאלטער צוגעפיגטע שמאך אן יענען איינוואָה־
נערן צו רעכען׃ זיא ליסען דעסהאלב אויך איינע אויפפאָרדערונג
אן מעהרערע שטעדטע גאליליעאס ערגעהען׃ אלליין יאָזעפפוס ווענ־
דעטע אללע קונסט זיינער בערעדזאמקייט אן, דיא לייטע פאָן די־
זעם אונטערנעהמען אבצוהאלטען, אום אין דיזען קריטישען צייטען
דען בירגערקריג צו פערמיידען, אונד עס געלאנג איהם, דיא טא־
ריכאנער צו בערוהיגען׃ — אלס יאָהאננעס דיא, פיר יאָזעפפוס
גינסטיגע שטיממונג דער גאלילעער זאה, ענטשולדיגטע ער זיך בייא
דעמזעלבען, דאס יענער מאָרדאנשלאג ניכט אויף זיינע פעראנלאס־
סונג, זאָנדערן גאנץ אָהנע זיין וויססען געשעהען זייא׃ יאָזעפפוס
פאנד עס פיר גוט, דיזע ענטשולדיגונג דעם שיינע נאך אנצונעה־
מען, אונד איהם צו פערצייהען׃

**אינדעססען** ערהאָב זיך איין אנדרער, ניכט מינדער געפעהרלי־
כער געגנער, געגען אונזערן יאָזעפפוס׃ ישוע, אנ־
פיהרער איינעס טרופפס, נאהם זיך פאָר, איהן, אלס ער זיך אין
דער שטאדט ספפאריס בעפאנד, פלעטצליך צו איבערפאללען
אונד צו ערמאָרדען׃ יאָזעפפוס, בייא צייטען דאפאָן אונטעררינ־
טעט, טראף זיינע אנשטאלטען, אונד נאהם דען ישוע געפאנגען,
וואָרויף זיך דעססען טרופפ צערשטרייעטע׃ ער האנדעלטע אבער
גראָסמיטהיג געגען דיזען זיינען טאָדפיינד, שענקטע איהם דאז לע־
בען, ליס איהן אויף זיין איידליכעס פערשפרעכען, רוהיג צו בלייבען,
ווידער אין פרייאהייט, אונד ערלויבטע איהם זאָגאר, זיינען טרופפ
ווידער צו זאממעלן׃

יענען רייבערן נאך, אונד ערבערטע דען רויב ווידער, דען ער
פיר דען קעניג (אגריפפא) אויפבעוואהרטע· —

**דיא** מאפפערקייט אונד געוואנדהייט, וואמיט יאזעפוס יענע בע-
וואפנעטע באנדע אנגריף אונד בעזיגטע, האבען זיינען רוף
אלס געשיקטער פעלדהערר בעגרינדעט, אונד איהם פיל רעשפעקט
פערשאפפט· — ער רייזטע נון נאך אנדערן פלעטצען גאלילעאס,
אום דיא געזיננונג דער איינוואהנער צו ערשפעהען· איבעראלל
וואורדע ער פאן דען וואהלגעזיננטען זעהר גוט אויפגענאממען,
האטטע אבער מיט דען קריגליבענדען אויפריהרערן פילעס צו קעמ-
פפען; דאך געלאנג עס איהם, דורך ווייזע מאאסרעגעלן אונד
מיטמעלסט דער געוואלט, דיא ער אין הענדען האטטע, רוהע
אונד ארדנונג אים לאנדע צו ערהאלטען· אין עבען דעם מאאסע
אלס איהן זיינע געהיימען פיינדע פירכטעטען אונד בענײדעטען,
ליבטע איהן דער גרעסטע טהייל דער איינוואהנער, וועגען זיינער
ציכטיגקייט (ער וואר דאמאלס אים דרייסיגסטען יאהרע זיינעס אל-
טערס אונד נאך אונפערהייראטעט), זיינער אונאייגענניטציגקייט,
אונד בעזאנדערס וועגען זיינער גראסמוטה, דיא ער זעלבסט געגען
זיינען ערקלעהרטעסטען פיינד, יאהאננעס, דען אנפיהרער איי-
נעס טרופפס פאן אויפריהרערן, בעצייגטע· —

**דיזער** יאהאננעס זוכטע דורך ליסט אין דיא שטאדט טיבעריאדע
צו קאממען, דערען איינטריטט איהם אונד זיינעם טרופפ אונטער-
זאגט וואר· ער באט נעהמליך אונזערן יאזעפוס, דאס ער איהם
ערלויבע, וועגען צעררישטעטער געזונדהייט, אויף אייניגע טאגע
דיא ווארמען בעדער דיזער שטאדט צו געברויכען, וועלכעס איהם
אויך דיא גוטמיטהיגקייט דיזעס מאננעס ערלויבטע· אלס דער
טרייאלאזע אבער אין דער שטאדט וואר, זוכטע ער דיא בירגער גע-
גען דען יאזעפוס אויפצוהעטצען אונד אבטריננינג צו מאכען· יאזע-
פוס, וועלכער היר פאן נאכריכט ערהילט, איילטע נאך דער שטאדט
שטעללטע זיך אויף איינע אנהעהע, רעדעטע דאז פאלק מיט דען
דיהרענדסטען ווארטען אן, אונד ערמאהנטע זיא, זיך ניכט צור
טרייאלאזיגקייט פערלייטען צו לאססען· וועהרענד ער אבער זא
שפראך, ריף איהם איינע שטיממע אויס דער מיטטע זיינער לייטע
צו, דאס עס יעטצט קיינע צייט זייא, אום דיא גונסט דער טיבע-
ריאנער צו ביטטען, אינדעם מאן איהם בערייטס נאך דעם לעבען

שטינדע

געןי אנאנא וואָללטע דיזעם דורכאויס פֿאָם יאָזעפֿוס ניכט גלויבען, אונד וויז דיא אנקלעגעד אבי יעטצט בעשטאכען זיא מעהרערע רעטהע פֿאָן ירושלים, ערנייערטען איהרע אנקלאגע, אונד בראכ־ טען עס דאהין, דאס לעגאטע נאך גאלילעא אבגעשיקט ווארדען, אום דען יאָזעפֿוס אונד זיינע אנקלעגער צו פֿערנעהמען, אייגענט־ ליך אבער, אום דיא גאלילעער פֿאָם יאָזעפֿוס אבשפענסטיג צו מא־ כען, איהן צו פֿאנגען אונד נאך ירושלים צו שיקען, אָדער אוים דעם וועגע צו ריימעןי דער פֿאטער דעס יאָזעפֿוס, וועלכער פֿאָן דיזעם קאָמפּלאָטט אין ירושלים פֿריה בעריכטעט ווארדע, שריב זאָגלייך אן זיינען זאָהן, ענטדעקטע איהם דיא איבער איהם שוועּ־ בענדע געפֿאהר, אונד באט איהן, ער מעכטע גלייך צו איהם נאך הויזע קאָממעןי ווירקליך וואר יאָזעפֿוס שאָן ענטשלאָססען, דיא שטאטטהאלטערשאפֿט נידערצולעגען, אונד נאך ירושלים צוריק צו רייזען, ניכט אויס פֿורכט פֿאָר זיינען געגנערן, אלס פֿילמעהר אום זיינען בעקיממערטען פֿאטער אללער זאָרגע פֿיר איהן צו איבערהעּ־ בעןי אלס ער דיזען ענטשלוס זיינען רעטהען מיטטהיילטע, באּ־ טען זיא איהן מיט טהרענענדען אויגען, דיזעס לאנד ניכט צו פֿערלאססען, אונד שטעללטען איהם דיא געפֿאהר אונד דיא צער־ ריטטונג פֿאָר, וועלכע דעם גאלילעאישען לאנדע בעפֿאָרשטעהט, ווען עס איינען זאָלכען טאפֿפֿערן שטאטטהאלטער פֿערלירען, אונד אין דיא הענדע יענער פארטהייאגענגער געראטהען זאָללטעי זיא מאכטען זיינען ענטשלוס אביכטליך דען גאלילעערן קונד, אונד נון פֿערזאממעלטע זיך דאז פֿאָלק הויפֿענוויזע אויף דען שטראססען; מאן אונד ווייב, אלט אונד יונג, שריען אונד יאממערטען, אונד באטען דען יאָזעפֿוס פֿלעהענדליך, זיא ניכט צו פֿערלאססען. וואָ־ רויף ער ענדליך נאכגעבען אונד זיינען ענטשלוס ענדערן מוסטעי

אלס דיא לעגאטע אין גאלילעא אנגעקאָממען ווארען, וואָהין זיא איינינע הונדערט קריגסקנעכטע מיטבראכטען, שריבען זיא אן דען יאָזעפֿוס, אונד לודען איהן איין, צו איהנען נאך דעם פֿלעּ־ קען גאבארע צו קאָממען, אונד צוואר אָהנע בעגלייטונג איינער בעוואפֿנעטען מאננשאפֿט, אום איהן אונד זיינע געגנער יאָהאננעס אונד סימאָן געריכטליך צו פֿערנעהמעןי יאָזעפֿוס, וועלכער איהרע אבזיכט קאנטע, שריב איהנען איינע זעהר פֿריינדליכע אנטוואָרט, וואָרין ער זיינע פֿריידע איבער איהרע גליקליכע אנקונפֿט אין דיזע

פראָווינץ,

אום דיזע צייט גאב יאָזעפוס איינען אויפפאללענדען בעווייז זיינער
טאָלעראַנטען געזיננונג · צווייא טראכאָניטען, היידנישער
רעליגיאָן, ענטפלאָהען איהרעם קעניגע, אונד בראכטען דעם יאָזעפוס פילעס געלד, וואפפען אונד אנדרעס רייזיגצייג מיט · דאז פאָלק וואָללטע דיזע פליכטלינגע נור אונטער דער בעדינגונג אויפנעהמען, דאס זיא זיך בעשניידען לאססען זאָללען; וואָגעגען זיך יאָזעפוס ערנסטליך ערקלעהרטע, אינדעם ער דעם פאָלקע פאָרשטעללטע, וויא אונגערעכט אונד אונמאָראליש עס זייא, מענשען צו צווינגען, איהרע רעליגיאָנסמיינונג צו פערלייגנען; אונד דאז פאָלק גאב נאך ·

יאָזעפוס וואַרד אינדעם אין גאלילעא איממער מעכטיגער, אונד
וועגען זיינער טוגענד, וויזהייט אונד טאפפערקייט פאָן
דעם גרעסטען טהייל דער איינוואָהנער געליבט · יאָהאננעס, ניידיש
אויף זיין גליק, קאָנטע נונמעהר זיינען האס ניכט לענגער פערבערגען, וויקעלטע דיא איינוואָהנער פאָן גאבארע (דער פאָרנעהמסטען שטאדט פאָן גאלילעא) געגען איהן אויף, וואָצו איהם זיין פריינד סימאָן, איין בירגער דיזער שטאדט, דער ניכט מינדער דען יאָזעפוס בענניידעטע, בעהילפליך וואר; ער מאכטע איהם פערנער דיא איינוואָהנער פאָן גאסקאלא (דעס יאָהאננעס געבורטסשטאדט) אונד ענדליך אויך דיא טיבעריאנער אבשפענסטיג, אונד זאָ ערהילט יאָהאננעס איינען שטארקען אנהאנג · — יעטצט האטטע אונזער יאָזעפוס מיט איינער רייהע פאָן עמפערונגען אונד אנפעללען צו קעמפפען (דיא יעדאָך מעהר אין איינע קריגסגעשיכטע, אלס אין איינע ביאָגראפהיא געהערען, דאהער וויר זיא היר איבערגעהען) · אוים אללען דיזען הענדעלן וואוסטע ער זיך דאָך, טהיילס דורך זיינע טאפפערקייט אונד קלוגע מאאסרעגעלן, טהיילס אבער אויך דורך עקסעמפלארישע שטראפען, דיא ער יעטצט אויסצואיבען גענעטהיגט וואר, הערויסצווויקעלן, אונד זאָ בעזיגטע ער איממער זיינע געגנער ·

ענדליך, אלס יאָהאננעס אונד סימאָן איינזאהען, דאס זיא מיט
וואפפען ניכטס געגען יאָזעפוס אויסריכטען קאָנטען,
גאהמען זיא איהרע צופלוכט צו אנקלאגען אונד בעשטעכונג · זיא קלאגטען איהן נעמליך בייא דעם האָהענפריסטער אנאנא (חנניה) אן, דאס זיינע מאכט צו גראָס זייא, אונד ער מיט דעם פלאן אומגינגע, געגען ירושלים צו ציהען אונד זיך דער רעגירונג צו בעמעכטיגען;

גען

מער פֿערטהיידיגטע׳ ענדליך מוסטע ער דער איבערמאכט אונטער-
לינען; דיא רעמער נאהמען דען פלאטץ מיט שטורם איין, ערשלוגען דען
גרעסטען טהייל דער איינוואָהנער, אונד נאהמען דען איבערעסט
געפֿאנגען׳ יאָזעפֿוס פֿערשטעקטע זיך אין איינער העהלע, וועלכע
אן דער זייטע איינעס ברוננענס אין דען פֿעלזען געהויען אונד מיט
פֿאָרראטה פֿערזעהען וואר׳ היר פֿאנד ער פֿירציג פֿאָן זיינען לייט-
טען, דיא אללע פֿעסט ענטשלאָססען וואַרען, עהער צו שטער-
בען, אלס זיך דען רעמערן צו ערגעבען׳ דיא ערשטע נאכט גינג
יאָזעפֿוס אויס, אום צו זעהען, אָב אירגענד איינע מעגליכקייט צו
ענטקאָממען וויא; אלס ער אבער קיינע פֿאנד, בעשלאָס ער, זיך
דאזעלבסט זאָ לאנגע ער נור קאָנטע, אויפֿצוהאלטען׳ אם דריט-
טען טאגע ווארדע ער דורך איינע וויבספּערזאָן ענטדעקט, אונד
וועספּאסיאנוס, דער איינגראָסעס פֿערלאנגען בעצייגטע, איהן
צו זעהען, שיקטע צווייא פֿאָן זיינען פֿעלדאָבערסטען אן איהן אב,
איהם דאז לעבען אונד זיינע פֿריינדשאַפֿט צו פֿערשפּרעכען׳ אלס
ער זיך אבער וויגערטע, זיך צו ערגעבען, זאנדטע וועספּאסיאנוס
איינען דריטטען, נאמענס ניקאנאר, איינען אלטען בעקאנטען
פֿאָן איהם׳ דא נון אויך דיזער, אָהנע יאָזעפֿוס מיטצובדינגען,
ווידערקאם, גינגען דיא רעמער דאמיט אום, איהן אונד זיינע לייטע
אין דער העהלע אויסצוברעננען; זיא ווארדען אבער פֿאָן איהרעם
פֿעלדהערן דראן פֿערהינדערט׳ ענדליך אלס יאָזעפֿוס עס גע-
פֿעהרליך פֿאנד, לענגער ווידערשטאנד צו טהון, שלוג ער דען
איבריגען פֿאָר, דאז גראָסמיטהיגע אנערביטהען דעס וועספּאסיאנוס
אנצונעהמען׳ דיזע אבער פֿערוויגערטען עס מיט גרעסטער בע-
הארליכקייט, אונד ווארען ענטשלאָססען, זיך צו ענטלייבען׳ יאָ-
זעפֿוס שטעללטע איהנען דיא שרעקליכע זינדע דעס זעלבסטמאָרדס
פֿאָר; אלס ער אבער זאה, דאס בייא איהנען ניכטס אויסצוריכ-
טען זייא, שלוג ער איהנען פֿאָר, איין לאָאָז צו ציהען, ווער פֿאָן
איהנען דען נעכסטען, אונד זאָ וויטער ביז אויף דען לעטצטען
שערטען זאָלל׳ דיזער פֿאָרשלאג ערהילט איהרען בייאפֿאלל,
ווארדע זאָגלייך אין אויספֿיהרונג געבראכט, אונד דיא פֿאָרזע-
הונג פֿיגטע עס זאָ, דאס אונטער דען צווייא לעטצטען יאָזעפֿוס
איינער וואר׳ דער אנדרע, פֿערלעגען אָב ער דען יאָזעפֿוס אומ-

פֿראָווינץ אונד איבער איהר וואָהלבעפֿינדען אייסערטע; בעדרויערטע עס יעדאָך, דאס איהם זיינע שטאטטהאלטער׳ אנגעלעגענהייט ניכט ערלויבען, זיינען אָרט צו פֿערלאססען, אונד לוד זיא איין, נאך זיינעם וואָהנאָרטע צו קאָממען, אום אללדא איהר געריכט צו האל־טען׳ דיזעס פֿערוויגערטען דיא לעגאטע, אונד בעפֿאהלען איהם נאָכמאלס מיט פֿירען דראָהונגען זיך צו איהנען נאך דעם אָבען בע־שטיממטען אָרט צו בעגעבען׳ אלס זיא אבער זיינע מאכט אונד דיא אנהענגליכקייט דעס גרעססטען טהיילס דער גאלילעער אן איהן קוננען לערנטען, קעהרטען זיא אונפֿערריכטעטער זאכע נאך ירושלים צוריק׳ דאז פֿאָלק דיזער הויפטשטאדט, וועלכעס דאז פֿאָרהאבען דער לעגאטע אין ערפֿאהרונג בראכטע, וואר דאריבער אויפֿגעבראכט, דאס דיזעס אָהנע זיין וויססען אונד וויללען געשאה; אללעס בעשטעטיגטע נון דען יאָזעפֿוס אין זיינער שטאטטהאל־טערשאפֿט אין גאלילעא, אונד יאָהאננעס אונד סימאָן וואורדען איהרער הויפטמאננשאפֿט ענטזעטצט׳ נאָך אבער וואר אונזער יאָזעפֿוס פֿאָן דען נאכשטעללונגען אונד אנפֿעללען דיזער וויטהענ־דען אויפֿריהרער ניכט בעפֿרייעט, ביז עס איהם ענדליך געלאנג דען סימאָן אונד דען יאנאטהאן (איינען איהרער געפֿעהרליכסטען שפיסגעזעללען) געפֿאנגען צו נעהמען, אונד אין פֿערוואהרונג צו ברינגען׳

מיטטלערווייל האטטע דער רעמישע קייזער, נעראָ, איינע זעהר שטארקע קריגסמאכט, אונטער אנפֿיה־רונג דעס וועספאסיאנוס נאך סירען געשיקט, וועלכע יענען עוויג מערקווירדיגען, אונגליקליכען קריג בעגאן, דער ליידער! דעם יידישען שטאאטע איין ענדע מאכטע!! דיא איינצעלנען יידישען טרופפענקאָרפס, דיא ביזהער אבגעזאָנדערט אגירטען, אונד זיך אָפֿט אונטעראיינאנדער בעקריגטען, ווארען נון דורך בעדראכט, דאז פֿאטערלאנד געגען דען אללגעמיינען פֿיינד צו פֿערטהיידיגען׳ יאָזעפֿוס איבערנאהם דיא פֿערטהיידיגונג דעס גאלילעאישען לאנ־דעס׳ אלס ער פֿאָן דעם אנריקען דער רעמער, דיא זיך אין כירי־ען בעטרעכטליך פֿערשטערקט האטטען, בייאצייטען נאכריכט ערהיעלט, צאָג ער זיינע מאנגשאפֿט צוזאממען, אונדווארף זיך אין דיא פֿעסטונג יאָטאפא, דיא ער זיבען אונד פֿירציג טאגע מיט מוטה אונד טאפֿפֿערקייט געגען דיא גאנצע מאכט דער רע־

מער

נאהם דען יאָזעפֿוס מיט זיך ביז נאך אלכסנדריא׃ דאזעלבסט ליס
ער איהן ביז צור אנקונפֿט זיינעס זאָהנעס, טיטוס, ווארטען, דעם
דער אָבערבעפֿעהל דער רעמישען העערע, אונד דיא פֿאָרטזעטצונג
דעם קריגעס געגען דיא יהודים איבערטראגען ווארדע׃ היר פֿער־
לאָר יאָזעפֿוס זיינע פֿרויא; ער הייראטהעטע איינע צווייטע, אונד
ווארדע פֿאָן טיטוס מיט נאך דעם יידישען לאנדע גענאָממען׃
טיטוס, דער איהן נאָך מעהר אלס זיין פֿאטער שעטצטע אונד
בעגינסטיגטע, ברויכטע איהן אין דער בעלאגערונג פֿאָן ירושלים,
אום דען אויפֿריהרערן צוצורעדען, דיא וואפֿפען נידער צו לעגען,
אונד זיך דען רעמערן צו ערגעבען; מיט דעם פֿערשפרעכען, דאס
געשעהענע צו פערגעססען. דיא יהודים אים בעזיטץ איהרעס לאנ־
דעס, אונד איהנען דיא פֿרייע אויסאיבונג איהרער רעליגיאָן צו
לאססען׃ יאָזעפֿוס בעשטיג מעהרערע מאהל דיא מויערן פֿאָן
ירושלים, אונד שטעללטע דיזעס דעם פֿאָלקע מיט דען ריהרענד־
סטען וואָרטען פֿאָר; אללײן שטאטט אללער אנטוואָרט ווארדע
ער יעדעסמאהל מיט שטיינווירפֿען אבגעפֿערטיגט׃ איבערהויפט
האטטע יאָזעפֿוס דאמאלס פֿילע ליידען אויסצושטעהען, זאָוואָהל
פֿאָן דען יהודים אלס פֿאָן דען רעמערן; יענע בעשולדיגטען איהן
דער פֿעררעטהעריא געגען זיין פֿאטערלאנד, וויל ער זיך אים
רעמישען לאגער אויפֿהילט, אונד זיא צום פֿרידען אויפֿפֿאָדערטע,
אונד דיזע בידדעטען איהם ווידערום פֿעררעטהערייא געגען דיא
רעמער אויף, ווען זיא געשלאגען ווארדען׃ נור טיטוס אלליין
קאנטע זיינע עדלע געזיננונג, אונד שיטצטע איהן געגען אללע בע־
ליידיגונג דער רויהען זאָלדאטען׃ טראָטץ דעם האס אונד דער
בעשימפֿפֿונג, וועלכע יאָזעפֿוס פֿאָן זיינען לאנדסלייטען ערליטט,
ערמאנגעלטע ער ניכט, דענזעלבען זאָווייט זיינע קראַפֿטע זיך ער־
שטרעקטען, געפֿעלליג צו זיין׃ זאָ האט ער דורך זיינען איינפֿלוס
מאנכע יידישע געפֿאנגענע בעפֿרייעט, אונד מעהרערע פֿאָם קרייצע
ערלעזט, צו וועלכעם זיא שאָן פֿעראורטהיילט ווארען׃

**נאכדעם** טיטוס דאז אללערטרויריגסטע ווערק פֿאָללענדעט,
ירושלים צערשטערט, דיא איינוואָהנער טהיילס ער־
שלאגען, אונד טהיילס צו געפֿאנגענען געמאכט האטטע, קעהרטע
ער נאך ראָם צוריק, אונד נאהם דען יאָזעפֿוס מיט דאהין׃ אין

ברינגען, אדער זיך פֿאן איהם אומברינגען לאססען זאלל, ליס זיך פֿאן אונזערם יאזעפֿוס איבעררעדען, זיך דען רעמערן צו ער־געבען׃

**אלס** יאזעפֿוס צום וועספאסיאנוס פֿארגעפֿיהרט ווארדע, ליף דאז גאנצע רעמישע העער צוזאממען, אום איהן צו זע־הען׃ אנפֿאנגס וואללטע איהן וועספאסיאנוס אלס געפֿאנגענען נאך ראם צום קייזער נערא שיקען; נאכדעם ער זיך אבער מיט איהם אונטערהאלטען, אונד זיינע ווייזהייט קעננען געלערנט האטטע, בעהיעלט ער איהן בייא זיך, צוואר אונטער שטרענגער אויפֿזיכט, אונד שענקטע איהם זיינע פֿריינדשאפֿט׃ אין דער ערשטען אונ־טערהאלטונג פראפֿעצייהטע איהם יאזעפֿוס דען באלדיגען טאד דעס קייזערס נערא אונד זיינע (דעס וועספאסיאנוס) ערנעננונג צום רעמישען קייזער׃ דיזעס בעוויזטעטע יאזעפֿוס מיט זאלבער געוויסהייט, דעם ער זיין לעבען צום אונטערפֿאנד גאב, ווען זיינע פֿאראויסזאגונג ניכט באלד אין ערפֿיללונג געהע, * אונד געגנטע פֿאן דיזעם אויגענבליק אן דען וועספאסיאנוס בייא דעם טי־טעל: צעזאר׃ וויא זעהר ער זיך נון דאדורך דען וועספאסיאנוס צום פֿריינד מאכטע, לעסט זיך לייכט עראכטען׃ —

**בעפֿרייעט** פֿאן אללען שטאאטסגעשעפֿטען, פֿאן אללען קריג־רישען אונטערנעהמונגען אונד אונרוהען, דיא ביז־העער זיין לעבען פֿערקיממערטען, זאה זיך יעטצט יאזעפֿוס נאך איינעם ווייבע אום, אונד הייראטהעטע איינע געפֿאנגענע יידין אויס צעזערע׃ אלס נון ניכט לאנגע נאכהער דיא נאכריכט פֿאן דעם ווירקליך ערפֿאלגטען טאד דעם קייזערס נערא, אונד דיא בערו־פֿונג דעס וועספאסיאנוס צום רעמישען טהראנע אים לאגער אנ־לאנגטע, טראט לעטצטערער זיינע ריקרייזע נאך ראם אן, אונד



*) דיאיעניגען, וועלכע אונזערם יאזעפֿוס דיא הימלישע גאבע דער פראפֿע־צייהונג ניכט צוטרויען וואללען, מעגען דיזע פֿארהערזאגונג (וועלכע פֿאן מעהרערן אלטען געשיכטשרייבערן בעשטעטיגט ווירד) דען טיפֿען פאליטי־שען איינזיכטען דיזעס מאננעס צושרייבען׃ בערא וואר וועגען זיינער אונ־מענשליכען גרויזאמקייט צו זעהר אין ראם פֿעראכטעט, ער קאנטע דאהער דעם שווערטע דער ביבעלמאררדס ניכט לאנגע ענטגעהען; אונד דאס וועס־פאסיאנוס אלס דער עלטעסטע בעקאנטער אונד דער בעריהמטעסטע פֿעלדהער זיינע שטעללע פֿערטרעטען ווערדע, וואר פֿאראויס צו זעהען׃

דיא אלטען אלס דיא נייען שריפֿטשטעללער האלטען אונזערן פֿלאוויוס יאָזעפֿוס פֿיר איינען דער פֿאָרטרעפֿליכסטען געשיכטסשרייבער, דיא עס יע אין דער וועלט געגעבען האט.

---

3. אייניגע ביבער פֿערשידענען איבהאלטס, אלס דאז בוך געגען אפּפּיאניס, זיינע לעבענסגעשיכטע, א. א. מ.

NB. וויר פֿינדען עס פֿיר נעטהיג, דען יונגען לעזער דאראויף אויפֿמערקזאם צו מאכען, דאס ער דיזען יאזעפֿוס (יוסף בן מתתיה הכהן) ניכט מיט דעם זאגענאנטען יוסיפֿון (יוסף בן גוריון), זא וויא דיזעס טרעפֿליכע ווערק ניכט מיט יענעם אונטערשאבענען, מאהרהאפֿטען דעם בן גוריון צוגעשריבענען בוכע פֿערוועכסלע.

דאס ווארדע דעם יאָזעפֿוס פֿילע עהרע אונד אכטונג ערצייגט; דער קייזער איבערהייפֿטע איהן מיט גונסטבעצייגונגען, אונד שענקטע איהם מעהרערע גיטער אים יידישען לאנדע, מיט בעפֿרייאונג פֿאָן אללען אבגאבען· דיא ליבע דעם קייזערס צו איהם גינג זאָ וויט, דאס ער איהם ערלויבטע, דען נאמען דער קייזערליכען פֿאמיליע: פֿלאוויוס, צו פֿיהרען· יאָזעפֿוס לעבטע נון בעשטענדיג אין ראָם, אללוואָ ער מיט זיינער צווייטען פֿרויא דרייא זעהנע צייגטע, וואָפֿאָן צווייא פֿריה שטארבען, אונד איינער, נאמענס הירקא-נוס, איהם בליב· ניכט לאנגע נאכהער שיד ער זיך פֿאָן דיזער פֿרויא, איהרעס טרייאלאָזען בעטראגענס ווילען, אונד הייראטהעטע איינע דריטטע אויס קרעטא, איינע געבאָרנע יידין, פֿאָן פֿאָר-נעהמער הערקונפֿט, דערען טוגענד ער זעהר ריהמטע· מיט דער-זעלבען צייגטע ער נאָך צווייא זעהנע, נאמענס יוסטוס אונד סימאָן, וועלכעם לעטצטערן ער דען נאמען אגריפפא בייאלעגטע·

היר לעבטע נון דער גראָסע מאן, צוואר אין אייסערער רוהע אונד אים בליהענדען וואָהלשטאנדע, אבער פֿאָלל איננערן גראמס איבער דאז אונאויסשפרעכליכע אונגליק, דאס זיין פֿאטערלאנד געטראָפֿפֿען, אונד וועלכעס ער אבצוווענדען זיך זאָ פֿילע פֿער-געבליכע מיהע געגעבען האט· אינדעס בענוטצטע ער דיא רוהע, זיינע גראָסען היסטאָרישען ווערקע אויסצוארבייטען, וואָמיט ער דער נאכוועלט איין אונשעטצבארעס געשענק מאכטע· *) איבער דען ווערטה דיזער ווערקע העררשט נור איינע שטיממע· זאָוואָהל

דיא

*) דיזע ווערקע, וועלכע ער אין גריכישער שפראכע פֿערפֿאסטע, אונד דיא אין אללען שפראכען איבערזעטצט ווארדען, זינד פֿאלגענדע:

1. איבער דיא יידישען אלטערטהימער, ווארין ער דיא גע-שיכטע אונזערער נאציאָן, פֿאָן דער שעפֿפֿונג אן ביז צו דער צערשטהערונג ירושלים'ס דורך טיטוס, אויפֿס גרינדליכסטע אונד אויספֿיהרליכסטע בע-שרייבט; אונד ווארין אויך פֿילע נאכריכטען אויס דער געשיכטע דער רעמער אונד אנדרער נאציאָנען צו לעזען זינד·

2. איבער דען יידישען קריג מיט דען רעמערן, דעססען אויס-געצייגטע ער פֿאָם אנפֿאנג ביז ענדע וואר, אונד זעלבסט דארין איינע טרויריגע ראללע שפּילטע·

איניגע

„זיהע!" ריף דער גייסט דעם רבי צו „דיזער דא האט זיך דאז
עווינע לעבען ערוואָרבען·" — דיזער? פֿראגטע דער רבי העכסט
ערשטוינט; דער מאן דא מיט דעם קאַפּטאן אָהנע ציצית? —
„יא, דיזער," אנטוואָרטעטע דער גייסט „קעננע איהן נור ערשט,
אונד דוא ווירסט דיך ניכט מעהר וואונדערן·" — ברעננענד פֿאָר
בעגירדע דען מאן קעננען צו לערנען, ריף איהן דער רבי צו זיך
הין, ערהילט אבער קיינע אנטוואָרט· ער ליף נון צו איהם הין,
אונד ערקונדיגטע זיך אנגעלעגענטליך, ווער ער, אונד וואס זיין
געשעפֿט זייא? — „לאס מיך יעטצט מיינעס וועגעס געהען,
קאָממע מאָרגען צו מיר, אונד דוא ווירסט'ס ערפֿאהרען·" אנט-
וואָרטעטע דער מאן· דען פֿאָלגענדען טאג שטעללטע זיך דער
רבי בייא איהם איין, אונד ווידערהאָלטע זיינע געסטריגען פֿראגען·
„איך בין" זאגטע דער מאן „ניכטס מעהר אונד ניכטס וועניגער
אלס איין קערקערמייסטער; בעשטרעבע מיך אבער, דיזעס
זאָנסט הארטהערציגע געשעפֿט זאָ מענשליך אונד פֿערדינסטליך
אלס מעגליך צו מאכען· איך זוכע ניכט אלליין, דורך געהעריגע
פֿלעגע אונד דורך טראָסטגרינדע דאז שיקזאל דער אונגליקליכען
געפֿאנגענען צו מילדערן, זאָנדערן בין אויך אויף דיא ערהאלטונג
דער ריינהייט איהרער זיטטען בעדאכט· איך שפּערדע דיא מעננער
אין איינע בעזאָנדרע קאממער, אונד דיא ווייבער אין איינע בע-
זאָנדרע איין, בייא נאכט זעטצע איך מיין בעטטע צווישען דיא דער
פֿערשידענען געשלעכטער, אום אללע אננעהערונג צו פֿערהינדערן·
מערקע איך, דאס איין היידע איין ליסטערנעס אויגע אויף איינע
טאָכטער איזראעלס ווירפֿט, זאָ וואגע איך אָפֿט מיין לעבען, אום
דיא אונשולד צו רעטטען· זאָ געלאנג עס מיר ערשט אונלענגסט,
דורך איינע בעזאָנדרע ליסט, איינע יידישע ברויט דען הענדען איי-
נעס היידנישען געביטהערס צו ענטרייסען, וועלכער בערייטס אים
בעגריפֿפֿע שטאנד, איהר געוואלט אנצוטהון·" — — דער רבי
שטוטצטע אָב דיזער ערצעהלונג· — אבער, פֿראגטע ער דען
יידישען קערקערמייסטער, ווארום זיהסט דוא אים אייסערן זאָ
גאנץ אונאיזראעליטיש אויס? — „ווייל איך ניכט אלס זאָלכער
שיינען ווילל, אום דעסטאָ עהער געלעגענהייט צו האבען, מיך
אונטער דיא היידען צו מישען, אונד דיא היימליכען רענקע אויס-
צוקונדשאַפֿטען, דיא זיא געגען דיא יהודים שמידען· איך ענטדעקע

(ג)

# מאָראַלישע ערצעהלונגען

אונד

## לעהרשפּריכע אוים דעם תלמוד ◆

---

א.

נור וואהרע פֿרעממיגקייט מאכט זעליג·

---

אין איינעם מארקטטאגע צו לַפָּט בעפֿאנד זיך איינסט אויך רבי ברוקא אוים חוזאה אונטער דעם בונטען מענשענגעוויהלע· פֿאָרשענד ווארף ער זיינע בליקע אויף דיא פֿאָרבייא וואָגענדע מענגע, שארף אונד בעאָבאכטענד שויעטע ער יעדעם בעזאָנדערס אינס אויגע; דא זאה ער, וויא אללעס אים יצוויגען טרייבען דאָהין רוישטע, אללעס נור נאך צייטליכעם געווין גייצטע, אונד נימאנד זיך אום דאז העכסטע עוויגע גוט יענזייטס דעם גראבעס צו בעקיממערן שיען· — אלס ער איינע ווילע אין דיזע בעאָבאכטונג פֿערזונקען דא שטאנד, ערשיען איהם דער גייסט דעם פּראָפֿעטען אליהו· — „ווער אונטער דיזען מארקטגעסטען״ פֿראגטע רבי ברוקא דען גייסט „האט זיך וואָהל דער עוויגען גליקזעליגקייט פֿערדינט געמאכט?״ — קיינער פֿאָן אללען, דיא דוא היר זיהסט; וואר דיא אנטוואָרט· — מיטטלערווילע איילטע איין מאן שנעללען שריטטעס פֿאָרבייא; זיינע פֿיסע ווארען נאך היידנישער ארט בעשוהעט, אונד אן זיינעם קאפֿטאן וואר קיין פֿאדען פֿאָן יענער געזעטצליכען בלויען וואָללע (תכלת של ציצית) זיכטבאר· —

זיהע

איהם צו הארט, קיינע געפֿאהר דראָהענד גענוג, איהן אין זיינעם
פֿראָממען פֿערטרויען וואנקענד צו מאכען · אונערשיטטערט זאה ער
אָפֿט אונגליקסשוואנגערע וואָלקען איבער זיינעם הויפטע שוועבען,
יא, שאָן טראף איהן מאנכער הארטע שלאג דעם לייניגען שיק־
זאלס, דאָך — זיין מוטה זאנק איהם ניע · אימזער זאה ער דאז
געשעהענע איבעל אלס איין הערבעס מיטטעל איינעס דארויס צו
ענטשטעהענדען גליקעס אן · אויס איינעם דאָרן וועכסט איינע ראָזע;
דיא שטאכעלנדע בינע גיבט אונס דען וואָהלשמעקענדען האָניג;
אויך דאז פֿיהרט צום גוטען (גם זו לטובה) פֿפֿלעגטע ער
צו יעדער אונאננעהמליכקייט צו זאגען, דיא איהם בעגעגנעטע ·
ער ליטט, ער דולדעטע, ווארטעטע שטאנדהאפֿט דאז בעססערע
אב, אונד וואר אָפֿט דעסטאָ גליקליכער · וואס וואונדער, דאס
זאָלך איינע אייזענשטארקע אויסדויער, זאָלכער אונביגזאמע טראָטץ
דען אבשרעקענדסטען הינדערניססען נעבאָטען, איהם אונטערנעה־
מוננען געלינגען ליסען, ריא דאז געפֿערגע דער אונמעגליכקייט אן
איהרער שטירנע פֿיהרטען · דער וואונדערמאן (איש ניסים)!
זאָ נאנטע איהן דאז פֿאָלק; דען זיין לעבען וואר פֿאָללער וואונדער;
וואונדערבאר וואר זיינע בעהארדליכקייט, אונד אָפֿט נאָך וואונ־
דערבארער זאָ מאנכער ערפֿאָלג ·

**איינסט** בעבטען זיינע לאנדסלייטע פֿאָר פֿורכט פֿאָר איינעם דער
טיראננישסטען פֿירשטען דעם מאָרגענלאנדס · מאן בע־
שלאָס, זיך דורך דיא קאָסטבארסטען געשענקע בייא דעם פֿורכט־
בארען הערדשער אין גונסט צו זעטצען; אונד דאז גאנצע פֿאָלק גאב
אללעס ענטבעהרליכע דאצו הער · מאן זאה זיך נאך איינעם טיכטיגען
געזאנדטען אום · „לאסט אונס נחום. דען וואונדערפֿאָללען, דאהין
זענדען; איהם עהער אלס אירגענד איינעם שטערבליכען ווירד עס מעג־
ליך זיין, דאז שטעהלערנע הערץ דעס טיראננען צו ערווייכען"; זאָ ריף
דיא אללגעמיינע שטיממע · אונד נחום ווארד צום געזאנדטען גע־
וועהלט, דורך דעססען הענדע מאן דעם פֿירשטען איין קעסטכען
מיט עדעלשטיינען פֿאָן אונגענגבארעם ווערטהע שיקטע · רוהיג טראט
נחום זיינע רייזע אן · אונטערוועגס קעהרטע ער אין איינע נאכט־
הערבערגע איין, וואָ ער זיך אין פֿראָממער זאָרגלאָזיגקייט, מיט
איינעם געמיטהע פֿאָלל אונוואנדעלבארער צופֿערזיכט אויף זיין לא־

גער

זיא אלסדאן דען ראבבינען, דאמיט דיזע בייאציימען פֿאָרקעהרונ־
גען טרעפֿפֿען מעגען, דאז אוננליק אבצווענדען׃" — אונד ווארום
וואָללטעסט דוא מיר געסטערן ניכט רעדע שטעהן, אונד פֿערווייֿ
זעסט מיך אויף הייטע? — „וויל געסטערן עבען איין אונגליק
אים ווערקע וואר, וועלכעס איך דען ראבבינען צו ענטדעקען איילטע,
דאהער איך מיך ניכט מיט דיר אויפֿהאלטען וואָללטע׃" — דער
רבי ווארד געריהרט, אונד שטוינטע פֿאָלל אכטונג אונד בעוואונ־
דערונג דען עדלען שליסער אן׃

צו גלייכער צייט דרענגטען זיך צווייא לוסטיגע מעננער דעם רבי
פֿאָרבייא׃ „זיהע!" ריף אבערמאלס אליהו'ס גייסט, „אויך
דיזע זינד קינדער דער עוויגען גליקזעליגקייט׃" — וואס איזט אייער
טהון אונד לאססען? פֿראגטע זיא דער רבי׃ — „וויר זינד צווייא
לוסטיגמאכער", וואר דיא אנטוואָרט׃ — פֿאָססענרייסער?
איזט דיס אייער האנדווערק? — „געמאך, רבי, אונזער צוועק
איזט עדלער, אלס דוא פֿיללייכט גלויבסט׃ וויר זוכען, טריבזינניגע
לייטע אויפֿצוהייטערן׃ וויא אָפֿט האבען וויר שאָן דורך אונזרע
שפעססע פֿרידע אונטער דען ביטטערסטען צענקערן געשטיפֿטעט,
וואס קיין ריכטערשפרוך, קיינע טראָקענע מאָראל אויסצוריכטען
אים שטאנדע געוועזען ווערע"׃ —

זא קאן מאן — דאכטע דער רבי — דורך גאָטטגעפֿעלליגע
אונד מענשענפֿריינדליכע האנדלונגען, אויך אָהנע אייסרע
צייכען דער פֿרעממיגקייט אן זיך צו טראגען, זיך דער עוויגען
גליקזעליגקייט פֿערדינט מאכען׃ *)

---

ב׳

עדעלשטיינע, דיא זיך אין ערדשאָללען, אונד
ערדשאָללען, דיא זיך אין עדעלשטיינע פֿערוואנ־
דעלטען׃

---

פֿעלזענפֿעסט פֿערטרויעטע נחום איש גם זו אויף דיא
געטטליכע פֿאָרזעהונג׃ קיינע פֿערזוכונג וואר
איהם

---

*) דיזע אונד דיא פֿאָלגענדע ערצעהלונג זינד אין מס׳ תענית פרק ג׳ אים
אָריגינאל נאכצולעזען׃

אין פֿערצווייפֿלונג אונד ענטזעטצען געראטהען, אונד אויט מוטה־
לאָזיגקייט דאז איבעל נאָך מעהר פֿערשלימּמערן׳ וואס דען צו
טהון? — זיין געוועהנליכער וואהלשפרוך: „אויך דאז פֿיהרט
צום גוטען" ענטפֿוהר זיינען ליפּפּען, אונד — ער ענטשלאָס זיך,
געראדעוועגס מיט דעם קעסטכען, זאָ וויא עס דא וואר, צום פֿיר־
שטען צו רייזען׳ „דיא אללגיטיגע פֿאָרזעהונג" זאגטע ער „דיא עס
זאָ זיך פֿיגען ליס, ווירד שאָן וויססען, עטוואס גוטעס דאראוס צו
מאכען"׳ — אין גאָטטעס נאהמען מאכטע ער זיך אויף, אונד
זעטצטע, טראָסט אונד האָפֿפֿנונג אין זיינעם בוזען נעהרענד, זיינע
רייזע פֿאָרט׳ — ער קאם צום פֿירשטען׳ „מעכטיגער בעהערר־
שער", פֿינג ער אן, „איין טרייעס פֿאָלק, דאז דיך אין עבען דעם
גראדע פֿערעהרט, אלס עס דיינע אונגנאדע פֿירכטעט, לעסט דיר
דורך מיך זיינען גרוס ענטביטהען, זיינען געהאָרזאם פֿערזיכערן,
אונד שיקט דיר דען אינהאלט דיזעס קעסטכענס׳ אללע זיינע
שיטצע האט עס — מיינע אויגען וואַרען צייגע — היניין געלעגט;
אונד איך האבע — דער הימּמעל איזט צייגע — ניכטס דאפֿאָן
גענאָמּמען׳ היר, נים עס הין"׳ — דער טיראן נאהמ׳ס, עפֿנעטע
עס, אונד — אָ העללע אונד דיא גאנצע אונטערוועלט! וויא
בליטצשטראהל פֿונקעלטע זיין וויטהענדעס טיראננענאויגע; זיין טיגער־
ראכען שיען זיך צו עפֿנען, אום דען קעקען געזאנדטען, אונד מיט
איהם זיין גאנצעס פֿאָלק אין איינעם נוא צו פֿערשלינגען׳ וואטה
ערשטיקטע זיינע וואָרטע; דיא אומשטעהענדען האָפֿלייטע בעב־
טען פֿאָר אנגסט; נור איינער בליב אונערשראָקען דא שטעהן,
אונד דיזער איינע וואר — נחום׳ דער וויטהריך קאם צו זיך זעלבסט,
שאָן שוועבטע דאז פֿערטילגונגסוואָרט אויף זיינען ליפּפּען, אלס —
וויא איין ענגעל גאָטטעס — יעמאנד אויס זיינעם געפֿאָלגע הער־
פֿאָר טראט, אונד עס וואגטע, דען גרימּמיגען טיראן צו בעזענפֿטי־
גען אונד דיא גלוטה צו ערשטיקען, יעהע זיא אין העללען פֿלאמּ־
מען אויסבראך׳ „מעכטיגער געביעטהער", שפראך ער, „מעסיגע דיי־
נען צאָרן, אונד ווירדיגע דיא זאכע דיינעס רייפֿערן נאכדענקענס׳
וויא? קאנכט דוא עס גלויבען, דאס איין הילפֿלאָזעס, פֿאָר דיר
ציטטערנדעס פֿאָלק דיינער שפּאָטטען קעננע, אין דעם אויגענבליק
שפּאטטען קעננע, וואָ עס אום דיינע גונסט פֿלעהעט! היר ליגט
עטוואס ערהעבליכערעס אין דער זאכע, אלס אונס דער ערסטע

אנשיין

גער הינשטרעקטע, אונד — זאנפֿט שלאָססען זיך דעם עהדליכען
אויגען׃ אלליין עס וואר איינע פֿערדרוכטע שטעטטע, וואָרויף דיא
אונשולד רוהעטע׃ דיא ניכטסווירדיגען ווירטהסלייטע האטטען ביי
איהם איין קעסטכען בעמערקט, וועלכעס ער זאָרגפֿעלטיג פֿער-
וואהרטע, אונד קוים וואר ער אין איינען טיפֿען שלאף פֿערזונקען,
אלס זיא זיך צו איהם הינשליכען, דאז קעסטכען הערפֿאָר האָלטען,
אונד עס עפֿנעטען׃ איינען קאָסטבארען שאטץ האטטען דיא די-
בע ניכט פֿערמוטהעט; זיא נאהמען דיא ערעלשטיינע הערויס,
פֿיללטען, דאמיט דער בעשטאָהלענע דען פֿערלוסט ניכט גלייך
ביים ערוואכען געוואהרע, דאז קעסטכען מיט ערדשאללען, אונד
זעטצטען עס אן דיא פֿאָריגע שטעללע׃ מיט מאָרגענאנברוך ער-
וואכטע דער ארגלאָזע מאן עבען זאָ רוהיג, אלס ער זיך נידער-
לעגטע, אונד פֿאנד זיך, וויא געוועהנליך, ערשט מיט זיינעם גאָטט
אונד דאן מיט זיינען ווירטהסלייטען אב׃ איינע ווייליע פֿאָר זיינער
אברייזע וואר עס, אלס ער זיינע זאכען צוזאממען נאהם, אונד
בעזאָנדערס נאך דעם איהם אנפֿערטרויטען שאטצע זאה: אבער —
אָ היממעל! וועלכען טאָדעסשרעקקען ווירדע דיזער אנבליק יעדעם
אנדערן מענשענזאָהן פֿערראורזאכט האבען! דער רייכטהום איינעס
פֿאָלקס, דאז איינציגע מיטטעל, וואָדורך עס זיין הויז, זיינען הערד,
זיין לעבען צו ערהאלטען, אונד דעם טיראננען גרים צו בעשוויכטי-
גען האָפֿפֿטע, דיא גאנצע האָפֿפֿנונג וואר נון אויף איינמאהל הין,
וואר דורך דיא שיינבארע שולד איינעס איינציגען מאננעס הין! —
דאָך נחום׳ס זעעלע וואר גראָס, אונערשיטטערליך זיין קאראקטער׃
ער קאם ניכט איינען אויגענבליק אויסער פֿאססונג, בליב רוהיג,
אלס ווען ניכטס פֿאָרגעפֿאללען ווערע, אונד פֿינג מיט קאלטער איבער-
לעגונג אן, נאכצודענקען, וואס יעטצט צו טהון זייא? עס בליב
איהם קיין צווייפֿעל איבער, דאס איהם דער שאטץ דיזע נאכט
פֿאָן דען ווירטהסלייטען געשטאָהלען וואורדע; אלליין דיזע צור רעדע
צו שטעללען, אכטעטע ער פֿיר אוננוטץ אונד געפֿעהרליך׃ זיא
ווירדען עס לייגנען; צייגען זינד ניכט פֿאָרהאנדען; ערעלשטיינע לאס-
סען זיך לייכט פֿערבערגען; יא, זיא ווירדען דען פֿערדאכט נאָך איבעל
צו נעהמען זיך שטעללען, אונד איהם פֿיללייכט וואָהל גאר דאז
לעבענסליכט אויסבלאזען׃ — צו זיינען לאנדסלייטען מיט לעערער
האנד צוריקקעהרען, שיען איהם נאָך אונראטהזאמער; זיא ווירדען
אין

אונד מיט דיזען, זא ווי מיט דער פערזיכערונג זיינער פירשטליכען הולד, דען נחום צו זיינען לאנדסלייטען צוריק צו זענדען. נחום טראט זיינע ריקרייזע אן, אונד קעהרטע, בעססער פארגעזעהן, אין יענער העיבערגע ווידער איין, ווא איינסט זיינע יאוועלען זיך אין ערדע פערוואנדעלטען. דיא ווירטהסלייטע ערשטוינטען אב דער עהרע, דיא דעם בערויבטען פאם פירשטען ערוויזען ווארדע, ווא פאן דער רוף שאן פאראוים אין איהרע רייבערהיטטע ערשאלל. נחום ערצעהלטע איהנען דיא וואונדערקראפט דער ערדע, דיא זיין קעסטכען ענטהילט, מאכטע איהנען אויך קיין געהיימניס פאן דען שעטצען, דיא ער פאם פירשטען דאפיר עמפפינג, אונד גינג מיט גוטער בעגלייטונג זיינעס וועגעס פארט, אום זיינעם פאלקע דיא פראהע קונדע פאן דעם בעהערשערס גנאדע צו ברינגען. — „זא"? זאגטען דיא ערשטוינטען רייבער נאך נחום'ס אברייזע, „זא? דיא אין יענעם קעסטכען פאן אונס היניין געטהאנע ערדע, דיא פאן איינער מארשען וואנד אונזרער היטטע אבגעשאבט וואר, בעזיטצט איינע זאלכע מאגישע קראפט? — א וואהל אונס"! — זאגלייך בראכען זיא דיא גאנצע וואנד אב אונד פיהרטען דען שוטט דאפאן צום פירשטען. „געביטהער"! שפראכען זיא, „איינע וויכטיגע ענטדעקונג פיהרט אונס צו דיינען פיסען הער. וויססע, דיא וואונדערטהעניגע ערדע, וועלכע נחום'ס קעסטכען ענטהילט, האט קיינעסוועגעס אוים זיינעם באדען געוואכסען, זאנדערן איזט בלאס דער אבגעפאללענע שטויב פאן אונזערס הויזעס וועגדען איינער, — מיט אייגנער האנד האבען וויר דיזען שטויב היניין געלעגט. וויר האבען נון דיא גאנצע מויער אבגעבראכען אונד ברינגען דיר דען שוטט דאפאן, דאס דוא דיא גאנצע וועלט דאמיט עראבערן מעגעסט. — דער פירשט שטוינטע; צום ערסטען מאחל זינגטע זיינע פערנונפט איבער דען אבערגלויבען. — „ציטטערט", שפראך ער, „ציטטערט, וועז איהר מיך מיט איינער אונוואהרהייט בעריכטעט. איך ווילל מיט דיזעם שוטט איינען פערזוך אנשטעללען לאססען". — פערהענגגע דיא מארטערפאללסטע שטראפע איבער אונס, ווען עס זיך אנדערס דאמיט פערהעלט", אנטווארטעטען דיא בעטראגענען רייבער. — דער פערזוך ווארדע אויף דער שטעללע געמאכט, אונד האטטע צור פאלגע, דאס דיא עלענדען, אנשטאטט דער ערווארטעטען גראסען בעלאהנונג, איהרע קעפפע פערלאהרען. זא בע-

אנשיין צייגט· זיהע! גאָלד, זילבער אונד עדעלגעשטיינע בעזיט-
צעסט דוא אים איבערפֿלוס; מיט אללען דיזען דינגען גלויבט איין
דיך פֿערעהרענדעס פֿאָלק דיר ניכט ווירדיג גענוג אויפֿװארטען צו קענ-
נען· דיזע ערדשאללען, וועד וויס, וועלכען האָהען ווערטה זיא
פֿיר דיך ענטהאלטען? — האלט! זאָ עבען פֿיללט עס מיר איין,
געהערט צו האבען, דאס דער שטאממפֿאטער דיזער פֿאָלקסטרימ-
מער, אברהם, דער מיט 400 מאן פֿיער מעכטיגע אונד זיגרייכע
קעניגע שלוג, איינע ארט ערדע בעזאס, וועלכע דיא געהיימע
קראַפֿט האטטע, יעדעס שווערטעס שערפֿע אבצושטומפֿען אונד
יעדען פֿפֿייל צוריקפּראללענד צו מאכען· פֿיללייכט מאכען דיר זיינע
נאכקאָממען מיט דיזער פֿיר דיך אונשעטצבארען ערדארט איין גע-
שענק„? — דער טיראן שטוטצטע, אונד שיען וואָהלגעפֿאללען אן
דיזער פֿערמוטהונג צו האבען· — „גוט“, שפראך ער, „וויר וואָל-
לען עס באלד פֿערזוכען; דיא געלעגענהייט דאצו איזט דא· האל-
טעט אונטערדעס דיזען אבגעזאנדטען אין שטרענגער געוואהרזאם“· —
אים טיפֿסטען אָריענט לעבטע איין טאפּפֿערעס פֿעלקכען, וועלכעס
זיך דער מאכט דיזעס טיראננען דורכאוים ניכט אונטערווערפֿען
וואָללטע, אונד העלדענמיטהיג אללע זיינע אנגריפֿפֿע צוריק וויז,
זאָ דאס ער עס פֿיר אונאיבערווינדליך הילט, אונד אללע האפֿפֿנונג,
עס זיך צו אונטערווערפֿען, אויפֿגאב· יעטצט ערוואכטע אין איהם
נייערדינגס דער געדאנקע, עס דאָך נאָך איינמאהל מיט יענען
טאפּפֿערן צו פֿערזוכען, אונד צוואר מיטטעלסט דער וואונדערטהע-
טיגען ערדע אין נחום׳ס קעסטכען צו פֿערזוכען· יעדעס קריגער
ווארדע אלזא איין שטייבכען פֿאָן דיזער ערדע געגעבען, אונד זאָ
גינג עס צום אנגריף· זא וויא דער העררשער, פֿיהלטע אויך דאז
גאנצע קריגסהעער איין געהיימעס פֿערטרויען אויף דיזע וואונדערערדע;
מאן שייעטע קיינע געפֿאהר, שטירצטע זיך מיט לעווענמוטה אונ-
טער דיא בלינקענדען שווערטער, מיטטען אונטער איינען האגעל
פֿאָן פֿפֿיילען אונד װאורפֿשפּיסען; ניכט לאנגע דויערטע דער קאמפּף
אונד — דאז פֿעלקכען וואר איבערוואונדען· דער פֿרייד „אונד זיג-
בערוישטע טיראן צאָג אין טריומף אין זיינער הויפּטשטאדט איין;
נחום ווארדע צו איהם גערופֿען, אונד מיט עהרען אונד גונסט-
בעצייגונגען איבערהייפֿט· דער פֿירסט בעפֿאהל, דאז מיט ערדשאל-
לען געפֿיללט געוועזענע קעסטכען מיט עדעלשטיינען צו פֿיללען,

אונד

מען איין וועניג שטראָה פיר זיין ווייב, דאז זאָ עבען ענטבונדען וואור=
דע· — זיהע, וויבכען! זאגטע עקיבא צו זיינער פֿרויא, זאָ גיבט
עס נאָך אונגליקליכערע, נאָך נאָטהדירפֿטיגערע מענשען אלס
וויר זינד· דיזע בעזיטצען זאָוך דאז ביסכען שטראָה ניכט· — גע=
ליבטער! ערווידערטע זיא, איך קלאגע אונד מורדע דאָך ניכט·
מיינע ווינשע געהן בלאָס דאהין, דאס דוא דיינע פֿעהיגקייט אונד
דיינע טאַלענטע בייא אירגענד איינעם בעריהמטען רבי צו ענטווי=
קעלן אונד אויס צו בילדען זוכען מעגעסט· — ער פֿאָלגטע איה=
רעם ראטהע, נאהם, זאָ שמערצליך איהם אויך דיא טרעננונג
וואר, פֿאָן זיינעם ווייבע אבשיד, אונד רייזטע צום רבי אליעזרי·
דאָרט בליב ער אייניגע צייט, וואָ ער זיך דערגעשטאלט אין דער
געלעהרזאמקייט הערפֿאָרטהאט, דאס ער באלד זעלבער אלס איין
רבי פֿאָן צאהלרייכען שילערן נאך הויזע צוריקקעהרטע· זיין רוף
גינג איהם פֿאָראויס, אללע געלעהרטע אונד דיא זעמטליכען
איינוואהנער זיינעס אָרטס קאמען איהם צים עמפֿפאנג ענטגעגען·
אונטער דיזען בעפֿאנד זיך אויך זיינע פֿרויא. דיא אבער פֿאָם גע=
וויהלע דער ענטגעגען קאָממענדען צוריק געדרענגט וואורדע· —
„גיבט דאָך, מיינע הערדען“! ריף רבי עקיבא מיט לויטער אונד
פֿריידיגער שטיממע, אלס ער זיין ווייב ערבליקטע, „דיזער דא גע=
ביהרט דיא ערשטע עהרע, דען זיא האט מיינע אונד דער שילער
קענטניססע בעווירקט“· — איהר פֿאטער· כלבא שבוע, ווידער=
ריף נון אויך דיא ענטערבונג, אונד האָב דען שוואור אויף, וואָ=
דורך ער איהר פֿריהער היין אללע בייאהילפֿע ענטזאגטע· — זאָ
פֿערדאנקטע דער גראָסע רבי עקיבא רייכטהום אונד געלעהרזאמ=
קייט דער טרייען ליבע זיינעס טוגענדהאפֿטען ווייבעס·

---

# לעהר· שפּריכע·

מרגלא בפומי' דר' מאיר: גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את
דרכי ולשקוד על דלתותי יום יום· נצור לשונך מרע ושפתיך
מדבר מרמה, נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי· שמור פיך
מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון ואני אהיה עמך בכל מקום
(ברכות פ"ג)·

שטראפט זיך דאז לאסטער אונד איינע אונערזעטטליכע האב־
זוכט; זא בעלאהנט זיך דיא טוגענד אונד דאז פעסטע פערטרויען
אויף גאטטעס גיטיגע פארזעהונג׳

---

# דאז גליק דער ליבע *)׳

דיא טאכטער דעס רייכען כלבא שבוע, איין פראממעס,
גוטהערציגעס מעדכען, ווארף איין ליבענדעס אויגע אויף
עקיבא, איינען דער בעאמטען איהרעס פאטערס׳ עקיבא וואר
ארם, אבער זיינע הערפארשטעכענדען טאלענטע, זיין האנג צור
געלעהרזאמקייט, זיין אויפריכטיגעס אונד פראממעס וועזען נאה־
מען דיא פראממע יונגפער זא זעהר פיר איהן איין, דאס זיא איהם
איהרע האנד צור עהע פערשפראך׳ איהר פאטער וואללטע אויף
קיינען פאלל זיינע איינווילליגונג צו דיזער הייראטה געבען; דענגאך
געשאה זיא אהנע זיינען וויללען׳ דיא טאכטער ווארדע דאהער
אויס איהרעס פאטערס הויז פערוויזען, אונד כלבא שבוע פערזאג־
טע איהר פייערליך אללע פעטערליכע בייאהילפע, יא, מאכטע
זיא זאגאר ערבלאז׳ דאז יונגע פאאר לעבטע אינדעס מיט איינאנ־
דער פערגניגט, אבער אין דער אייסערסטען ארמוטה; זא דאס
זיא דאז שטראה, וועלכעס איהנען צום לאגער דינטע, אין שיינען
אונד אויף דען שטראסען זעלבסט אויפזוכען מוסטען׳ — „א וייב־
כען! געליבטע"! זאגטע עקיבא אפט צו איהר, „בעגינסטיגט מיך
איינסט דאז גליק, ווערדע איך רייך, איין גאלדנעס ירושלים וויל
איך דיר ערבויען (איינע רעדענסארט דאמאהליגער צייט)׳ —
אום דער צופרידענהייט דיזעס אין זיך זעלבער גליקליכען עהעפאארס
איינען שטיערקערן אנשטריך צו געבען, פערקלייךעטע זיך דער
פראפעט אליהו **) אלס איין בעטטלער; אונד קאם פאר דיא
גוהירע דעס עקיבא׳ — א שענקע דאך איינעס ארמען אונגליקלי־
כען

---

*) נדרים דף נ׳, כתובות דף ס"ב׳ דיזע ערצעהלונג בעפינדעט זיך אויך אין
דייטשער שפראכע אים ספר מתנה ישראל, להתורני המשכיל מהו׳
בער פרענק, שו"ב בק"ק פרעשבורג׳

**) מיט דיזעם נאמען בעלעגט דער תלמוד יעדעס אונזיכטבארע וועזען, וועל־
כעס אין מענשליכער היללע צום געבראכע דער ליידענדען ערשיינט׳

אבער, וועלכע זיך אום איהרע שפראכע ניכט בעקיממערטען, האבּ־
טען דיא תורה קיין בעשטאנד · (איינע לעהרע, דאס מאן דיא גראמ־
מאטיק דער שפראכע יעדערצייט בעאָבאכטען זאָלל, אונד ניכט,
וויא דיא מייסטען שפעטערן לומדים טהון, דיזע וויססענשאפט
צו פערנאכלעססיגען אָדער גאר צו פעראכטען; אינדעם מאן אָח־
נע דיאזעלבע קיינע גרינדליכע איינזיכט אין דער תורה האבען קאן) ·

---

**כל** המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים, וכל שאינו מרחם על
הבריות אין מרחמים עליו מן השמים (עירובין פ"ח) ·

**וועך** זיך איבער גאָטטעס געשעפּפע ערבארמט, דעססען ער־
בארמט זיך אויך דער הימּמעל; געגען דען הארטהערציגען
אבער האט אויך דער הימּמעל קיין ערבארמען ·

---

**ת"ר** שבעה דברים לוה ר' עקיבא את ר' יהושע בנו: אל תשב בגובהה
של עיר ותשנה, ואל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים, ואל תכנס
בביתך פתאום, כל שכן לבית חברך, ואל תמנע מנעלים מרגליך, השכם
ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה, ועשה שבתך חול ואל
תצטרך לבריות, והוי משתדל עם מי שהשעה משחקת לו (פסחים פ"י) ·

**זיבען** לעהרען גאב ר' עקיבא זיינעם זאָהנע ר' יהושע: זיטצע ניכט
אין דער העהע דער שטאדט אונד שטודירע, (דאז הייסט:
ער זאָלל זיין שטודיום ניכט אן עפּפענטליכען, געריישפּאללען פלעט־
צען האלטען); וואָהנע ניכט אין איינער שטאדט, דערען אָבער־
הייפּטער געלעהרטע זינד (וועלכע זיך אין איהרעם שטודיום צו זעהר
פערטיפּען, אונד זיך װעניג אום דאז וואָהל דער שטאדט בעקימ־
מערן); טריטט ניכט פלעטצליך אין דיין אייגנעם הויז. פילוועני־
גער אינס הויז דייגעס נעבסטען איין (מאן זאָלל ערשט דורך איין
לייזעס גערייש זיינע אנקינפט אנקינדיגען, אום ניכט דיא הויזלייּ־
טע, וועלכע פיללייכט אין איינער געהייםען פערריכטונג בעגריפּ־
פען זינד, אין פערלעגענהייט צו זעטצען); פערנאכלעססיגע ניכט
דען געברויך דער שוהע; בלייבע װעדער אם זאָממער נאָך אם
ווינטער לאַנגע ניכטערן; האלטע עס אם שבת וויא אן איינעם ווער־

רבי מאיר פפלעגטע פאָלגענדע לעהרען אים מונדע צו פיהרען:
לערן מיט אללעם פלייסע מיינע (גאָטטעס) וועגע קעננען, אונד בעזוכע טעגליך דיא פפאָרטען מיינעס טעמפעלס· בעוואהרע דיינע צונגע פאָר דעם איבעל אונד דיינע ליפפען פאָר דעם טרוגע· היטע מיינע לעהרע אין דיינעם הערצען, אונד לאס דיא גאָטטעספורכט דיר שטעטס געגענווערטיג זיין· ווען דוא דיינען מונד ריין פאָן אללען זינדיגען רעדען, אונד דיך זעלבסט הייליג אונד פרייא פאָן אללען בעזען האנדלונגען העלטסט; זאָ בין איך (גאָטט) יעדערצייט מיט דיר·

---

מרגלא בפומי' דרבא: תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו או ברבו, או במי שגדול ממנו בחכמה ובמנין, שנאמר ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם, ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם (שם)·

רבא פפלעגטע פאָלגענדע לעהרע אים מונדע צו פיהרען: דער ענטצוועק אללער ווייזהייט אונד קענטניססע איזט זעלבסט בעססערונג אונד טוגענדהאפטיגקייט· דער מענש דארף ניכט פאָן דער איינען זייטע זיך דער געלעהרזאמקייט בעפלייסיגען, אונד פאָן דער אנדערן זייטע דיא אכטונג אוים דען אויגען זעטצען, דיא ער זיינען עלטערן, זיינעם לעהרער אונד אללען דענען שולדיג איזט, דיא איהם אן יאהרען אונד קענטניססען איבערלעגען זינד: דען זאָ הייסט עס (תהלים קי"א) דער אנפאנג אללער ווייזהייט איזט גאָטטעספורכט; זיא בריגט פיינע קלוגהייט דענען, דיא נאך איהר וואנדעלן· היר הייסט עס אלזאָ ניכט, דיא זיא לערנען, זאָנדערן דיא נאך איהר וואנדעלן·

---

אמר ר' יהודה אמר רב: בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתם בידם, בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתם בידם (שבת פ"ב)·

ר' יהודה זאגטע דעם רב פאָלגענדעס נאך: וויל דיא יהודער זאָרגפעלטיג אויף דיא ריינהייט איהרער שפראכע בעדאכט וואַרען, האטטע איהרע תורה בעשטאנד; בייא דען גאליליערן

אבער

(ד)

# אויסצינע דער שענסטען אויפזעטצע

אויס דעם

# מאסף.

קעמאג, נור פאללע דען לייטען ניכט צור לאסט; פערהאלטע דיך ענדליך מיט דעניעניגען לייטען, דענען דאז גליק לעבעלט ·

---

ר' שמואל בר נחמן בשם ר' נתן אומר: בתורה בנביאים ובכתובים · מצינו שצריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום · בתורה: והייתם נקיים מה' ומישראל; בנביאים: אל אלהים הוא יודע וישראל הוא ידע; בכתובים: ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם (ירושלמי, שקלים פ"ג) ·

אין אללען דרייא הויפטטהיילען דער היילינגען שריפט פינדעט מאן דיא לעהרע, דאס דער מענש דאהין שטרעבען מוס, זאוואהל פאר מענשען אלס פאר גאטט ריין צו ערשיינען (ד"ה זיך זא צו בעטראגען, דאס אויך קיין אייסרער שיין פאן שולד אויף איהם רוהען מוס, וועןער זיך אויך אים אינגערן אונשולדיג פיהלט) ·

---

אמר ר' יונה: אשרי משכיל אל דל, זה המסתכל בצדקה היאך לעשותה, כיצד היה ר' יונה עושה! כשהיה רואה בן טובים שירד מנכסיו, אומר לו: בשביל ששמעתי שנפל לך ירושה במקום אחר, טול ואתה פורע · מן דהוי נסיב אמר ליה מתנה (ירושלמי, שם) ·

ר' יונה ערקלעהרט דען פסוק (תהלים, מא, ב) הייל דעם, דער איבער דען ארמען נאכדענקט, אלזא: געהע מיט דער אויסטהיילונג פאן אלמאזען קליגליך צו ווערקע · — וויא מאכטע ער עס? ווען ער איינען מאן פאן גוטער הערקונפט זאה, דער פאן זיינעם פערמעגען אבקאם, זאגטע ער צו איהם: „דא איך ערפאהרען האבע, דאס דיר איין בעטרעכטליכעס ערבטהייל אין איינעם פערנען ארטע צו געפאללען איזט, זא לייהע איך דיר דיזעס געלד, וועלכעס דוא מיר בעצאהלען ווירסט · האט דיזער עס דען גענאמנען, זא שענקטע ער עס איהם ·

---

# הַמְּאַסֵּף

## לְחֹדֶשׁ נִיסָן תקמ"ד

א

## שִׁירִים

לגבר משכיל אל הגילה (*

אַתְּ גִּילָה רַעְיָתִי! מִבֹּקֶר יָמַי נִהְיֵית לִי:
מִבֵּין שְׁדֵי אִמִּי תְּקָחִינִי,
וַתְּגַדְּלִינִי עַל בִּרְכַּיִךְ;
מִנְּעוּרַי יָדַעַתְּ שִׁבְתִּי וְקוּמִי,
וְכָל דְּרָכַי הִסְכַּנְתְּ:
אִם דְּבַשׁ וְחָלָב עָרְבוּ לִי בִּלְתֵּךְ,
וּמִגָּדִים הָיוּ לִי לְמָנָה,
אוֹ שִׁיר וּמָשָׁל לְאָזְנַי יִנְעָם,
וְכָל יְקָר עֵינַי רָאָתָה:
הֲלֹא בָּךְ אָרוּץ קִרְיָה,
וְעִמָּךְ אֲדַלֵּג גְּבָעוֹת:
אֶל מְקוֹם תְּאֵנָה וְרִמּוֹן,

עבותים

*) Ramlers Blumenlese; Neuntes Buch LX.

„אָנֹכִי מְפַתְּחִיךָ וְרַבִּיתִיךָ,
„שְׁמַע בְּקוֹלִי אִיעָצְךָ,
„עָלֶיךָ עֵינַי, לְךָ הָה לְרַגְלָי:
„כָּבוֹד אַל תְּבַקֵּשׁ,
„עֹשֶׁר לֹא אֶתֵּן לָךְ:
„גַּם בִּמְלֹא כַּף יִשְׂמַח צַדִּיק,
„וּבְלֶחֶם חֻקּוֹ יֵיטִיב לִבּוֹ:
„לְבַד זֹאת תְּשׁוּרָתִי,
„אֵין כָּמוֹהָ בְּרָכָה,
„אוֹתָהּ קַח מִיָּדִי:
„מַתַּת אֱלֹהִים לְיוֹדְעָיו,
„שְׂשׂוֹן כִּנּוֹר, וְחֶדְוַת שִׁיר":

* * *

**אָנָּא** גִילָה! גַּם הַיּוֹם אַל תִּרְפִּי מִמֶּנִּי,
אַל תַּעַזְבִינִי בְּעֶרֶב יָמַי;
עַד זִקְנָה תַּנְחִינִי,
וּתְהִי לִי מִשְׁעֶנֶת;
חִדְלִי מִנִּי רֹגֶז,
עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה;
וְעֵת יָמִים אֶשְׂבַּע,
תְּבִיאִינִי אֱלֵי קֶבֶר;
גַּם אָז בִּי תִּדְבָּקִי,
אַל תַּעַמְדִי מִנֶּגֶד:
אַל תִּתְּנִינִי מִדְּרַךְ רֶגֶל,
אֱנוֹשׁ נוֹשֵׂא זַעַף,

עֲבוֹתִים וַעֲצֵי תְמָרִים
תַּחַת תּוֹמֶר שָׁם יָשַׁבְתִּי,
שָׁם עָרַכְתִּי מִשְׂחָק לִי,
שַׁעֲשׁוּעִים בְּקֶרֶב רֵעַי׃
הֵן בְּמָצְאִי חַלּוּקֵי אֲבָנִים,
מָחָאתִי כַּף אֶל כַּף,
רָקַדְתִּי כְּמוֹ עֵגֶל,
בְּרָדְפִּי אַחֲרֵי חָגָב,
שְׂמָמִית וְאַחַר הַזְּבוּבִים
וְאַחֲרֵי מִי דָלַקְתִּי,
זוּלָתִי אַחֲרַיִךְ?
וּמַה זֶּה מָצָאתִי
אִם לֹא מְצָאתִיךְ?

* * *

וַאֲנִי בָךְ דָּבַקְתִּי,
גַּם בִּימֵי עֲלוּמַי,
עֵת חָכְמָה אֶדְרוֹשׁ,
וְכָל פּוֹעַל כּוֹנְנוּ יָדַי׃
אַתְּ עֶזְרָה, בְּצָרוֹת נִמְצֵאת,
אַף בְּקֶרֶב מַכְאוֹבוֹת,
עָמַדְתְּ מִסָּבִיב לִי׃
עֵת תְּלָאוֹת סְבָבוּנִי,
אָחַזְתְּ בְּיַד יְמִינִי,
וַתִּתְּנִי לִי מָגֵן יִשְׁעֵךְ׃
אָז אָמַרְתְּ לִי „בְּנִי אָתָּה,

אנכי

# ריב השמש והירח ׃

**הימים** ימי קציר היו, עת התחלפות הזמנים בכל רגע, פעם תתלבש השמים קדרות, ויעמוד סער, פעם תאיר השמש את פני הארץ, ותך בחומה כל יושבי תבל, ויהי ריב בין השמש והרוח, זאת אומרת לי יתר העוז והגבורה, וזאת אומרת קטני עבה ממתניך, עודם נצים, והנה איש אורח בא בדרך, אדרתו על שכמו, וכובע גדולה על ראשו, להיות לו למחסה מפני חמת הרוח, ויהי כראותו, ותאמר השמש אל רעותה, כעת בקורת תהיה, למי האמת! לכה ונראה, מי מבינינו יכריח את הארח, גם להפשיט את האדרת מעליו, גם להסיר את הכובע מעל ראשו? החל אתה להראות את כחך, ואל יחר אפי בך אם בענך עבי עננים, תכסה את הוד קרני, ויואל הרוח וירם את קולו, ויפח בחזקה ממלוא פיהו, ויך בעפר האדמה ויעלהו השמימה ויכס בו את עין הארץ, וירעם בהמית שאונו בין סבכי היער, ויסבל את העלים; וירעם בשאפו את משברי הים, ויפיל גם היכל גם חומה, אך לריק יגיעו, כי בכל זה לא יכול להפשיט את האדרת מעל האורח, וכל עוד נסותו את כחו, אם מפנים, ואם מאחור, אם ממעל ואם ממטה, תמיד מלא שנה, כי הליט האיש כל גופו באדרתו, ותסגור בעדו, ולא עזב גם פתחון קטן אל הרוח לבוא שמה, ויבוש הרוח ויסוג אחור ׃ והנה השמש יצא על פני הארץ, בזהרו ובהדרו, ויפץ את העננים, ויזרח על ראש המהלך, ויחם לו ויזע ויעבר אדרתו מעליו ויעלה על משענתו בידו, וישאה על אחורי כתפו ׃

**אם** תשיב איש מאולתו, אל תגער בו,
ואל תקצפנו, פן יחזק באולתו ׃
במענה רך תוכיחנו, בנחת תלמדנו,
ובמוסר אב תיסרנו, אז ישמע לך ׃

ל . . .

---

קְשֵׁה יוֹם וּקְשֵׁה רוּחַ :
שָׁם בֵּין סִבְכֵי שׁוֹשַׁנִּים אֶשְׁכָּבָה
זֹאת הִיא מְנוּחָתִי :
אַתְּ בְּיַרְכְּתַיִם תֵּשְׁבִי ,
וּבֵין כְּתֵפַיִךְ אֶשְׁכּוֹן :
מְלוֹן אוֹרְחִים אֶהְיֶה ,
נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב :
בִּגְרוֹנָם אֵל יְרוֹמְמוּ ,
וּבְפִיהֶם יְרַצּוּ קֹשֶׁט , סֶלָה :
יִשְׂחֲקוּ נְעָרִים סְבִיבַי ,
וּצְעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁמָּה ·

* * *

מוּסַר הַשֵּׂכֶל ·

מְעַט בְּשָׂמִים לְחֵיךְ יִמְתָּקוּ
אַךְ בְּרָבּוֹתָם כָּאֵשׁ יַדְלִיקוּ ,
כֵּן הַנְּבוֹנִים בָּעֵת יִשְׂחָקוּ
שִׂפְתוֹתָם נָעוֹת , וּבְרֶגַע יִשְׁתּוֹקוּ ·

הֵיךְ עַל כֵּלִים בָּעֵת יָרִיקוּ
יִתְּנוּ קוֹלָם וְיִזְעָקוּ ,
כֵּן הַכְּסִילִים לִרְגָעִים יִשְׂחָקוּ
כְּסוּס יִצְהֲלוּ , כְּפֶרֶא יִנְהָקוּ ·

בעינינו׳ גם נודע לי החלום אשר ספר לנו אחד מחכמי העמים, אשר אעתיק לך פה:

**שני** אנשים היו עוברים בדרך יחדיו, ויבואו אל עיר אחד ללון שמה, האחד סר אל בית מלון אורחים, והשני אל בית מודעו אשר לו בעיר הזאת, ויהי אחרי אכלם ואחרי שתם, והאחד אשר היה לן בבית מודעו שוכב ישן על מטתו אשר הכין לו רעהו, ויחלום והנה חברו הבא אתו מן הדרך מבקש ממנו על נפשו לאמר: חושה לעזרתי והצילני מידי בעל המלון, העומד עלי להמיתני, ויחרד האיש וייקץ משנתו והנה חולם, ויאמר אל לבו למה אירא? וישכב ויישן ויחלום שנית, והנה חברו עומד עליו מגואל בדם, ומבקש ממנו לאמר: אם גם לא עזרתני בעודני חי, עשה נא זאת איפוא ונקום את מיתתי, כי הנה בעל המלון הכני למות, ויתן את גופי על העגלה ויכסהו בפרש ובגללי הבקר, להוציאהו מן העיר, ולקברהו שמה, ולכן לך השערה בבוקר השכם טרם יבוא שמה הרוכב עם העגלה, וייקץ האיש ותפעם רוחו על שנות החלום הזה, וישכם בבקר וילך השערה, והנה רועה אחד לקראתו, מוליך את העגלה ועליה פרש וגללי בקר, וירץ אליו ויגער בו לאמר, מה לך על העגלה הזאת? ויחרד הרועה וינס, ויזרוק את הפרש מעל העגלה, וימצא איש שוכב תחתיו, והוא הרוג, ויכר האיש את רעהו, ויגד את כל הדברים האלה אל זקני העיר ויבקש הדבר וימצא, וימיתו את בעל המלון הרוצח, וינקמו ממנו את נקמת המת׳

* * *

**ומזה** ונלומים לו יביאו רבים ראייתם, כי החלומות יגידו מה שעתיד להיות, אכן אחרי העיון יתגלה כי גם סבת מעשה שלפנינו נתה שקרם כאשר אגיד לך: העיר שלנו שם האורחים היתה ידועה לשכיחי רוצחים, ויהי כאשר הקריבו שניהם אל העיר, ויאמר האחד אל רעהו, אשריך וטוב לך שיש לך אוהב נאמן בעיר הזאת, ותוכל לשכב שקט ושאנן ואני הוכרחתי ללון בבית מלון אורחים, ומי יודע אם לא יהרגוני בלילה הזה, וינחמהו רעהו, אך שמר את הדבר הזה בלבו, וידאג עליו
מאוד

---

בל"ה (דען צורייכענדען גרונד) אם איש גם בחלום בנבקין רעיון הקודם הנם המתסובבת את הרעיון הבא אחריו? אם לא, אבל אין כאן הקודם לאחריך׳

דברי הכותב׳

ב

# מ כ ת ב י ם

החלומות המה הרהורי דלבא ודרוש היא מפסוק מפורש כמ׳ רעיוניך
על משכבך סליק:

---

## ברכות דף נו.

כבר אמרו חכמינו ז"ל כל החלומות הולכים אחרי הפה, וזה שמתולדת
נפש האדם כאשר ייטיב לבו, יראה את כל הקורות הבאות עליו
בפנים יפות, ויחשבם לטובה, ולהיפך במר לבו, יחשוב הכל לרעתו,
לכן אם יפתור איש את חלומו אשר חלם לטוב, וישמח עליו, אז יכין
את עצמו לקבלת כל טוב· וכשיפתור אותו לרע וידאג עליו זה יוליכנו
אל היגון והאנחה, ובוודאי יפול ברעה· אבל באמת אין לשמוח עליהם
ואין לפחוד מהם, כי תולדות כל החלומות הם מה שעבר היה, ולא
במה שעתיד להיות ר"ל שאלו הרעיונות אשר נכנסו כבר בנפש האדם
ע"י הרגשת חושי הגוף, בעת שהוא ער, המה ישובו גם אליו, ויעלו על
זכרונו בעת הישן, אך יבואו בערבוב ובלבול לפי שאין להם הבדל בזמן
ומקום כבהתגלותם מתחלה, ולזה יתחלפו על הרוב רעיון אחד עם רעיון
אחר הדומה לו מעט, וירכיבו הרכבות שונות, יחברו לפעמים דברים,
אשר מעולם לא היו מחוברים, וגם לא יחברו עוד כל ימי האדם, אבל אי
אפשר להם להמציא רעיונות חדשות, אשר עדן לא היו בנפש החולם, ולכן
כל עת שתשמע חלום נפלא, ואם קרה לאיש החולם את אשר חלם, אל
תבהל ברוחך לאמר, כל החלומות אמת יגידו, ויגידו לאדם את אשר
יקרה לו בימיו, לא כן הדבר, דרוש וחקור היטב אז תמצא סבתו תמיד
במה שקדם *) וכן הדבר עם כל החלומות הגם נפלאים הבאה לפעמים
בעינינו

---

*) ידעתי שיש בזה פלפול רב בין גדולי חכמי זה אחר המדע על זה חקורין
בנ"ח

אשר אהב, ובהודע לשלמה מלכנו שעלה אזן הנער הזה לשמוע בלמודים
דברי מוסר והשכל, בחר לשון ערומים ובא לפניו בלדיה ובתחבולה,
ולייד ג' תמונות מג' מיני בעלי החיים א' ממין ההולך בקומה זקופה על
שתים וא' ממין ההולך על ארבע, וא' ממין המעופף, הכוללים כל
בעלי החיים בשכיות חמדה באופן מוחש שלא יוכל להתעלם עין אדם
לראותם, ולא יוכל התאפק לבלי התעורר איש מוסרם אף כי עני הדעת·
והעבידם על פניו לבעבור יבין שג' אלה הנמצאים כמותו בפתיותם טעו
מני דרך נטו מני אורח, ולקו הן למות הן לקלון והן להעדר החירות·
ובכן ילאה ורעד יבוא בו ותכסהו תלאות על הדם תהינה באחרונה ושב
ורפא לו: והאידו פרקיו תבל ראשונה במשל כבוא השור (ממין הולכי
על ארבע הכולל החיות ומרבה רגלים סדנים ומפסים) ההולך פתאום
לטבח· מול נושא הלהוט אל מוסרו, רגליו יורדות מות, כי הלהוט הזה
בהות נפשו הבהמית, הולך אחריה כשור הלוך ילך ושוחק שמח וטוב לב
בתפארת קרניו עלופת לבב· והחליל מכה לפניו והוא חושב לרעות בגנים
ואהל כל ירוק לרדוש, ופתאום לטבח יבוא לפי פתו, וכמקרה השור הזה
יקרה ללהוט. כער חסר לב הולך אחריה פתאום וגו' בלי קחת מוסר
להבינו במשקל מחשבתו הרעה הגדולה הזאת וחטאו לאלהים· בלי חלי
ותחלים שסבב הענין נהפך מה שהוא עתה בעבור דמותו במות השור,
לבלתי השוות לבעלי ארבע המעותדים למות, ישגיל עותו ישוב ונחם
ולא יאבד·

וישא משלו השני כבוא האויל שהוא ממין ההולכים על שתים, ההולך
פתאום אל מוסר העכס, מול נושא הלהוט מוסרו הכנע והקלו·
גלות כבודו וחרפתו לא תמחה, כי הלהוט ההולך אחריה פתאום מבלי
קחת מועד להביא במשקל מחשבתו, דעתו וחטאו לאלהים הוא כאויל
אשר לחוסר דעתו הולך ילך וחוגג מעדנות ברוב עם המשחקים והמתלים
בפניו, זה דרכו כסל לו לבית האסורים להענות בכבל רגלו בלכתו לבית
המשתה, ובמוסרו תפקחנה עיניו שסבב הענין בהיפך מה שהוא וירא
ורעד יבוא בו, לבלתי המיר כבודו בקלון כמותו בכבלי עוני ויבל את כפשול

ויוסף עוד שלישיה וישא משלו: בכבוא הצפור והוא ממין המעופף הכולל
השם, כי גם לו כנפים לעוף ביסוד המים, כמהר לפור אל פח,
מול נושא הלהוט, מוסרו אבדן חירות, כי הלהוט ההולך אחריה פתאום
מבלי קחת מועד להביא במשקל מחשבתו דעתו וחטאו לאלהים, הוא
כצפור אשר לחוסר ידיעתו פורש כנפיו מהר לעוף ולרדת אל פח היוקשים

באות

מאוד, כי אהבו, וזאת היתה סבת חלומו ׃ ועל ביאת החלום הנני אומר לך: ידוע תדע כי כנגד חלום אחד שיבוא, בודאי תוכל לספור כמה אלפים שלא יבואו, אבל אם יהיו גם מספר החלומות הבאים שוה למספר החלומות שאינם באים, בכל זה ביאת החלום שאמת אינו בהכרח, אך שבוא אפשרי, אפשר שיבוא ואפשר שלא יבוא, ואם אל האפשרי תדאג. הלא תצטרך לשבות כל ימי חייך בצער, ולדאג בכל עת ובכל רגע, שלא תבוא עליך אחת מן הקורות המזיקות האפשריות לבוא על האדם, הכי לא תשב, פן ישבר הכסא תחתיך? ולא תלך החוצה פן יפל עליך אבן מן הגג ויניתך? הלא תבין מזה שאין זה חלק איש חכם מאמין לשעות אל החלומות ודברי שקר׃

ל׳ . . . .

# מכתב

מהחכם הכולל המליץ הגדול כמוהר״ר דוד פראנקי מינדים בעל מחבר ס׳ גמול עתליהו עם באורו על הפסוק הולך אחריה פתאום וכול׳ *)

מגמת ודרך המליץ מולך בחכמים וחכם המולכים הזה בהרכבת מאמריו והעמדת פקדיו אלה נוכח אלה נושא ונשואיו — (לפי ראות עיני) היתה ללמד דעת לאיש בער לא ידע ואשם בלהוטו אחר הזנות בפי פשט הפסוק (או אחר האפיקורסות כפי דרז״ל) בתגבורת הפעליותו ממתקי ערבות שפתי זרה, ולהראות אליו שלא נייר הדברים במחשבתו כאשר הם באמת רק כאשר חפץ בם דלונו ונפשו העשוקה מעושקי התענוגים

אשר

*) הנה רבו באורי הפסוק הלז במכתבנו, גם אמרנו לא נוסיף עוד ולאות היתן הקורא בביאורו, אכן בא אלינו דברי פי חכם שמו נודע בבעלי המדע והחכמה אשר מלאים מוסר ודעת על דבר הכתובה הדפסנוט פה, ויראה הקורא והבל נשכר בם׃

ותאמרנה בהורדי עמיני המשכילים בעם! נבקש שאו נא אם לא תמלאו דבריכם אשר פלחתם אלינו לבאר הכתוב הזה במכתבנו, דעו כי רבו המדברים המספרים אשר פלאו לנו, ורבים מהם הסכימו עם הביאורים אשר הודפסו כבר, ואיך נדפיסם כלמו? ולא ה הקורא בקראו בו, לכן שאו נא הפעם! גם נבקש לבלתי שלוח אלינו עוד ביאורים על הכתוב הזה׃

דברי המאספים׃

# מכתב

להחכם השלם מוהר"ר וואליף מדעסויא בעל מחבר ס' פשר דבר אשר כתב להורות לנער יראת ה' ולהדריכו בדרך ישר׃

**בני עבר!** יצו ה' אתכם את הברכה, רוח נדיבה ותעודה בקרבכם נמסכה, לא יסולא בכתם אופיר וכלי זכוכה׃ אורכם אור יהי' ועטרת תפארת על פני כל הארץ׃

**הנה** אגלה את אזנכם הנה, שאשלח לכם מאשר חנני ה', להשכיל את התלמידים, לדעת את ה' יוצר כל, בדרך נקלה נכונה ונאמנה׃ ועדם שלהי חייסל הדורים׃ ואומר: אמת כי תשוקה נמרצה יש לו לאדם, לרדת אל העמק ולהפוך אחרי מטמונים לתור ולדרוש ולחקור את כל דבר, אפס לא לאדם דרכו להבין לעצמו, כי איש קל יבוא אל המבוכה יחשכו מוכני נפשו, עד אשר לא ידע ללכת, ונלכד אל פח, לא ידע להניס משחתו׃ ולדעתי, רמזה לנו התורה כזאת ביום ברוא ה' אדם על הארץ, ויתן אותו בתוך גן עדן, ויעטרו דעה ובינה והשכל, להבין סוד היצירה, ויגדל ברואיו המה יתנו מעדנים לנפשו, בהם יכיר יוצרו, המה יודיעוהו כי הפליא לעשות, וכאשר חסד חמל עליו, לבלתי רדת שחת׃ לכן צוה עליו, לבל ישלח תשוקת בינת חקירתו חפשי, אך יעמוד על הגבול וילך סביב סביב, תחילה יאסף אחת הנה ואחת הנה, קו לקו זעיר שם זעיר שם, ואחרי נבדו מדע אחד מדע, אז יבואו יחד, יגשו למשפט החקירה לפניו, והחקירה נמשלת לעץ הדעת טוב ורע הנטועה בתוך הגן, כי היא באמת כנקודה בתוך עגולה, שכל הקוים יוצאים ושבים אליו, והדעת טובה היא, כי זה מותר האדם מן הבהמה, אשר ישכיל מהדיו דרכה, אם הלוך ילך לאט לאט במעגלי יושר ובנתיבה נכונה, ואז הנפש והבשר יחדו יתרועעו, ואולם גם רע הוא אם לא ישמר נפשו מלבב והוא כמהר ללכת, אז יופר ברית שניהם, והמות יפריד ביניהם׃

**והנה** מה קשה כשפת האשה, חלק משמן חכה, ואל רפאים מעגלותיה, כל דורך בה לא ידע שלום, וחדשים לבקרים תרבה חמדתה תשאל לכל דבר תדרוש לכל מעשה, והיא שוקקת, לדעת הכל, וגם היא לקחה את בעלה בחלקת שפתיה, ומה עז חמת הנחש, הוא בעקב שף וחמתו עולה ושוקף בקדקד הראש, וכן התשוקה תחל אט ותלך הלוך וחזק עד להשחית, ושניהם עברו ברית ואשמו, והמות עלה אז בגלויותיהם, והשחית גם את נשמותיהם, ובהיותם ערומים, לקחו עלה תאנה למחגורות, ולכסות

את

באות נפשו למלאות בטנו מעדני ומטעמי הציידים שהכינו להטעים חכו, ולא שם על לבו כי לא לחנם פרושה הרשת ולא ידע כי בנפשו הוא, עד יפלח חץ כבדו, וכזה הראות הלהוט באבדון חירות הצפור ישכיל בשגר הענין בהפך מה שהוא ותכסהו פלצות, ויתרחק מבית התענוגים, המוליכים אותו מהחירות לעבדות ׃ ולהתנצלותי שפרשתי הפסוק הזה האחרון על דרך פשטו ודלגתיו בהקדים המאוחר, אגיד שלפי עניות דעתי כן מוכרח הוא להבנת טעם הפסוק כי אין יחס לפסקת עד יפלח חץ כבדו, לא עם נושא הפסוק שלפניו, ולא עם שלפני פניו (אף אמנם שכן סברי מרנן מפרשינו) ותהיה זאת הפסקא אם כן הנעה תלויה בלתי זכור נושאו עד בוא דברו אחריו זה שמו צפור, ואליו חוזר אחורנית כנוי מלת כבודו אם שהוא קודם אליו, ולהחזיר זאת הפסקא אל הלהוט (כנלע"ד) אלא יצדק בעבור שני הנושאים (ר"ל שור ואויל) המובדלים בין בתרי שני הפסוקים האלה, וגם כי אין מיתת השור או האויל בחץ, ועל מה דסליק מיניה (שהוא אויל) גם כן לא יתיחס בתארים כי מוסר הענש גופיי לא נפשיי, ורק בצפור הכלוא לשעשע אזני אדוניו בצפצופיו הוא יצדק ומתיחס כנהוג שבעולם ובהרגש הצפור באבדן חירותו מר לו ממות צערו, וכחץ יפלח כבדו, גדלה כאבו ונפשו עליו תאבל, ואינו נושא עוד קולו בשיר עד שובו אל חפשיותו ׃ ודוגמת הקדמת המאוחר מצאנו, ראינו, שפירשו לנו קדמונינו אשר מפיהם אנו חיים כראב"ע בפסוק ובוצי מות יבאים יביע ׃ רש"י בפסוק ונד אלהים עדם יכבה (ודכוותיהם רבים) ועדיפא מינה בפסוק ואף לאמתך תעשה כן שהוא סוף פסוק בדברים י"ז ט"ו שמוכרח להקדימו בביאורו ג' פסוקים בסוף י"ד שלפניו, והיא הענק תעניק לו ׃ וחכמי זולתינו קדמוני באקדים המאוחר הזה לבאר הפסוק כמהר צפור אל פח וגו' כאשר ידעה הרואה בהעתקת תנ"ך לאיטליאני להחכם הגדול דיאודטי ׃ ועדיפא מינה מלאת הון שמלך המשכיל, (או מפסיק הפסוקים) מסייע לי בפירושי בהפרידו פסוק משלי השור והאויל, מפסוק משל הצפור לבל יקשר התחלת האחרון הזה עד יפלח חץ וגו' עם שלפניו ׃

כ"ד דורש שלום תע"כ"ת דוד חפזי ·

---

מכתב

וכל זולת כח דורה המגידו · גם ארצנו אשר אנחנו עליה, עומדת במצב נכון לעומת השמש, לא רחוקה היא למען תזביל עליה זהרה, ייחמו כל לאגליה, וכל אשר עליה · ולא קרובה היא למען לא ישרפו בשבתם נוכח אשה הגדולה, ומסבת נתהפך בואו לארבעה חלופי הזמן, הקור, והחום, הקיץ, והחורף, ואלה יולידו ארבעת העתים החריש והזרע הקציר והבציר, ולהחיות כל חי על פני האדמה ·

חתימת המכתב בדף הסמוך ·

ג

# תולדות הזמן

טוב ה' לקויו, את המיחלים לחסדו לא יעזוב, אף בארץ העמים, לא מאס ה' בעמו, גם על אדמת נכר לא עזב האל את כרם ישראל, ויטעהו שורק, יום יום יחדש נטעיו חדשים לבקרים יקים כורמים לו ויעזקוהו ויסקלוהו, כל שמיר ושית יסירו ממנו, למען הגדיל נטעיו לעשות פרי ·

מאז האיר אור המדע בגוים, ומאז הוסר מסוה הסכלות מעל פני העמים אשר אנחנו יושבים בתוכם, גם בנו זכר ה' ויתן בלב שריהם לעשות טובה עמנו וברוב צדקתם מלאו מאותו, כל מחשבת זדון (אשר חשבו עלינו הזמנים אשר עמדו על נפשותינו בימים הראשונים) הפירו וכאחים נחשבנו למו, מה רבו חסדי הצדיק פרידריך מלכנו, אשר עשה עמנו, הן בנתיבותיו הלכו כל מלכי העמים ושריהם, גם שלום לאחינו היהודים היושבים תחת צלם, יום יום שמענו זאת, ואלה חדשות מקרוב באו מעיר מאגענצא *) אלינו ·

הן בכל הטוב אשר נעשה ההגמון עם היהודים היושבים בארצו, וזרוע צדקתו אשר הראה להם, יעוף מחשבות אבותם בם, עוד לא הסירו מעלליהם הראשונים מקדם. לכן ידו נטויה שנית לעשות טובה עמנו להשיב

*) מאגענצא היא Maynz הבירה של נהר Rhein.

את עדותם, כי אמרו לא עלינו לבד האשם, כי עוד זאת נמצא בזולתנו לשנות את הסדר ולהפוך את הנהוג, כי גם התאנה חנטה פגיה טרם הוציא עליה וה' אשר עשה את הכרובים לנוף השמימה ותקנה אל הקנה, הוא השכין את להט החרב המתהפכת, השה מקרי הגוף ופגעיו השה הנולדים בו מלהגיע אל דרך עץ החיים, כל עת נכונו בעמק עכור עד בואו אל עמק שוה, הוא עמק המלך, אלהים חיים ומלך עולם׃

ועוד זאת אני אומר, כי באדם רמז רמוז על תשוקת חקירת הנפשי, ובאשה רמוז על תשוקת גופני, ובאמת אומן לתשוקת גופני תתרחק ותעבור הגבול, ותעלה ראש, באין מעצור לה, אך הרשות נתונה לשופה בעקב — ולאדם הושם מועקה במתניו שיעמול ויגיע כפו עד כל זיעת אפו, ולאשה הושם עצב בהריונה ובלדתה לעצרה לבלתי תשחית ותצוד איש במצודת חכמה, ובאין מעצור לרוחה, אז שמת התשוקה תעלה מהעקב עד הראש׃

ועוד לדעת כי פרי עץ הדעת הוא פרי החיים באמת, כי בנפש (והיא הדעת) תלוים החיים הנאמנים חיי עד, לנצח נצחים אך לא יושגו כ"א בשלמת מגבלת גופה ואז הנפש תשוב אל בית אביה שבשמים, ואין אני אומר כי כל הכתוב בספור הזה משל הוא, חלילה כ"א דברים ככתבם כמה רק תקעתי יתדותי פה מקומות נאמנים שבדברי רבותינו ז"ל האומרים שבתורתנו הקדושה יש פשט, רמז דרוש, וסוד, ובארתי את הרמז בו׃

# ועתה אחל

דע בני! אלהים ישכילך בינה, אין שיח באילן בלתי שורש קדם לו, הוא המוציא והוא המביא, וכן לכל אשר אתה רואה לא תשקוט ולא תחשה עד בואך ליסודו, ועתה עלינו לחקור ולדרוש על כל העולם כלו, איה יסודו? ועל מה אדניו הטבעו? ואם יוצר ועושה לו? נוהו ומשגבו, יסודו ומשען לו? או אם כל חקיו במקרה, אין לו מושל נגיד ומצוה אפס בעור מגשש קיר׃

ובנשוא עינינו אל השמים, כוכביהם וכסיליהם, אנחנו תמהים על מרביתם, ואשר הולכים סובבים בלי מקום אשר בו חברו ואשר עליו יסודו, ושמה לא ידחקון איש את אחיו ולא יעדרו במסילתו, אך איש אל עבר פניו ילכו, ולא יעבטו ארחות דרכם, כי הולכים תמיד במעגלותם לא ישנו את תפקידם לעד לעולם, ונודע שאין בעולם מנג

וכך

# המאסף

## לחדש אייר תק"מד

### א

## שירים

### ראה בטובה

הֲלָנֶצַח תִּשְׁאַף הוֹן,
כְּבוֹד רוֹזְנִים תִּכְסוֹף לָעַד?
עַד אָן תִּפְנֶה אֶל רְהָבִים,
הֶבֶל וְאֵין בָּם מוֹעִיל?
עָמַלְתָּ בְּלִי מַרְגוֹעַ,
יָגַעְתָּ וְלֹא הוּנַח לָךְ,
יוֹמָם וָלַיְלָה תִּרְדּוֹף,
וְלֹא תָשִׁיב רַגְלְךָ:
עַל בָּמֳתֵי שָׁוְא דָּרַכְתָּ,
לָשׂוּם בַּמָּרוֹם קִנֶּךָ,
לִבְּךָ אֶל הָרִים יָבִין,
אֲשֶׁר בָּרוּחַ יְסוֹדָם,
לָכֵן בַּעֲבוּר הָרִים נָפַלְתָּ,
מִבָּמוֹתֶיךָ אֶל עֵמֶק שׁוּחָה:

לבשים עין גם על חנוך ילדי עמינו, גם ללמד את בני ישראל עבודת האדמה אשר מקדם לא ידעו, ויצו בכל ממשלתו לאמר:

א) כל איש ואיש מבני ישראל אשר יבוא להורות את ילדי עמו, יבא תחלה להבחן לפני זקני העיר, לדעת היכשר לדבר עבודתו, אם לא?

ב) כיהודי כערל משפט אחת להם בארץ, לקחת בתים גם שדות ולעבוד האדמה כטוב בעיניהם.

ג) משפטי ירושת היהודים, וכדומה להם, ע"פ שופטי העמים ישפטו אך לפי דת תורתינו הקדושה, ולרבני עמנו אין דבר במשפט, גם בכסף גם בנפש איש, אך עבודת הקדש עליהם להורות לעמם הדרך ילך בו.

ועתה ראו נא אחי ועמי! הנה האדון ה' לצבאות מסיר שנאת העמים ממנו כי הסירו גם אתם רוע מחשבותיכם עליהם מקרבכם, אז יום יום יגדילו עמנו חסדם, וברית שלום תהיה להם עמנו גם עם בנינו מחר, אף המה לא ישאו עוד חרב שנאה על העמים, וכתתו חרבותם לאתים, וחניתותיהם למזמרות ארץ, והיה שלום וצדקה לנו.

ח״י״ב״

קוּם רֵעִי שְׁבָה עִמָּדִי
וּרְאֵה בְּטוֹב חַיֶּיךָ!
פֹּה נָגִיל כָּל־הַיּוֹם,
שִׁיר חָדָשׁ יַחַד נְזַמֵּרָה,
וּבְשִׁיר נִשְׁתֶּה יָיִן׃
הִנֵּה נִבְלֵי יַיִן אִתִּי,
מִמֶּגֶד גֶּפֶן צָרְפַת,
הַנְּבָלִים יָבוֹלוּ,
וּצְפוּנָם תְּמַלֵּא בִטְנֶךָ׃
שִׂים בַּכּוֹס עֵינֶיךָ,
וְאַל אֶל הֶבֶל׃
שְׁתֵה אָחִי! שְׁתֵה!
רוּחֲךָ אֵלֶיךָ תָּשׁוּב׃
הֲלֹא אִם תֵּיטִיב לִבְּךָ,
אַל יִפְּלוּ עוֹד פָּנֶיךָ,
וְעָבַר מִמְּךָ רוּחַ קִנְאָה,
וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה׃

* * *

כִּי תְמוֹל נַחְנוּ עֲלֵי אָרֶץ,
אֵין רוֹאֶה בָּנוּ,
מַה יּוֹלֵד מָחָר, עַתָּה לֹא תֵדַע,
אַף כִּי יָמִים אַחֲרָיו יוּצָּרוּ׃
אִם כִּימֵי מֶלֶךְ יִהְיוּ,
אוֹ עֶצֶב וְעוֹנִי בָם׃
אֱלוֹהַּ לְמֵרָחוֹק יֵדַע,
וְצוּר יָבִין לָמוֹ תַּעֲלוּמוֹת מֵעֵינֵינוּ.

שדי

עַתָּה בַּשֵּׁפֶל תֵּשֵׁב,
דּוּמָה שָׁכְנָה נַפְשֶׁךָ׃
עֵינֶךָ מֵרְאוֹת הָשַׁע
וְעַל כָּל נְתִיבוֹתֶיךָ חֹשֶׁךְ׃
מִנִּי אוֹרַח מִישׁוֹר נָטוּ אֲשׁוּרֶיךָ,
נוֹגַהּ מִסָּבִיב׃
שָׂשׂוֹן וְהֶדְוָה לְנֶגֶד עֵינֶיךָ,
וְאַתָּה אֶת לִבְּךָ אָחוֹר הֲסִבּוֹתָ
לְנוֹעַם לֹא הִתְבּוֹנַנְתָּ
וְהוּא יוֹשֵׁב מִמּוּלֶךָ׃

* * *

עוּרָה! עוּרָה! מִשְּׁנָתֶךָ׃
מִמַּהֲזֵה כְּזָבִים חָזִיתָ,
אַל תּוֹסִיף לָכֶת תּוֹעֶה,
לָמָּה תִשּׁוֹמָם?
הָסֵב הֲלוֹם עֵינֶיךָ!
אֶל גִּבְעַת חֶמֶד מִסָּבִיב לָךְ,
הִנֵּה לָבְשׁוּ דֶשֶׁא כֻּלָּם,
וַחֲנוּת עֶלְיוֹן, כִּסְּתָה פְּנֵימוֹ.
עַנְפֵי אַלּוֹן וּבְרוֹשׁ יְסוֹכְכוּם מִמָּעַל,
תַּחַת צְאֱלִים יִשְׁכּוֹנוּ
לְמַחֲסֶה עוֹבֵר אוֹרַח,
יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ יַכֵּהוּ,
מְקוֹם שִׂמְחַת לִבִּי,
שֶׁבֶת דּוֹדִים גַּם יָחַד׃

קום

לְמְשִׁיבַת נֶפֶשׁ עָיֵף
יָגֵעַ וּרְפֵה יָדַיִם׃

---

לִמבלים בעבור כסף ימיהם ויעשו זהב אלוהיהם

א

מִי מטמוני ארץ משוש חבר,
הן שמחת רוח, לא יצמח מעפר,
וזהב אופיר הרי בתם, שוא המה׃
תקות תום דרך, בך אל מעין חיים,
מעוזו אתה, לך ישא כפים,
חזק בצור הוא, חבלתו נעמה!

ב

הוי משכימי בבוקר, הון רדפו
עוברים ארחות ימים, אוצרות שאפו
עפרות זהב יצבורו, לא יועילו?
לא כן צדיק, יבוז את רודפי עושר
מצות עליון שומר, רודף היושר
לנצור חקותיו כל עצמותיו יגילו!

ג

שמחת חנף! בלילה לא ינוח,
כל ימיו מכאובים מרעיון רוח
למה יגע, לאסוף טיט ורפש?
אך הולך תום, מואס בצע ויתר
יראת אל אוצרו, ולראשו כתר
מישור וצדקה, הם מרפא לנפש! —

ש׳ ׳ ׳ מ

---

שַׁדַּי פָּרַשׂ עָנָן לִפְנֵיהֶם
יְכַסֵּמוֹ אוֹפֶל וְעֵיפָתָה,
עֵין כָּל תְּשׁוּרֵם׃
וַאֲנִי בְּתוֹם לְבָבִי אֵלֵךְ
יַעֲבוֹר עָלַי מָה
שׁוֹבָה וָנַחַת אֶמְצָא,
אוֹ רוֹגֶז יָבֹא כִּמְהַלֵּךְ׃
אֲנִי עַל מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמוֹדָה,
לִרְאוֹת דָּבָר מָה יִקְרֵנִי׃

* * *

כְּגֶבֶר תּוֹעֶה בַּדֶּרֶךְ
עֲלָטָה וַעֲרָפֶל עֲלֵי נְתִיבוֹ,
אֶרֶץ צִיָּה מִנֶּגֶד
עֲרָבָה וִישִׁימוֹן כֻּלּוֹ,
וְנַפְשׁוֹ עֲיֵפָה בְּלִי מָיִם
וְהוּא כְּנָבוֹר תֹּהוּ יֵלֵךְ,
כָּל יָגַע לְבָבוֹ׃
וְעַתָּה לֵאלֹהָיו יִתֵּן תּוֹדָה,
וְרִנָּה בְּעוֹז יַשְׁמִיעַ
כִּי נִרְחַב יַבִּיטוּ עֵינָיו
יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים,
שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ
חֲסִידָה וּכְנַף רְנָנִים׃
מַעְיָנוֹת נִבְכֵי מָיִם
מִבֵּין סְלָעָיו יָפוּצוּ׃

גם לאהוב את בני, מקטון ועד גדול מכל עוף למינהו, אקח לי מוסר
לעשות כמנהגיהו׃

עוד אלה עלי לבני חקקה הטבע, למהום במעגלים מבזי פני רעם׃
הכוס בעופות כבזה בגאותו, לכן אשנא כל גאה לבב ורום עינים׃
גדול שמתי לשפתי לבלתי הרבות דברים, כי כקול שאון הנהר ביום
הרעם, כן המרבה דבריו לאוזן השומע׃ עיט ואחים טורפי טרף לבב
בעין כל רואם, לכן פוסק וגזל שנאה גם נפשי׃ נחש ושפיפון כלבים
הם בעינינו, אכן קנאה ונקם ודבת חנף, שננה לאונס מנחש ישוך׃ באמן
נא, הברואים כלמו יפירון לב האדם לחקור אחריהם, לדרוש תועלתם
להבין מעשיהם׃

ויען אבירן ויאמר, בצדק תהלת כבוד, יושר לבבך תעיד על חכמתך,
לדקת בדברך, כספר כתוב יחד שגו, תדמה בלשונך האמת כחדו,
אך דורש חכמתו מחקי הטבע, ישאב את מימיו ממקור מים חיים, גם
לבינה יכין דרכו, לאהוב החכמה, לשנוא אולת, וספרים הרבה אין קץ
שוא המה! אין בם תועלת׃

ח׳ ׳ ׳ב׳

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

ב

# מכתבים

להורות לנער יראת ה׳ ולהדריכהו בדרך ישר׃

---

## חתימה׃

גם הילד ירון סביב אהלנו, ודולך על כנפי רוח, ינצל שהוא דוחה את
הימים להורידם ולהעלותם לעשותם (עבבע אונד פלוטה), ואף
כן לא יעברו חוק להשחית׃ ומי פלג לשטף תעלה, לבלתי ישטפו יושב
תבל בשטף רב, או להגשים גשם עלי ארץ די רויה? ומי רקע את כנפי
רוח לאשר ינשאו עליהם אידי המים שיהיו למו עב וענן, על אשר יגשמו
לעת חוקם? כל אלה לא יעלו על לב מהולל לאמר פעם במקרה בלתי
דורה ומנהל! כ״א יכונו כעודים בחולות אשר ימשך באפלה׃ ובבטן הארץ
מגלאים

# הרועה והמחקר *)

רחוק מתשאות קריה, נטה אהלו אביעזר הרועה, שערות ראשו כשלג לבן מזוקן, ומרוב ימים השיג תבונה, ויבז בכסף, עושר מחסה נפשו, קיץ בחום רעה את צאנו, מקור בחורף גדר עדרו, ימיו בנעימים חלפו לו בעבודתו, כבוד לא רדף, קנאה לא ידע. ויחכם האיש מאוד ושמו הולך בכל הארץ׃

ויהי היום והנה אבידן המחקר עבר אהלו (והאיש אבידן אך מספרים דרש מדע, ועליהם הטבעה חכמתו) ויבא האהלה, ויפתח את פיו לקראת הרועה, ויאמר אי מזה חכמת? את ספרי מי דרשת? הכמוני עמלת בספרים, ובנשף לילה עודך בין זרועותיהם? אם בספרי החכמים הגית? הגד לי! את דברי מי בחנת? השמיעני נא! ואל מי בנבונים הכינות לבך? —

והארצות אשר התהלכת בם איה המה? והעמים אשר ידעתם, הודיני נא את מעשיהם, חוקם ומשפטם לגוייהם׃

ויען הרועה, ויאמר, הן במושב חכמים לא ישבתי לדרוש ספריהם, גם לשוט בארץ למען דעת מתי תבל, לא נסיתי מעודי, כי יצר לב האדם רק מלמה מנעוריו, ובתחבולותיו הרעות גם עיני פקחים יעור, ומה לי ולחכמה לדעת אחרים, בטרם דעתי את נפשי ואת מדותי? מעט המדע אשר ידעתי חרות (לעין קוראיו) עלי לוח הטבע ושם מצאתיהו, משם לקחתי מוסר לי, אהבתי הצדק, הרשע שנאתי׃

עדת דבורים כי אראם יחד בעבודתם, הן המה משיבת העצלות יעירוני׃ אל הנמלה הלכתי ראיתי דרכיה ואחכמה לאגור מאכלי בטרם בא הרעב׃ כלבי הנאמן לי מגיד טובתי, הן הוא למדני להטיב לאיש כגמולו, לעשות החסד לגומלים עמדי׃ צפור עת אראה אשר שתה אפרוחיה, תחת כנפה נודם ומער, תורים ובני יונה המה ילמדוני, לכבד את אשתי,

גם

*) בראותי חפץ רעי אהובי לבבי אנשי חד"לע, באשר עם לבבם לרפוס משלי מוסר מדי חודש בחדשו במכתב המאסף, אמרתי אף בזה תכון ידי עמהם לתת להם מן המעט אשר בידי, הנה אשר העתקתי מלשון העמים, והלא מלבי יצאו׃ והנה זה יצא ראשונה אשר העתקתי מלשון אנגליטארי *) ובו יוודע על התועלת אשר תתן לנו הכרת טבעי הברואים המדברים במשל׃

*) S. Fables by the late Mr. Gay; the Shepherd and the Philosopher.

והשמים בלחו? ומי ילבש בגדי משי בלעדו? כאשר תולעת המשי רק לתענגו, ומי יתפאר בכליו ושהם מלבדו? ומי יתענג בדבורת כנף רננים, ויודע לבחון נעימתו מן המון קול הנכסף כ"א הוא? ואין מה שיבין הוד היצירה כלה בלתי האדם והוא שליט בה בכל דליגו לבדוק אותה בריאה חדשה ע"י מעשיו במלאכת מחשבת שחושב עליה, לנקותה, לסדרה, לערכה, והוא יחפור אחרי מטמנים, לגלות מצפונים, הוא ימוד את השמים מכוכב אל כוכב, והוא ישמור ויסכיל את הליכותיהם וישתומם למפעלות מעשיהם, הוא ישים לרוח משקל, הוא יערוך את העתיד מול ההוה והעבר, יבין סתום מן המפורש, אין דבר קשה בו ובגבול וקצה, תשוקותיו מחשבותיו ותבונותיו כלם מתרחבים עד אין קץ, ומנפשו נובעים הדברים אשר יתענג ואשר לא יתענג בהם, ונפשו שופטת עליו, אם לעלה, אם לקלס דרכיו, להצדיק, או שלא להצדיק עלילותיו.

**ואם** נדרוש ונחקור בסדר הנכון נוכל למצוא את מסדרה ראה השמש כלב בנתיבתו, להשליך גלגליו להאיר ולהחם, ולהוציא כל פרי תנובה, לבשלם, ולשום חום לכל חי וכלם יחסיון בצלה, ותהי להם השמש סוככת. הרוח להנשיב להמציא רוח חדשה, לטהר את הארץ מהאדים, העשנים, והנאשים ויכשיתו בו החיים, יעלה את כל נבע וכל צמחה מול עינים, בהתנועעו, יגיע את כל הקולות כרעדו ע"י שפת מדברת, או מכל קשב, אל מיתרי האזנים, ישא על כנפי הרוח, את הריח היוצא מכל המריחים, ויעל בתוך האף שבם שם חבלים ומיתרים אשר ירעדו עד השג אל המוח, כמו שהוא בעינים וכן באזנים תהלוכות עד המוח. וגם הוא נושא אדי המים, אשר יתלכדו ויהיו למו עב וענן, והמה ינשאו על כנפיו, עד עת הפגשם לרוח קר ואז יותכו לעת היות מטר, ויהיו לגשם עלי ארץ, המים לרוות להמון כל צמח וכל חי להשקותם, להפרותם להרבותם, הארץ היא האם אשר תוליד כל הנולדים בה, עד אין מספר להמה, כי לא יחקרו והאדם משתאה ומפליא על מדרגתם ומפליאתם, אין אחד מהם, אשר יחקור עדי קצו וכמה גדולים ונפלאים מעשה השמים ולבאותיהם ינועו עדי עד, ידולו ולא יגעו, ילכו ולא ייעפו, וכלם לעומת התועלת, לא ישנו את חקם, ולא ימושו ממשפטם, ומי לה ישיב את נחוקקם? ויבין את יולדם, עושם, קונם, ובוראם? והוא חי חכם יכול, כי ממנו היה חיים לכל חי.

**והמתבונת** אשר נכס כושלו והמעמיד אותם הם, המים, העפר, הרוח, האש והכוכבים, והנה כלם מתים בל יחיו רפאים בל יקומו, ואין דבר בענף, מה שאין בכח שלשו, ואף גם שכלה

יחד

הנפלאים מיני מתכות מזהב ומכסף, גם גפרית ומלח, ואבנים שונות,
מן הטמונים על הארץ, כל צמח וירק דשא מן האזוב עד הארז אשר
בלבנון, ציצים ופרחים, כחמודים למראה מפוך ורקמה, האילן והגדולה,
לא ישנו את תבניתם, אף הצמח וכל מזרע מים יפרחו ואף יבולו ומראיהם
וריחם וטעמם שונים זה מזה · אף כי הארץ אחת, וגשם אחד יגדלם,
וכלם יפרו וירבו כפי קצו וגבולו, ולולי חוקר ומחוקק, אשר פקדם ושם
חקם, לא היה כאלה, כי אם אחת הולידתם ואם אחת הצמיחה אותם·
וכל אלה המוגדים לא ימושו ממקומם אפס על מקום נטעם ועלותם שם
יבלו אף יחלופו· אך החיים ינועו כפי רצונם, יעזבו את מקומם ילכו
באשר יחפוצו, ואף אלה עם מרביתם מינים ממינים שונים, ושוים המה
לראשונים, כי יצמחו ויגדלו יזונו יגועו ויסופו, ונבדלים הם למיניהם
במאכלם בתשוקתם במעשיהם ובגויהם, וכל הילודים עולים מעלה מעלה,
מאבנים אל הצמח, ובתחלת עלותו הוא חצי אבן וחצי צמח ומן הצמח
אל החי ותחלת עלותו הוא חצי צמח וחצי חי, כתולעים הנולדים בכפיסי
עץ שם יחיו ושם ימותו ולא יסורו. והחיים עולים מרמש עד חיתו ארץ,
מתולעים קטנים עד בהמות בהררי אלף, יש מהם שעפר ארץ הקטן
מאוד, הוא לו כעולם מלא, ויש שהם כהררים הגדולים וכל תבניתם
נכונה לפי היופי הנעימות והסדר, וכן מחיתם ותשוקתם אין חקר לתבונתם
ואין מספר לתעצומם, ואף שהם בנפשותם לא השכילו את דרכם, ולא
ידעו מתכונת גלמיהם, אף כן ערכם ערך נכון ונשא עת הריונם ועת
לדתם, עת לגדל, ולזון בלחמם, ומיניהם הנאמנים, ועת למות ואין
מין ממינם אשר יכלה, ואין מין אשר נהפך למין אחר, גם לא יגרע ולא
יוסיף מדי חקו, ואם הם נבערו מדעת מי הוא השם חקם וקצב קצבם,
אם אין הנם פועל, שפעלם אשר הפליא לעשות, לרוכב בערבות, ביה
שמו· וכמה נפלא עוד בהביטנו בכלי מחזה המגדילים הראות, המה
יגלו לעינינו ארץ חדשה, ילודים נפלאים בתבניתם ובכלם תכונתם ופקודתם,
כלם יעידו כי ה' הוא אלהים, בוראם ויולדם·

**ונפלא** על כל הנפלאים הוא האדם, צומח וגדל, כצמחי שדה, יצמח
ויזון מן הארץ, הולך וגדל ככל החיים כלם, ויעט אל ולינו
כל אשר הפך עושהו, ומקרהו כמקריהם, מקרה אחד להם בחיים ובמות,
וכאשר נשקיף עוד בו נשכיל, כי הוא מלך כל הארץ, מלבד גבה הקומה,
תבניתו לתלפיות, מנשאיו במוסר השכל, והוא כמלאך אלהים לנגדם,
בחכמתו ובתבונתו, בחור בטוב, ומאום ברע, שליט בכל, כאלו הכל
בעבודתו, כי מי ישתה יין זולתו? ומי יתענג בריח ונאות הצלים הפרחים
והשמים

בטוב ומאום ברע ולולי זה לא הלך לו לגוו ולא הרע לו מחוללו, לשום עליו מתג ורסן לבלום להסיגו מן הערב והנעימות לו. אכן זאת היא המדגעה, ואלה הם דרכיו, להנחותו במסלול ודרך אל דרך עולמו, לבלה יעמוד בו, ואף כי ימות ואיננו, אף כן אחרי היותו כבר, יהיה לעולם.

**ואף** כי יש רשעים המורדים מני טוב, ואת היושר יעקשו, ובכל זאת גדלו ויצליחו, אף כן תבא העת ינחמו על מעשיהם, וינהמו באחריתם יודו לה' על פשעם, וידעו איך רחקו מנתיבי יושר ואבדו דרך, כי לא לחנם נטע ה' בקרבנו להשיב אל הטוב והיושר כ"א לצדקה תהיה לנו, לטוב לנו כל הימים ולחיותינו כיום הזה.

**ועתה** אשים קנצי למילין, ובהאריך הבור את חיי, אשוב ואטה ידי, אוסיף דברים רבים כהמה מלים לאלה, וידעתי כי לא נעלם מעיניכ' דבר קטן כזה, אך לא לזר יחשב, שנעשה לפני תלמידים הבאים אל בית ה' והמבקשים מסלה לעלות אלהינו, ואנכי ארחיב ואעמיק ואמלא חפצי הקוראים עד אשר לא יאמרו כואם לדברי. אנכי אנכי הדורש טוב, והנאסף על חברתכם חברת יראי ה' ותמימים.

זאב וואלף בן המנוח אברהם ז"ל מדעסויא.

ג

# תולדות גדולי ישראל.

תולדת הרב המהור"ר **יוסף מקאנדיא** זכרו לברכה.

**בחמשה** ועשרים לחדש השלישי הוא חדש סיון, שנת חמשת אלפים ושלש מאות חמשים ואחת ליצירה, נולד הרב מהור"ר יוסף שלמה דעל מעדיקא הנקרא גם יש"ר יוסף שלמה רופא, בקאנדיא הבירה על אי קרעטא *) לכן נקרא גם קרעטענזים על שם מולדתו, והוא

*) קרעטא או קאנדיא האי בים התיכוני (מיטעללענדישעם מעער) מקדם היה תחת ממשלת וועניציאני כעת ישמעאלים יושבו בו.

יחד נזונים מן הארץ, ויכלכלו מהונים ויחיו מהרוח, ויתעלמו מן השמש, אף כן נפרדים אלה מאלה, כל אחד כגדל מזולתו, וחקי כלם בחכמה נפלאה בסדר נכון, ביופי, ובנעימות, והחכמה מאין תמצא. הנה מפגדי מתים, ומצנורי חומר, דבר לעומת דבר, נוצה מול נתח, דברים שכל אחד שונה מרעהו ונבדל מזולתו, ואף כן יחד יתחברו, ויתקשרו לפי התועלת והנעימות, וכל חלק מהם צריך אל החלקים האחרים, ואם לא יהיו החלקים כאלה עוד לא ימצא בכלו כתבניתו וכתמונתו, ולא יהיה באשר הוא אם לא פועל חכם שפעלם, וכן הבינם והוא יכול שיוכלו לעשות כאלה. האדם קצור ונבזל, ותשוקתו באין תכלית, תמיד עינו לא תשבע ונפשו לא תמלא, ומפעלם לא יגיע די חוקו, ואף אם אלף שנים יחיה, הנה הוא כעולל לא ראה אור, וכל הושם תחת רגלו, צונה ואלפים כלם, וגם בהמות שדה, צפור השמים ודגי הים עובר ארחות ימים, יגיע בנבאות השמים, יבין את מצבם ומהלכם, ולחקשים יבקר יהפוך ארץ לאגם מים ושבבי כהרות יבקש ויעשה למו ארץ, יבנה עירות רמות, יעוף במחשבתו השמימה, וירד על תהום רבה, מלא מחשבות, רב תבונות יוסף חכמה ודעת, וכמעט רגע כאסף, רמה ותולעה תכסהו התעיף עיניך בו ואיננו. כל תהפוכות אלה נמצאים בו לא נמצא בזולתו, המה נולדו על משפט אחד, רוחם קצרה וגופם כמוהם, משפט אחד להמה, שניהם קצוצים זה מול זה מדודים אשה אל אחותה, אין מחשבותם מתרחבת במרחב יתר מדי חק גלמם, כל אחד על גבולו יעמוד כל ימי היותם. גם היושר והנכוחה נטבע בקרב האדם, כאלו דבר נסתר בקרב לבו יסור אותו לאהבת הילודים לאהוב אותם לעזרם ולתמכם, שלא להניח להם להרחיקם מן הנזק, להביאם אל התועלת, וביותר מכלם האדם בדומה לו ואף כי פעמים רבים יתגברו עליו תאותיו, קנאתו, וכבודו, המשיאים אותו בהפך, לסור מהיושר והנכוחה, המסיתים אותו לאמר מדוע לא תעדן את נפשך מדשן בית ריעך? או עשה חפצך בנקמך בו או מה לך אף אם תגזול, תחמוס תכאף תרצח אך למלא רצונך, ולהכית את רוחך, אכן אז יכה לבו בקרבו, יחרד וירעד כאלו חרב לעומתו מיסריו ותשוקותיו לוחמים בו, ואלה תהפוכות מאין תמצאו? לא נמצאים בקרב כל חי אם לא היה שופט רודה אשר שם רוח קדשו בקרבו, לתת קו ומשפט לכל מעשהו וכפי הדעת והתבונה ולבחור טוב מרע, וגם הנכוחה תתחזק בו לפעמים, לשום את נפשו בכפו, בעבור טובת רבים, ולבעבור היושר והצדק, ויד אחר היא הממשכת אותו לעשות את הנכוחה למען הטיב לו, עוד עוד מאיו אלה העובדים, לכן שמתהו להיות נחור

אחרים, וידברו יחד על כל דבר חכמה, גם על חכמת הקבלה (והרב יש"ר מימיו אלם בחכמת הקבלה בחשבו דברי הקבלה אינם מסכימים עם השכל,) אך כשמעו דברי התורני מהור"ר יעקב הנ"ל, אשר הראה לו כמה ספרים יקרים בחכמה זו, והיה מתפאר להודות שחכמת הקבלה דומה לפילוסופיא של אפלטן *) והראה לו ספר בכוון ב' הדעות, אז רוח אחרת היתה עם יוסף. גם בנסעו עמו ללכת פאלאניא פגע את החכם הקדוש הרופא מהורר שלמה ן' אראווי בארן וו"אלא"כי, שהיה עוסק בחכמת הקבלה יותר מארבעים שנה וחבר בה ספרים רבים, אז החל גם הוא ללמוד חכמה זו, לדרוש כל ספר ביחוד, עדי בא אל עמקה וכל רז לא נעלם ממנו, ביגיעתו הרבה. ויחבר ספרים רבים בחכמת הקבלה:

ואחרי כן בא פאלאניא ויהיה רופא בבית האזפיטאל וישב בעיר לובלין,
וגם חבר ס' אילם אשר כתב להרב מהור"ר זרח בר נתן,
תשובה על השאלות אשר שאל מאתו בעניני התכונה הפילוסופיא והקבלה,
וספרי מעין גנים אשר יפרד לארבעה ראשים, המאמר הראשון ממנו על התכונה קראו בשם סוד היסוד, במאמר השני ידבר דברים על תכונת הארץ אשר העתק מספר אלמאגעסטו (אשר חברו החכם בטאלמעאום על סבוב הארץ ותנועתה) קראו בשם חקות שמים. במאמר הג' ידבר על הכוכבים והגלגלים קראו בשם גבורות ה', ובסופם ס' מעין חתום ובו יבאר דברים זרים לשומעם בענין התכונה (פאראדאקסי) ויתר דבריו אשר הזכירם בסוף ספרו אלם שיצאו לאור עם ספרו מעין גנים לא באו לידינו רק איזה מהם כאשר אזכיר למטה.

ובהקדמתו לספרו מעין גנים ידבר בשבח החכמות ותועלתם מה רבה: כאשר אעתיק פה מדבריו בקצור, והקורא המשכיל יבין תועלתו.

„וגם אמנה התכונה בשם חכמה תכונית, בת אבי היא, לקח טוב
„ונותנת אלהים המוכן שכלנו אשר בו נתעלם, ועמו מקור חיים
„באורו נראה אור אחרי הפרד הבגדים הבלואים מעלינו. אם ההגיון
„והכלים אליו ומלאכת הדקדוק, והמליצה והשיר? לשבין הכ"ד ספרים
„שמליצתם נאה ונתיב השיר שבכתובים לא ידעו עיט, להשיב למתאבלים

כנגדנו

---

*) כי כן יעידו רבים על הקבלה שהיא דומה לדעות פילוסופיא הראשונים ומי שלא לתהה כראוי לא יבין דרכה. לכן אל תבוזו הבוזים שלא חכמה היא! למאז בטרם תדברו החקרו בטרם תשפטו!

והוא בן לאביו החכם התורני מהור"ר אליהו דעל מעדיקא, והאיש הזה הי' חכם גדול בתלמוד רבן של כל בני ארצו מגזע ישרים והכמים בן להרב הגדול מהור"ר אליעזר בן הרב הפילוסוף האלהי הרופא המומחה מהור"ר שמואל מנחם ז"ל. אשר נקרא מקהלת קאנדיא לשוב להרבין להם תורה, אחר שנשבה בפאדובא, בעת מלחמת הוועניציאני. ולוקח ממנו כספו, והוא הי' ראש ישיבה ליהודים ללמד אותם התלמוד, ולנולדים בחקירה הפילוסופית בפאדובא *) ושם אביו אלקנה הוא החכם הנכבד שהי' מרבין תורה בקאנדיא בן להנכבד התורני מהור"ר אבא הזקן אשר החל לבנות בית קדש להתפלל שמה היהודים, כי אביו האלוף הגדול כמהור"ר יהודה יצא ראשונה מגערמאניען לשבת באי קרעטא׃

ושם אמו קשתי בת יוסף. והאיש יוסף גם הוא מיוצאי חלצי יהודה הנזכר למעלה אשר הי' ראשון ליושבי קאנדיא׃ אמרו עליו על החכם הפילוסוף התורני מהור"ר אליהו מחבר ס' בחינת הדת והוא הי' אבי אם קשתי, ביום מותו ספדו עליו כל שרים וחכמי העמים, וכל תלמידיו שרי הנוצרים לווהו לקבורה מלובשים בגדי אבלות, כי כן תכבד החכמה את כל מכבדיה, אך בוזיה יקלו׃

הן זאת פרי אבות צדיקים, וזאת ברכתם מאת ה', מגזע ישרים יצא יש"ר ויהי כמוהם׃ כי אביו ואמו למדוהו בימי נעוריו מאוס בדרך רע ובחור בטוב׃ גם אומנים משכילים בחרו לו, ויהי עמם, המה הורוהו כל מדע ולשון עד היותו בן שש עשרה שנה׃ ואחרי כן הלך לפאדובא, שם למד חכמת הרפואה והפילוסופיא, ואחרי היותו רופא שב לארצו, ויקח לו אשה (שמה ושם משפחתו לא נודעו לי) ויהי חונן דלים, מבקר עניים בחליים בלתי גמול, והיה מרבה להם צדקותיו בסתר׃

בשנת שלש מאות שבעים ושש ליצירה בהיותו בן עשרים וחמש, ויעזב את ארץ מולדתו לכוונת אם המדינה, מעדת מקנאים אשר סבבו אתו עליו ויבקשו רעתו, ויבא לקאסטאנטינא, ובכפר קרוב לעיר הזאת מצא את הפילוסוף הגדול, כמהור"ר יעקב ן' נחמיאש וישב עמו ימים אחדים

---

*) הנה בזכרי זאת תדאב נפשי בקרבי על הראה רבים מתוכי עמנו מבזים כל חכמה ומדע, גם בלשון העם אשר הם יושבים בתוכו הינם מבינים ועוד ידם נטויה לבזות גם דורשיה למען הפר תורה. באמרם נגד ה' עשו את הדבר הזה, ואת דורשיה מאסו, יביטו נא ויראו משפחת גדולים יראי ה' אשר הגדילו תורה ויאדירו, ובכל זאת אהבו לכת בנתיבי החכמה והמדע בדקו, מי יתן ישימו זאת אל לבם ויהיה לכבוד ולתפארת לגאון ישראל׃ —

# המאסף

## לחדש סיון ת"ק"מ"ד

### א

# שירים

מן המצר קראתי יה, בשכבי עלי
ערש דוי, ותדד שנתי מעיני

### א

גַּלְמוּד עֲלֵי מִשְׁכָּבִי, בְּאִישׁוֹן וַאֲפֵלָה
(רֵעַי יַחַד נָמוּ, מְיֻדָּעַי עֲזָבוּנִי)
אֶזְעַק לְךָ אֵלִי! בַּחֲצִי הַלַּיְלָה
מִצָּרוֹת בָּאוּ עָלַי, מַכְאֵבוֹת הִקִּיפוּנִי,
אָנָּא הַטֵּה אָזְנֶיךָ לְקוֹל אַנְחוֹתַי
בְּקָרְאִי: אֲדֹנָי, מָה רַבּוּ צָרוֹתַי!

### ב

הָאֵל הַטּוֹב! לוּ תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ,
מִי גֶבֶר יִחְיֶה, יָקוּם לְפָנֶיךָ!
מְעַט מִפְּרִי מַעֲלָלָיו, אַךְ מְעַט תַּטְעִימֵהוּ,
לָכֵן תִּרְעַד נַפְשִׁי בִי, אֶזְעַק אֵלֶיךָ

„כהגדנו בהקשים נלוחיים הטבעיים בנויים על המקראות, ומי פתי יסור
„הנה להלחם גם בלי חרב פיפיות?" — —
„ואם חכמת הלמודית המגביהי לשבת תכונת הגלגלים לא ידע אנוש
„ערכם ותלבש האמתי עד היום, וכל איש אשר נשאו לבו, יבנה
„בנינים ויכין סלמות לפי דרכו בתחבולות נפלאות ועצומות? אולי יוכל
„לבוא אל תכונתם וסבת תנועתם הם המספרים כבוד אל, ומראים על
„מעשי ה' כי נורא הוא". ועוד ידבר על כל החכמות ובסוף אמר „ואם
„חכמת המדות כהלכות הכנבת גלמו ובניתו ומדידתו, חי ראשי! זו היא
„דרך ישרה שיבור לו האדם להשלים כחתו" והביא גם ראיות רבות
מדברי נביאינו הקדושים ומדברי חכמינו ז"ל.

חתימה בדף הסמוך.

---

בְּחַצְרוֹת אִישׁ אֱמוּנִים ;
מְדוּר בְּהֵיכְלֵי עוֹנֶג
עֲלֵי תוֹלַעַת שָׁנִי
בְּטִירוֹת פֶּסֶל רָשָׁע׃
עוּרוּ דוֹדַי!
קוּמוּ נָא רֵעַי!
הִתְעוֹרְרוּ בְּגִיל
מָתַי תָּקוּמוּ מִשְּׁנַתְכֶם? —
הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָה
הֵאִיר פְּנֵי תֵבֵל,
עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ
עַד מָתַי תְּחַבְּקוּן יָדַיִם?

**נָבוֹאָה** גִּנַּת חֶמֶד
נַעֲלֶה מִשְׁכַּן דּוֹדִים
שָׁם נִתְעַלְּסָה בָּאֳהָבִים
בְּאֹהֶל נָטָה אִישׁ שְׁלוֹמֵנוּ׃
וּבְקֶרֶן בֶּן שֶׁמֶן יְסָדוֹ
מִמִּבְחַר עֲצֵי הַיַּעַר
כָּרְתָה יְמִינוֹ עַמּוּדָיו
עֵץ לֹא יִרְקַב יִבְחָר׃

**זָכוֹר** בְּרִית יְדִידוּת
כָּרַתְנוּ בֵּין שְׁנֵינוּ!

בין

---

ומתודות לבו כתב החכם הנ״ל החזיונים האלה, אשר אנכי ראיתי בעיני בכ״י, אולם מרוב ענותנותו לא הרשה החכם הזה למאסף להזכיר שמו עליו׃

שלום הכהן׃

אִם מֵרוֹב מַכְאוֹבַי, עָצְמוּ עֲוֹנוֹתַי
אֲדֹנָי אֱלֹהִים, מָה רַבּוּ חַטֹּאתָי!

ג

מִי יִתֵּן עֵינַי מְקוֹר דִּמְעָה, כְּנַחַל יִשְׁטֹפוּ!
אֲמָרֵר בִּבְכִי אֶשְׁפְּכֵם כַּמַּיִם
עַל יְמֵי הָרָעִים בְּמַר יַחֲלֹפוּ;
כִּי שַׁחֲרִי הִנֵּה עָבַר, גַּם בָּא הַצָּהֳרָיִם
וּבְטֶרֶם בּוֹא הָעֶרֶב אֶגְוַע בַּעֲוֹנוֹתַי
אֲדֹנָי אֱלֹהִים, מָה רַבּוּ צָרוֹתַי׃

ד

אָכֵן הִנָּחֲמִי נַפְשִׁי! מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי?
אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב יוֹכִיחַ אֵל, לֹא בְזַעַם,
אַךְ רֶגַע בְּאַפּוֹ, וּמַהֵר תִּרְוָחִי
לָכֵן הִנָּחֲמִי נַפְשִׁי, הִנָּחֲמִי הַפָּעַם!
לְטוֹב לִי, הִגְדִּיל גַּם הַיּוֹם צָרוֹתַי,
לְמַעַן אָסִיר חַטֹּאתִי, אֶדְאַג מֵעֲוֹנוֹתַי׃

ח״י כ״י

---

## זכרון ידידות לגבר משכיל בגן ריעו. *)

פֹּה אֵשֵׁב כִּי אִוִּיתִיהָ׃

אֶבְחַר יוֹם הַתְּלוּנָן,
בְּצִלְלֵי בְרוֹשׁ וְאַלּוֹן

בחצרות

---

*) השיר הזה חבר הרב החכם ר' משה ריעסויא ז"ל, בעת ארח לחברה בבית גביר אחד בהאנאווער, אשר סבבתו מאוד, ונטה לו אהלו בגן נחמד עדי, ומתורות

וישא את המטה אשר בידו, ויך את הראי וישברהו· אך אבל נחם כי עשה את הדבר הזה, כי מלפנים שחק האחד ועתה שחקו רבים עליו ויבזוהו· על זה אמר החכם: גאות אדם תשפילנו, ושפל רוח יתמוך כבוד·

מ״ מ׳

✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤

## ב

# מכתבים

אגרת לח״ד״ל״ע עם מכתב על דבר תכונת חנוך הבנים כראוי·

---

בעלי האסופות, למודי שכל, יחד ישאו ברכה מאת אדון כל המעשים!

**באשר** שבותי את לבי, לראות המעשה הנעשה תחת השמש בעניני גדול הבנים והנהגתם בחנוך הטבעי והמוסרי, וראה בהורים ומורים, אשר בנים האמונים על חיקם, והנה רעה נגד פניהם, המורים תעו בדרך החנוך, והבנים הרועים על ידיהם, ילכו שובב·

**עתה** גם תועד, אשר זרחה שמש צדקה ומרפא בכנפה לבב ועם המתהלל, כי העיר ה׳ את רוחו בלבב משכילים ויועצי ארץ, להטיבם ולהשכילם, לכן ראשית חובת האבות היא, להדריך ולהשכיל בניהם בדרך ישרה, לנטוע בם למחי מדות טובות ומוסריות, כדי שיזכו לחסד השרים, ויהיו מתוקנים ראוים והגונים לקבלו· *) אמנם אופני חכמת ההנהגה הזאת רחוקה מאתנו

---

*) סבת הבוז והשנאה אשר נעמים על היהודים היא משני דברים, אם שהליכתם משפילים ומכניעים עצמם יותר מדאי, עד שיחשבו לרפה וטיפש בעיני העמים או אם יגליחו בה״ות, ויגדלו ויגיע כפם או יתגאו בהולם, יתנשאו בגאון יגונם, ואת עיני העמים ינקרו בהוד לבושיהם בתפארת בתיהם וכלי נכותם· וסבת שניהם הוא בעד מהעדר החנוך הטוב מוסריות ודרך ארץ אשר יתנהג לפי זמן ולפי המקום בגדה ומשפטי· ראה נא מה שאומר בעל ספר יהודה וזה לשונו: „לא ראיתי מימי בעל שכל שיהיה לו שנאה עם יהודי ואין „מי שישנא אותם כ״א בלנות העם, ויש להם בזה טעם, כי היהודי הוא „בעל גאוה ומבקש תמיד התפאר, להראות עצמם אדוניו ושרים, ובזמן שלא „נתנו מקום לקנא בהם, אהובים היו, ועתה היהודי מתפאר, ואם יש לו „מזמנים זהובים מיד היא לובש בגדי משי, ולבניו רקמה, מה שלא ועבר „השרים אשר להם הכנסות אלף כפולות לבנה וכו׳״·

בֵּין זַרְעֵנוּ לֹא תוּפָר
בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הִיא
הַלְבִּישׁ דֶשֶׁא סְבִיבָיו
שָׁמָּה יִרְקֹד טַפֵּנוּ,
שָׁמָּה יִשְׂחֲקוּ צְעִירֵינוּ
וְיִשְׂמַח לִבֵּנוּ גַם אָנוּ׃

---

## משפט אוילי׃

צבי אחד הלך אל הנחל לרוות צמאונו, וישת שם, ויהי הוא מביט את מראהו בתוך מי הנחל, ויאמר אל לבו, מה יפה גם נאה הדרת קרני העצומים! ענפיהם גדלו, גם רבו משתילימים, ספרה נגלי מחלתי, יאשרוני החיות, ויקנאוני הבהמות על זאת׃ אבל לזה ידוה לבי, על שוקי כי דלו, על רגלי כי דקות המה, עוד מעט לא יוכלון שאתי, כמקל רועה מראיהם, לא תואר ולא הדר להם׃ עודו מדבר אל לבו וירא את הארי מרחוק, וישא את רגליו, ויברח מפניו, והארי רדף אחריו כל דרך המישור, ולא יכול השיגו, כי עמדה לו קלות מרוצתו׃ ויקר מקרהו את היער, ויגש שמה להסתר בצלו מפני חום השמש, אשר יצא היום הזה בגבורתו, הוא בא שמה, והנה הוא נאחז בקרניו בסבכי האילנות, ולא יכול עוד להמלט ברגליו, ויבא הארי עליו ויכהו וימיתהו, ובמותו אמר: אהה לאויל! האומר לרע טוב ולטוב רע, כי קללתי את שהחיני ובחרתי את שהמיתני׃

על זה אמר החכם: שקר החן והבל היופי הטוב והמועיל הוא יתהלל׃

י׳ ׳ ׳ ל׳

## הרהב׃

הרהב הביט בגאון ובגאוה בראי, וירא מראהו, ויחשבהו לאיש זר, ואפו חרה בו כי איננו כורע ומשתחוה לפניו, אכן חמת פניו גם על הראי עברה, ויקצוף שנית, כי בוז יבזהו בן נכר הזה, וישנה את מראהו, וישם פניו בשחוק אליו לאמר: הלא קטון בעיני אתה, אל תוכל בבזני! אבל גם האיש הראי עשה כנה, ולא יכול עוד הרהב כבוש זעמו,

בהיות שלב ונפש הנער כלוח הבן אשר יקבל כל הרשומות החיצונות עליו,
וכפי הלמוד שיקבל ממוריו, וכפי המדות והנמוסיות שרואה מאבותיו,
ושארי חברת האדם אשר תעבדהו, כן יתחקה בלבו ונפשו עד כי יזקין
לא יסור ממנו, אם מדות טובות עלולות בלבבו, אז ייטב לכת, אם
ממדות רעות אז ילך ארחות עקלקלות; לכן ראוי לרשום בלוח לבו מדות
טובות ונמוסיות ברות, ולמלא כפיו מחשבות אמת ודעת קדושים·
גם מן החיוב הוא על היודעים בינה בתיקון הנפש ומדותיה שישתדלו
להוציא מחשבתם אל הפועל ולא יכחדו תחת לשונם·

## ועתה אחל

## פרק ראשון *)

מי שמוליד בן ולא ישתדל בחנוכו, אם מעללות ידים או ממחשבת און
ואולת, דומה למי שמוציא נקי כפים היושב במחשכים לתת הפילגש
ביד האורבים לדמו, לשפוך לארץ מרירתו· ולאב העושה כאלה שלא תשים
עינו ולבו על פרי בטנו עליו הכתוב אומר: ונוכל שאמרו אכזרי· וכמה
מקוות מלאכו, והנה בכתובים בדברי חז"ל המזהירים על השתדלות
החנוך, ואמרו: כל המעמיד בן רשע עיניו כהות, עוד אמרו גדולה
הגלת בנים לאבות, מהגלת אבות לבנים וכדומה רבות (בהיות שאחרית
הטוב והרע מתפשט בכל חלקי הזמן וגופות הבנים בכלל, ולא כגבולים
לבד בנפש וגוף הבנים עצמם כ"א יתפשטו על משפחותיהם תולדותיהם,
ועל שארי חלקי המדינה וחברת אנשים בכלל) שהבדליאות והליכה בדרך
ישרה, והיותו אומן ובקי במלאכות וחכמות על פי הרוב תלוים מהחנוך
הטוב או הרע, שמקבל הנער מהוריו ומוריו·

הקדימים

---

*) נא הקורא המשכיל! אל תבהל ברוחך לאמר, כי ברוב לבב ידבר המחבר
הלזה, חלילה לנו להביא במלאכתנו דברים אשר לא כהם, ואשר יתחברו ריב;
עדם נתנו לבנו להבחינם על אזן הבוחן אם בצדק ובמשפט דבריו· קרא נא
מעל ספר **מנחת ערב** איך האריך על הפסוק **לדעת חכמה ומוסר**·
וגם מה שאמרו חז"ל על **הפסוק וחכמת המסכן בזויה** ע"ש; ועוד
נמשל התלמיד חכם בדברי חכמינו הקדושים לכלה, מה כלה מתקשטת בתכשיטיה
ואם חסרה אחת מהן אינה כלה, כך ת"ח אם חסר דבר בתלמודו אינו ת"ח,
ומי יכחיש שהתלמוד, נכלל גם דרך ארץ ומדות? —

אמתנו, לא נשינו באלה, ואין אתנו יודע עד מה. כאשר כבר נודע שנתה באגרת דברי שלום; על כן אתם דורשי חכמה! הפלאתם (כאשר שמעתי מאחורי הפרגוד) שיפיקו אנשי מדע את מחשבותיהם בענין הזה, אם מעט ואם הרבה, הלא ברוב הימים תהיה אור חכמת החנוך בתוכינו כאור שבעתים וברה כשמש· שמעה אזני ותבן לה אורייכם, אמרתי אחוה גם אני דעי אתכם, כפי אשר נתן ה' לי און ועצמה לחשוב מחשבות אמת, ואף כי קטון ודל אנכי לא אירא. בהיות שמשרים דליתי וכוונת לבי טובה, וקנאת סופרים תרבה חכמה, כי כל כותב דבר חכמה, יהיה מי שיהיה מגמתו להועיל לזולתו (וכאשר יקרא המורה או האב דברי חכמה ומפי רבים יוכל לבחור בשקול דעתו הטוב והנאות לפי מזג בנו, והרכבת גופו ותכונת שכלו, כי כן ישתנה החינוך, ואם בעל נפש הוא יוסף מדעתו) ואם כעת הזאת לא תביע תועלת החנוך למדרגה הראויה לה, הלא באחרית הימים תשגא לתאור, כי יתעוררו חכמי דור דור, ויתעוררו משכילי עם, יורו דעת להרבות חכמה, להפליא עצה ולהגדיל תושיה ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים·

עוד אודיע לכם אחי! שמה שהקדמתי זכרון שני מיני החנוך, הטבעי והמוסרי, לא ארחיב הדבור בענין הטבעי, אך אעיר עליו כמעט· דעו נא שדברים האלה אשר אגיד, לא ממקורי לבבי, ולא ממבועי שכלי, אך דליתי מבורות זרים ושאבתי ממעין חכמים אחרים דרשתי מעל ספרי חכמי עמנו, ואשר לא מעמנו· והחכמים אשר בעקבותיהם הלכתי, אשא שמותם על שפתי, ס' ראשית חכמה ס' בית מדות וס' דרך ארץ ומנורת המאור וכדומה, ומספרי חכמי העמים רבים, והקדמתי זאת כדי שלא אצטרך להזכיר בשום מקום שם אומרו·

הנה רוב נפשות הנשחתות, אשר יצר לבם רק רע כל היום והפעליותיהם ותנועותיהם הולכים וסובבים אל נקודת המעוות ופתלתול· השחתת הדעת היקר, מחשבות כוזבים והבלים, ההליכה בשרירות לב, אבודי התקוה מנוגעי בתמהון לבב, ומלומדי המדות הרעות וכל שאר חסרוני הנפש ותחלואיה *) מקור כלם לבד רוע החנוך וחסרון הנהגה הישרה, בהיות

*) יום יום נולדות אנושות על פני תעבורה, לא תואר ולא הדר להן נשחת מראיתם, ותמונות פרצי חטאות נסתרות, ינצו פרח, כבל אין הנקיון, לבע הילדות מעל לחים חלפה, עששה עיניתו, הומן והוקף לפעולות יקרות לא נלפה מהם· על זה דוה לבי, אסתיר קני והרבה על אדם המתולל מרחם נבוה נעלת היולד בקרבו, ואלום כחו לפעולות יקרות, יגורקין למעלבה ישבבם, ויכניעתו תחת עול הבלי שוא, ומגשי תעתועים·

פרי החנוך ותנובת ההדרכה מנעוריהם, ואנחנו רואים יום יום מן הנסיון,
כמה נערים נפלו במהמורות ההשחתה מרוע החנוך, ואבותיהם היו בעוכריהם.
ולפעמים השגגה בחנוך ילד אחד תתמשך עד סוף כל הדורות, כי לא
לבד הנער הזה אשר השחיתו את לבבו ע"י אהבת אולת וסליחת השגיאות
תמיד, יהיה בעת בואו בימים עקש לב, בעל מדות רעות, אלא שגם
זרעו וזרע זרעו אחריו יתדבקו אליו, מפני שמעשי אבותיו בידו, ויחנך
גם הוא את צאצאיו כאשר חנך, ויתפשטו המדות הרעות בזרעו. והדבר
דומה לגן אשר לא יזמר ולא יעדר שנה אחת, ועוד מעט והנה עלה כלו
קמשונים, כסו פניו חרולים, וקוץ ודרדר יצמח בו.

לכן האבות היראים את ה', ישימו לבבם ומחשבותם, וישקדו להתעסק
עצמם בחנוך בניהם, ובהיות שיודעים שבניהם נוצרו לרשת באחרית
הימים נעימות נצח ואושר תמידי, לא יפנו עורף מהשתדל לטרוח לקדש
לב צאצאיהם ביראת ה' הטהורה, ומדות אנושית יקרות, להבדיל בדילי
הפחיתות מקרבם, לגדר ולבן נפשם ולבבם, יחד יכונו ללכת מעגל טוב
וארח מישור, למען יתענגו על ה', ויקחו חלקם מנחלת שדי ממרומים,
ומחכמת ההשגחה נטוע בנפש האבות אהבה והיגה יתירה, לאשר ולהצליח
בניהם על פני האדמה, ומה מאוד תתחזק ותתגבר התשוקה אם נגד
פניהם שני דרכים, האחד פונה אל הטוב המתמיד והאחד פונה אל הרע
הנצחי, לנהלם בחוזק יד, ובזרועה נטויה אל הדרך הטוב, ולדחותם
מהרע והמזיק. הורים! אם תתרשלו ותתעלמו מהשתדל להדריך בניכם
בדרך הטוב, ולחנכם בארחות מישרים, דעו וראו כי חטאתכם גדולה, וכל
רגע שיאבדו תכלתי הועילם, יעמוד לשטן לכם ליום אחרון, לאשר נעשתם
מלהישירם

---

פורה ודרך ארץ, ואין דבר בזה עליהם, לאומדם ספר. אך אי נא תקנופי
אשר, האזינו טרם תזעמו! לכו נא ונוכחה מה תועלתם בכל ההוצאות שהוצאתם
על בניכם? היה המוסר היה החכמה? כי בזה אין דיספנסרים הבנים מבוקר
עד ערב בבית הכלא, שמה ילפלפו כפים עכור בלשון עלגים ושפה בלול,
וכאשר מבית הספר אין תורה ואין מוסר אתו, ובגדלותם בכלה יהיו חכמים
יפולו בגולת הנער הרך בבנים בדברים אשר ילאה כח נפשו להבינם, והאב
אינו יודע היכשר הזה או זה, ובסופה בחזיבה יתהלכו כי ימוטו מדרך האמת
ודעתם ישכל. וחז"ל קוראים בגרון לא המדרש עיקר כי אם המעשה (והמעשה
נוהג בכולם, ועל זה נצטוינו מראשית מעמד הר סיני עד יום האחרון) ויה
הוא נמוסיות ודברי השכל שבין אדם לאדם, ולא כאן המקום להרחיב הדבור,
אך להעיר אזן באתי ועוד יש לי דברים בזה, וראוי נא את שאומר בעל נפש
יהודה (הוא פירוש לספר מנורת המאור) על זה.

הסדינים והמטפחות שמחתלים התינוקות לחממם ולקיחת מניקות נכריות ונואפות, ועזיבת הילדים לשמירת שפחות פתיות אשר לשון עלגים תדברנה, ונתינת המטעמות, ולבישת הבגדים צרים ודוחקים הגוף, המה כמה פעמים, מקור משחת ומעין נרפש לתחלואים שאין תרופה להם, עד שעל פי הרוב הילדים הולכים ודלים, נגועי ומוכי המדוים, עד בעדם קלם לעפר ישכבו, ומאין היתה זאת? לא על הטבע תלונותיכם כי אם עליכם הורים, אתם הייתם בעוכרי בניכם, ובמולדי הוד יקלת בריאותם · כי הטבע יחכם דרכיו בכל מקום ובכל זמן ולא ישחית, אך אתם נואלתם והסכלתם עשות בפרי בטניכם המתנגד לו. הוא בונה ואתם סותרים, ותתעללו כרצונכם בבניכם הפך רצונו. על כן נעירי ימים עוללי תפוחים ימלו ישתו שמרי אולתכם, אבות אכלו בוסר, ושיני בנים תקהינה, ואם הילדים חלאים, האשם לבד אל חיק ההורים ישוב ·

עוד יתגלל נודך חיוב החנוך, והרגל הטוב, בעניני נפשות הילדים הרכים · אולת, גאון לב, רוגז, קשי עורף, ושארי מדות פחותות אשר תולדותם עמל, כעס וגלות רבות, על פי הרוב המה תכונות החנוך המוסרי הרע, ופרי ההנהגה המקולקלת · וכמו שבדור שאין יכלת בידינו לנטוע בלב נער חכמות רמות וידיעות שכליות והטבע אינו מוכשר ומוכן לקבל ליורים בדורים, או שכחות נפשו לא נזדככו כראוי, לנגשת רוגם במו, להולידו ולהצמיחו ליורים יקרים ומחשבות אמת, או שתקון כלי גופו החיצונים, מונעים שלימותו להגדיל ולהאדיל כוחותיו הפנימיות, כן בדור גם כן שעל ידי אורך ההרגל והמנהג שרואה יום יום מאבדת הוריו ומוריו ושארי אנשים העוטרים אותו, כוחות נפשו וליוריו יתגלו כפי החוזק והחולשה במעט או ברב, וכפי אשר ישמע מוסר חכמים או לצון אוילים כן יחודד או יקהה כח בינתו ·

ואחרי כל האמור, היעלה על דעת האבות האומנים בניהם וחפצים בשלומם ובטובתם הזמני והנצחי, שלא יהיו בעיניהם הבדל, אם בניהם ינחלו כבוד, יעתקו גם יגברו חיל, ויקנו השקט הנפש ומנוחת הלב, מדרכי המדות היקרות, ושכל טוב, אשר תולידנה מחשבותיהם ע"י ההרגל והחנוך המפואר, שקבלו מנעוריהם; או אם יהיו כלותי לב, זרע מרעים, הולכים בשאט נפש אחרי שרירות לבם, בזויי עם ושביעי קלון, ותכליתם, ינל עלמם ועל אחרים יהיה למשא *) והמועיל והמזיק, יחד

פרי

*) ידעתי גם ידעתי, רבים ירהוני בפנים זועפות, ויקצופו על דברי, באומרם: הלא מהרנו בניני מנעוריהם ביד מורה, והבאנום אל בית הספר, שם ילמדו תורה

ג

# תולדות גדולי ישראל׃

## תולדות הרב מוהר"ר יוסף מקאנדיא זכרו לברכה׃

---

## ח ת י מ ה׃

אכן גם בלובלין לא עמד ימים רבים, כי בטרם היותו עוד בן שלשים וחמש הלך לאמשטרדמה, ויהי שם מורה לספרדים, וכל לבא לשים פי חכמה הלך אליו ומים טהורים שאב לו׃ ובאמשטרדם מצא את החכם הגדול כמוהר"ר מנשה בן יוסף בן ישראל, אשר היה מורה הוראה לספרדים בעת ההיא, וברוב בקשת החכם ר' מנשה הוציא לאור דפוסו ספרו אילם אשר הזכרתי למעלה, בבית ובדפוס החכם הנ"ל׃ ובשער ספרו הראה צורתו פתוחה לוח נחושת לזכרון עולם לכל אוהבי החכמה, פניו כפני מלאך אלהים כל רואיו יתמהו עליו, עיניו כברקים יאירו, יעידון על חכמתו, וכל מביט תמונתו, יבין כי רוח אלהים בקרבו; הכרת פניו תעיד גם על ענות האיש ההוא, וכן העידו גם עליו מכיריו ותלמידיו, כי הוא שונא כבוד, לא היה מתגאה בחכמתו ורבו החכמים מתגאים על העם, באורך זקנם, ובעבי כרסם הלוך וטפוף ילכו; והוא היה מרבה לספר שערות זקנו כי כן היה דרכו לומר: הלא לא כוון בו הטבע לקיים ולהדר בריותיו, אך הבשר השחוסי שתחת הלחיים, לרוב לחותו ישלח יונקותיו ופארותיו, ולתכלית אחר היתה יצירתו, כי גם במקומות אחרים בגופת האדם נמצא בשר זה, לכן רבו יערותיו׃ ועל המתגאים נשא משלו לאמר: לו כרס וזקן על החכמה מעידים, אין חכם עלי תבל כתישים ועתודים!

בעת ההיא נדפסו גם ספריו ס' מצרף לחכמות ס' שבר יוסף וס' נובלות חכמה ע"י התודכי ר' שמואל בן יהודה, אשר היה בביתו ימים רבים, ויקח ספרי הרב אשר כתב בחכמת הקבלה, ויפצר בו להביאם אל הדפוס, וימאן הרב לתתם לו באמרו: על שאלמד לאחרים מה שהשגתי, אלמד לעצמי מה שלא השגתי, כי שלמות עצמי, קודמת לשלמות זולתי, ולא היה ברצונו להוציאם לאור, אכן ר' יהודה לקח מכתביו במרמה, באמרו, אך לנועז קרוא בהמה לקחם, ויביאם בבאסיליה ושם הדפיסם בלתי רשיון מחברם׃

ובטרם

מלהישירם ולהועילם, ולקרבם יותר אל חיי הנפש ונעימות נצח׳ גם
תחדלנה עלמותיכם ממחשבות אלה!

אולם כאשר יש על כל מעשי צדקה, גמול ושכר רב הצפון באחרית
הימים; כן האב הישר יאכל מפרי טוב חנוך בניו, ואשרי זורע
לצדקה זרע ברך, ברנה יקצור כבוד ושכר עתק, וכל רואיו יאמרו ברוך
שזה גדל! מה טוב ומה נעים לאב לראות את בנו הלוך ילך וגדול, מוכתר
בנמוסים טובים נושא בקרבו דמות המעלות והמדות כליל יופי הדר בחורים
ותפארת הבנים! כי בכל מעשה טובה אשר יעשו הבנים כאשר יגדלון,
האבות יקחו את חלקם בתהלה וברכה, וישמחו בכל הטוב, יען הדריכו
אותם במעגלי מישור, שהמה תפארת לאדם, ותפארת להולכים בם. לא
ידעו מעצבון נפש ומורת רוח, לא יקרב אליהם עמל וכעס, אשר יקרה
לפעמים לאבות מרוע מעללי צאצאיהם, אם שורש רוע החנוך המעוקש
פורה ראש ולענה׃

על כן מי שאוהב חייו ורוצה לשכון שלו ושאנן, הוא יתאמץ, לא ישקוט
ולא ינוח, מבלות זמנו הפנאי בחנוך, כי מה יועיל לקבץ על יד,
ולהרבות אוצרות כסף, ולחסר נפשו מטובה, ואל מי יעזוב חילו? מי
יודע את יגיע כפו? בן אשר יפזר הונו באחרית בענין רע, זו רעה חולה!
מה בצע לאיש אשר לא ישים עינו ולבו אל בניו, למען הסיר תוגה מלבבו,
ובעת יזקין, המה יהיו לו למורת רוח, ויוסיף עצבון ומחלת לב, באין
משען לו, כי יהיו בניו סוררים משחיתים עושי נבלה, תמיד כלימתם
תרד על קדקוד אבותם, בהיות שהקללות אשר יקללו מפי הבריות, יחולו
שבעתים על ראש ההורים ולפעמים עד לקברות יובלו׃

שימו נא על לבבכם אמרתי, למדו מלאכת החנוך, להיות בקי ומהיר
לנהל הילדים אל אופני הטוב אז אשריכם! קראו בספרי החנוך הטובים,
לקחת מפיהם תורה, אז תרחיקו מאהליכם עמל ויגון ומבניכם כלימה
ואלה, ממדוריכם אנחה ועושק, והיה לכם העמל לששון, ובניכם למגן
עוז, ומעשי צדקותיהם לאור יעולם׃

גם שרה על המחברים ספרים מבני עמנו המדברים בלשון תהפוכות אשר
לא יבינם איש, ודמיון הדברים להעתיקם פה לכל קורא, ואלה הם:
"ועוד רעה חולה ראיתי אצל רוב המחברים מבני עמנו, שאינם כותבים
"בלשון נקי כדרך כל האומות, להיות כל איש מדבר בלשון עמו,
"אשר שפתיהם ברור מללו, והמבין באותו לשון יבין לאשורו, ויתרגמהו
"בלשון אחר, עד שירון הקורא בו, זקנים עם נערים· והם נחלקו לב'
"כתות, קצתם יערבו לשון המקרא עם לשון הגמרא, כל השומע תצללנה
"אזניו ויהיה בעיניו לזרא, וקצתם והם המתפארים במליצתם, כל דבריהם
"דברי נביאים עלימו תטף מלתם, יעקשו הכתובים להבנה זרה, כלם
"עקודים נקודים, אי אפשר להעתיקם בלשון אחר כמו שהם, אפילו אם
"תשימם במגזרות הברזל, בחריצים ובמגרות, כאלו לא נכתבו הספרים
"ההם אלא ליהודים האומללים שה פזורה, על כן לא היה לרוב מחברי
"בני עמי בין הגוים חלק ונחלה וכבודה; לא כן עשה עטרת תפארת חכמי
"ישראל, הרמב"ם ז"ל שיותר שהיה חכם, ונוסף על שלמיותיו וסגולותיו,
"ה' נתן לו לשון למודים, לדעת לעות את יעף דבר בלשון הערביים
"והיהודים, הוא למד דעת את העם בדרך קלה וקצרה, והלכו גוים
"לאורו, וכאשר הועתקו רב דבריו בלט"יין וכן עשה הרב בעל העקרים,
"ושבחוהו חכמיהם כי היא דרך סלולה", עד פה דברי הרב· *)
ויתר ספרי הרב אשר עודם בכתובים ולא יצאו לאור אלה הם: ס'
בטוחות חכמה כולל כל סודות הגמטריאות ונוטרי תיבות, וכל
דברי המקובלים כאשר הזכיר בהקדמת ספרו מצרף לחכמה· ס' בשמת בת
שלמה והוא המובחר מחבוריו כאשר כתב הרב בעצמו, בו ידבר על כל
החכמות, מלא תמונות וחידות ופילוסופיא, והיה ברצונו להוציאו לאור·
ופעמים רבים אמר לתלמידיו על ספר הלז, כי צריך לנדוניית בתו כסף
רב· ובעת כתבו בקש ממנו תלמידו החכם כמהור"ר משה ונין (והוא
אשר כתב תשובה בשם הרב על השאלות אשר שאל אותו הרב מהור"ר זרח
בר נתן הנזכרים בס' אילם) להראות לו הספר הזה ולא אבה לתתו לו
באמרו: אין לראות המשכילים בשעת תיקונם, ובהפצירו בו מאוד, נתן
לו

*) גם בימינו עדן לא הוסרה המכשלה הזאת מבני עמנו, ורבים מבני ישראל
היודעים אך דיני משקל השיר, ומשפטי החרוזים, בטרם ידעו יסוד המלות
מהבנותם, וענינם, מתפארים להיות משוררים ובעלי מליצה, ובטרם ידעו
לכתוב אגרת נאה, יבלו ימיהם בשירים וחרוזים, לכן לא יבואו מימיהם עד
עומקי הלשון ויסודו, אשר הוא חלק אדם מאל, ונחלת יתר הוא לו, וגם כל
הנבראים מאת בוראו·

**ובטרם** כלה הדפוס באו קצת הדפים מס' מגלות חכמה לידי הרב ויקצף
מאוד, וחמתו בערה בו, ויכתוב אליו פעמים רבות ויצו עליו
לבלתי הדפיס ספריו אך לא שמע האיש לקולו · ואלה קצת דברי האגרת
אשר כתב הרב:

„**אמרתי** ימים ידברו, ורוב שנים יודיעו חכמה, ואתה זקנת ושבת כל
„ימיך בדלת בין החכמים, הוגה בתורת ה' תמימה, כל
„רואיך אמרו עליך, איש נבון אתה, הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים
„בקרבו, שומר פיו ולשונו? ובאמת כן היית בשנותיך כל ימי היותך פה
„בעיר, אף לזאת אהבה רבה אהבתיך, וכחותם על לבי שמתיך, איננו
„גדול ממך בבית, אהה כי כחש מעשה זית! ואנכי לא חשכתי ממך
„מאומה וכל אשר שאלו עיניך, וממדת הגיזה לי לא אצלתי מהם·
„הבאתיך חדרי, מלון קצי יער כרמלי, והראתי לך את כל בית נכותי,
„לא היה דבר אשר לא הראתיך באוצרותי, השמעתיך חדשות מעתה,
„ונצורות לא ידעתם בחכמת הא"רי, כי מששת את כל כלי, קנית את
„כליותי, פתיתני בשפתי חלקות, בעתרות נשיקות, ואמרות רכות,
„ואפס, כי חזקתני באלות ושבועות, ותוכל, עד שנגלו לפניך כל תעלומות
„והמון נסתרות שמבראשית ומעשה מרכבה, ואתה כאיש תבונות עלית
„למרום שבית שבי לקחת מתנות, למה איפה רמיתני, באמרך, לך לבדך
„יהיו ואין לזרים אתך? איך נהפכת לי כעיר פרוצה אין חומה! וכי בנית
„לרעי מרחוק, למה הפרת ברית וחוק? מלבד שאתה מושבע מתני פה
„אל פה באלות ובקללות נמרצות, הלא כתבתי לך שלשים במועצות אל תפוה,
„אל תעיף, ולא הטית אזן, זרית דברים כבושים על פני חוצות, והוקעת
„אותם לה' נגד השמש? הלא איש אתה, ומדוע לא שמרת מוצא שפתיך
„כאיש אמונים? וכי אין מעשה חשבון ודעת בשאול אשר אתה הולך
„שמה! — ועתה מי שפרע מדור המבול ודור הפלגה, יפרע ממך,
„הכי קרא שמו נובלות חכמה, נבול תבול גם אתה, גם חכמתך לא
„תקום! ואנחנו לא נדע מה נעשה, אם כבר פזרת ממונך, והדפסת
„מה שהדפסת, אי אפשר לתקן מה שעוית, אך בבקשה ממך שתשים קנצי
„למלין ונקית:"

**ועתה** הקורא הנעים! מדברי האגרת הזה תראה כי לא בהסכמת הרב
הודפסו ספריו אלה, לכן בתמצא בהם דברים אשר לא כדת המאמרים
סותרים ומתנגדים לדברי הרב במקומות אחרים, אל תחשבם לחטאת לו,
כי לא ברצונו נעשה הדבר הזה, לו הדפיסם הרב לא היתה כאלה, גם
מי יודע אם מפיו יצאו הדברים, אם מפי אחרים? ובאגרת הזאת דבר

# המאסף

## לחדש תמוז תקמ"ד

## א

## שירים

### יראת שמים *)

לדוד מזמור שיר לי נאה לברך זבח השלמי"ם על כוס ישועות אשא בסעודה מפסק"ת לתוך לילות החורף בשלחן ערוך מכל מעדני שלמה, ליראי ה' ולחושבי שמו, הלא המה בני ישיבת מקרא קודש, ועמהם עטרת תפארתם וחמדת לבותם מו"ר שלם יחי' ויכין כסאו נס"ו, בביתה יוסף ה"ה הנגיד המופלג ומשרת ביראת חטא, פרנס הקהל כהר"ר יוסף סואסו די ליאמא יצ"ו כארז בלבנון ישגה, דשן ורענן יהיה הוא ונותו ובני ביתו לאורך ימים כי"ר·

### הפיוטן·

הַיּוֹם בְּשִׁיר נִשְׂמַח, וִיהִי נוֹשְׂאֵנוּ,
(רֵעִים הַמְסֻלָּאִים בְּזָהָב פְּרֻזִים)!

שבחי

---

*) השיר הזה שלוח לנו מאת החכם המפורסם מחבר ס' גמול עתליהו, עם שירים אחרים אשר נדפיסם אחת אחת במכתבנו המאסף, וגם אגרת צחה כתב לנו, דברי פי חכם חן ואהבה, מלאה על כל גדותיה דברי ידידות, ולשמע אוזן שמחה נפשנו כי מצא המאסף חן בעיניו, וכאשר כתב, יוסיף שלוח לנו ממכתביו היקרים, והיה בבואם אלינו נוציאם לאור לעין כל קורא לפנו ישמח לגבר, ותגל נפשו בם·

דברי המאספים·

לו הספר על זמן שעה אחת לקרוא בו, ובכלות הזמן מיד לקחו ממנו, ואמר: הספר שאינו מבושל באילן, יקהה את שיני אוכליו. ס' יער לבנון נחלק למאמרים רבים כולל כל חכמת ההגיון, הכללה, אלוהות, ופילוסופיא, תשבורות ותכונות, תחבולת המלחמה, ועבודת האדמה, טבע העשבים ברפואות, מנהגות המדיני ונימוסים, עקרי האמונה, ופנות התורה לכל אומה ולשון, ואחרי כן קצר אותו וקראו בשם באר אחרת. ס' לבב חכמה נותן טעם לכל הרפואות שבתלמוד, ומדבר על הסגולות והשבעות והכישוף. ס' נובלות אורה, מכתבים על חכמת הקבלה. ס' רפואות תעלה על חכמת הרפואה מלאכת הרופאים, מלוקטים מכמה ספרים. ועוד כתב גם כללי רפואות בחרוזים, אשר העתיקם מלשון יוני מס' (Aphorismos Hippocratis), ובשפתי ישנים כתוב כי נדפסו החרוזים האלה בס' באר מים חיים, אבן לא מצאתים שמה. ומלבד זה חבר עוד ספרים בחכמת התשבורת והאלגעברא ועוד מאמרים קטנים בכל החכמות, הנזכרים בס' אילם ולא נדפסו. מספריו אלה נדע מה מאוד הגביר חיל בכל מדע, אין בכל זאת לא שקטה רוחו מחקור, ולא הניח דבר קטן אשר לא דרשו, ובכל זאת היתה ידו נטויה לאסוף ולקבץ עוד ספרי אחרים אשר לא קרא בם. ובעבור זאת עזב גם העיר אמשטרדם, ללכת אל הארץ הקדושה, לקרוא שמה בס' עץ חיים, אשר חברו החכם הקדוש כמהור"ר חיים קלאבריאס תלמיד האר"י ז"ל בחכמת הקבלה; אכן כאשר שמעתי לא בא שמה, וימת בדרך בהיותו בן ששים ושש שנה, ויקבר בעיר פראג.

אלה תולדות יוסף שלמה דעל מעדיקא, וכל זאת אשר ידעתי ממנו כתבתיהו עלי ספר, למען היותו לזכרון עדי עולם גם לאשר איננו קורא בספריו. וספריו אשר נדפסו ירבו כבודו בפי כל קוראם, ועדי דור דורים יגידו שמו על פני האדמה, וחיתה גם נפשו בגללם!

ה״י״ב״

---

גם גלי ים בגאונם ראש הגביהו ,
שחו דכים בגבולות חול פגעו ד) ׃

במוראו׳ שרפי כסאו זחלו
ובכנפיהם כסו הדרת פנימו ,
ונהר אש מתלהט יום יום נזלו
לפני יפעתו כזעת אפימו ה) ׃

ממוראו׳ גם צר ואור עד הנה
לא עלו מני ים, כי שם ירדתמו ;
גם נטפי אור אחת אחת תצאנה
מעבים בשערות צנורותימו ו) ׃

הקרואים ׃

במוראו׳ כלנו פה נועדנו
תוך בית יוסף קצין, מגיני עמנו
ללמוד תורה עמו שקדנו
כי זה כל האדם ומקור חיינו ׃

תלמוד תורת קדשו פלתי אימתה
דומה למחיר בידי סכל ובער,
ולאיש

---

ד) ותשמע הארץ אמרי פי, שמא שנתה הארץ את מדתה זרעתם חטים והעלתה שעורים ׃ שמא אמר הים אעלה ואצוף את העולם, אלא שמצער ואינו יכול, שנא׳: ויתגעשו ולא יכולו ׃ ספרי פ׳ האזינו ׃

ה) והחיות עומדות באימה ויראה ברתת ובזיע, ומזיעת פניהם נהר של אש מושך ויוצא שנא׳ נהר די נור נגיד ונפיק מן קדמוהי, ויראה להם ׃ פרקי ר׳ אליעזר פ״ד ׃

ו) הסתכלו בשמים שמא שנו מדתם. או שמא גלגל חמה יצא למערב, (ים הוא פאת המערבי דברים ל״ג כ״ג) ספרי פ׳ האזינו ׃

שִׂבְחֵי נִכְבֶּדֶת הַפְּעָלִיּוֹתֵינוּ,
כְּדַת הַנֶּפֶשׁ הִיא יִרְאַת שָׁמָיִם א)

הקלוס·

מַה יְקָר נוֹשֵׂא זֶה, מַה שִּׂמְחָתֵנוּ!
עִמְּךָ נוֹחִיל יַחְדָּו, אֵל צוּר יִשְׁעֵנוּ,
יוֹאֵל תָּמִיד לִגְמוֹל אֶת חַסְדּוֹ לָנוּ,
לָתֵת רוּם יִרְאָתוֹ נֶגֶד פָּנֵינוּ ב)·

הפייטן·

עַל אַחַת מִשָּׁלֹשׁ נִירָא צוּרֵנוּ,
פֶּן בָּנִים, חַיִּים, וּמְזוֹנוֹת נֶחְסוֹרָה,
אוֹ פֶּן בִּשְׁאוֹלָה תֵּעָנֵשׁ נַפְשֵׁנוּ,
אוֹ כִּי עוֹז וּגְדוּלַּת הָאֵל נַחְקוֹרָה ג):

הַמַּשְׂכִּילִים אֵין לָהֶם רַק הַפַּחַד
מֵהָאֵל הַגָּדוֹל מַרְעִישׁ שָׁמַיִם,
מוֹשֵׁל בְּעוֹלָמִים, וּלְפָנָיו יַחַד
כֻּלָּם כַּדַּק הֵם וּכְשַׁחַק מֹאזְנָיִם·

מְמוֹרָאוֹ אֶרֶץ לֹא מָרָה פִּיהוּ
לָתֵת חוֹחִים, תַּחַת חִטִּים נִזְרָעוּ:

גם

---

א) יראת שמים המעולה והנכבדת שבמדות וקבול הפעליות הנפשיות פ׳ הגדרים שער מ״י ובעקידה: היראה תאמר על ב׳ מינים הא׳ הפחד אשר הוא הפעלות הנפש החיונית, והב׳ אשר הוא מפועל הנפש הדברית, מפני הכרת מעלת הזולת·

ב) יראת הרוממות·

ג) יראה אתפרש לתלת כתרין אית דרחיל להקב״ה, בגין דלא ימותון בנוהי, ומעונשא דגופיה, ואית דרחיל מעונשי דההוא עלמא ודגהינם, תרין אלין לאו עקרא דיראה אינון, ליראה דאיהו עקרא לםדחל בר נש למאריה, בגין דאיהו רב ושליט זוהר דף י״א:

## על המשלה מזמור לדוד ·

שלשה מושביך במשלה ·

בהתיחסותם יאמר שבאו ללמוד שאין קיום בהצלחות האנושיות לא בעושר אם משמני הארץ מושבך, לא בבריאות אם יהיה איתן מושבך, ולא בכבוד, כי יפקד מושבך, וביראת ה' שלמתם ·

אִם מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ מוֹשָׁבֶךָ
בְּעוֹשֶׁר, עוּף יָעוּף מֵעֵין רוֹאֵהוּ,
בְּרִיא אוּלָם, אִם אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ,
הֵן הָאָדָם כַּצִּיץ יִבּוֹל עָלֵהוּ;
גַּם בְּכָבוֹד, יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ
כִּי הֶבֶל הוּא, וְרוּחַ יִשָּׂאֵהוּ
הַחֲזֵק בַּדָּת! אַל תֵּט מִדַּרְכֵי יוֹשֶׁר
וּשְׂבַע חַיֵּי הַגּוּף, כָּבוֹד וָעוֹשֶׁר ·

דוד פראנקו מינדיס

---

## האב ובניו *) ·

ויהי איש תם וישר ולו שני בנים,
יפתח הסכל ושלמה מן הנבונים,
ובקרוב ימי האיש למות,
אמר לשלמה טרם ימות:
הנה מלאו ימי ואשכב עם אבותי!
בני עליך אני מרבה דאגותי,
הן קנית חכמה ותבונה.
ליום מחר מה תהיה? ואנה תפנה?
ועתה שמע יש לי במטמונים,
זהב וכסף, ורב פנינים
בני את הכל קוח לבדך,
ואל תתן מאומה לאחיך ·

כשמוע

*) S. Gellerts Fabeln, 2tes Buch.

וְלְאִישׁ לִקְנוֹת הָצֵר יָדֵהוּ מָטָה
אֶל הֶחָצֵר יַצִּיב דֶּלֶת וָשַׁעַר ז).

ה פ י י ט ן.

נִירָא לָאֵל לָנֶצַח בִּלְבָבֵינוּ
כִּי הוּא עוֹשֶׂה תָּמִיד חֶסֶד עִמָּנוּ,
כִּי הוּא יוֹדֵעַ כָּל עֶשְׁתּוֹנוֹתֵינוּ
לוֹ וּבְיָדוֹ נִפְקָד נֶפֶשׁ כֻּלָּנוּ.

ס ק ל ו ט י ס.

זֹאת הַיִּרְאָה תּוֹסִיף כַּחוֹל יָמֵינוּ ח)
עִמָּהּ נִהְיֶה חַתַּת חַיָּה וָשֶׁרֶץ,
עִמָּהּ נִזְכֶּה אֶל טוּב צָפוּן אֵלֵינוּ
עִמָּהּ לֹא נִירָא רָע עֵת הָמִיר אָרֶץ ט)!

באמשטרדם ז' ניסן שנת ותהלות ה' י"ב"ש"ר"ו לפ"ק
דוד פראנקו מינדיס שם משפחתו חפשי
בישלם.

על

ז) לבה זה מחיר בידי כסיל, אוי לשונאיהם של ת"ח שעוסקים בתורה ואין להם יראת שמים. יומא ע"ב. חבל על דלית ליה דרתא, ותרעא לדרתיה עביד! שבת דף ל"א

ח) יראת ה' תוסיף ימים ובזוהר ח"א דף ה': דא אילנא דחיי.

ט) ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ.

# שינת הרשעים׃

- שינה לרשעים, נאה להם ונאה לעולם׃

ויהי בקיץ בימי בכורי ענבים, ויאמר אלי רעי: לכה ונלך השדה לטייל ונלך, והנה השמש חם מאוד, ותך על ראשינו ונתעלף, ונבקש פני רענן לחסות בצלם, ויהי עד כה ועד כה ונלאנו׃ וגם איש אחד (ראובן שמו) ראינו שם שוכב תחת אחד העצים וישן׃ והאיש הזה נודע בכל הארץ כאיש רע ובליעל, וכל יודעיו שונאים אותו וירחקו מפניו׃ וישאלני רעי לאמור: איך יוכל האיש הזה לישון? וכי לא תדד שינה מעיניו בכל הרע אשר עשה? ואען אותו ואומר: הלא תדע ידידי! כי ה' אלהים הוא המפיל שינה על עיני הרשעים, למען תהיה עת השקט ומנוח בגורל הצדיקים׃

י...ל

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

ב

# מכתבים

תשובה מהמחבר המליץ הגדול במהודר בירך וויזל נרו על השאלה בפסוק: הולך אחריה *)׃

הולך אחריה פתאום,
כשור אל טבח יבוא,
וכעכס אל מוסר אויל
עד יפלח חץ כבדו,
כמהר צפור אל פח,
ולא ידע כי בנפשו הוא׃

אונבעדאכט פאלגט ער איהר נאך,
וויא איין אקס צור שלאכטע קעמט,
וויא דער טהאר דורך גאלדנע קעטטע געפעססעלט׃
ביז ליבעספפייל זיין לעבער שפאלטעט,
זא שנעלל וויא איין פאגעל צור נעטצע היניילט,
אונבעמערקט דאס עס אום זיינע זעלע געטהאן איזט׃

*) גם המחבר הזה נאה אלינו אגרת אוגרת דברי חן, הסכם ידידות לנו ואלה דבריו אשר כתב על אודות המכתב הזה: „ועתה רעים האהובים! „כראותי שאלתכם על מקראות, הולך אחריה פתאום, וכו' רציתי להשיב „מיד מה שאני כותב עתה, אך ירדוף תלאות, גברו עלי עללה ורפיון ידים; „ועתה כי אענה על דברים אחרים ששאלתם מידי אדפיס גם זאת, ואם כבר „דברו משכילי עם על המקראות האלה דברי נעם, עוד דברי אניף לנדיבתם.” ועתה קורא נעים! הנה הבעתנו גלגלי הדפים עוד פים תשובה על השאלה הזאת; עם כל זה תשובת החכם הנ"ל, אודות רוחב ידיעתו בהבנת הכתובים, וגודל כחותו בלשון עבר, יצא מן הכלל, ולמען יחשב לנו אם בעליותה מונין קוראינו׃

דברי המאספים׃

כשמוע הבן הדך הדלה
ויען את אביו ברעדה:
אם אני לוקח את הכל
מה יעשה אחי בחוסר כל?
ויען, אין אני דואג על אודותו
כי הוא יעשה ויצליח בסכלותו· —

יוסף האלטרען·

---

## הכוכב העבים והרוח·

אל אחי ורעי אנשי חברת דורשי לשון עבר!

**השמש** נטה ללון, כוכבי שמים נראו, ויהי גם ביניהם כוכב אחד מצפון בא, אשר לא נראה עוד כל ימי הארץ, מיום הוסדה ועד עתה· ויקנאו בו העבים וידברו איש אל רעהו לאמור: הבה! נתחכמה מה לעשות לו, למען לא יביטון אליו יושבי תבל, כגואה לא יחד נגשה נגדו, לבלתי תת זהרו עלי ארץ, ועודם מדברים, והנה רוח גדולה באה ויפעם בחזקה, ונגרם רגע נפוצו מעל פני השמים·
**במקרה** הכוכב יקרה לכל דבר חדש הנעשה תחת השמש — ובמקרה העבים יקרה לכל המקנאים·

ח· י· כ·

## השמש והנשר·

**נשר** אחד הגבוה עוף, וינשא באברתו על כנפי הרוח, הלוך ונשוא עד מקום מלכ השמש, ולא קד עיניו מהביט בה, ויען ויאמר: מה מאוד נפלאת מולדת היום בחקך! אכן אשאלך נא ותודיעני, אי מזה תשאב זהרך? ומקורו איפה? ותען השמש ותאמר? הם בעל הכנפים! כי הקשית לשאול, כמוני כמוך לא ידעתי מקורו והנשר יעתק תבתלה בדברה, ויקרא אליה לאמור: ואם לא תדעהו את, מי איפוא? תאו די לכל רואיך ולך לנקד בחסן, ועתה לא אוסיף ראות פניך בקנאת לב בתעתוע בלעוס, ועליך יאמרו החכמים:

אם גם הדרת ישעתך עד מאוד גוברת,
לאורך ילכו אישים, בזיקך תפיץ עננים;
אך חכמה הכרת, בינה יך נערות,
יתפלאו בך, אבל לא יקנאוך נבונים·

ר· · · ו

לא עולה ולא חטאת ולא אשם, לפי שהיא זבח על שעודה יאכלו גם הקרואים, כמו: וקרא לך ואכלת מזבחו, כי זבח משפחה לנו וגו'. והטעם לפי שהשלמים באים או על רוב טובה או על ההצלה מצרה, והיו זובחי השלמים קוראים ריעיהם לאכול עמהם כי הם נאכלין לכל אדם, כאמרו: והבשר כל טהור, יאכל בשר, וכמו שפרשתי שם. וזאת הסעודה היא בעבור שני דברים, האחד להודות לי"י ולספר לקרואים חסדיו שעשה עמו, כאמרו על זה: ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה. והשני שלא יבוא הבשר לידי נותר, כי תודה היתה נאכלת כי אם ליום ולילה, ושלמים לשני ימים ולילה אחד. וזו מאמר הזונה שגם כן יצאתה לקראתו לקרוא אותו על זבחה, ודבר מצוה הוא. והנה הנער כשמעו זאת ירך רוחו, ופחדו לא יזכור עוד, כי כן דרך חסר לב שאינו מבקש רק מזור ותחבושת למחץ פחדו, ושמח עתה ללכת אחריה ויאמר בלבו, לדבר מצוה אני הולך, ואם עיני תשבענה מעט מיפיה ומה בכך? חלילה לי מעשות נבלה, בזאת אני בוטח, וכשהרגישה הנואפת שכבר חלף הלך פחדו, על ידי שהחליקה אותו בעשיית דבר מצוה אז תשמיע לאזניו דברי נאופים, להבעיר יצרו עוד, ואומרת לו: נפתי משכבי מור וגו', לכה נרוה דודים וגו', כי מעתה בטוח לבה שלא יחדל עוד מלכת אחריה ובאמרו: הטתו ברוב לקחה בחלק שפתיה תדיחנו. ראש הכתוב שב על זבחי שלמים עלי, וסוף הכתוב שב על נפתי משכבי וגו', ועתה יאמר: הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבוא, כעכס אל מוסר אויל: המקרא הזה נאמר על הליכת הנער אחריה עד ביתה, וכולל כל מה שאמרנו למעלה בשני המשלים הנכבדים האלה. המשל הראשון יגיד, כי הנער הזה בלכתו אחריה, דומה לשור שאין בו דעת, שמוליכין אותו לטבחו והולך לבית המטבחים בלי פחד, וכן הנער הזה הולך פתאום ובלי מחשבת פחד פן ישחית נפשו, וכמו השור עקוד ידיו ורגליו שיהא נוח להטבח, כן זה הנער אסור בחבלי האשה הזאת והולך למות מיתת נפש, וכמו שאמר בס' קהלת: ומוצא אני מר ממות את האשה, אשר היא מצודים וחרמים לבה, אסורים ידיה, טוב לפני אלהים ימלט ממנה, וחוטא ילכד בה.

ועל האסורים האלה עשה משל שני, לפי שאסרה אותו באמרו: זבחי שלמים עלי, הרי זה דומה למי שרוצה לייסר אויל. להביא בכבל רגלו, ולוקח עכס, והוא שלשלת זהב לתכשיט על הרגלים, ובלב ש"ח, נותן בו האויל רגליו, סובר שתכשיט הוא לו. ובאין כך הוא אסור בו, כן עשתה האשה לנער הזה, שהטעתו ברוב לקחה, שמבקשת ממנו לעשות

מצוה

# באור׃

המלך שלמה בא להזהיר את האדם, שבענין הזמה ישתמר מלעבור אפילו לעבירה קטנה, כי אם יתיר לעצמו רק מעט, ילך מדחי אל דחי, עד יפול בבור שחת זו׳ בהיות רוח זנונים רוח קשה מכל רוחות היצר העולות על הלב על כן אמר: אבינה בבנים נער חסר לב, והוא נער שלמד תורה, יודע חומר העון ומשחית נפשו הוא יעשנו׃ אבל עודנו חסר לב, לא אמץ לבבו למשול על רוחו, יצרו מקשקש בו, ושלהבתו בוערת בלבו, אלא שתורתו ופחד אלהיו שבקרבו מחרידים אותו מעשות רצון יצרו, ובהיותו במלחמה פנימית כזאת ואין כחו רב להתגבר על יצרו מכל וכל, יתיר לעצמו מעט, לזון עיניו בראיית אשת חן, ולדבר עמה וכיוצא בזה ויתברך בלבו כי זה יספיק להשביע יצרו, ושלא יבא לידי עבירה, ועל זה אמר: עובר בשוק אצל פנה, ודרך ביתה יצעד, בנשף בערב יום וגו׳, כלומר עובר מהרה בשוק שהמנאפת דרה בו, ובלכתו הולך אצל פנה, בצד השוק ששם ביתה, ובהגיעו אל מקום ביתה יצעד, לא יעבור מהרה, אלא צועד לאט לאט להאריך הזמן להסתכל בה, ושתסתכל היא בו, וכל זה עושה בנשף בערב יום, גם באישון לילה ואפילה, והמנאפת כשתראה מעשה זה הנער תבין קרב לבו, שנלחמים בו התאוה והפחד, ושלא ימלאנו לבו לגשת אליה; על כן זאת עצתה, שתחל היא להרעישו בדברי חלקות ובדברי נאופים, וזהו שאומר: והנה אשה לקראתו שית זונה ונצורת לב׃

כלומר מלאה נאופים ושכלה שמם, שיודעת להתעות את הבריות כאילו מדברת לתומה, וכמו שיפרש בפסוקים הסמוכים:
והחזיקה בו ונשקה לו, העיזה פניה ותאמר לו, זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי על כן יצאתי לקראתך ואמצאך׃ כלומר בפגעה בו לא תתחיל לדבר עמו, כי מפחד לבו יסוד לדרכו, ולא יאבה לשמוע לדבריה, אלא מיד תחזיק בו ותשקהו, ואז הנער עומד מחריש משתאה (איבערראשט), ולפי שיראה מתגבורת פחדו, וברגע יגבר וינוס מפניה, על כן בעת הנשיקה שהיא מדרכי הזונה, היא מעיזה פניה להענותו שמעשיה אלה לשם מצוה הם, ועל זה נופל מליצת עז פנים כשאדם עושה דבר או מדבר דברים ההפוכים משקול דעתו ומשקול דעת כל האדם, כמו: העז איש רשע בפניו וגו׳׃ וכן המנאפת הזאת אומרת לו: זבחי שלמים עלי, והנה בין נדר בין נדבה ובין תודה קרויים זבחי שלמים, כמו שהוכחתי בבאורנו לספר ויקרא, ואלה נקראים לבד זבח,

# ה מ א ס ף

## לחדש אב ת"ק"מ"ד

---

### א.

## ש י ר י ם

לכבוד הקיסר יאזעפוס השני יר"ה *) ,

---

עֶלְיוֹן עַל כֹּל! אֶת הַכֹּל מֵאַיִן קָרָאתָ,
וּגְדוּדִים אֵין מִסְפָּר, לִכְבוֹדְךָ בָּרָאתָ,
הֵם שׁוֹכְנֵי מָרוֹם, הֵמָּה שׁוֹמְרֵי מִשְׁמַרְתֶּךָ;
וּשְׁחָקִים מָה רָמוּ, אִם אֶל גָּבְהָם יֵשׁ חֵקֶר?
שָׁם יָרִיעוּ שָׁם יְרַנְּנוּ, כָּל כּוֹכְבֵי בֹקֶר,
מִסְפָּרָם מָה רַב, מִי זֶה יִמְנֵם זוּלָתֶךָ!

ותשפיל

---

*) ועל דבר השיר הזה (אשר חבר המליץ מהור"ר הירץ נרו) הנהו אומר, באגרת כתובה אלינו: "אמת הדבר כי שרתי על הטולוראנצי שפקד קיסר רומי יר"ה במלכותו, ועל הטוב אשר דבר על ישראל, ואמנם עשיתיו לבקשת גבירי טריעסטי נר"ו כי בשנת תקמ"ב לפ"ק, כאשר הרצנו אגרות על דבר הריב שרבו בגלל מכתב דברי שלום ואמת שחברתי (כמו שהודעתי במכתב השלישי שקראתיו עין משפט) בעת ההיא הכינו הגבירים הנ"ל בית המדרש של תלמוד תורה, ללמוד בו בהדרגה מקרא משנה ותלמוד ודקדוק לשון עברי וצחותו, וצחות לשון הארץ שהם גרים בה, ושאר עניני חכמה, ככתוב בספר תקנות שהדפיסו בלשון איטאליאני, אז כל מבין בשיר חברו שא שירים וזמירות לכבוד השם ולכבוד המלך ולכבוד מיסד המדרש או (נעקאלא בורמאלי) הנ"ל.

וענוותם העלתני לבקש גם מידי שירה על ענין זה להיות בחוברות עם שיריהם, ובהיות שאין מכבין לגדולים, התהלכתי גם אני לרוח הפיר"

מלוה שהיא תפלת לנפשו. ותזה לשדה אותו ללכת אחריה, וכמו שאמרנו, ומלת עכס מן תפארת העכסים שהוא מעל הרגלים, כמו שבארו המפרשים ז"ל·

ואחר כן אמר: עד יפלח חץ כבדו, כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא, בכתוב זה יספר מה יקרנו כבואו אל בזמה כי אם עד הנה שתפאר בלבו שהולך לעשות עליה. והשתמר העבות המזמתה הנה כבואו עמה בביתה, תשלח אלי אהבה אל קרבו, ויתגבר יצרו עליו מאוד, ורוח זנונים תעבור על דעתו ותאפילנה עיניו מכל וכל, ולא ידע ולא ישים אל לבו עוד חומר העון, והגודש מיתת נפש, אך כל מאויו להשביע תאותו ויכלף עמה, וזהו שדומה לחץ המפלח כבדו של אדם וימות, כי הכבד מלא דם ומוליך חום· והמשיל מעשה הנאוף למלאות תאותו, לצפור הרואה פח פרוש ומעופף סביבותיו, וכשמסתכל היטב בפח מה שיש בו לאכול, ימהר לעוף אל הפח למלאות תאותו, ועל ידי כן נלכד בו, כן הנער הזה כשירגיש אלי האהבה העזים, ימהר לבוא אליה למלאות תאותו, וכל כך תאותו מתגבירה אותו על דעתו, שלא ידע ולא יבין בעת ההיא כי בנפשו הוא, כלומר שעושה מעשה להשחית נפשו· ורש"י ז"ל, אע"פ שבאר כתובים אלו באופן אחר, כתב על יפלח חץ כבדו, חץ אהבתה ובן נכון, גם היא מליצה מורגלת בפי משוררים הקדמים גם ישנים· כך נראה לי·

נפתלי הירץ וויזל:

---

מוֹרֶה גַּם אָב לַהֲמוֹן גּוֹיִם אוֹתוֹ נָתַתָּ ׳
בָּרֵךְ בֵּרַכְתּוֹ וּבְרִיתְךָ עִמּוֹ כָּרַתָּ ׳
וַתִּקַּח אֶת זַרְעוֹ אַחֲרָיו לִסְגֻלָּתֶךָ ׳
מֵחֲלָצָיו אֶת מֹשֶׁה אִישׁ אֱלֹהִים הוֹצֵאתָ ׳
וּבְיָדוֹ אוֹר עוֹלָם ׳ אֵשׁ דָּת לָנוּ הוֹרֵתָ ׳
וַיְהִי אוֹר ׳ פִּתְאוֹם נִגְלוּ דַּרְכֵי חָכְמָתֶךָ ׃

אַחֲרָיו יִשְׁרֵי לֵב כְּנוֹגַהּ מִשֶּׁמֶשׁ הֵאִירוּ
מַשְׂכִּילֵי עָם ׳ דּוֹר דּוֹר כַּכּוֹכָבִים הִזְהִירוּ
כְּמֶלַח לַטְּעִים תָּפֵל ; הָיוּ לִמְתֵי סָכָל
לֹא יַסְפִּיק הוֹן עָשִׁיר ׳ אִם רַבִּים טוֹב יֶחְסָרוּ
אַף לֹא אוֹמֶץ גִּבּוֹר ׳ אִם רַבִּים בּוֹ יִתְגָּרוּ
וּלְיַשֵּׁר תּוֹעִים דַּי כְּאִישׁ אֶחָד רַב שֶׂכֶל ׃

כָּמוֹנוּ כָּל הָעַמִּים ׳ לַעֲבוֹד אֵל נִקְרָאוּ
כֻּלָּם מַעֲשֵׂי יָדָיו הֵם ׳ וּבְצַלְמוֹ נִבְרָאוּ
לֹא הָיְתָה מַמְלָכָה רֵיקָה מֵאַנְשֵׁי דַעַת ׳
סוֹקְרַא"ט הַחֲכָמִים צָפוֹנָה ׳ קוֹנְפוּצִי"וּס מִזְרָחָה
דַּלְתוֹת מִסְגֶּרֶת הַחָכְמָה ׳ מֵהֶם נִפְתָּחָה
גַּם מִיָּם עַד יָם תּוֹרַת הָאָדָם נִשְׁמַעַת ׃

מִפְּרִי חָכְמָתָם לִבְנֵי אָדָם שַׁי הוֹבִילוּ ׳
דָּבָר מִדָּבָר דַּעַת מִדַּעַת הִשְׂכִּילוּ ׳
כִּי רַק בָּנוּ לֹא בָם ׳ דִּבְרֵי אֵל הוֹפִיעוּ ׳
דָּרְשׁוּ לִירוֹא אֵל וּלְאַהֲבוֹ ׳ לֶאֱהוֹב אֶת רֵעַ ׳
לִרְדּוֹף שָׁלוֹם ׳ וַחֲדַל מִהְיוֹת מוּסָר פּוֹרֵעַ ׳
צַו לָצָו קַו לָקָו מוּסַר חָכְמָה הוֹדִיעוּ ׃

אף

וַתַּשְׁפִּיל לִרְאוֹת גַּם מִתַּחַת כָּל שָׁמָיִם,
עַד לֹא צִוִּית אוֹר, חַקּוֹתְ חוּג עַל מָיִם,
וַתְּצַו וַתְּהִי תֵּבֵל, וַתְּצַו עַל צֶאֱצָאֶיהָ:
יַעַן תֵּבֵל זֹאת, לִבְנֵי אָדָם יָדַעַתְּ
מָה אַהֲבַתְ אָדָם זֶה, אוֹר עָלָיו הוֹפַעַתְּ,
נִשְׁמַת חַיִּים בּוֹ, נוֹגַהּ הַשֵּׂכֶל עָלֶיהָ׃

וַתֹּאמֶר אֵלָיו: „גּוּר מִמֶּנִּי, מֵרָע סוּרָה!
„אֶל מַעֲשֵׂי יָדַי הַבִּיטָה וְדַרְכֵי שׁוּרָה
„גַּם דַּרְכֵי רוּם, גַּם דַּרְכֵי שֶׁפֶל כָּךְ הֲרַמוֹתִי
„אַל תַּשְׂמְאִיל לֶכֶת, פֶּן תָּבוֹא בִּמְשׂוּכַת חָדֶק
„יָמִין לָךְ, פָּעֲלֵי שׁוּר, וּפְעַל גַּם אַתָּה צֶדֶק
„גַּם לָדַעַת טוֹב גַּם לָדַעַת רַע כָּךְ שַׂמְתִּי"׃

מֵאָז עַל מִצְעָדָיו, אֶת עֵינֶיךָ פָּקַחְתָּ,
רָאִיתָ אָדָם מַה הוּא, אֶת לִבּוֹ בָּחַנְתָּ,
חַטָּאת לַפֶּתַח רוֹבֵץ, עַז יֵצֶר לִבֵּנוּ,
יַעַן זֹאת, הוֹצֵאתָ מִזַּרְעוֹ רוֹדְפֵי צֶדֶק,
יָשִׁיבוּ עִם מָעוֹן, וִיחַזְּקוּ כָּל בֶּדֶק,
לִגְדּוֹר אֶת פִּרְצַת תֵּבֵל. כַּל תְּמוּט שִׁבְתֵּנוּ׃

כַּאֲשֶׁר בִּימֵי קֶדֶם, חִישׁ מִדְּרָכֶיךָ סָרוּ,
טֶרֶם לַהֲבֵי אַפְּךָ מִסָּבִיב בָּעָרוּ,
זָרַח אוֹר בַּחֹשֶׁךְ, אוֹר אַבְרָהָם עַבְדֶּךָ,
נוֹדֵד מִבֵּית אָבִיו אִמְרֵי דַעַת הִבִּיעַ,
דַּרְכֵי אֵל וּמַעֲשָׂיו לִבְנֵי אָדָם הוֹדִיעַ,
וַתִּפֶן אֵלָיו, צִדְקָתוֹ בָּאָה עָדֶיךָ׃

# הגמד הענק *)

## אין קטן בקטני השכל ·

איש קטן כגמד, סכל שמו ושכלות עמו, קנא מאוד באחיו הגדולים ממנו במדה בקומת איש, אף כי נעדרים הם לאמים, ואם יגול יוכל איש לעשותו בעל מדה וגדול הקומה נתון יתן לו את כל הון ביתו מחירו, כי בזה יבוזו לו כל רואיו בהון. ויתקלסו בו הנגידים לאמר: הלו זה הגמד! דמו זה הגמד! ויהי כאשר הגיע חרה לו על הדבר הזה, ויועץ להסיר את החרפה הרעה הזאת מאתו, ויעש לו שני בדי עץ, נשברים אמה אורך הבד האחד לשני הבדים, ודפים דפים קטנים יוצאים מצדיהם, וכחצי אמה ריוח ביניהם, לעלות ולרדת בם, גם להציג את רגליו ולנוח עליהם · ותכל המלאכה ויעל ויעמוד על המעלה השישית, וייטב מראהו בעיניו ויקם וילך להראות כן אל העם, ויראו אותו מרחוק, ויאמרו איש אל אחיו: הנה איש הענקים בא! ויהי הוא הולך וקרוב, ויכירוהו ויצחקו לו ויאמרו: איך גבהת אחינו סכל? — הבעל רגלי האנשים האלה תדרוך? — ויגבה לבו מאוד בדברם אליו כזאת ויען אותם ויאמר: הלא מצער הוא אשר ראיתם הנה אך הפלאתי את גבהי למעניכם; בדלוני ואהי כענק לפניכם, ואתם כחגבים בעיניכם, הוא כלה לדבר, ויעל על המעלה העליונה ויתיצב שם ויהי כחגב לעיניהם ·

על זה אמר החכם: גאות אדם תשפילנו:

י . . . ל

---

# הילד והצל:

השמש האירה פני תבל ותזרח עלי כל צמח ועשב השדה, ונער קטן מפזז ומכרכר על שדה רענן שמח וטוב לבב, והנה תמונתו כצלמו בצל גדול, וישמח על הצל ויצחק בו, כי בפסחו קפץ גם הצל עמו · ויסיתהו לבו לקחת את הצל, וירדוף אחריו לתפשו, אך הצל רץ עמו, ויכרכר והצל כרכר עמו, וירא כי איננו מצליח כי לא ישיגהו,

ויבז

---

*) הלשון וגמדים במגדלותיך (יחזקאל כ"ז) ואמרו עליו המפרשים שהם בני אדם בעלי קומה קטנה בל"א (לווערגי) ·

אַךְ מִי רָאָה פְּרִי גָמַל, עַד לֹא פוֹרַחַת?
תּוּחַל אֶרֶץ פִּתְאוֹם תֵּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת?
עֵינֵינוּ רָאוּ זֹאת, שִׁמְעוּ הַפֶּלֶא וָפֶלֶא,
הוּקַם מוֹשֵׁל חָכָם, אֵל צִוָּהוּ וַיְהִי,
לֵאמוֹר שָׁלוֹם לְרִגְנִין עַמִּים, וּלְהַשְׁבִּית נֶהִי,
הוּא יָאזָעף הַשֵּׁנִי יָדוֹ עָשְׂתָה כָּל אֵלֶּה:

בַּעֲלוֹת שַׁחַר עַיִן אִישׁ אֶל צֵאת שֶׁמֶשׁ שׁוֹאֶפֶת,
חֻפַּת זָהֳרוֹ מִסָּבִיב, עוֹר עָלָיו חוֹפֶפֶת
וּבְצֵאתוֹ, קַוּוֹ חִישׁ קַצְוֵי תֵבֵל יַגִּיעוּ;
כֵּן שַׁחֲרוּת יָאזָעף חֻפַּת אוֹר לוֹ הֵאִירָה,
כָּל מָקוֹם דָּרְכָה רַגְלוֹ אוֹת חָכְמָה הִשְׁאִירָה,
וּבְצֵאתוֹ לִמְשׁוֹל, מַעֲשָׂיו חִישׁ תּוֹדוֹ הוֹדִיעוּ:

רוֹב בִּינָתוֹ טוּבוֹ וּגְבוּרָתוֹ סַפֵּרוּ
יָבִין יַעַשׂ טוֹב, יָדָיו מֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ
לֹא תָשׁוּבֶנָּה מִפְּנֵי כֹל, כִּי יָשָׁר מַעֲשֵׂהוּ
מַמְתִּיק מֶרֶר אֵיבָה, מַעֲבִיר שִׂנְאָה נוֹשֶׁנֶת
יִזְבּוֹל כָּל מֵטִיב לֶכֶת, יִהְיֶה לוֹ מִשְׁעֶנֶת
אוֹהֵב אֵלֶּה חָכָם, עוֹשֶׂה אֵלֶּה אַשְׁרֵהוּ!

חֲתִימָה בְּדַף הַסָּמוּךְ:

---

עוד שנשוב לראשית המספר, ימעט עד שלא ימצא לנו כ"א אחד בלבד, הנה תמצא שיש פה צור העולם, יוצרו וכוננו. אין לו תחלה ואין ראשית לראשיתו, כי הוא אחד, לא מחובר מחלקים, ולא מקושר מנתחים שונים, לא כדברים המוחשים, שכל חלק הדק מדקיו מתלכד ומתיחד עם רעהו, בכח הנעטף והתיוחד בו לחבר חלקיו. כ"א עצם אחד, לא יושג אל המחשבה חושים כ"א על דמיון המחשבה שבאדם, שאין בו עומק ורוחב וגובה. רק הוא אחד פשוט, אין תעצומתו משני דברים או יותר, כי מי שתעצומתו יותר מאחד, היה שם עושה טרם לו אשר קבץ החלקים ויחדם עד שהתאחדו, ולפי שהעולם כלו בן חקו הקובץ מחלקים מחובר מדקים. מיוחד מנתחים, א"כ היה להם מקבץ מיחד ומחבר, אשר הוא בנפשו בלתי מקובץ מיוחד מחובר, כי סוף כל סוף נחקור, עד שנמצא עושה, שאין עושה הוא נעשה, כמו שזכרנו למעלה. שאם כל העולם כלו נעשה ולא ימצא עושה זולתו, מי המציאו אחר שלא היה? כי אין הדבר עושה את עצמו, שמקדם היותו היה אפס ואין, וכח לא היה לו להמציא. כי גם כחו היה נעדר. ואם תאמר לפי המונח דעת ורצון הצור, הוא הוא בנפשו לא שני דברים, וא"כ כאשר הוא אלקי קדם, כן חפצו ורצונו לא יחודש בו רצון או דעת, ואם לא איפוא, הנה יש לו מחדש, וכבר אמרנו, שהראשון הוא שאין פועל בו ולא מחדש שחדש בו, א"כ כמו שהוא נצח כן דעתו נצח, והואיל וכן, א"כ איך נוכל לאמר שהעולם נברא בזמן, אחרי שלא היה, א"כ היתה רצון הבורא בו בעת ההיא ולא מקדם, ולפי זה הלא חודש בו הרצון ההוא: שיהיה העולם נברא לעת ההיא? לא יקשה עליך, אפס תאמר ככה דעת הצור היתה מעולם שיהיה העולם נברא לעת ההיא, והגבילו לזמן ההוא, כמו כל הנולדים כלם, וכל הצומחים כלם מיועדים, להמצא עת אחרי עת, ולא מלפני העת ההיא; ככה שיער היוצר זמן להמצא העולם כלו, שאיך תאמר, שמחשבתו פועלת תמיד מבלי תחלה מבלי קץ, הואיל והוא ומחשבתו עצם אחד (לא יפרדו כ"א בלשון בני אדם, שקצרה לשונם לכללם במלה א') וכמו שהוא שם, כן מחשבתו ורצונו, א"כ לא וחשוב הוא יודע שכל הנולדים יחיו ואף ימותו, ואם עם דעתו זאת הוא פועל, צריך שלא תהיה עת א' כמעט רגע שלא יחיו ושלא ימותו והלא החיים והמות דברים הפוכים לא יתכנו שניהם בעת א' — ורבה עוד, העולם כלו כאשר הוא לפנינו, איננו צריך להיות נברא מעתה, שהדבר הנעשה כבר איננו צריך למעשה עושהו, להעשות מחדש, וכן נאמר עליו שככה היה נצח נצחים הואיל שלא נאמר עליו שחדשהו עושהו וא"כ לא פעל בו צורו ומה איפוא יחדהו המיחד. וקבץ

חלקיו

ויבז בלבם, ויסב לשמש פניו, וילך לדרכו, אכן בהתהלכו כה שוקט ובוטח, הביט מאחוריו והנה הכל הולך אחריו· ונוה יקרו על זה דברי חכמינו: כל הרודף אחרי הכבוד, הכבוד ממנו בורח·

מ׳ מ׳

---

# ב

# מכתבים

---

**מכתב** להחכם המפורסם מהבל ס׳ פשר דבר המציאות הבורא ובריאת העולם·

**מאשר** ראיתי כי נשאתם את דברי, והיו להודות לנערי בני ישראל דרך ה׳, עתה אשוב ונטיתי ידי בלמודים ההם: **מושכל** הראשון, שאין העולם היה ויצא אל גדר היות, אחרי שמלפנים לא היה, בלתי שהמציאו אחד מזולתו, לפי שאין להעלות על הרעיון, מאין מתוהו וריק יצא דבר, כי מאפס לא יהיה יש, ואיך מבלי שורש בארץ יגדל עץ ויעשה פרי, שורש אין לו גזע איך יצא? גם אין להעלות על לב איש, כי העולם כלו כמו שהוא, ככה היה לעולמים, פרי מפרי, תולדה מתולדה, אלה מאלה ואלה מאלה, עד אין סוף ואין חקר לתחילתם; א"כ אין אחד אשר לא נעשה מעושה אחר קדם לו, וגם העושה ההוא גם הוא נעשה, ולכלל כללים על הכל יחול שם נעשה או נפעל, אין בהם פועל שלא היה נפעל מיד אחר, לא וחשוב, אלו היתה הלום שרשרת תלויה, שאין אנחנו רואים קצה, ומקומה הנאחזת בה כ"א זאת בלבד לפנינו, טבעת קשורה בטבעת, היפול בלב אדם לאמר שככה היא לעולמים, ולא תהיה יתד נאמן, שכל השרשרת תנשא עליו? ואם נשקיף שאנחנו ואבותינו עד דורות עולמים כלם בנים הם, כי לא היו כ"א אחרי הולדם, ובאתם לעולם אחרי שמלפנים לא היו, ואיך א"כ נמצאו מבלי אב הראשון אשר לא נולד? וכבר אמרנו שאין דבר נמצא מנפשו, מאין ומאפס, ואף שעתה חקי הנבראים שיולידו עד אין סוף, ואלה תולדות אלה עד אין סוף ואין תכלית, על זאת אין להפליא, הואיל ויולדם החלם ועשם, ככה הבינם שלא יתמו, כמו שאם החלונו לספור אחד, שנים, שלשה, כן נוכל לספור מאה והלאה עד בלתי קץ, אך כשנשוב אחור, כל

עוד

לבדות העולם, ולא היה אז מטובו וחסדו, כי הטוב והחסד הנאמן הם
המה הנעשים מבלי סבה ומבלי דבר התלות בו ׃

**עתה** בחור שא נא עיניך וראה, איך נלאו דברי תועי רוח, האומרים
כל אשר אנחנו רואים פה, הכל מתנועות מקריות בדרך ושל
תנועות היסוד, האהבה היא כמאלות, ותנועה העקושה, השנאה,
ובן לפי מרבית התנועה ומעוטה ישתנו הדברים לאשר ישתנו, ואם אתה
מחמד לבי! תפקח עיניך על הרבות כח נפשך תשחק תלעג למו, תאמר
מי נטה קו לכל אחת שינוע בתנועתו על נכון ומי הצליחם עד שמתנועות
נפרדות כהנה, נוכנו כלם יחד להיות אני מלוא תמים דעים, ועשו שלום
ביניהם עד כי בשלומם שלם היתי, ואין בי מחסור? ומי דלה על אודות
התנועות כלם שנבדלו הבדל רבי תנועות השמש וכל כוכב ושבעה כוכבי לכת,
ותנועות הארץ, תנועות הרוח, תנועות הצמח מכל צמח וצמח בתנובו וגדלו,
תנועות כל חי, תנועות האדם, רחוקים אלה מאלה, ואין אחת שוה אל
אחותה, ואם הם נעורים מגששים קיר, אף כן כלן מתאימות ושכולה אין
בהן, ומכלן יחד העולם מלא, יציב ונכון וקים ויושר, אין זאת, כ״א שם
אדיר ה' הוא מחוקקם ושופט את משפטם ׃

**וראה** עוד והבן, כי כח המחשבה הוא השליט והפוקד על מעשה הגוף
כלו, אחריו ימשוך הרצון והחפץ בכל מלאכת הגוף ועבודתה ובו
ידעה את העבר כאלו הוה הוא לנגד עיניו, וממנו שופט על העתיד,
והוא שומר הענינים שהם לתועלת, ונשמר מן הענינים שהם לנזק, ובו
מזכיר את הנשכחות ועורך כל מדע לפי הסדר והיופי מתיכם ומפרידם
ומקבצם כפי שקול הדעת, גם בכה ישפוט באור עינים ובהשמעות אזנים,
ודברי פיו, יתרועעם יחד עד כי יתאימו על יפים ותקונם, הישמר אומר
כי כלם נועדו והתקבצו בהיותם נבדלים איש מרעהו, והתאימו יחד,
היהיה, מהתערב מין צבע שחור ומין צבע לבן, אדום, וירוק, צורים
באים מתפתחי עיני הראות, מכרונים ומעורים צלים ופרחים ומבלי ציר
חכם שלב אותם בשרד ובמחוגה וכונן הצורה לאשר נקמתה ויחדם לאשר
יתאחדו, ובן לא ימצא צבע חדש מתערובת הצבעים, רק מהיותם מתחלקים
לחלקים דקים מאד, עינינו לא תשיג כל דק מדקיהם לראות דק שחור,
ודק לבן כפי חלקיהם. אך יתלכדו ויאילו אל בת עינינו, ונדמה לנו כאלו
נתרכבו והיו לצבע חדש, ואיך א״כ בכח המחשבה להתאחד בו את כל
הנראה והנשמע, ולקבצם יחד ואת כל כח וכח נפשו ולשפוט עליהם במשפט
וצדק, אם לדקי דברי תועי רוח, שכל כח יש לו תנועה נבדלת מזולתו;

חלקיו, וסדר מסלוליו ושבילים נתיביו, ושלב מעלותיו, והקביל לקיו, זה מול זה תם לעומת זה, והכל בחכמה, והכל בדעת, ליופי ולנעימות ולעומת התועלת, ובלתי עת לא יכול העושה לעשות דבר, והבונה לבנות, הנך רואה, כי ה' נור העולם ומנגנו׃

**ועתה** הנה זאת היא אשר אמרתי: כי יותן הגור מאז ומלפנים היה לברוא העולם לזמן ההוא אשר ברא, לפי שכל מעשיו בהשכל ודעת, לא כמקרה הזה, שהנהגם בו דברים ישרפו מאתו, מבלי דעת מאת עליהם, וכל הזמנים שוים לו; אך הוא יתעלה ברצונו שונה הזמנים, ופועל בכל זמן מעשים שונים, ודברים שונים: ומדוע לא היה העולם מקדם ימים אין מספר לרבבה, הלא ככחו אז כן היה כחו לעולמים? והפתרון כפתר מאליו. כי שאלת חלום היא, שבזאת תמשוך השאלה עד אין קץ. וגם כהיה חבר לארוסט"א ואחוזת מרעיו, שהאמינו שהעולם קדמון ועומד מאז נצח נצחים, והלב כבר ראינו, שהעולם לא היה כי אם יש לו מוציא וממציא שהמציאו הנה, הוא אשר ערך ערכו וקלע קלעו, סדר מסלוליו, שם נתח לנתחיו נתח בצדה אחת וקלע אחד, חשב על משקלם ותכונם להיותם שוים, וכוננם ביסוד, הכין תכונתם, פקד צורתם וגם הקבילם אלה באלה, אלה לעומת אלה, עד היות העולם כלו כמו תבנית אחת ובנין אחת, אלה עושים ואלה נעשים, ושבים הנעשים והיו לעושים, והעושים לנעשים והכל בחק ומשפט, וכל איש דעת יודע, שמבלי זמן לא יכול הפועל לעשות דבר א"כ הדבר נראה מאליו, היות זמן שהיוצר פעל ועשה כל אלה, יבי' למתי שיהיה זמן לו להמצאו, וא"כ נעדר הזמן ההוא עדן לא היה, הנה ראינו שאין העולם קדמון כ"א נברא לעתו, ועלינו להודות שהזמן שבחר לו יה הוא הטוב והנכון׃ והשנית, מי שרוצה לתת סבה לדבר וטעם לאמר, הוא השבה שנותנה נסבה, להמצא העולם לעת ההיא. לא יכול לתת סבה וטעם, מתה שלא נמצא אתו בעולם, אחרי שהעולם כבר נמצא; שהעדר היות העולם, מה השג לאדם בו, ואיך יתכן להרוות לאלינו מאחרי היותו על קדם היותו, ואיך א"כ נחקור, דבר שאין בו חקר. אנחנו וכל חכמתנו לא נמצאים כ"א עם העולם ואחרי היותו. ואיך נתערב לגשת במקום אין לנו מעמד בו, וכל יודע מדע ישיב אחור ולא יהיה ערוך הרעיון יפסיק הלב בזאת וכזאת׃ והשלישית בל מנגנה היוצר בנהורה ורצון, אין שם אונס, ומה שברא את עולמו, היה למען חסדו וטובו, כי כן דרך הטוב והמטיב אם יש לאל ידו, ועתה בתתנו סבה להמצא העולם לעת ההיא. א"כ בסבה ההיא בשבתהו

לברות

לגוף, הנבדלים שבהם היו לבדי אבנים, והמתכות הקלים מהמה לצמח
והקלים עוד מהמה, לכל חי לפי חלקיהם הנבדלים, וקלי קלים לאדם,
אצבעועות הנה המגלאות כלן שהגיעו יחד, תאלמנה שפתי שקר, עינים
להם ולא יראו, אזנים לא ישמעו מדוע לא יגיעו עוד, ויתחדשו חדשות
לבקרים? הלא עודם המה בעולם לא נכחדו היסודות האלה, ועינינו
ראינו שאין כל חדש תחת השמש רק אשר היה הוא שיהיה, לא יחסרו ולא
ירבו· ומי נתן קצבה לכל הילודים שלא הגיעו בסדר העודף על תמימותם?
מי שך בעדם והגבילם בגבול? ומי נתן להם הוזן להגיע די חקם באין
מחסור לצלמם ותבניתם תקונס ויפים? מי חק חקי כחם ותאריהם במדה
במשקל ובמתכון, ערך זה מול זה וערך כל בשר לקראת רעהו? ומי השכילם
דעת להגיע שתי גוויות שוות בכל תבניתם ובמראה ובקומה אלא דמות
ותמונה רק נבדלים להיות זכר ונקבה, למען הרבותם ולהפרותם להוציא
צאצאיהם כדמותם וצלמם? ואיך הגיע הבעבוע ערך נכון וגם שהתרוצצו
חלקי המים על שני מקומות נבדלים, להמציא שתי העינים, ולהיות כלי
קבול האור ותמונת כל הנראה, וגם הוכנו כמו כך האזנים בשני מקומות
לקבל לבלת כל רוח וכל דבר הנשמע, וכן הפה עם הגשה מוצאותיו לבטא
א"ח"ע"ה" ב"ו"מ"ף" ג"י"כ"ק" ד"ט"ל"נ"ת" ז"ס"ש"ר"ץ", והחוטם למשוך
לו את כל ריח המריחים ולהכניס להוציא רוח חם והאדים הנבאשים ולהשיב
רוח קר ולהכניס כנפי הריאה, למען סבב את הדם בכל הגוף כלו ולהעמידו
על עמדו להחיותו, ולהקימו? —

ועוד כפלא הפלא ופלא להגיע ולארג ארג נכון בעצמות וגידין, חבלים
ומיתרים, בשר ודם, רוח ועור, וכלים מכלים שונים, חלקי הגוף
כלו, רק ליופי ולנעימות, לעמוד ולחיות, וכן לכל צמח, שרשו וגזעו
פרחו וזרעו, לכל אחד כחקו ומשפטו — לעופות העופפים בלילה עינים
שונות מאשר יעיפו ביום, ועיני ילודי הים שונות מעיני ילודי היבשה,
שנים וקיבת אוכלי דשא משונים מאוכלי בשר ועלם, ומי הוליך הבעבוע
בלורה מיסוד לבל יתעב במורח מתעב, לבלתי ינין הדג ולתתו נראה הבשר
ולא היה אז לתועלתו, ופרסות הסוס ברגלי הארי, ולא היה יכול לדרוס
ולהשליך אדי בעדתו, ולמה לא התאימו כל חלקי הדקים, לחבר אחד,
וכל הנבדלים לחובר, והיו מתעה לנעלה למך אחד וחבר אחד, חומר על
חומר נגוד על נגוד, אך כבלו באלה הבדלות רותם לצמח חי ומדבר,
ולכל החיים צלע ימנית וצלע שמאלית, ראש אחד עורף אחד גב אחד והעלה
בתוך, וכלים לדעיוניהם, להגיהם אל תועלתם, ולהמניעם מן נזקם,
ובכל אחד זרעו למיניהם, לא יחלוף ולא ימיר לזולתו. ומי ראה על אודותם

אך חקר השמש אין בהם מועיל, אלקים עשה לנו הנפש הזאת, אחת היא
בתולדתה בדה היא במדעה ·

ובל איש בריא בדעת בתחלת השקפתו, יכיר את אלהי עולם ה׳ בעלותו
ממטה למעלה, הארץ לפניו תדשא דשא תוציא עשב, תעשה עץ פרי
ועלי יער, מינים ממינים שונים אלמו מלספר, ולכל אחד עתו לבדו,
והבהמה יחיו מיני החיים כלם אין מספר להמה, ונפרדים איש מרעהו
בתענוגותיה, במאכלם הגויהם ובמחסם, ואלו היה הכל עשב אחד, או
אם אך עשבים כלם ולא עץ, או עץ ולא עשב, איך היתה הילידה דלה
ואומללה וגמה מיני חיים אשר בהם ימלאו הסרונם, נעדרו אז, ואם
הואילו תנובתם לעת אחת, לא היה להועיל — הדגים בעבור רוב ליקם
ידגו הלבה מכמו התנינים — המקנה שתחת ידי אדם, יפרו וירבו מחיתו
יער — משקלי העופות ונוצתם, לפי ערך הרוח שינשאו עליו, וכן
לאמה חדוד וכנפיהם פרודות והנביהם חדות להתוך את הרוח ולעוף בו
— משקלי הדגים ותמונתם לפי המים שהם גרים בה, וכל זכר יכיר את
הנקבה שממינו, וכן בהפך — ולא נעלם מאתם, המינים אשר רבנים
עמהם בשלום, ואשר נלחמו אתם, ולוררים אותם — וכן הם יודעים
בותם, במי יוכלו עזוד, וללחום עמהם, ואת כליהם שבהם ילחמו, וינוסו
ממי שיקעו האין להם כח לעמוד כנגדם, יש מהם כאלו מתו בחורף, וישוב
ויחיו בקיץ, ויש מהם אוגרים לחמם בקיץ להיות להם בימי החורף, ויש
מהם נוסעים לארצות החמים בהגיע ימי הקרף, ובעבור השתיו ישובו
למקומם, ולכל מין ומין בפי תכונתו ותבניתו, הוכן לו מחיתו — והאה
איך נשמרים הם מכליון חרוץ, כי לעולם לא יושחת דבר, והשחתתו לעתו,
רק תכונה להכין נולד אחר, כי אלו לא יושחת הזרע בארץ לא יצמח או
יפרה וירבה, ואלו לא משחת הביצה כשהא רובצת עליה לא ימלא האפרוח,
ואם ה׳ אין שומרם, וחושב חשבונם למקטנם ועד גדולם, שיעמדו לעד
לעולם שוא שקד שומרם, אך עיני ה׳ עליהם לטוב, הוא מגנם ועוזרם
לרגעים, הוא יסדם וגם הוא הכינם הוא שומרם והוא מכילם ·

עתה זאת בזוך ה׳! תהדוף את כל הבודדים עתק על ה׳ אלהיהם
התועים בדברי תיבו, ואומרים לא הוא, אפס מוסדי עולם לרגע
אחד נהיה, האש והמים העפר והאויר מקדם היו, שנים אין מספר להמה
אין מושל ואין רודה אין נגיד ואין מנוה להם, אפס חלקי האש ודקיהם
התנועעו יחד והיו לגוו שמש, ודקי העבים שבהם הכוכבים כלם וכסיליהם,
ובהמת באשו הגדול דתח את המים ואת העפר ובביעם יחד, עד אשר
בהלכדו חלקיהם והיו לאחדים, ואלה תולדות המתאים אתנו כלם, והיו
לזרה

# ה מ א ס ף

## לחדש אלול ת"קמ"ד :

---

## א

## ש י ר י ם

לכבוד הקיסר יאזעפוס השני יר"ה :

---

ה ת י מ ה :

עוֹד תַּקְשִׁיב אֹזֶן פָּעֳלוֹ וַחֲדָשׁוֹת תִּצְמַחְנָה
נִטְעֵי מֵישָׁרִים יִטַּע וּכְרֶגַע תִּפְרַחְנָה
כִּרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב נַפְשׁוֹ דַעַת מַרְעִיפָה
מָה רַבּוּ מַעֲשָׂיו מִשְּׁמוֹעַ מָלְאוּ אָזְנַיִם
חֵקֶר תִּקֵּן כָּמוֹהֶם לֹא רָאוּ עֵינַיִם
וַיְהִי כֵן, טֶרֶם חַמָּה מַעְגָּלָהּ הִקִּיפָה ;

דִּין עִם חֶסֶד, אֵיבָה עִם אַהֲבָה, בּוֹ יִתְאִימוּ
גַּם רִיב גַּם שָׁלוֹם, גַּם רַע גַּם טוֹב, בּוֹ יַשְׁלִימוּ
כִּי כָל אַחַת אֶל מִשְׁפַּט צִדְקָתוֹ שׁוֹמַעַת
דָּמְתָה נַפְשׁוֹ לְעֵדֶן צִיּוֹן אוֹשֶׁר מְצַמַּחַת
אַדְמָתָהּ אַדְמַת שָׁלוֹם וּפְרָחֶיהָ נָחַת
אַף שָׁמֶיהָ יִזְּלוּ גִשְׁמֵי בֵּין מִטְרוֹת דָּעַת ;

צר צורתם הדקה בכל הזרעונים, כי בכלי המחזה אנחנו מביטים צורתם, למשל, בזרע התפוח מצויר הפרח הגזע הסעיפים העלים והתפוחים על אלא יעשה בארץ כ"א להשתלח ולהתגדל במרחב, וכן בכל מין ומין נעטף צורתו בו באין קץ ותכלית. מי היה הצייר ומי הוא שוקל את כל אלה? ומדוע לא ימצא בהילודים רגלים על גביהם, ועינים אחורי ראשיהם, ובכלם אין מוח בלי לב, לא יתחשו בלתי יתדים והבלים, לא יגדלו בלתי מזון, וכלם יחד כאחוזים ונקשרים, צורך הארץ אל המים, וצורך המים אל הרוח, וצורך הרוח אל השמש. אם אין מים תיבש הארץ וימות כל אשר בה, ואם אין רוח לא ינשאו אידי המים, וירומו על כנפיו, ואם אין שמש אין הרוח רקוע ועומד לשאת את אידם, ולהגשמם לעתם, ואין פרח ואין תנובה אין חי ואין אדם, ואלו לא תמשוך השמש בכחו כסילי השמים והכוכבים, לא ילכו הולכים ושובבים, ואלו אין להם כח לרוץ ולנוע אז עמדו מכס' ולא ימושו ממקומם, ומי נושא כל כבד העולם כלו, כי על מי אדניו הטבעו, הנך רואה כי ה' הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. —

תמו דברי הפעם, עד אשר יניח ה' אותי אז אשוב אורה את אשר יורני, אני המלמד להועיל.

ה"ק נאב וואלף בן המנוח כ"ה אברהם נתן ז"ל מדעסויא.

שמעה מריעסט ותשמח, ותקם ותעש
לבשה משוש, ותחגור חיל ותסר כעש.
ותאמר, מה טוב! את אלי אודה הפעם
ותבן בית חכמה ותחצב עמודיה
וכתוב אמרי בין על ספר, שלחה ידיה,
ותכל כל המלאכה כלה טובת טעם:

ילדיהם ישירו מעשה אל מה נפלאו
תכלית כל מועצותיו, חכמי לב לא מצאו
אמרו נואש, ופדות עמד אחר כתלנו
דלת בית הספר על פי מלך נפתחה
כי מלכנו אומן ילדי עדה נשכחה
וכרחם אב על בנים; כן רחם עלינו:

נגיד כאב לנו, אל נא כאב רחמהו
מנחה שיות נדחות, בעצתך תנחהו
לבו לפחד ישחק כי עזרו מקדש.
נא טוב לכל! נפשו בצחצחות תשביע
גבור בארץ יהיה, על אויביו יריע
ומלא חכמה כירח בחצי החדש:

ולעומתם אבות יענו: יחיה מלכנו
אל האר נא למאיר בחשך עינינו
שור אל מעשיו ושקול אותם במאזנים
אל מבנה חכמתו מלכי ארץ יבינו
מה רב יפיו, וכתבניתו גם המה יבנו
אף ישירו: היית לגוי לעינים:

שמים

בַּיָּרֵחַ זִיו רוּם וְשָׁפָל פֶּה אֶל פֶּה יִשָּׁקוּ
אוֹר כִּי יוֹפִיעַ מֵעַל גַּם עָבִים מַיִם יָצֹקוּ
תּוֹצִיא אֶרֶץ צִמְחָהּ כָּל זֶרַע בָּהּ זָרוּעַ
כֵּן חָכְמַת הַמּוֹשֵׁל אִם בְּרוּחוֹ מוֹשֶׁלֶת
תַּפְרֶה צִמְחֵי צֶדֶק וּתְשָׁרֵשׁ עֵץ אִוֶּלֶת
בְּמִשּׁוֹל אִישׁ חָכָם יֶחְדַּל עַם מִהְיוֹת פָּרוּעַ׃

גַּם אַתֶּם בֵּית יַעֲקֹב, עֲנוֹת יָאזֶעֶף הַזְכִּירוּ!
כִּי זָכַר עַם דָּל, לוֹ עוֹלְלוֹת הִשְׁאִירוּ
וַיֹּאמַר: „שׁוּבוּ אָגוֹל מֵעֲלֵיכֶם חֶרְפַּתְכֶם
„מוֹטוֹת בַּרְזֶל מָרְרוּ אֶתְכֶם אֵלַי יִזְעָקוּ,
„שִׂימוּ תַחְתָּם חַבְלֵי אָדָם מִצּוּף יִמְתָּקוּ
„כִּי בַעֲבוֹתוֹת אַהֲבָה הִנְנִי יוֹצֵא לִקְרַאתְכֶם“׃

„חִזְקוּ וִהְיוּ לַאֲנָשִׁים, תּוּגַת לֵב הָסִירוּ
„דַּרְכֵי נִבְאֵי רוּחַ, מִקִּרְבְּכֶם הַעֲבִירוּ
„וּתְנוּ יָד לִשְׁלוֹם הַמַּלְכוּת לִשְׁלוֹם יוֹשְׁבֶיהָ
„דַּבְּרוּ כִּשְׂפַת עַמִּי, מוּסַר הַשֵּׂכֶל הָבִינוּ
„לַמְּדוּ לִבְנֵיכֶם וּבָתֵּי מִדְרָשׁ הָכִינוּ
„חַזְּקוּ אֶת הַמַּמְלָכָה אֶהֱבוּ אֶת אוֹהֲבֶיהָ“׃

„וְעַל מָה תֵחַתּוּ? אֶת מוֹסְרוֹת יֶדְכֶם פִּתַּחְתִּי
„עַל קִנְיָן וּמִסְחָר רִשְׁיוֹן לָכֶם נָתַתִּי
„וּמֵעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה אֶתְכֶם לֹא הִבְדַּלְתִּי
„אָמָּנִים גַּם עוֹשִׂים בִּמְלָאכוֹת מִכֶּם יַעֲמוֹדוּ
„חַכְמֵי לֵב בָּכֶם, חָכְמוֹת רָמוֹת יִלְמוֹדוּ
„אֶת כָּל אֵלֶּה צִוִּיתִי, עַל כָּל זֹאת הִשְׂכַּלְתִּי“׃

אותי ללכת אתה, ולא יכלתי לנוס מפניה) נבהלתי משמוע דבריה אלה, ואען ואומר: אוי לי כי נדמתי! אין זה כי אם לשטן לי בדרך באה האשה לקראתי, אל ארץ רפאים תנחני, ארץ צלמות לא נוגה עליו, מי יתן החרש החרשתי ותהי לי לחכמה!

**עודני** מדבר והנה תמונה אחרת במחזה לנגד עיני, כדמות נערה יפיפיה ראיתי לקראתי, הוד והדר ללבושה, חן וחסד על לשונה, ותקרא אלי לאמור: את קולך שמעתי, גם שאננך עלה באזני, ועתה קום נא ללכת אחרי, אנכי אביאך אל ארץ טובה, ארץ לא תחסר כל בה, עינות יוצאי בקעה, ותבואות בהר יביטון עיניך, שם תמצא מרגוע מנוח כאות נפשך.

**מה** מאוד שמחתי לקול דבריה, ואשאל לה, הגידי נא לי בתי מי את? ומה שמך? גם את שם האשה הזקנה הידעת? הגידי לי. ותען ותאמר: תקוה שמי, גם את שם האשה הזקנה ידעתי יראה הוא. ואחוז לקראתה לחבק אותה, ואומר: קומי נא הצילני מידי הזקנה הזאת, גם זה גם בחברתה לא חפצתי, משכני את, אחריך ארוצה, אלך לאורך דרך זו תנחני. בדברי אלה, ויהי עם לבבי ללכת עמה, והנה האשה הזקנה החזיקה את כנף מעילי, ותאמר אלי: סורה מהר מן הדרך אשר התקוה הולכת בו, אל תשמע לקולה, בחלקות שפתיה אל תדיחך, אל ארץ טובה לא תביאך, בעיניך תראה אותה ושמה לא תבא, הרי זהב בצורות וגדולות בשמים תראה מנגד, אך מי זה ידרוך על במותמו? — דרך שדות מחמדי עין, בנות נחלי מים, תביאך אל ארץ חושך, כלה שמיר ושית, ציים ישכנו שמה, ושעירים ירקדו סביבה, שם תבלה בבכי עתך, וביגון יחלופון ימיך.

**פלצות** אחזתני בשמעי אלה, וכרך הלבב ביום קרב בשמעו תרועת מלחמה תרעד נפשו בו, לא ידע אל מי יפנה? מי ינצח, ומי יצליח? כן עמדתי, לא ידעתי לקול מי אשמע? ואל מי אפנה ללכת?

**עודני** עומד והנה רוח על פני יחלוף, וקול ברעש שמעתי מדבר אלי לאמור: בן אדם שמע בקולי! בין תבין את אשר לפניך, את שני המאורות האלה נתן לך אל לנחותך הדרך, ועתה איעצך ויהי אלהים עמך, גם משניהם אל תנח ידך, האחת כי תבחר, ללכת אחריה, גם השנית תנחך, את זאת תעשה לטוב לך כל הימים, כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל.

**את** זאת חזיתי ואספרה, הקורא הרך שמעני! ואתה דע לך.

ח״י״כ.

---

מכתבים

שָׁמַיִם מִמַּעַל שִׁפְעַת שׂוֹבַע יָרִיקוּ
וּתְהוֹמוֹת אָרֶץ מִתַּחַת רַב טוּב יָפִיקוּ
עַל רֹאשׁ צַדִּיק עַל רֹאשׁ יָאזֶעף יַחְדָּו תָּבֹאנָה
חַכְמֵי לֵב תַּחַת צִלּוֹ כַּגֶּפֶן יִפְרָחוּ
קִנְיָן וּמִסְחָר תַּחַת מֶמְשַׁלְתּוֹ יִצְמָחוּ
יִרְאוּ נִסּוֹ יָמָּה קֵדְמָה תֵּימָנָה צָפוֹנָה ׃

יַחְדָּו יִשְׂאוּ קוֹל, רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל חֶמְלַת
רוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב רוֹעֵה הָכָם פְּקֻדַּת
לַחְבּוֹשׁ מַחַץ נוֹשָׁן, מַחַץ רוֹעֵה אֱוִילִי
מִגָּבְהֲךָ יָאזֶעף גַּם עַל עַם דַּל רָאִיתָ
יַעַנְךָ אֵל, לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו אִוִּיתָ
הָאֵל לָשֶׁבֶת מַגְבִּיהִי לִרְאוֹת מַשְׁפִּילִי !

נפתלי הירץ וויזל ׃

---

## היראה והתקוה במחזה ׃

„בן עשרים שנה אנכי היום ואלה מספר ימי אשר חלפו לי מיום היותי
„עלי תבל רבים המה, ואנכי בער מדעת עודני, תבל, נעו
„מעגלותיה לפני, דרך אלך בו לא ידעתי מנוח לכף רגלי אבקש, ומקום
„המנוחה לא מצאתי; חברת נערים אשר סביבי, כמוהם כמוני לא ידעוהו,
„ואפן לזקנים והמה בל יורוני, והים גדול ורחב ידים לפני, בלב ים אנכי־
„עומד, ירא וחרד לקול שאון גליו פן ישטפוני, ומי יושיעני לבל אהיה
„שלל למו ?"

בהעלותי אלה על לבבי, בעוד דברתי, והנה תמונה לנגד עיני,
כדמות אשה זקנה ראיתי לקראתי, ראשה ירעד מזוקן,
אימה כסתה פניה, ורעדה אחזתני למולה, ותקרא אלי לאמר: קום כה
הנער! ואנכי אנחך, אנכי אתנהלה לאטי ואתה תלך אחרי, למען תבא
אל מקום המנוחה אשר בו חפצת ׃ (ובטרם כלתה לדבר והיא החזיקה
אותי

**וגם** אנכי לא אחדל לשלוח לכם ביד איש בריתכם, אשר פה עמנו היום,
הפר ר' שמואל ווידעטהיימער, דבר יום ביומו בכל אשר שאלתם מאת
כל איש אוהב האמת, ודורש טוב לעמו:

**הא** לכם זרע, והודעתם לנו את הנקודה אשר עליו אתם עומדים.
ויהי נועם ה' עליכם ומעשה ידכם כוננה עליכם, ומעשה ידכם
כוננהו׃

**אמנם** אל יחר בעיניכם, אם משפטים אדבר אתכם לאמור, מדוע עזבתם
את פי החכם, אשר יען אתכם טוב, לבלתי התל בדברי אחרים,
ולהכניס בדברי ריבות בשעריכם? והבאתם בדבריכם דברי איש, שאלתיו
לכל נחותי וגו') והיה בעיניכם כמצחק, למה תעשון כן? ולמה תקוממו
תחת אבותיכם להתגלע הריב, ולהכלים אנשים טובים לבעבור הרעים?
לא זה הדרך ישכון אור, לא תוסיפו לעשות כדבר הזה עוד, ואם נכספה
וגם כלתה נפשכם להגדיל תורה ולהאדירה, אל תביאו עוד מלחמה שערה *)׳

**ועתה** שמעו נא דברי אשר דברתי מאז: (מאמר התורה והחכמה
דף ה' לאנדאן תקל"א לפ"ק) ועוד רעה אחרת ראיתי, והיא
רבה מאוד, והיא עזיבת לשוננו הקדושה אשר אין דורש ואין מבקש לה,
עם דלותינו האומות אשר סביבותינו הקרובים והרחוקים, לא ינוחו ולא
ישקטו מעשות ספרים אין קץ, איש ואיש מדבר וחובר חבר בלשון עמו
למען הדריכו, ומדוע נגרע מנחלת אבותינו, לעזוב לשוננו הקדושה?
כרפים אנחנו נדפים, לבלתי עשות הדבר הטוב הזה; ואף בגלילי דלת
וחסרון לאומנו. כי אין אתנו יודע לקרוא שם או לאמר דבר בל"הק, אשר
לא נמצא כתוב בספר התורה והנביאים, ואף כזאת מעטו לחי המליצה
ונעימי המדברים, ולא ימצא כ"א אחד בעיר ושנים במשפחה, ומספר בני
ישראל המדברים בשפה ברורה מעט המה ונער יכתבם, ויתרם לשון עלגים
ושפה אחרת ידברו, כי בעלם יקע הבגר תאום ברע ובחור בטוב ישכלוהו
עלימו׃

---

*) כבר התאוננו על זה באגרת כתובה להחכם הרופא הנ"ל: כי לא היתה דעתנו
להעיר ריב או לבזות גדולים, הכי הנעלמנו שם כותב האגרת במכתבנו; ובכל
זאת יקרו דברי החכם בעינינו, גם ראינו אהבתו אלינו ולבבו כי שלם הוא
עמנו, ומי יתן והיה זה לבב כל חכמי עמנו, להורות לנו את אשר שגינו,
והנחנו נטה אוזן לדבריהם, להסיר השגה ממנו כי זה חפצנו ללמד וללמוד עוד
כל הימים׳

ב

# מכתבים

**מכתב** לה"דל"ע מאת החכם הכולל רופא ופרפעסאר לעוויזאן נר"ו ·

**שמעתי** וישמח לבי, לקול מבשר שמחתי כמוצא שלל, ומה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, להוציא את אבן הראשה עטרת תפארת אבותינו והדרת לשוננו הקדושה, אשר השלכנו אחרי גוינו, להשפיק בילדי נכרים, נטרנו את הכרמים, וכרם שלנו לא נטרנו, על זאת היה דוה לבי זה ימים לא כביר, כאשר גם הרמותי ידי וקראתי בקול גדול בהיותי בארץ רחבת ידים ויושביה בני חורין, היא העיר הגדולה לאנדאן דברתי עם שרתי במדינות שמה כתבתי את ספרי מאמר התורה והחכמה, ועליו ככל הדברים אשר אתן לפניכם, (תוכו רצוף אהבה מדברי חכמים ומליצותם), למטה בסוף האגרת הזאת, ואם טובים המה בעיניכם, נתונים נתונים המה לכם ואספתם אותם אל תוך ביתכם, ומאספיכם ירשוה· ועד הנה לא שקטתי ולא נחתי, ופלגי מים ירדו עיני על לא שמרו בני ישראל את משמרת לשון הקודש, ובמסתרים תבכה נפשי, ועוד ידי נטויה ללמד את בני ישראל את דרך לשון הקודש החדשה, ואפן כה וכה, וארא כי אין איש תומך בידי ולא מצאתי עוזר כנגדי, עד אשר באתם גם אתם אל המנוחה והנחלה, אשר שם משה מורשה לבני ישראל, כאשר ראיתי את כחל הבשור אשר חלקתם ביעקב והפצתם בישראל עם המאסף ההולך אחריו, לאסוף רוח חיים באפיו, ותחי רוחי, ואומר ברוך ה' אשר לא השבית גואל לאחינו בני ישראל! חזקו ואמצו אל תיראו מן הבוערים בעם, ומנחשים השורפים באש דת למו הנוקמים והנוטרים בקנאת עמם, ולא קנאת ה' לגלות תועבה זאת לכם, ואל תחשו מרגשת פועלי און ועמל בקרבם אשר יהיו לשכים בעיניכם ולצנינים בצדכם להפר מעשה ידכם, כי אם באמת ובתמים אתם עושים את הדבר הזה, ולבבכם שלם עם ה' אלהיכם הלא ביד רמה תצאו ממחנה העבדים, והלך לפניכם ה', ומאספכם אלהי ישראל, ומי בעל דברים, יגש אליכם ויתן לכם את בריתו שלום ואמת. ויהי ה' עמכם, תשואות חן חן לכם!

וגם

מקור החכמה ויסודה אחד ולכן השגחת ב' חכמים לדעה אחד הוא ענין
מאודיי, והפכו בפתיים שיתחלקו בפתיותם: ומה מאוד צדקו בחכמתם
לפי זאת ההנחה, באמרם „הטייתך לרעה ע"פ שנים" כי כמו שגזרה
התורה בעדת החוש שלא יתאמת אפס ע"פ שנים, כן גזרו החכמים גם
הם בעדות השכל, והבן זה מאוד, אבל אמרם „הטייתך לטובה ע"פ
אחת" כבר בא בו הדרש מן והצילו — וכן כל דבריהם ז"ל מיוסדים על
קוטבי השכל ומסכימים עם החקירה האמיתית אחר הדקדוק והעיון הישר
בהם, ורוב מהי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן מיוסדים על עקרים שכליים
ומבוארים בחכמת ההגיון, ע"כ׳ את הדברים האלה ויתר דברי אמת
תמצאו בספר מאמר התורה והחכמה · ואתם תחזו תמכו כטוב בעיניכם
לתת להם יד ושם בתוך דברי המאסף ומי יתן והיה לבבכם זה ליראה את
ה' כל הימים ולהכין את דרכיכם ולסעדם במשפט ובצדקה, ואתם שלום:
דברי הרופא ולה' הישועה מרדכי גומפל בן המנוח כמהור"ר ליב שנאבר ז"ל ·

---

## על דבר חנוך הבנים כראוי ·

## פרק שני ·

אמר החכם: הרעוני מזיקים רבים, ולא מצאתי מזיק לי כלשוני · ואמר
עוד: ה' נטע באדם ב' אזנים וב' עינים ולשון אחד שישמע ויראה
יותר ממה שידבר · ואמר: המשכיל יספר מה שראה, והכסיל מה ששמע ·
ובפרט הדבור שהוא שקר שהוא מגונה מאוד, כאשר נעשה כהיתר הדבור
הכזב, וגניבת הדעת, וחושבים אותו לדבר מועיל לעצמם, ובאמת גורמים
רעה ובזיון לעצמם · ועוד רעה חולה ראיתי רבים מהאנשים בודים מלבם
דברים נאים לשמוע, כדי שיהיה להם מה לספר בשבתם עם הבריות,
ויחשבו חכמים ויודעים הרבה, ויטו הבריות אזנם עליהם, ויש שיספרו
דברים אמיתים, רק שיערבו בהם שקרים, ליפות הענין המסופר, וראוי
לאיש השלם להזהר מלהרהר במלים לא יסכן בם, כי המחשב והרעיון הוא
מחלק הדבור הפנימי הנתון באדם להיות שופט, ויסוב בענין הנפש השכלי
לבד · וכתב אריסטו בס' המדות, „והדבור המיוחד באדם שני חלקים,
„הא' שהוא מחשב ושופט ומתבונן על יושר ונכונה ואל זה החלק מיוחס
„הדבור בענים והאמונה: וחלק הב' שהוא נקשר ונכפף אל המחשב, והוא

המתעורר

עלימו בלשונם העלג לאפך ולהגות דברים ולבו בל עמו ; עד כי יגדל הנער ויתבונן מאליו, אז יזקין באולתו, ואבד סברו ותוחלתו: הביטו וראו דברי הרשב"ם ז"ל בהתחלת פרשת וישב „ישכילו ויבינו אוהבי" וגו' ע"ד שאמר שהתוכח עם רש"י חמיו ז"ל שהודה לו שביאורו אינו מספיק, כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו ודקדוקו ; ומה יאמרו הגוים אשר סביבותינו בהתוכחם עמנו בלשוננו אשר הכרתם בה יותר גמורה מהכרתנו? הלא ישים יד לפה, הלא ינצחו אותנו בטענותיהם, הלא יאמרו: רק עם סכל וקטן, העם הזה, תחת שבא ההבטחה המבוארת י"ת אלינו: ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה; לא טוב הדבר אשר אנחנו עושים להשליך אחרי גוינו עטרת תפארת לשוננו, לכו ונתחזקה בעד עמנו ובעד לשוננו הנתן בידי זרים, ולא ככסיל עוד ילדי בני ישראל המלפלפים והמהגים בלעג לשון אין בינה, ונדבר בשפתינו הברורה נגד מלכים ולא נבוש, ונבוא לזה בלמדנו המקרא כפי מה שיורה עליו פשוטו ודקדוקו, והמשנה והתלמוד הנסמך אליה, וההלכות המסתעפים ממנה ויתחזקו עי"ז הזכרתנו בהם בכח הענינים המדעים, וקודם התחלתנו ללמוד התלמוד יאות ללמוד מבוא התלמוד והוא הגיון התלמוד ונבין בו הבנת פשוטו והגיונו, מבלי השבוש והחריפות של הבל ובהבלות זמן רב על הלכה אחת, ואפשר עכ"ז לא נכון בה האמת ולא נגיע כלל לתועלתיות הנזכרות והמכוונות ממנה ויתעקש שכלנו תחת התיסדנו אותו, ומה גדלה טעותינו בדלותנו לקנן ולאמת הדברים ההפכיים המתנגדים בעצמותם לאמר המתפשט בתלמוד „אלו ואלו דברי אלהים חיים" אבל אמתים אנחנו ושגגה נחשב לביאור המאמר הזה, כי לא יחלטו החכמים ז"ל מה שנגד הפכו המושכל ראשון והוא „שלא יתקבצו שני הפכים בנושא א' ובזמן א'" אמנם כוונתם בו מה שאמרו, כי ידוע שבעקרי הדתים לא בא המחלוקת כלל, אבל נפל המחלוקת בסעיפי הדתים כפי התחלקות סברות החכמים, זה יאמר שהסעיף דומה לעקר המקובל אסורו וזה ידמהו לעקר המקובל התירו, וכן בענין טומאה וטהרה ודומיהם ולכן שבת כולם מיוסדים על דברי אלקים חיים, ודכותו, על העקרים המקובלים, מצורף לזה שהכל לפי הזמן והמאורע באשר הערנו לפנים ויורה גם זה מאמרם ז"ל בתלמוד פסחים פ' מקום שנהגו, „תניא, בין שאמרו להדליק בין שאמרו שלא להדליק, שניהם לדבר אחד נתכוונו" אבל העקר שבידם „יחיד ורבים הלכה כרבים" מלבד שהוא עקר מקובל אמרו יתברך אחרי רבים להטות, הוא גם עקר שכליי, כי הדעות שאליהם יסכימו רבים המה דעות נבדקות, כי

מקור

על בוריו שיגיע הדעת בברור ובאור, בהיות שכבלו ורוחו רפה וחלוש, וקשה
לו לצייר במחשבותיו, להבין התשובה הבנויה על ידיעות אחות והשכליות
מפורסמות, הקודמות לה, ולפעמים ישאל לגני שג"כ אין בו דעת רחבה
ותבונה לתת שיסבור לו התשובה ענין שיוכל להבין בנקל, והוא ישיב אמרים
לא בהשכיל, וישבש את מוחו בדברי תפל, ויש מי שלא יוכל להכניע הנער
שיסיר למשמעתו, אם לא ביד חזקה ויבקש להביא דלונו ע"י מוסר יראה
ואימה, ויבדא מלבו המצאות כוזבות והבלים, וע"י כן מכחד האמת מלבבו;
או כשרוצה להעיר תשוקתו בלמוד ובזריזות יבטיח לו דברים נפלאים,
ואחרי כן יתמה אותו כי לא יתן לו מאומה, ובסוף מעשי האב ביד הבן·

ובהיות שהענין הזה באחרית הימים מזיק לנער ולאחרים לכן ראוי לכל
אב ומורה משכיל שלא להטיל אימה יתירה על חניכיו, וישים מחשבתו
ודאגתו להרגילם תמיד לדבר האמת, ולא ירמה אותם בשום דבר, כדי
שלא יאבדו הנערים אמונתם ובטחונם בדברי האב או המורה, מפני שהרבה
פעמים מהצורך שיאמינו לבד לדבר המורה מבלי בקשת המופת והראיה או
שום טעם, ואם המורה מרמה אותם ויתפש בם פעם אחת, הלא בשתים
לא יאמינו לדבריו; אבל בדברים שאינו יוכל להגיד האמת לנער, להיותו
שהשגתו ודעתו להבין, טוב שיחרים ויסיבנו על פי דרכו, שאם יגדיל
יודיעו האמת העמוק· רק כל השתדלות האב או המורה יהיה להשגיח
ולהודות לו שלא ישתיל שום דבר ולא יכחיד האמת ואם ישמע מעשה כזה
וכזה, ישאל לו, בנחת ומועם, לא בזעם, עד שיודה על האמת, ויגיד
לו מה שעשה, ומדוע עשה, ויוכיחהו ג"כ בנחת שלא לעשות כזה עוד,
ויראהו את המבוכה שיש בעשותו זאת, למען ידאה בעיניו, ובלבבו יבין
המעשה הרע, והב ורפא לו:

ואם מן הצורך להטיל עליו אימה ולהפחידהו, כי בלתי זאת איננו שומע;
לכל הפחות יתעורר פחדו בדברים מפחידים באמת למען לא יזיד
עוד לעשות, וכן כשיבטיח לו מתנה, צריך להבטיח לו מה שיש בידו לקיים,
כללו של דבר: צריך שישתדל בכל מאמצי כחו, שלא ליטע בלב הנער שום
מחשבת הבל ושקר, ואז באחרית הימים יחז פריו גמול יגיעו כפלים,
ואת חסד זרע בדמעה, ברנה יקצור מאה שערים. והשכה שכר יירש חלף
עמלו· אשרי הגבר ואריך ימים לראות נטע שעשועיו, אשר בעמל ידיו
נטע, יגדלו ויהיו לגפן אדרת, יונקי הפאוסיות. מלאים תורה ודרך ארץ
כרמון, אז ישמח לבו גם הוא!

פרק

,,המתעולל ונעקר השמירה והכליון תלוי בו"· *) גם נגינים וזמירות בשיריו,
קורא בגרון: מי האיש החפץ חיים, נצור לשונו מרע — ר"ל משקר
(טעם הדבר שרע הוא שקר מבואר בארוכה בס' גן נעול) ובהיות שבמעשה
הזה הוא שאדם דש בעקביו, ויצר כל אדם תקיף, על כן הזהיר השמירה
ביותר, לכן תשים סוללה בעד לשונך, ותסך בדלתים פיך, ועל שפתיך
תשמור חוק, בל יצא מתנו דבר שפתים למותר, אז תראה טוב, ותנצל
מכל פוקה · וזהו מה שרציתי להקדים מגודל הזהרת אמירת השקר לגדולים
כדי שבלמוד להקטנים, ולו הרגילו אותם מקטנותם להגיד האמת, ולהרחיקם
הרחק מאוד מן השקר והכזב, לא השחיתו התעיבו עלילה גם בגדולתם ·
בהיות שנעשה כהרגל לגנוב הדעת לפעמים בעת הצורך דהיינו, אם
מפאת הבושה, להנצל ממכשול או מדרכי שלום, אך הנער לא יבין מאומה
מזה · ועוד רעה יותר שמספרים להנער דברי הבלים ושטות מעשי תעתועים
מעניני מכשפות ורוחות, וימלאו מוח התינוק במחשבות עקושות ופתלתול,
ובעתו יגלה השורש הזה, פורה ראש ולענה ·

אולם החסרון הזה, שהנער מורגל לשקר או לערב האמת והשקר, יוצא
מכמה סבות וטעמים מפני שלפעמים הנער משתוקק לדעת דברים
שגבוהים ממנו ושואל לעתים שאלות עמוקות, אשר אי אפשר להבינו טעם הדבר
על

*) באור הדבור כך, השתדלות העיון והמחשבה נקרא בפי כל בעלי ההגיון הדבור
הפנימי, והדבור בכלי המבטא נקרא הדבור החצוני, ובדרך מליצי אמרו: הלשון
קולמוס הלב ושליח המצפון · והדבור הפנימי ר"ל המחשבה ומערכי הלב, לא
יעשה שום רושם חוץ לנפש כי אם אחרי הלבשו מלבוש הגוף באופן שיצא אל
אברי התנועה ומשם אל כלי המבטא, ומשם אל האויר, ונעתק משם אל אוזן
השומע להיות נכנס ללבו, ויבין כוונת המדבר אם טובה אם רעה היא, לפ"ז
מה שנולד היום במחשבתו ענינים לא יביאו מזה שום נזק לאחרים, כי מי יבין
מערכי לב איש ותעלומות רעיוניו? זולתי אבי כל! אבל כשיצא לחוץ ידבר אל
אוזן השומע בזה התכלית קרובה לבוא אם לחסד אם לנגע, וצריך לשמור
לשוני שלא יכשל, ולכן אמרו חז"ל: מחשבה רעה אין הקב"ה מצרף למעשה
ומניעם הנ"ל · וזהו כוונת אריסטו: הא' שהוא מחשב ר"ל השתדלות המחשבה
להוציא הענין הנסתר במעמקי הלב על ידי הדבור הפנימי שהוא הציור והתדמה
יבוא השני לשפוט ולהתבונן על יושר ונכונה והמחשבה, אבל באמת הדבור
בעלם ובמחשבה, אך זה אינו מזיק כלום בין רעה ובין טובה; אולם חלק הב'
שאחרי הלטייר המחשבה בפנימיות יוציאה מכח אל הפועל בכלי המבטא והוא
נקשר וכפוף אל המחשבה באמת עיקר השמירה תלויה בו וזהו שומר פיו ולשונו
שומר מצרות נפשו ·

למשכיל ללמד לבניו שאין מן הראוי לגמול לאדם רעה ולנקום ממנו כ"א במקום שהעונש הכרח הוא כדי למנעו מתוספת הרעה· הורים! אין איש בארץ אשר יוכל להתפאר שאין לו צר ואויב בעולם. לכן אם יש לכם אויב כנגד פני בניכם, לא תראו תאותכם לנקום ממנו הן בדבור, הן במעשה, כי ממכם יראו בניכם, וילמדו רוע המדה הזאת הנשרשת בקרבכם, שאין תקנה להכריתה, ואם השעה צריכה לנקמתכם לכל הפחות תרחיקו אותם ברגע הזאת מנגדכם, למען לא יראו בנים עלות אבותם, ולא יעשו כזימתם·

אם הסתכלתם שבניכם יגילו באיד זולתם, אז תשתדלו שהאנשים האלה אשר על אידם שמחו בניכם, יעשו טובה להם, ויסבירו פנים למו, לקנות להם דברי שעשועים שמשמחים הלב ואחרי כן תוכיחו אותם בתוכחת מגולה, ותזכירו את חטאתם ואולת שמחתם אשר שמחו בנזק רעיהם, אז ישובו מדרכיהם, וזאת היא תרופה נאמנה למכתם·

ש···ם·

השאר בדפים הבאים·

# פרק שלישי.

הקנאה והנקמה כמלאו יחד בנערים מקטנותם, ואף שהפעליות האלה,
לא יזיקו לבני אדם בקטנותם; מכל מקום אם נניח לעשות
רצונם, ולא נשקיף שמירה בעדם, אז בעת בואם בימים והנה כפורחת
עלתה נצה הבשילו אשכלותיה ענבי רוש, ופריו שרף מעופף. וחכם אחד
מהיר ובקי במלאכת החנוך, לו עצה ותבונה, ספר כתב על שמירת הבנים
המדות אכזריות, את דבריו קראתי מתוק לחכי, דבש וחלב תחת לשונו
לכן אמרתי להעתיק דבריו פה, קחו את לקחו, לכו לחמו בלחמו, ושתו
יין עצתו האזינו את תורותיו ותושעון בשובה ונחת. וכה דבר:

הזהרו אבות ותשתדלו למאוד מבלתי הצדיק כנגד הנערים או ליחס
שנאתו לאנשי זולתם נקיים בדבר הזה, או לבעלי חיים בלתי
מדברים למען השקיטם מחמתם *) ראיתי הרגל המגונה הזה שהוא
משתרר עוד בהרבה הורים, והוא סבה וודאית למדת הנקמה, והדבר
כאלו בדו הרגל בכוונה מיוחדת לכך, השמרו אבות ממנו. ההכאה והדחיה
וההשלכה מכעס (גם חז"ל הרבו להזהיר על ענין הרע הזה ואמרו: כל
הקורע בגדיו בחמתו, או משבר כלי כאלו עובד עבודה זרה) יחשב לבניכם
לעון אשר לא יכופר; לכן תיסרו אותם והוכיחו על פניהם במאוד מאוד,
אם יוציאו דבה וילשינו מפני שנאה על אדם, או אם יקבלו שום שמץ ודופי
וגנות, ובאפם שנאת האיש ההוא הכחידו הדבר תחת לשונם ולא הגידו.
ואם הרע לכם איש, יהיה בדברים או במעשה והמה באים אליכם לצעוק
חמס עליהם, תלמדו אותם שישלחו להאיש ההוא, ותהפכו בזכותו לאמור:
שגגה היא מלפניו, ולא בזדון עשה זאת ואם ישים המעשה על לבו,
יתנחם מאשר הרע לכם, אל תבקשו שאוכיח אותו, כי טוב הוא שיכיר את
חטאו, ויראה שאתם סלחתם לו, ותהיו יקרים יותר בעיניו, וישוב לאהוב
אתכם כפלים; אבל אם ראוי שתוכיחו אותו, ולגעור בו, אז תורו לבניכם
שלא נעשתה התוכחה והגערה על המעשה אשר עשה כ"א בתכלית שלא
יוסיף לעשות עוד בפעם אחר. וזה דרך המוסר האמתי, כי דבר חיוב הוא
למשכיל

*) הרגל הזה נתפשט עוד עד היום הזה, כשהנער תרתיח כסיר מחיתה,
יבעיטו ברגליו ארצה, כדי להשקיטו יאמרו לו: הס הס בני! השלחן הזה או
העבד או הכלב שבב את הדבר הזה, רוק נא בידי, ואני אכהו וגם יכו באמת
ובזה יתנו לו די להרבה שגיונים.

דאָנס דופּטענדעם טהאל, אָדער אין איינען דער בלומענדייכען גאר-
טען דעם אראָמאטישען עגגעדים, אָהנע איהן אונטערוועגענס אן
דיזער אָדער יענער שטעללע שטיל שטעהען צו לאססען, דיא דורך
אירגענד איינע דער טהאטען דעם גראָסען דאווידס מערקווירדיג
וואָרי הייר צייגט ער איהם דאז שאטטיגטע טהאל, וואָ דער קע-
ניגליכע הירטענקנאבע לאג, אונד דער היפּפּענדען העערדע אויף
דען נעכסטען בעבלימטען היגעל זיסע לידער בליז; הייר דיא זילבער-
קוועללע מיט דופּטענדען ראָזענבישען אונד האָהען פּאלמען אומ-
פּפלאנצעט, אויף דערען ריכטבעלויבטען צווייגען דיא פֿעגעל זאנגען,
אין דערען קאָנצערט ער זיינע הארפֿען שטיממטע, אונד מיט איהנען
דען שעפּפער דעס פֿריהלינגס זאנג: דאָרט דיא ווידע, אן דער
זיינע לייער הינג: דאָרט דען בוש אין וועלכעם ער דעם צאָטטיג-
טען בער דאז יונגע לאם אויס דער בלוטיגען קלויע ריס. דא שטאנד
דען דער יינגלינג פֿאָלל האָהען מוטהס: אונד העהער פֿאָכטע זיין
הערץ אין דער ברוסט, אונד ער זייפּצטע פֿאָלל ריהמליכער אנגסט:
, ווארום בין איך נאָך ניכט דאוויד? אײנכט דא זיא אונטער צערט-
ליכען געשפרעכען איבער דיא וואונדערגעשיכטען דעס פֿאָלקעס
איזראעלס איבער דען געפֿילדען פֿיליסטעאס וואנדעלטען, שטיסען
זיא אן דאז טהאל, וואָ דאז גראבמאהל גאָלליאטהס, שטאָלץ וויא
ער זעלבסט, איבער דיא נעכסטע היגעל הינראגטע: איין שמאלער
פֿלוס פֿלאָס אונטער איבערהאנגענדען פֿעלזען אונד געהנענדען
העלען מיט טרויערנדעם דומפּפֿען געמורמעל אין דען נאהען באך;
אומס אופֿער הערום לאגען אין פֿערוואָרענען הויפֿען געביינע דער
ערשלאגענען פֿיליכטער. אויף דעם גראבמאהל זעלבסט שטאנד דער
שטאָלצע שפּינער, גראָס וויא איין וועבערבוים, מיט דעם דער ני-
דערטרעכטיגע פּראהלער דיא העלדען איזראעלס איינסט ציטטערן
געמאכט, אן דעמזעלביגען הינג דער ראָסטיגע שילד מיט דעם וועה-
הענדען ראָסשווייף, יעטצט נישטען ליכטשייע אײלען דארונטער,
אונד היילטען דורך דאז מיטטערנעכטליכע דונקעל דעם ערשראָ-
קענען פֿיליסטער נאָכמאלס דיא טרויריגע געשיכטע איגס אָהר.
לאסט אונס הייר אויסרוהען, שפּראך דער זילבערלאָקיגטע גרייז;
אונד זעטצטע זיך מיט זיינעם ידידיה אויף דען היגעל, פֿאָן דעם
זיא איינם טהאל הינאבזעהען קאָנטען. וויער בעפֿיל דען יונגען כא-
לאָמאָ, אלס ער אונטער דען מאָדערנדען קנאָכען דיא ריבעריסט

 קרעהע

# צווייטע צוגאבע

צו דער

# העברעאישען מאנאטסשריפט (המאסף) דעם זאממלער·

העראויסגעגעבען פאן איינער געזעללשאפט העברעאישער ליטעראטורפריינדע

## צו קעניגסבערג·

סעפטעמבער 1784·

I.

## נאטהאן אונד זיין ידידיה (שלמה)

(איינע ביבלישע אידיללע)·

נאטהאן, איזראעלס ווייזער זעהער אים זילבערהאאר, פפלעגטע זיינען ידידיה, דער איינסט מיט דעם גאלדענען שטאבע, דאז פאלק דעם העררן ווידען זאללטע, אם ליבסטען מיט דער וואונדערגעשיכטע זיינעס גראסען פאטערס צו אונטערהאלטען· אפט צייגטע ער איהם אויס איינעם דער צימער דעס קעניגליכען פאללאסטס דאז קליינע בעטהלעהעם, אונד זיינע נידערען שטראה־היטטען אונד זיינע בעמאסטען הירדען, אונטער דענען דאוויד דער קנאבע איינסט שליף· ניא לוסטוואנדעלטע ער, זיינען קעניגליכען צעגלינג אן דער האנד אין איינעם היינע אידומענס, אדער אין שא־

ראנס

וואר קיינע קראַפט אין איך? קיין מוטה אין דען הערצען דער דיהנער איזראעלס? זיא נאהמען ניכט דען העלם פאָן דער וואנד אונד גריפּ־ פען נאך דער לאנצע ניכט ·

**גראָס** איזט יעהאָפּא איזראעלס גאָטט! דער העלדען הענדע ער־ שלאַפּפּעט ער, דער מידען פיסע ריכטעט ער אויף! וואָ יעהאָפּא שטרייטעט ווער איזט נאָך שוואך?

**דיא** קליינסטע יודאס, בעטהלעהעם דיא פערשמעהטעסטע דער טעכטער איזראעלס, זיא נאהם איהרער הירטענקנאבען איי־ נען פאָן דער הערדע, אונד זאנדטע איהן אין דיא צעלטע דער קריגער; — אונד ער שלוג דען העהנער איזראעלס, אונד טעדטעטע דען פערליימדער יעהאָפּאס ·

אָ איזראעל איין קנאבע וואנדטע דיין שמאך,
איין יינגלינג רעכטע דיך!

**ניא** האטטע זיין הויפּט איינען העלם געטראגען, זיינע ברוסט ניא דער פאנצער אומענגט · דאז בלעקען דעס לאממעס דאס דיא מוטטער זוכט, האטט' ער נור געהערט; אונד דאז מורמעלן דעס באכס, דער איבער דען גלאטטען קיזעל הינפּליסט · ניכט געטעזע דער שלאכט, ניכט דער דאָססע געטיממעל, ניכט דער שילדע גע־ קלירר · פאָן דען שאאפען נאהם איהן דער פאטער, אויס דען היר־ דען זענדעטע איהן ישי ·

**מיט** דער שנעללע דעס רעהעס, מיט דעם מוטהע דעס לעווען, ליף ער דאהער איבער דיא פלור, אונד זאה ניכט דען דאָרן אם פוסע, אונד הערטע ניכט דאז נאכבלעקענדע לאם · דאז ראושען זיינער פיסע הערטען דיא ברידער, אונד זאהען מיט דען יינגלינגען הערויס אויס דעם צעלט, אונד שפּאָטטעטען דעם קאָממענדען: „צוריק, צוריק! צו דער בלעקענדען הערדע! צוריק צו דער מוט־ טער דער דוא ענטליפסט · היר בריללען לעווען, היר בלוטען פאר־ דער, היר בלעקט קיין שאאף · " ווען שפּאָטטעסט דוא אליאב? ווען העהנעט איהר, יינגלינגע איזראעלס?

**דער** העלדען גרעכטען, דער זיגער ערסטען; איינסט ווירפט ער וועג דען הירטענשטאב, אונד נימּמט דיינען צעפּטער, אָ איזראעל! אונד דוא אומקניעסט דען טראָהנענדען ·

**ער** הערטע ניכט דער ברידער שפּאָטט, דאז האָהנגעלעכטער דער יינגלינגע ניכט · (דיא היינלער! אויך זיא בעבטען יא: _ אונד שפאָטט־

קרעהע קרעבצען הערטע, אונד דיא איילען אונטער דעם שילדע הערפארפליגען זאהע׳ ווייסעסט דוא זיא נאך, דיא גראסע גע־שיכטע, שפראך צו איהם דער גרייז, דיא איך דיר זא אפט צו ער־צעהלען פפלעגטע, פאן גאליאטה, דער איזראעל הערהנטע אונד דען דאוויד צור ערדע נידערשליידערטע? איך וויס זיא, אנטוואר־טעטע סאלאמא, איזט ניכט דאז שווערד גאליאטהס דאס אין דעם פארהאפע דער העפע דער קעניגסבורג העגגט, בייא דעססען אנ־בליק איך נור נאך פאר דרייא יאהרען צו ווײנען, אונד מיך אין דען בוזען מיינער ווערטערין צו פערשטעקען פפלעגטע׳ זא איזט׳ס, שפראך נאטהאן; אבער וואהלאן, זינגע מיר זיא דיא גראסע גע־שיכטע דעם שטרייטס דעם יינגסטען קנאבען ישי׳ס מיט דעם רי־זען׳ סאלאמא ערהאלטע זיך איינע ווילע פאן זיינעם שויער, אונד נון האב ער אן:

**וועהעט** לויטער איהר ווינדע! ברוזע העהער דוא טהאלפלוס!
עס הערען מיינען געזאנג פיליסטעאס זעהנע! עס הערע
איהן דאגאן! אונד שטירצע צום צווייטען מאהל בעשעמט, פאר
יעהאפא צור ערדע׳ דען דיא איהם רייכערטען, שיטצטע ער ניכט;
אונד זיינער פערעהרער שמאך רעכטע ער ניכט׳

**ער** העהנטע יעהאפא, ער שפאטטעטע איזראעל׳ זיינען שילד
וועהנטע אונדורכדרינגליך ער אונד אונצערברעכליך זיינען שפיס׳
דא שטאנד ער אונד שמעהטע, — זאה ניכט אויף צום הימעל,
וואָ יעהאפא דאננערט, ניכט אויף צום ליבאנאן, וואָ ער פעלזען
צערשפאלטעט׳ „ווער איזט מיר גלייך אין איזראעל? ווער בעבט
מיר ניכט אין דען צעלטען יאקאבס?" זא שפראך דער שטאלצע:
אונד דיא קריגער־רייהען איזראעלס בעבטען, אונד זיין קעניג
ערשראק׳

**וואר** שאול ניכט העהער אלס אללעס פאלק? ראגטע ניכט זיין
הויפט איבער דיא קריגער הין? אונד ערבלאסטע דעם פראה־
לענדען, אונד דראהעטע ניכט דעם שפעטטער איזראעלס׳

**וואָ** הינג דיין פאנצער, א יאנאטהאן! זיין וועלכער וואלדשלאכט
צענדבראך דיר דער שפיס? וועלכע קריגער־רייהען אומצינגעלן
דיך? וועלכען געשלאגענען העלדען יאגטעסט דוא נאך? דאס דוא
ניכט קעמפפטעסט דען קאמפף דעם העלדען? דאס דוא דיר ניכט
ערשטריטטעסט דען האהען טריומפף? איהר העלדען יאקאבס,

פֿאָם שטול, אָ שאול, דען איזראעלס עררעטטער קעמט! מיטטען אינטער דיא ווייזען אום דען קעניגסשטוהל. מיטטען אונטער דיא פֿאָרדערסטען פֿיהרער דער שלאכט, טראט דער קנאבע מיט ליי= דער אונד הירטענשטאב; אונד רעדעטע (זיא שטונטען אלע, אונד שוויגען אין פֿערוואונדרונג פֿערלאָרען) אים נאמען דעס העררן, אונד פֿערקינדיגטע דען האָהען ענטשלוס, צו קעמפֿען יעהאָבֿא ס קאמפף. קיהן דייכטע קיינעם דיא רעדע דעס יינגלינגס; אונמעג= ליך ניכט מעהר דיא אננענבארע טהאט. דען מיט גאָטט, (זאָ שפראך ער) וויל איך טהאטען טהון, מיט יעהאָפֿא איבער דיא מוירען שפרינגען. „היטעטע מאָזעס ניכט אין מעדיאן? אונד ער „ערלעזטע איזראעל! מיט דעם הירטענשטאב' שטאנד ער פֿאָר „פֿאראָ'ס טהראָן. וואונדערבאר איזט איזראעלס גאָטט!" זאָ ריפֿען דיא ווייזען שאולס אונד ריהמטען דען האָהען מוטה אין איזאיס קנאבען. דא נאהם שאול זיינען העלם פֿאָן דער וואנד, אונד דען שפיס צור רעכטען דעס גאָלדנען שטוהלס, אונד רייכטע איהן דעם ערדעטהענדען קנאבען. „נים הין דען גאָלדנען העלם; אין דער שלאכט מיט עמלק שמיקטע ער מיין הויפט! אונד דיזען שפיס: מיט דעם טראט איך אם טאגע דער שלאכט איינהער פֿאָר דען ריי= הען איזראעלס. קאָם הער, דוא ישי, מיט דער זילבערלאָקקע! ערקעננסט דוא דיינען יינגסטען זאָהן? אָ מוטטער דיא דוא דען קנאבען געבארסט, איזט דיס דיין זייגלינג? איהר קנעכטע! אים הויזע איזאיאס נעננט איהן ניכט מעהר דען קליינען דאוויד. דיזען העלם, דיזען שפיס, גאב איהם איינעם קעניגס האנד. ער נאהם דען גאָלדנען העלם, אונד דריקטע איהן אויף דיא וואללענדען פור= פורלאָקקען; אונד שוואנג דען שפיס מיט דער ציטטערנדען האנד; אונד דייכטע שוועבער זיך אונד פֿיהלטע מינדער מוטה. ער נייגטע זיך אונד גאב דעם קעניג דיא וואפֿפֿען צוריק; אונד בליקטע פֿראָ= הער צום הימעל אויף. „זייא דוא יעהאָבֿא מיר פאנצער אונד „שילד. זאָ ריף ער, אונד פֿילער מונד זעגנעטע איהן:" געהע הין, דיר געשעהע' וויא דוא יעהאָבֿא פֿערטרויסט. אונד צווען דער העל= דען אום דען גאָלדנען טהראָן, ריף דער קעניג אין איזראעל אונד זיא פֿיהרטען דאוויד אינ'ס נעכסטע צעלט; דען דיא זאָננע טראט שאָן פֿאָן דער העלדענבאהן אב, אונד יערוזאלעמס טהירמע גלענצ= טען ניכט מעהר; אונטער העלדען שליף דער קנאבע; אין דעם

צעלט

שפאָטטעטען אויס קליינמוטה נור! —) אין דער קראַפט דעס
הערדן שריטט דער קנאבע דאהער, אונד זאהע דיא צעלטע דער
קריגער; אונד הערטע זייפצען דרינגען, אינד קלאגען דער פערצוויי-
פעלנדען, אונד זאהע געזיכטער אונטער העלמען ערבלאכט; אונד
לענדען ציטטערן, מיט דעם שווערטע געגירטעט· קיים גלויבט ער
אונטער קריגערן זיך· הירדען דער היטער דער שאאפע, דינקען
איהם דיא צעלטע דער העלדען: זיא זאהען דען לעווען איבער דיא
פלור הינשרייטען, אונד הערטען דען דאָננער זיינעס געבריללס· —
דא פלאָהען זיא אין דיא הירדען צוריק; אונד זייפצען, אונד ציט-
טערן, ביז ער פאָראיבער איזט· ווארום קלאגען דיא העלדען? וואר-
ום ציטטערן דיא קריגער? זאָ פראגטע דער הירטענקנאבע; אונד
צעהן ציטטערנדע שטיממען אנטוואָרטעטען איהם: הערכסט דוא
ניכט, זאהסט דוא ניכט דיא שמאך איזראעלס? זיה אויף צו יענעם
היגעל; דא שפאָטטעט ער איזראעל, אונד הערנט זיינע העלדען,
אונד לאכט זיינעס גאָטטעס, אונד נימאנד וועהרט עס איהם·

איזט איזראעל ניכט יעהאָפאס פאָלק!
איזט גאָטט ניכט מיט יאקאָב אים בונד?
ווער העהנטע דען איזראעל?
ווער רעדטע ווידער דען הערדן?

זאָ שפראך דער יינגלינג, אונד איבער איהן קאם דער גייסט דעס
הערדן; אונד ער צאָג דיא קראַפט דעס העכסטען אן, וויא דאַ-
מאלס, אלס ער, הימעל אונד ערדע טיף אונטער דעם פוסע, אין
דיא לעערע שעפפונג זאנג: דער הערד איזט מיין מהייל· נעהר אלס
העלם אונד שפיס דינקט שאָן זיין הירטענשטאב איהם; אונד זיינע
שליידער איין קעכער פאָלל פפיילע דעם הערדן· „פיהרעט מיך
הין, זאָ ריף ער, פיהרט מיך צו שאול, איך קעמפפע דען קאמפף
דעם הערדן· אונד אללע זאהען דיא פאָכענדע ברוסט, אונד אללע
דאַז פייער דעם העלדענאויג'ס· דורך דער רייהען גערדרענגע גינג
ער דאהין, וויא דער לעווע צור בייטע, דיא איהם ניכט פעהלען
ווירד· הינטער איהם יויכצטען דיא יינגלינגע הער; אונד איזראעלס
גרייזע זעגנעטען איהם נאך· יעטצט קאם ער אנס צעלט וואָ איזראעלס
הערדשער שליף; איהן זאהען דיא וועכטער אום דען גאָלדענען
טעפפיך; אונד שטוינטען איהם, אונד וויטערטען פאָר איהם פאָלל
עהרפורכט דיא טהיר', צום וויטשימנערנדען געמאך· שטעה אויף

פאָם

עס זאה'ס דער קנאבע, אונד בעבטע ניכט; ער הערטע דעם דאָנ-
נערנדען האָהנגעלעכטערס געברילל אונד גינג ניכט צוריק: גלייך
דעם שוואנקענדען ראָזענבוש אונטער דער ברייטלויבינטען אייכע לי-
באנאָנס, שטאנד דאוויד פֿאָר דעם ריזען דא: עס זאה איהן דער
שפעטטער יעהאָפֿא'ס, אונד אכטעטע איהן ניכט, ער זאהע דען
הירטענשטאב אין זיינער האנד; אונד דיא שליידער אויף דעם רי-
קען דעם קנאבען; אבער דען אָפֿפֿענען היממעל איבער זיינעם
הויפט, אונד יעהאָפֿאס זיגלעכעלנדעס אנטליטץ, אונד דען שוטצ-
ענגעל איזראעלס פֿאָר איהם הער, זאהע ער ניכט· „דען הירטענ-
שטאב העבסט דוא ווידער גאָליאטה אויף, מיט דעם קיזעל דער
שליידער טעדטעסט דוא איהן? וויא דיזע ערדשאָללע וויל איך דיך
צערשעללען, וויא דיזען נעססעלשטרויך מיט דעם העלם צערדרי-
קען· דען פֿעגעלן וויל איך דיין פֿלייש פֿאָרווערפֿען; אונד אויס
דיינעם שעדעל מיינען מאָרגענטרונק טרינקען· אבער זאָלל דיינע
מוטטער ניכט הייטע נאָך ווייגען, דאן געהע הין אונד פֿערשייכע
מיר דאָרט דיא ראבען פֿאָן דעם טאָדטען רעה אים טהאל אונד
ערשריק ניכט פֿאָר איהרעם געקרעכץ·" איך קאָממע צו דיר אים
נאמען דעם הערון, אים נאמען יעהאָפֿא'ס, דער איזראעל הילפֿט·
זאָ ריף איהם דער שטרייטער יעהאָפֿאס ענטגעגען אונד פֿיהלטע
זיך שטערקער, אינדעם ער עס שפראך· ער שפראך נאָך: דא
זויסטע לויטער דער שטורם דער פֿלור; וויא אויס דען וואָלקען
שטירצטע דער שפיס אויף איהן הער· אבער דאוויד דעקטע דער
ענגעל דעם הערון, אים שטורם ענטריקט' ער דעם אונטערגאנ-
איהן: נאָך טענטע דיא ערדע פֿאָם שאללענדען שפיס; נאָך צוויי-
פֿעלטע דער ריזע, אָב דער געשיטצטע יעהאָפֿא'ס נאָך וואר? שאָן
שווירטע איהם דער גלאטטע קיזעל אום דיא שלעפֿע (איהן לעהרטע
איזראעלס ענגעל דען וועג)· דא ענטזאנק דער האנד דער טהענענדע
שפעער: דער ריזענקערפער שטירצטע צור ערדע, איינען מאָרגען
פֿעלדעס בעשאטטעטע ער: עס הערטע דען שטורץ דער היטער
אים טהאל, אונד איילטע אויף דען היגעל, צו זעהען פֿאָן וועל-
כער בערגשפיטצ איין פֿעלס זיך לאָזריס, אָדער וועלכער טהורם
דער קעניגסבורג, אין טריממערן געפֿאללען· דאָננער וואר דעם
שטורצעס געטעזע דעם אָהר דעם פֿיליסטערס· אויף דער העלדענ-
ברוסט צערשלוג ער דען פאנצער, דער קריגערפֿויסט ענטשטירצט

ער

צעלט דעם קעניגס, דער היטער דער שאאפע; אבער ער שליך
דען שלאף דער העלדען: דער ערלעשענדע מאנד זאהע איהן שאן
אהנע שלאף אונד דיא שווינדענדע שטערנע הערטען זיינען מארגענ-
געזאנג; אונד ווילטען איהם לענגער איבער דעם הויפט · דען ער
בלעהטע יעהאפא פיר איזראעל זיג · שאן פערשייכטע דיא מארג-
גענרעטהע (צום הייל איזראעלס) אונטער דעם פורפערנען פליגעל,
דען הארבענדען מאנד, אונד דיא צעגערנדען שטערנע; אונד דיא
טראמפעטע דעם העראלדס ריף דען קאמפף וויט היין איבער דיא
צעלטע אים לאגער איזראעלס, אונד העהער פאכטע דעם יינגלינג
דאז הערץ אונד ווארטענדע אונגעדולד פלאממטע זיין אויג, ער גריף
צו דער שליידער מיט ציטטערנדער האנד, אונד גלאטטע שטיינע
דעם באכס לעגטע ער היניין; שאן הענגט זיא פאן דער שולטער
הערב, דא שטעהט ער, אונד ווארטעט — דער קעמפפער דעם
הערדען · נון טראט שאול מיט זיינען וויזען אונד פירשטען איזראעלס
היניין, אונד גריסעטע דען יונגען העלדען, אונד זעגנעטע איהן צו
דער גראסען טהאט · אן דעם קעניגס האנד, גינג ער אויס דעם
צעלטע הערפאר, מיטטען אונטער דען גראסען אין יאקאב טראט
ער דאהער · דיא גרייזע דער קריגער שטוינטען איהם נאך, אונד
יעדער יינגלינג נייגטע זיך איהם · זא גינג ער איבער דער וויטען
פלור ביז דא וואָ גאליאטה שמעהעטע · דא שטאנד דער האהנ-
שפרעכער איזראעלס, דעם שטאלצעסטען היגעל דער וויסטע גלייך ·
דיא וויפפעלנדע פאלמע אים טהאל פערשמעהעט ער. אונד דען
ראזענבוש אן זיינעם פוס זיהעט ער ניכט · דאז שווייגען דער פלור
דינקט איהם עהרפורכט פיר איהן · דער ארקאן, דער פאן זיינעם
הויפטע הערבורויזט אונד דיא פאלמע שטירצט, אונד דען בוש
ענטבלעטטערט, גלויבט ער דען שרעקען זיינער מאכט, — אין
דער קליינען וואלקע, דיא איבער איהן הערוועבט, הענגט שאן
דער דאננער דער זיינעם הויפטעס פעלזען צערשפאלטעט · פורכט-
באר וועהטע דער שווייף פאן דעם העלם דאהער, איינען שוועבענ-
דען בוש וועהנטע איהן דער וואהנער דער לופט, אן דער לינקען
פלאמטע איהם דער בלינקענדע העלם; דעם אבגעריסנען מאנדע
פערגליך איהן דער הירטע: אין דער רעכטען שוואנג ער דען וייט-
שאטטענדען שפעער: ביז איבער דיא צעלטע איזראעלס רייכטע ער
היין · שטורם ווארד דיא לופט, דיא דען געשוואנגענען אומפלאס ·

שריפֿטען איינעס אונד דעסזעלבען ווערקעס פֿילליכט עבען זאָ פֿיל
אבשרייבער צו צעהלען זינד, דערען יעדער, נעבען איינער בעזאָנדערן
שרייבארט, אויך נאָך איינען בעזאָנדערן זין אין דעם פֿערפֿאססערס
וואָרטע, טהיילס פֿינדעט, טהיילס היניין ברינגט; ווען גאר, וויא
אין דער מיטטלערן צייט, דא דיא געלעהרזאמקייט אין דיא קלע-
סטער פֿליכטען מוסטע, פֿאסט איממער דער פֿאלל וואר, דיא אב-
שרייבער זאָלכע מעננער זינד, דיא ניכט עטווא אויס ליבע צור זאכע
זאָנדערן בלאָס דער ליידיגען לאנגענווייל‌ע האלבער שרייבען, איבריי-
גענס אבער וואס אָדער וואָפֿאָן זיא שרייבען, ווען ניכט גאר ניכט,
דאָך ווענינסטענס זעהר אונאייגענטליך וויססען: בייא זאָלכען בע-
וואנדטניססען, זאגע איך, מיסטע עס פֿרייליך מיט וואונדער צוגע-
העהן, ווען ניכט פֿערשידענהייט דער לעזעארטען דארויס ענטשטע-
העהן זאָללטע; ווען ניכט איין אָדער דאז אנדערע עקסעמפלאר דיזען
אָדער יענען געדאנקען, דיזעס אָדער יענעס וואָרט, אָדער בוכשטאב.
אָדער טאָן, אָדער פּונקט מעהר אָדער וועניגער, אָדער אנדערס
האבען זאָללטע, אלס איין דריטטעס, פֿירטעס, פֿינפֿטעס א. ז. וו.
דא נון דיזע פֿערשידענהייטען זעהר אָפֿט פֿאָן וויכטיגקייט זינד,
וויא בעזאָנדערס בייא געדיכטען, וואָ יעדער אנדערע פֿערס-
בויא, יעדע אנדערע זילבע, יעדער אנדערע לויט, יא צווויילען
יעדער אנדערע פונקט *), דען ווערטה דערזעלבען פֿערמעהרען אָדער
פֿערמינדערן קאן: זא ווירד איין זאכקונדיגער איבערזעטצער אָדער
אויסלעגער, אָדער לעזער דעריעניגען פֿאָן דען ווירקליך פֿאָרהאנדענען
פֿערשידענען לעזעארטען בייאפֿפֿליכטען, דיא דעם פלאן, דער שפראכע
אונד דעם קאראקטער זיינעס דיכטערס אָדער זאָנסטיגען אויטאָרס
אם אנגעמעססענסטען איזט: אונד איס פֿאלל קיינע פֿאָן דען שאָן
פֿאָרהאנדענען געניגען זאָללטע, זאָ שטעהעט עס, איינעם גוטען
איבערזעטצער, דער זיין אָריגינאל גענויא קעננט, וואָהל פֿרייא, אן
דערען שטעללע זיך איינע גאנץ נייע צו ערדענקען, דיא איהם דיא
ריכ-

---

*) פֿאָן דער וויכטיגקייט דער פונקטע אין העברעאישען געדיכטען בעזאנדערס, וויזט יעדער זאכפֿערשטענדיגע לעזער זיך אם דייטליכסטען איבערפֿיהרען קענען ווען ער דאז געדיכט דאווידס אים 2. בוכע שמואל קאפּי 22. מיט דעמזעלבען געדיכטע פסאלם 18. געגענאיינאנדער העלט. ער ווירד מיט פֿערגניגען בעמערקען, דאס אללע 74 פֿערענדערונגען, וואמיט לעטצטערעס זיך פֿאָם ערסטערן אונטערשיידעט, פֿערמוטהליך איינער דאמאהליגען ראפּערשען פֿיילע ענטשפרונגען זינד.

ער דען שפיס, איהר אנגעזיכט וואנדטען דיא מעננער דעם מוטהס:
צור פלוכט נייגטען זיך דיא ערשטען דער שלאכט: דא פלוכטען
דאגאָן זיינע דינער אונד צערשלוגען זיין בילד אין דעם שאָטט דעס
שווערדטס · דא יויכצטען דיא צעלטע איזראעלס, אונד ציאָנס הי-
געל זאהען דען פליהענדען נאך · הייל דיר אָ דאוויד! געליבטער
יעהאָפּא'ס פאָן יוגענד אויף! איין יינגלינג נאָך שלוגסט דוא העל-
דען אין דיא פלוכט: אונד ריזען שטירצטע דיינע קנאבענהאנד ·
ווען איזט דיר סאלאָמאָ גלייך?

זאָ זאנג ידידיה! עס חאָרכטען דיא פֿעגעל איס טהאלע דעס
טאָדעס! אונד לייזער וועהטע צו דעם האָהען טריומפגע-
זאנג דער בוש אויף דען העלם דעס ערשלאגענען: יוגענדליכער
פיהלטע דער גרייז דיא וואינדער יעהאָפּא'ס, אונד דריקטע דען
ענטציקטען זעננער אן דיא ברוסט, אונד זעגנעטע איהן צום היר-
טען איזראעלס ·

ש —

---

# II.

## איינינע בריפע אן הערדן י · א · אייכעל,

איבער מסורה, פסאלמען איבערזעטצונג א · ז · וו · *)

יא, ליבער אייכעל! וויר האבען איינמאל דער פֿאָהנע דער מאס-
סאָרעטען געשוואָרען; אונד איך דענקע אימסער, וויר טהון
אָם בעסטען, וויר בלייבען איהר טרייא · דען אונטער דען פֿילען
מוטהמאסליכען לעזארטען, דיא יענע דער **מסרה** פֿערדרענגען
זאָללען, טויגען וואהרליך דיא וועניגסטען איינען פֿיפֿערלינג ·
**עס** איזט פֿרייליך וואהר · ווען מאן אין דען פֿריהערן צייטען פֿאָן
דער קונסט צו דרוקען, דאז הייסט, דיא קונסט דאז געשרי-
בענע ניכט נור לייכטער אונד שנעללער צו פֿערפֿילפֿעלטיגען, זאָנ-
דערן אויך דייטליכער אונד דויערהאפטער צו מאכען — ווען מאן
הירפֿאָן, זאגע איך, נאָך ניכטס וואוסטע; ווען צו הונדערט האנד-
שריפ-

*) ויהע גטין צוגאבע צום זאמלער.

זאָנדערן אויך יעדער אבשרייבער דער ווידער זיא פֿערשטעסע,
ווידרע אונפֿעהלבאר פֿיר איינען קעטצער געהאלטען, אונד זיינע
שריפֿט ניכט אנגענאָממען ווערדען· אָב מאן נון שאָן ניכט לייגנען
קאן, דאס דיזע ענגכטליכע איינשרענקונג איין ווניג צו וויט געהט;
יא, אין איינעם געוויססען בעטראכט וואָהל גאר שעדליך זיין קאן,
וייל זיא לייכט אויף אירדטהימער געוויססער ארט פֿיהרעט: זאָ קאן
מאן איהר אנדערזייטיג דאָך אויך דאז פֿערדיהנסט ניכט נעהמען,
איין זאָ וויכטיגעס שטיק דעס אלטערטהומס מיט גרעסטער טרייע
אונד רעדליכקייט אויפֿבעוואהרט צו האבען; זאָ דאס עס איינס איזט,
דיא נייעסטען געדרוקטען ביבעלן דער יודען, אָדער דיא מעהר אלס
2000 יעהריגע האנדשריפֿט דעס עזרא צו לעזען.

**איבערדעם**, זאָ עקסיסטירען דיא מייסטען אבגעענדערטען לעזע-
ארטען דעס אלטען טעסטאמענטס נור אין דעם נע-
הירן דער קאָמענטאטאָרען, אונד דיא עלטעסטען דער ווניגען
האנדשריפֿטען, דיא מאן היא אונד דא נאך האבען וויל, רייכען
זעלבסט נאך אנגאבע איהרער גינגנער אונד פֿערטהיידיגער ניכט הע-
הער, אלס ביז אינס מיטלערע צייטאלטער, דא זיא פֿערמוטהליך,
וויא מאנכע אנדערע אלטע שריפֿט, דער פֿעדער איינינער קלאָסטער-
לייטע ענטפֿלאססען זינד· נון קעננען וויר אבער דיא גענויאיגקייט
אונד געוויססענהאַפֿטיגקייט דיזער לייטע צו גוט, אום איהנען אויף
אונקאָסטען איינעס דריטטען גלויבען בייאצומעססען·

**עס** ווירדע פֿרייליך זעהר לעכערליך זיין, פֿאָן איינעם אוניודען פֿיר
דיא **מסרה** פֿערעהרונג צו פֿאָדערן· אלליין, איהר גערעכ-
טיגקייט ווידערפֿאהרען צו לאססען, דאז איזט דאָך יעדערמאננס
שולדיגקייט· ווירד נון בייא דען אבשריפֿטען איינעס יעדען אנדערן
פֿאָרצייטיגען פּראָדוקטס מיט רעכט אויך אויף דאז אלטער אונד
דיא צייט דיזער אבשריפֿטען ריקזיכט גענאָממען, ווארום ניכט אויך
היר? —

„**ווען** נון אבער דיא לעזעארט דער **מסרה** דורכאויס קיינען זין
גיבט, וויל זיא קיינען האט"? — גוט דען! זאָ ווירד מאן
דיזע אָדער יענע פֿערענדערונג, יע נאכדעם זיא דיא בעססערע
איזט, וואָהל שאָן צוגעבען מיססען· מוס דען אבער יענע דאדורך
דורכאויס קיינען זין האבען, פֿראגע איך מיינערזייטס נון ווידער,
וויל דיזער אָדער יענער איבערזעטצער קיינען דארין פֿינדעט? מיט

ניכטען

ריכטיגערע צו זיין שיינט ׳ ראך ווירד ער אימזער אויף זיינער הוט זיין מיססען, זיך דיזעס מיטטעלס נור הענכסט זעלטען צו בעדיהנען, וויל איין עפטערער געברויך לייכט בייא דיעם לעזער, ערשטליך דען פערדאכט רעגע מאכען ווירדע, דאס מאן איהם נייע מינצע פיר אלטע ליפערע; דיא וועןזיא שאן דעס איננערן געהאלטע נאך פיל פיינער איזט, אלס יענע; דאך דען ווערטה דעס אלטערטהומס, דער בייא יענער נור צו פינדען, ניכט ערזעטצען קאן, אלס וואָרויף עס דאך אין זאָלכען פעללען פאסט איינציג אונד אלליין אנקעממט׳ צווייטענס אבער אויך דיא פערמוטהונג נאך זיך ציהען קיננטע, אלס זייא נאך עטוואס אנדערס אלס דיא אונריכטיגע לעזארט שולד דאראן, דאס דאז אָריגינאל דעס איבערזעטצער זאָ אונפער־שטענדליך איזט ׳

דיזעס אויף דיא ביכער דעס אלטען טעסטאמענטס אנגעוואנדט, ווירד דיא פאָלגע מיט זיך פיהרען, דאס דא אם וועניגסטען פערענדערונגען געוואגט ווערדען דירפען, ווען אויך דיא מסרה דער יודען ניכט הייליג איזט, וועלכעס דען פרייליך דיא וועניגסטען איינגעשטעהען ווערדען, אויך זאָללען: זאָ איזט איהר אויס־שפרוך דאָך אין בעטראכט איהרעס אלטערס פאָן ניכט גערינגעם געוויכטע ׳ איהר שטיפטער, עזרא, איין פריסטער, אונד אלזאָ איין מיטגליד דעסיעניגען טהיילס זיינער נאטיאָן, דער דאמאהלס בייא איהר דען שטאנד דער געלעהרטען בילדעטע, לעבטע קורץ נאך דען צייטען צירוס דעס גראָסען, פאָן וועלכעם ביז אויף אונס שאָן מעהר אלס 2000 יאהרע פערפלאָססען זינד ׳ זייט דער צייט קאן מאן דען יודען קיינע פערשידענהייט אין דען לעזארטען אויפ־ווייזען, דא זיא דער דעם עזרא שטעטס מיט איינער אנהענגליכקייט פאָלגטען, דיא אין פעללען דיזער ארט גאנץ אָהנע בייאשפיל איזט׳ אוס יעדער פערענדערונג פאָרצובייגען, דיא נאך איהרען גרונדזעטצען ניכטס אנדערס אלס פערפעלשונג זיין קאָננטע, ערהובען זיא דאז אבשרייבען דער זאָגענאננטען עשרים וארבע ניכט נור צו איינער וויססענשאפט, אינדעם זיא איהר געוויססע רעגעלן צוגאבען, דיא בייא דען יודען אונטער דען נאהמען מסכת סופרים בעקאננט זינד; זאָנדערן זיא לעגטען דיזען רעגעלן זאָגאר געזעצמעסיגע קראפט בייא: זאָ דאס ניכט נור קיין יודע זיך דעס אבשרייבענס אונטערצי־הען דארף, אָהנע דיזע רעגעלן זיך בעקאננט געמאכט צו האבען;

זאָנ־

נאָך אימזמער זאָוואָהל דען ריכטיגסטען, אלס דען בעסטען זין צו
טרעפפען געוואוסט׳ דען ריכטיגסטען: ווייל זיין גרונד אימזמער אין
דעם אורשטאָף אונד דען ערשטען גרונדבעגריפפען דער העברעא שען
שפראכע זעלבסט צו פינדען, אונד ניא ערשט אין איינער אנדערען צו
זוכען איזט׳ דען בעסטען: ווייל דיזער זין אימזמער זאָוואָהל דער
זאכע, אלס דעם קאראקטער דעם אָריגינעללען דיכטערס אם פאס־
פענסטען איזט׳ וואָצו איהם דען איינעם טהיילס זיינע גרינדליכע
קעננטניס דער העברעאישען שפראכע, אונד אנדערן טהיילס זיין פיי־
נעס קריטישעס געפיהל זעהר בעהילפליך וואַרען׳ דאבייא פינדעט
מאן אין זיינען פסאלמען — וואָרונטער איך זעלבסט דיא העב־
ברעאישען, נאך זיינער ערלייטערונג פערשטאנדען האבען ווילל —
קיין וואָרט, קיינע זילבע, קיינען טאָן, קיין צייכען, דאז ניכט בע־
צוג צום גאנצען העטטע, ניכט איין נייעס ליכט דארויף ווירפע;
קיינע ווענדונג, דיא ניכט אין דעם נאטירליכען צוזאממענהאנגע דער
דינגע איהרען גרונד העטטע׳ קיין בילד שטעהעט דא אין איינעם
פאלשען ליכטע; ניכטס איזט צו פיל, ניכטס צו וועניג׳ איין בע־
וויז, דאס הערדר מי גאנץ אין דעם גייסטע זיינעם דיכטערס איבער־
זעטצט האט; גאנץ זעלבסט דיכטער געוועזען איזט׳ שאָן דאז פאָע־
טישע זילבענמאס, אין וועלכעם הערדר מי איבערזעטצט האט,
בעווייזעט דאז הינלענגליך׳ יעדע ליידענשאפט, יעדעס געפיהל,
יעדע בעזאָנדערע עמפפינדונג, האט אויך איהרע בעזאָנדערע פערז־
ארט, דיא אויף דען לעזער פאָן געהעריגער ווירקונג איזט, אונד
איהן אין דיא שטיממונג פערזעטצט, דיא דער דיכטער בייא פער־
פערטיגונג דיזעס אָדער יענעס געדיכטס ווירקליך אבצוועקטע,
ווען ער זיך ניכט גאר זעלבסט דארין בעפאנד, וויא בייא דעם
גייסטען וואָהל עהער דער פאלל איזט׳ זאָ וויינען וויר בייא זיינעם
שמערצען, אונד יויכצען אָב זיינער פריידע; בייא זיינעם מוטהע
שוויללט אונס דאז הערץ, אונד זיינע זאנפטע פערגניגונגען דורכ־
שטרעמען עס מיט וואָננגעפיהל; וויר שטוינען אָב זיינע וואונדער;
וויר טוימעלן, זינקען, פאללען, שטעהען אויף, אללעס מיט איהם;
וויר פיהלען גאנץ אין איהם, אונד זיינע ערייגניססע זינד אויך דיא
אונזערן׳

איך זאָלל איהנען בייאשפילע הירפאָן אנפיהרען! וואהרליך, זאָ
מיסטע איך איהנען דען דאז גאנצע ווערק אין דיא הענדע
געבען

ניכטען! דענקע איך; וויא יעדער אנדערע דער נור קיין געטטינגע-
שעד רעצענזענט איזט, דאז הייסט, ניכט מיט פילעם בעזען ווילֿ-
לען אונד גאר געריגעם קאפפע דינגע בעאורטהיילט, דיא ער ניכט
פערשטעהעט׃ ווען דען אלזא איין אנדערער איבערזעטצער מיט
דער לעזעארט דער **מסרה** איינען עבען זא גוטען זין *) צו
פערבינדען וויס, אלס יענער מיט דער אבגעענדערטען׃ זא וויְרד
אויך וואהל שאן דיזער, בלאס דער בייאבעהאלטענען לעזעארט
וועגען, דער בעססערע אונד ריכטיגערע איבערזעטצער זיין מיססען,
זוען איינען בעססערן גאר׃ ווער ווירד, ווער קאן נאך לענגער דא-
ראן צווייפעלן? — געלט! מיין בעססער! דאז בעדארף קיינעס ער-
ווייזעס! איין מעהרערעס האבע איך פיר דיסמאהל אויך ניכט בע-
הויפטען וואללען׃

**קעננען** אדער וואללען זיא עס אבער מיר אויף מיין בלאסעס וואָרט
זא געראדע הין ניכט גלויבען, דאס עס זיך מיט דער
**מסרה** זא גוט דורכקאממען ליסע׃ יע נון, זא דארף איך איהנען
נור דיא יינגסט פאן הערדן מענדעלסזאהן איבערזעטצען פסאלמען
נעננען, אום מיינע בעהויפטונג מיט איינעם טריפטיגען אונד אונ-
אומשטעסליכען בעווייז צו בעלעגען׃ הערר מענדעלסזאהן, דער זיך
אונס יינגסט ווידערום אין איינער נייען לויפבאהנע, אונד צוואר וויא
אימער, אלס זינער געצייגט; דען וויר אלס קונסטריכטער צוואר
שאן לענגסט בעוואונדערט, דאך אבער דאז פאן איהם ניכט גע-
וואוסט האבען, דאס ער זעלבסט דער בעסטען קינסטלער איינער
זייא; קורץ, דעססען איבערזעטצטע פסאלמען, זא וויא אללע זיינע
שריפטען, אין איהרער ארט דיא בעסטען זינד, האט דאך אין דיע-
זער זיינער איבערזעטצונג — איך געטרויע עס מיר צו זאגען, דאס
איך זיא ניכט עטווא דורכגעלעזען בלאס, זאנדערן דורכשטודירט
האבע — דער אבגעענדערטען לעזעארטען העכסטענס פיר ביז
פינף נור: אונד זעלבסט דא, דיא אבווייכונג וויא זא געריְנגע׳ אין
אללען איבריגען בלייבט ער דער **מסרה** טרייא, מיט דער ער דעננ-
נאך .

---

*) דאס איך בייא נעבענצוזאמענצינגען אייגענ זיין נור אלסדען ערשט איינען
גוטען נעבבע, ווען ער דעם קאראקטער דעס דיכטערס זאוואהל, אלס אויך
דעם דער אריגינאלשפראכע אנגעמעססען איזט, ערהעלט אויס דעם וואס איך
היר אבען געזאגט׳.

ביילען לעטצטערן דאז פֿרייע אטהמען דעס פֿערגניגטען לאנדמאנס?
יעדען דיזער אויסדריקע איינצעלן פֿינדעט מאן נאָך הייפֿיג אין מעה־
רערען פסאלמען ׳ וויא צ׳ ב׳ פֿאָן דער ערשטען ארט פס׳ 35׳ פֿ׳ 15׳

אלס ווער׳ עס פֿריינד אונד ברודער מיר, זאָ גינג איך היןֹ,
בעטריבט אונד איינגעביקט, וויא בייא דער מוטטער טאָד׳

פֿאָן דער צווייטען ארט פס׳ 96׳ פֿ׳ 11׳ אונד 13׳

הימֿמעל פֿרייע דיך!
ערדע זייא פֿרעהליך!
עס ברויזע דאז מעער
אונד וואס עס ענטהעלט!
וואַננעפֿאַלל זייא פֿלור
מיט אללעם וואס דארויף איזט!
עס יויכצען אללע בייִמע דעס וואלדעס,
פֿאָר דעם הערדן! — ער קעמֿמט!
ער קעמֿמט, אונד ריכטעט דען ערדבאלל,
ריכטעט דען וועלטקרייז גערעכט,
נאך זיינער טרייע דיא פֿעלקער!

אונד פס׳ 98׳ פֿ׳ 8׳

שטרעמֿע רוישען, הענדע קלאַפּפֿען,
בערגע יויכצען וועטטגעזאנג!

אָדער פס׳ 65׳ פֿ׳ 13׳ אונד 15׳

עס טריפֿען אויען אין דער וויסטע;
דיא היגעל גירטען זיך מיט פֿרעהליכקייט;
דיא טריפֿטען קליידען זיך מיט שאאפֿען;
קאָרנפֿרוכט היללט דיא טהעלער איין;
אללעס יויכצעט, אללעס זינגעט׳

וועלכער פֿיהלענדע לעזער יויכצעט אונד זינגעט היר ניכט מיט? —
זיינע בעשרייבונגען: וויא לעבהאפֿט! דיא דארשטעללונג
זיינער בילדער, וויא פֿיהלבאר! ווען עס צ׳ ב׳ פס׳ 18׳ הייסט:

דאמפֿ שטיג אויף אלס ער ערגרימֿמטע
אוים זיינעם מונדע צעהרענד פֿייער׳
גלוטפֿלאם לאָדערט דאפֿאָן׳
ער נייגטע דען הימֿמעל; פֿוהר הערניעדער;
אונטער זיינען פֿיססען דיסטערעס געוועלק׳

 ער

געבען, אונד שפרעכען: דא נים! דען איך ווייס זיכערליך ניכט, וואס צו וועהלען, וואס צו לאססען· דאך צור ריקעראיננערונג מיינעס אייגענען פערגניגענס, ערלויבען זיא, דאס איך איהנען איניגע היר הערשטעללע, זאָ וויא זיא מיר בייאפאללען, אָדער העכסטענס, אָהנע צו וועהלען, איך זיא אויפשלאגען ווערדע· וואָמיט פאנגע איך דען גלייך אן? — זיי'ס מיט דער פעסטיגקייט, דיא ער זיינען פערזען זאָ גוט בייאצולעגען וויס, וועך איהר קאראקטער עס זאָ היישט· צ· ב· אין פס· 93·

זאָ שטעהעט זיא דא, דיא וועלט, אונד וואנקעט ניא?
אונערשיטטערט שטעהעט דיין טהראָן זייט דעם:
דוא זעלבסט פאָן עוויגקייט הער!

אָדער פס· 78· פ· 69·

בויט הימעלאן זיין היילִיגטהום,
אונד גרינדעטט גלייך דעם ערדבאלל, עוויג·

זיינע קראפטפאָללע קירצע אין דען פערזען פס· 33· פ· 9·

דען זאָ ער שפריכט, געשיהעטס;
געבייט, שטעהעטס דא!

אָדער פס· 75· פ· 8·

ניין, גאָטט איזט ריכטער! נידריגט דיזען, העבעט יענען·

אָדער פס· 123· פ· 5· 6·

ווער איזט וויא אונזער גאָטט, דער הערר!
טהראָנט זאָ האָך? —
שויעט זאָ טיף? —
אים הימעל? — אויף ערדען? —

פערנער דער שלעפפענדע גאנג דער פערזע, וועך זיא בעטריבניס; אבער אויך וויא היפפענד ער, וועך זיא פרייריגעס וואללען בעשרייבען זאָללען· איין אויפפאללענדעס בייאשפיל הירפאָן געבען אונס דיא 4 לעטצטען פערזע דעס 126· פסאלמס:

ער געהעט היין אונד וויינעט
דער זאָמאן מיט זיינער לאסט;
יויכצענד קאָממעט ער צוריק,
טרעגט זיינע גארבען איין·

ווער פיהלט אין דען ביידען ערשטען דיזער פערזע דיא דריקענדע לאסט דעס בעקיממערטען זאָמאננס ניכט: זאָ וויא אין דען

ביידען

קראַפֿט ערקעננען׳ ניכט מינדער מייסטערהאַפֿט איזט דיא בעשרייבונג איינעם שטורמס צור זעע פס׳ ״ק ס׳ 26. 27.
׳ שפּריכט ער : זאָ ערדרעגט ער שטורמווינד ;
מעערעסוואָגען טהירמען זיך.
(ויא פֿאהרען גען הימּמעל ;
זיא זינקען אין טיפֿען :
דיא זעעלע צאגט אין אנגסט׳
זיא טוימעלן אים שווינדעל, וויא טרונקען׳
אללע איהרע קונסט פֿערזאגט).
אונד בייא דער דארויף ערפֿאָלגטען שטיללע :
לייטעט זיא אויף זאנפֿטען וועללען
פֿראָה צו איהרעס וואונשעס ציל׳
פֿינדעט איך דער לעזער אין איינעם זאנפֿטען וואללען דיא רוהע ווידער, דיא ער אין דען טוימעל יענער שטראָפֿע ניכט האבהאפֿט ווערדען קאָננטע׳
וועלכע שטראָטצענדע פּראכט אין יענעם קעניגזאנגע פס׳ 45.
דעם פֿעסטעם פֿייער שמיקען פֿירשטענטעכטער׳
צו ריינער רעכטען שטראלט דיא ליבע
אים אָפֿירס גאָלדגעשמיידע׳
* * *
אים פֿרויענצימּמער גלענצט דאז ברויטגעשמיידע
דיא פֿייערקליידונג גאָלדגעשטיקט׳
וועלכע ווירדע עבען דאזעלבסט :
מיין גייסט בעגינט ערהאבענע לידער!
מאָנארך! דיר ווייה איך מיין געדיכט!
דיר מיינע צונגע! מיינען מייסטערגריפֿפֿעל׳
* * *
אָ העלד גירט אן דאז שווערט אן דיינע היפֿטע!
עס איזט דיין שמוק, דיא מאיעסטעט!
דיא מאיעסטעט! — זאָ צייך דאהין! עס גליקט!
אָדער פס׳ 48. פֿ׳ 3.
בערג ציאָן! צור מיטטערנאכט איהן
איינעם גראָססען קעניגס רעזידענץ׳

ער פֿעהרט אויף כרובים ריקקען, פֿליגט דאהער,
שוועבענד אויף פֿליגעלן דעס ווינדעס
היללעט זיך אין דונקעל איין;
מאכט פֿינסטערניס זיך צום געצעלטע;
מיטטערנעכטליכע פֿלוטהען,
וואָלק אויף וואָלקען·

* * *

אוים ליכטגלאַנץ געגענאיבער
דורכשלענגעלט זיין געוועלק
האַגעל אונד גליהענדער בליטץ:
דער עוויגע שטירמט אים הימעל;
דער העכסטע דאָננערט העראב
האַגעל אונד גליהענדען בליץ·
ווירפֿט זיינע פפֿיילע, שטרייעט אומהער;
שיסט בליטצע אב, שליידערט זיא הין·
זיכטבאר ווארד דער פֿלוטהען אורקוועלל;
אויפֿגעדעקט דער ערדען גרונד,
פֿאָן דיינעם דראָהן, עוויגער!
פֿאָם אָדעם דיינעס צאָרנהויכס·

* * *

מיר רייכט ער אוים דער העהע זיינע האנד
ערגרייפֿט אונד ציהעט מיך אוים ברויזענדען פֿלוטהען·
זאָ ווירד יעדער 1) דיא שטייגענדע פֿינסטערנים אים ערשטען ביל·
דע, דיא מיט דען לעטצטען פֿערזען אונדורכדרינגליך ווירד; 2) דען
הערפֿאָרברעכענדען ליכטשטראל אים אנפֿאנגע דעס צווייטען ביל·
דעס, דער דיא סצענע פֿירכטערליך ערהעללעט, אונד אונס גלייכ·
זאם דער פֿלוטהען אורקוועלל זיכטבאר מאכט; 3) דאז הערפֿאָר·
שפרינגענדע מיר אים אנפֿאנגע דעס דריטטען בילדעס, דאז אונזערע
אויפֿמערקזאמקייט אויף איינמאהל אויף איינען איינציגען געגענ·
שטאנד העפֿטעט, אונד נעבסט דעם דארויף פֿאלגענדען פֿערזע:
ערגרייפֿט אונד ציהעט מיך א· ז· וו· אונס דיא רעטטונגס·
סצענע זאָ גאנץ פֿאָר אויגען שטעללט: דיזעס אללעס, זאגע איך,
ווירד יעדער פֿיר מייסטערשטיקע איינער דיכטערישען שעפֿפֿונגס·
קראפֿט

(ה)

# שִׁירִים וּמִכְתָּבִים חֲדָשִׁים׃

## אֶ לַ הַ תִּ קְ וָ ה

תַּנְחוּמוֹת אֵל, תִּקְוָה! מְנוּס דַּכְּאֵי רוּחַ,
אֶחוּז בִּזְרוֹעֵךְ נָכוֹן לִבִּי בָּטוּחַ.
שִׁבְתִּי וּמִשְׁעַנְתִּי עֲלֵי נְתִיבוֹת חָלֶד׃
מַרְפֵּא נֶפֶשׁ לְמָרִירֵי יוֹם תְּפִיקִי
בְּרוּחֵךְ כִּי צַח עַנְנֵי יָגוֹן תַּרְחִיקִי
רָצוֹן תַּשְׁפִּיעִי עַל יָשִׁישׁ וְיֶלֶד׃

עֲלֵי אָרְחוֹת תֵּבֵל, מָלֵא חֲרוּלִים וָחוֹחַ,
נָעוּ מַעְגְּלוֹת אֱנוֹשׁ דַּל וּרְפֵה כֹחַ,
חַתְחַתִּים בְּדַרְכּוֹ, מִכְשׁוֹל עַל כָּל צָעַד׃
אָחוֹר וָקֶדֶם הַשָּׂטָן עוֹמֵד לְנֶגֶד,
עַל כָּל פִּנָּה יֶאֶרוֹכוּ בֹּגְדֵי בֶגֶד,
מֹרֶךְ בִּלְבָבִי בָא, יֹאחֲזֵנִי רָעַד׃

לוּלֵא אַתְּ, תִּקְוָה! אִזַּרְתִּנִי חָיִל,
אִם לֹא אוֹרֵךְ הִגִּיהַּ חֶשְׁכַּת לָיִל,
וְיֶשַׁע מֵרָחוֹק לוּלֵא הֶרְאִיתָנִי׃

אז

אונד וועלכע נאיפיטעט הינגעגען אין דעם לענדליכעם שטופענגע-
זאנגע פס· 122· בעיאנדערס אם שלוסע דעססעלבען ·

אָ ווינשע גליק יערוזאלעם ;
וואָהל געהע עס דיינען פריינדען!
אין דיינען מויערן וואָהנע פרידע!
אין דיינען שלעססערן זיכערהייט!
אום מיינער פריינד׳ אונד ברידער וויללען
ווינש איך דיר הייל אונד גליק ;
אום אונזערס גאָטטעס טעמפעלס וויללען
זוך איך דיין וואָהלערגעהען ·

זאָ האט פאסט יעדער פזאלם זיינע בעזאָנדערע, איהם זעלבסטען
אייגענע שענהייטען, זאָוואָהל אים גאנגע אַלס אויסדרוק, דיא
אבער נור איין מענדעלסזאָהן אונס פאָר אויגען צו לעגען געוואוסט
האט · וויא זיך דען יעדער פערנינפטיגע, אונפארטהייאישע אונד
זאכפערשטענדיגע לעזער (זיא וויססען שאָן וואס אונד ווען דאז אויס-
שליכט) זעהר לייכט דאפאָן איבערצייגען קאן, זאָבאלד ער נור מיט
איינינער אויפמערקזאמקייט זיינע איבערזעטצונג איינער יעדען אנ-
דערן אינס בעזאָנדערע, אונד אללען אינסגעזאממט ענטגעגען העלט ·
ווען דען נון אבער הערר מ·, טראָטץ אללען דיזען שענהייטען,
דעננאָך דער מסרה טרייא געבליבען איזט: וואס בעדארף
עס איינעס גרעססערן בעווייזעס, דאס דיא אונפערשטענדליכקייט
איהרער לעזארטען מעהר זוביעקטיפיש אלס אָביעקטיפיש איזט ;
מעהר אין דעם געהירן דער קאָממענטאטאָרען, אלס אין איהר
זעלבסט ליגט · לאססען זיא אונס אלזאָ איממער איהרער פאהנע
טרייא בלייבען, דיא, ווען זיא אויך שאָן, בייא דען פילען באַ-
טאיללען, דיא זיא מיטצומאכען גענעטהיגט וואר, מאנכען
שוס ערליטטען האבען מאג, דאָך איממער נאָך ניכט זאָ צערזעטצט
איזט, דאס דאז וואפפען דארויף ניכט מעהר צו ערקעננען זיין
זאָללטע; דאָך איממער זאָ נאָך איין ווייט עהרווירדיגערעס אנזע-
הען בעהעלט, אלס איינע געפליקטע, אָדער גאנץ נייע גאר, אן
איהרער שטעללע ·

ל · · · ,

---

שירים

מִשּׁוֹדְדֵי יוֹם וְהוֹמְמֵי לַיְלָה פָּחַדְתִּי,
לְחָמֵס קַנָּאִים, רֶכֶת הָנִפִּים עֲתַדְתִּי;
גַּם לַיְלָה אֵין שֵׁנָה, יְגוֹנוֹת אֲפָפוּנִי׃

אֶחְסַר בִּינָה וָדֵעָה, — בְּעֵינַי נִבְזֵיתִי,
רַד מְאֹד מֵאָדָם, כַּבְּהֵמָה נִדְמֵיתִי׃ —
הוֹסַפְתִּי מַכְאוֹבוֹת הוֹסַפְתִּי דָעַת;
רַבּוּ הַשּׁוֹטְנִים, חֲמַת קִנְאָה תִּרְדְּפֵנִי,
חֵץ שָׁחוּט יְשִׁינָה, לְמַטָּרָה תְּשִׂימֵנִי,
תְּהַפֵּךְ אוֹר לַחֹשֶׁךְ, יֹפִי לְמִגְרַעַת׃ —

קַמְתִּי וְאֶתְעוֹדֵד גַּם כִּי אָפוּל שֶׁבַע,
הֶעָקוֹב לִי לְמִישׁוֹר, לְבִקְעָה רֶגֶב,
מִדֵּי אֶחֱסֶה, תִּקְוָה! בְּסֵתֶר כְּנָפַיִךְ׃
יָמִים הָעֲתִידִים בְּמַחֲזֶה תַּרְאֵנִי,
כָּל טוּב אֶרְאֶה בָם, נֶחָמָתֵךְ תְּבַשְּׂרֵנִי,
אֶשְׁכַּח מְרִי יוֹמִי, כִּי אֶבְטַח בְּמִלָּיִךְ׃

שְׁנוֹת שֵׂיבָה בָאוּ, יָמִים אֵין בָּם חֵפֶץ,
כָּלָה שְׁאֵרִי, הָיִיתִי כִּכְלִי נֵפֶץ,
כְּקִיר נָטוּי אָנִי, כַּחוֹמָה נֹפֶלֶת׃
וּמָה עוֹד אֲיַחֵל, אַיֵּה נָא הַשֶּׁבֶר?
בָּא בָא הַקֵּץ, אֶגְוַע אוּבַל לַקָּבֶר; —
אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹר תּוֹחֶלֶת׃ —

מֵעַל לְעַפְרוֹת תֵּבֵל הִיא תוֹלִיכֵנִי,
חַיֵּי נֶפֶשׁ, נְעִימוֹת נֶצַח תּוֹרֵנִי,
שֹׂבַע שְׂמָחוֹת בִּימִין שַׁדַּי מִמַּעַל׃ —

אָז נָמַס לִבִּי וּבְעֶנְיִי אָבַדְתִּי,
רוּחִי חָבְלָה, אַךְ נוֹאָשׁ הִגַּדְתִּי,
מָעֲדוּ קַרְסֻלַּי, הָעָצָב בִּלְעָנִי ׃

קָטֹנְתִּי חָדֵל אָנִי בִּימֵי נָעַר;
אַחַת מִגָּבֹהַ יֹאחֲזֻנִי שָׂעַר,
רוֹדִים כַּשֵּׁבֶט עָלַי יִשְׂתָּרְרוּ ׃
„כַּתֵּר נָא זְעִיר. תְּחַלֵּפְנָה שְׁנוֹת עֲלוּמֶיךָ,
הֲלֹא כִּמְהַלֵּךְ בָּא מוֹעֵד שַׁחֲרוּתֶךָ”,
כֹּה תְנַחֲמוּנִי, וְעָבֵי דְאָגָה נִפְזָרוּ ׃

גָּדַלְתִּי, — לִימֵי בְחֻרוֹת הִנֵּה בָאתִי,
כֹּבֶד חֻקִּים וְנֵטֶל מִצְוָה נָשָׂאתִי,
רָבוּץ תַּחַת מַשָּׂאָם נַפְשִׁי כְּחֹלֶת ׃
„הֲלֹא הָלוֹךְ וְגָדוֹל כְּאִישׁ גְּבוּרָתְךָ,
אָז תִּסְכֹּן בָּם, תַּצְלִיחַ בְּאַחֲרִיתֶךָ”;
תְּחַזְּקֵנִי תִקְוָה, וּתְאַמְּצֵנִי תוֹחֶלֶת ׃

בִּימֵי אִישׁ, יְמֵי בִינָה, רַגְלַי עָמָדוּ,
עִתּוֹתַי כְּהֶבֶל הֵן, לְעָמָל נוֹעָדוּ,
כַּלְכֵּל מִחְיַת בֵּיתִי אֵלֵךְ לָנוּעַ ׃
חֶמְדַּת נְעוּרִים חָלְפָה, מְרוּדוֹת שָׂבַעְתִּי,
כָּלָה שְׂשׂוֹן לֵב, בְּעִמְקֵי דְאָגָה טָבַעְתִּי,
גַּם בִּשְׂחוֹק אֶכְאַב, אֶפֶס הַמַּרְגּוֹעַ ׃

מָךְ יָדִי, דַּלּוֹתִי — קַרְנִי נִגְדַּעַת,
חֲדַל אִישׁ, בָּזוּי, גַּם חָכְמָתִי נִבְלַעַת׃ —
הֶעֱשַׁרְתִּי, — דְּאָגוֹת כַּאֲרִי יַקִּיפוּנִי;

דִּבְרֵי שִׁיר וּמְנוּחָה
וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה
שִׁירוּ עֲלֵי הִגָּיוֹן
לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן׃

4.

אֵיךְ נָשִׁיר וְנָרִיעַ
בְּקוֹל עוּגָב אֵיךְ נַשְׁמִיעַ
אֶת שִׁירֵי קָדְשֵׁנוּ
שִׁיר יְיָ אֱלֹהֵינוּ
עַל אֶרֶץ לֹא טְהוֹרָה
אַדְמַת נֵכָר וְזָרָה׃

5.

אִם אֶשְׁכָּחֵךְ אִמִּי!
קִרְיַת מַלְכִּי וְעַמִּי,
הַצְּבִי יְרוּשָׁלַיִם!
יָבוֹא שִׁבְעָתַיִם
בְּעַצְמוֹתַי רֶצַח
תִּשְׁכַּח יְמִינִי לָנֶצַח׃

6.

תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי
אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי
אִם לֹא אַעֲלֶה בְּזִכְרוֹנִי
אֶת יְרוּשָׁלַיִם קִרְיַת הֲמוֹנִי
עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי
בְּמוֹעֵד כָּל חֶדְוָתִי׃

אָשְׂחַק לְרִנַּת חֶלֶד וּלְתַמְרוּרֶיהָ,
אֶרֶץ יֵפָעֲתָה אֹפֶל, צֵל חֲמוּדֶיהָ,
נַפְשִׁי לְמִשְׁכַּן עֶלְיוֹן תִּשְׁאַף — וְתַעַל י—
ש״י כ״

---

## מזמור קל״ז

בתוספת מלים והרוז

I.

עַל-נַהֲרוֹת בָּבֶל
שָׁם בִּנְהִי וָאֵבֶל
יָשַׁבְנוּ שְׁבוּיֵי חֶרֶב
גַּם בָּכִינוּ בֹּקֶר וָעֶרֶב,
לִבֵּנוּ דַוָּי בְּזָכְרֵנוּ
אֶת צִיּוֹן הַר קָדְשֵׁנוּ׃

2.

עַל-עֲרָבִים בַּנְּחָלִים
שָׁם שָׁאַפְנוּ הַצְּלָלִים
עוֹרֵנוּ נִכְמָרוּ מֵרֶשֶׁף
מִשַּׁחַר עַד נֶשֶׁף,
בְּתוֹכָהּ נָזְלוּ דִמְעוֹתֵינוּ
שָׁם תָּלִינוּ כִּנּוֹרוֹתֵינוּ׃

3.

כִּי שָׁם שָׁשִׂים בְּאֵידֵנוּ
שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ

דברי

# אליפלט, ונמרוד הציד *)

---

רועה היה הנער אליפלט את צאנו על הר נשפה, וילך לבקש בין סבכי היער שה אובדת מהעדר; וימצא שמה בסבך איש שוכב עיף על הארץ. ויקרא אליו האיש לאמר: „רועה הצעיר בימים! תמול באתי בשלל בודד זה, לרדוף אחר הצבאים ואחר חזירי־יער, ואתע במהלכי, והנני פה בתהו לא דרך, אין אהל להחסה, אין מים לשבור צמאי, ואוכל לרעבוני". וישמע הנער ויקח מילקוטו לחם וחריצי חלב, ויתנם לו. גם נאדו הוריד מעל שכמו על ידו ויאמר: הא לך חלב והשיב נפשך השוקקה, ואחר לך בעקבותי ואוליכך מסתרי ההר למרחב. ויפתח האיש את נאד החלב, וישת ותחי רוחו והרועה החזיקו בידו וינהלו אל הדרך.

ויען נמרוד הציד ויאמר: רועה נחמד! אתה את נפשי הצלת. מה אשיב על גמוליך? הואל ובוא עמדי העירה. שם לא ידורו יושביה באהלי קש ותבן; שם היכלי שש מגביהים שיאם נגד העבים, ועמודים נציבים יסודו אותם. אתי בהיכלי תגורה, יין מכוס זהב תשתה, ותאכל מעדנים מקערות כסף.

אליפלט.

למה זה אבוא העירה? גם במעונתי השפלה בטח אשכונה; היא מחסי מזרם, מחסי מזרם ורוח סערה; ואם לא יעמדו עמודים סביב סביב לה, הן סובבוה כל עצי מאכל וגפן פוריה; ממבוע הקרוב לאהלי אביא לי מים חיים בכד חרש, אף אמסוך שקויי בעסיס רמונים, ומפרי העץ וחלב העדר אוכל לשובע; ואם כלי כסף וזהב חמדתי, אפיץ על השלחן פלקים הנותנים דיה.

נמרוד.

בוא אתי נוקד! גם שם יש עצים ופרחים, שם נטעם האמן בשדרים, ורחבי בשמים בערוגות קלועות להפליא, שמה שתולים; אף שם יש עינות מים, שם אבני שיש מחוטבות תבנית אדם, מריקה נחליהם אל ספלי שיש מרוקים.

אליפלט

---

*) נאך געסנער.

7.

זְכֹר יְיָ לְזָרִים
לִבְנֵי אֱדוֹם אֲרוּרִים
אֶת יוֹם יְרוּשָׁלָיִם
חָלוּ בָהּ יָדַיִם
הָאוֹמְרִים עָרוּ עָרוּ
עַד הַיְסוֹד בָּהּ כָּרוּ:

8.

בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה
הַיּוֹשֶׁבֶת גַּלְמוּדָה
אִכְלִי פְּרִי מַעֲלָלָךְ
אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ
אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ
לָנוּ. כִּי לֹא חָמַלְתְּ:

9.

אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְקָם
וְיִלְבַּשׁ בִּגְדֵי נָקָם
וְנִפֵּץ לְעֵינַיִךְ
גַּם אֶת עוֹלָלַיִךְ
הָאֱמוּנִים עֲלֵי תוֹלָע
כְּפַטִּישׁ אֶל הַסָּלַע:

---

אליפלט

# קבורת ילד *)

שם מגבעת פרחים
נשקף תלבשת קבר ;
נחבא בין שיחים ;
הה! שם עלם נקבר ·

אתה

---

*) השיר הקטן והנאמר הזה הוא ראשית בכורי פרי עשתנות צעיר ימים, עלם בן שש עשרה שנה, ה"ה כ"ה חיים גינצבורג נ"י, גם הוא דורך בעקבות אביו המנוח החכם התורני, מליץ וסופר מהיר מהו' דוב בער גינצבורג ז"ל, (אשר הי' סופר וגובה קהל עדת ישורון בבראדי); וכנפש אביו גם נפשו שוקקת לרוות לתאונה ממימי באר חכמה ודעת, ולהתענג בנועם לשון ומליצה, ובמטעמי לשוננו החמודה ·

ונליץ פה ציונים לזכר שם החכם דוב בער הנ"ל, ולתפארת מעלות האיש הזה, אשר בדמי ימיו עלה המות הכורת, כתבואה למעלה קדומות בסבך עץ רענן, פריו ממתקים, ויפה בגדלו והארכנה פארותיו, ועודנו באבו יבש נדף ואיננו · — החכם דוב בער גינצבורג נולד בקרית בראדי שנת תקל"ו, ואומן על ברכי אביו, איש ירא אלהים, וחרד עד מאוד · ותהי ראשית חנוכו (כדרך כל הנערים במדינה הזאת) בלימוד הש"ס ופוסקים, אשר בו גבר חיל בימי עלומיו הרכים · ואביו (אחד מן הקדושים אשר בארץ הזאת המה) התאמץ בכל עוז למנוע בנו מן ההגיון, ובהיטב כספו שלם משכורת בית הספר הקסרי (נארמאלשולע), לבל ילך בנו לתוכו · — — — אך מרוב תשוקת הנער לחכמה ולשון, נחבא בסתר אהלו, ללמוד בהסתר ספרי מדע ושפה ברורה, ולא הם בידו · ויהי כראות הנדיב המפואר החכם המושלם מהו' אלכסנדר קאללער נ"י (אחד מנגידי עיר הזאת) את הנער הזה הולך וגדול וטוב, גם בעיני אלהים גם בעיני אנשים, וכי כביר מצאה ידו להעמיק בעמקי החכמה וידיעה, ויט אליו חסד, וידבנו לבו לתמכו בכספו ועצתו, ויתן לו מורים וספרים, עד אשר השיג תכלית הגדלה, ותהלם נפשו · — אז ראו ראשי העדה הזאת כי שרש דבר נמצא בו, וכי הוא יוכל לעמוד לשרת בעסקי קהלתם, ויפקידוהו לסופר וגובה ומחשב חשבונותם · והוא שמר את משמרת פקודתו בתום ואמונה, ויהי רצוי לכל אחיו ובני עירו אהבוהו, בהיותו בעל מדות טובות ונכוחות ונאמן רוח מאוד · והנה אף כי עמוסה עליו מלאכת עבודת הקהלה, לא מש מהגות בתורה ובחכמה, גם מזה ומזה לא הניח ידו, עד כי שגבה מאוד בשניהם יחדיו · בשנת תק"ע הוציא ספר לשון למודים מהגאון המליץ ר' משה חיים לוצאטו, ויתר אליו הגהות רבות, מלאים בינה ומפיקים נגה ודעת ביסודי ההגיון, ונלוה

אליו

אליפלט·

יפה מאד חודש אלול נטע ד' עם הליכות עקלקלותיו, יפות מאד כלות
דשא המחליפות חליפות פרחים חמודי עין· אף סביבות שבתי
פרחים שתלתי, שושנה, חבצלת, ואהלים; האח! מה יפו המעינים
הנוזלים מראש הצורים, או בסבך עץ מגבעות ישתפכו, וילפתו ארחותם
בשדמות פרחים! לא אבי, לא אלך אתך העירה·

נמרוד:

שם תראינה עיניך עלמות ביפין, מלובשות שני עם עדנים, לא שזפתן
השמש, לבנות כחלב, מתהללות בעדי זהב ופנינים יקרים; אף
זמרת שרים ושרות, המנגנים בכנורות ובנבלים, תתענג שמה אזניך·

אליפלט·

העלמה לי בחרתי יפה מאד· לו תראנה אותה עיניך עת תעדה חבצלת
על החזה, וזר פרחים חדשים ייטיב את ראשה· ומה ישמח
לבי כי נשב יחד תחת צללי אלה, עבותה על עין רועש! אז תשיר היא·
האח! מה ערב קולה! גם אנכי אשחק בחליל לנעים רננת פיה! אז ישמע
שירנו למרחק, ואף הדים יענה נעימות הזמר· או נקשיבה שמה לקול
בעלי כנפים ישוררו במקהלים, על ראשי הבכאים, ומבין עפאים יתנו
קול· הגד! הכי ייטיבו המנצחים בעירך מנגינתם מן הצפור והתור הנעימים?
לא, לא אלך אתך העירה·

נמרוד·

אך מה אתן לך נוקד? קח נא מלא חפנים אלה זהב, אף חגורות
הזהב זו!

אליפלט·

מה בצע כי אקח זהבך? יש לי די· הכי אקנה בו הפרי מן העץ אשר
בגני? או את הפרחים מערוגותי? או אשקול זהב מחיר חלב עדרי?

נמרוד·

אך מה לך אתנה? רועה נולד! במה אשלם תגמוליך?

אליפלט·

תנה לי צלוחית — קשוטה זאת התלויה לימינך· אדמה כי חקוקה עליה
סביב תבנית בוצרים אוספי ענבים אל סלסלות· —

וישחק הגיד ויתן לו בלב שמח את הצלוחית, והעלם הרועה רקד
כמו עגל מגיל לבבו·

אברהם גאלדבערג מראווה·

קבורת

# ספורי מפלאות הטבע׳

## הנמלה הלבנה (דיא ווייסע אמייזע אָדער דער טערמיט)·

**יותר** אשר העמיקו חכמי לב, לתור ולחקור בכל הנעשה תחת השמש, המה לאו כן תמהו, על הסדר והערב הנפלא הנמצא בפרטי הבריאה ומחלקותיה· עד כי כל איש מאישי תבל הלזו, מכדור הגדול המפיץ אור וחום על פני עולמות רבות הסובבות אותו, עד אבק הדק אשר אלפים ממנו לא יכילו מקום כמלא קנה, לתכלית עצמם כבראו, ולעולמות קטנות יחשב כל אחד מהם, ראתה ההשגחה העליונה בכל זאת, לקשור הפרטים האלה בקשר אמיץ, וכוננה אותם במצב ערוך ומסודר זה לזה בזמן ובמקום, עד כי יעזורו איש את אחיו, וכל אחד יעבוד עבודתו אשר יעדה לו, למענו ולמען המציאות כלו, ומזאת תתרבה יופי ותועלת הכלל· אין דבר נעדר התועלת בתבל· כל אשר אתה רואה, הוא עלול מדבר, ועלה לדבר אחר אשר תשוב להיות עלה לדבר שלישי עד אין קץ· ההשחתה וההפסק הנראות בפרטי הנמצאים, היא מסובבת מהויה הקודמת לה, וסבה להויה שאחריה, עד כי ראשית הויה השחתה, ותחלת השחתה הויה· כל זאת קימו וקבלו החכמים האחרונים, אחרי בחינתם הרבה במפלאי פרטי היצירה וטבעיהן· ממין הרמש אשר נדבר ממנו פה, תכונותיו ותחבולותיו הנפלאים אשר הכנו הבורא לקיום מציאותו ולתועלת העולם בכלל, תדע ותשכיל קורא היקר! כי העידו כל אשר דברו האנשים האלה, ובצדק כל אמרי פיהם·

**מציאות** הנמלה הלבנה, לא נודעת לנו עוד שנת ה׳ אלפים שכ״ח לבריאת עולם, ע״י רב החובל ההאללאנדי המפואר פאַן האגען· הוא היה הראשון אשר מצא במלכות סגזבי על אורך חוף הזהב (א) ערמות מדונה בתבנית אלמות חציר (הייאשאבערען) מגובה ט״ו עד ט״ז רגל, מנוקב מעבר לעבר בנקבים קטנים, למען יבאו ויצאו הנמלים אשר משכנם בערמות האלה דרך הנקבים ההם· ספוריו עליהם הם יותר מבוארים מספורי הסופרים אשר היו אחריו עד שנת תמ״ה הלזה· **אולם** בשנת תקל״ט בא לידינו סיפור רחב ומבואר מאוד, מסגולות בעל חי הזה בארץ הודו מזרחית, (ב) מהחכם קעניג איש מתמודד שמה עד יום מותו· בשנת תקמ״א נודע לנו ג״כ ע״י סיפור מבואר מהבוחן הגדול

---

(א) בחלק אפריקא· (ב) בחלק אזיא·

אתה פרח קטן!
כמעט עליך פתחת ,
המות היה לך לשטן ,
ובאבך הה! נקטפת ·

---

אך נפשך שמחה ,
בגדולי מעל תרנן ,
שם מצאה לה מנוחה ,
רק אנחנו פה נקונן ·

---

החבצלת ראשה תטה
בדד על קברך ;
לאט יזל הנבוע
מן מקבת בורך ·

---

בנוגה ירח וכוכבים
קול בכי ישמע ,
מלאכי שלום נאספים ,
על קברך יזילו דמע ·

חיים בן דוב בער גינצבורג ·

ספורי

---

אלין הקדמה אחת נחמדה, אשר בה הראה החכם ד ו ב עולם בקיאתו וידיעתו ויהיו דבריו הנאחים חן בעיני כל משכיל · גם שירים רבים כתב, גם שפתותיו נוטפות מור, ולשונו צחה ונעימה ונחמד (ובהם המה נדפסו בהאסף תק"ע) . גם עלה בדעתו להוציא ספר דרך ת ב ו נ ו ת המחכם לוצאטו הנ"ל, בתוספות והגהות, אך לא עלתה בידו, כי קדמהו המות המר והנמהר · — חבל על דאבדין ולא משתכחין! — ינוח בשלום על משכבותיו!

**הרמשים** הקטנים האלה, הם היודעים בתחבולותם לבנות להם בניניס גדולים ונפלאים, מחומר עב וחזק מאוד, עד כי בחוף גווינעא (ה) יעלו פעמים רבות שלשה או ארבעה אנשים על פני הבנין אשר על ראשם, לראות משם האניות אשר יצפו על ים בואם · הבניינים יעמדו שמה על המשמר, לראות אם לא יקרה אסון או מכשול לחברתם הרועות על פני כל הככר · קוטר הבנינים האלה מחזיק אצל יסודם יותר מתשעה רגל · אצלם יעמדו עדמות קטנות אשר לפעמים ישיגו גובה הגדולה · מעדמות הקטנות האלה יחלו הנמלים בבנין בנינם · בראשונה לא כראות נבן רק מעטים מגובה רגל, ונפרדות זו מזו · אחרי כן יתרבו כפעם בפעם גם יגדלו בגבהם · ואחרי כי ישלימו הלשכה הגדולה עם הקדים הסמוכים אליה, יחברו עמה גם עדמות הקטנות, ואז תהיה להם לעיר, למחסה ולמגן מזרם וממטר ·

**החכם** סמיטמאן מצא כי הבנינים האלה הם נפלאים ונשגבים ביתרון רב מבניני ההיכלות (פיראמידען) המפלאים בארץ מצרים, (ו) אשר ישתומם עוד עד היום כל רואה אותם, אם נערוך גם מדת הבונים זה לעומת זה · ולמען נחון דבריו אם בצדק הם, נחשוב גובה היכל הנמלה רק י"ב רגל, ונדמה אותה עם ההיכל, היותר גדולה במצרים, אשר אחרי המדידה החדשה ע"י החכם דאבענדע מחזקת תת"ה רגל · מדת נמלה לבנה היותר גדולה לא תעלה על רבע אצבע · ולזאת ערך מדת גופה אל מדת בנינה מגובה י"ב רגל כערך 1 אל 576, ואם נחשוב הבנין לגובה ע"ו רגל יהיה כערך 1 אל 720 · גובה איש גדול מחזקת וא"ו רגל, ויהיה ערך גדלו אל מדת ההיכל כערך 1 אל $74\frac{2}{3}$ · מעתה יהיה ערך היכל מצרים להיכל הטערמיט, כערך $74\frac{2}{3}$ אל 576 או 720 · בערך הראשון תהיה היכל הטערמיט גדולה יותר משבעה פעמים, ובערך השני יותר מתשעה פעמים מהיכל היותר גדולה בעולם · ומה מאוד תגדל תמיהתנו אם נדע כי הטערמיטען ישלימו בנינם במשך ג' או ד' שנים, והמצרים לא כלו מלאכתם עד שלשים שנה · הטערמיטען יבנו טירותם בכל מקום ובכל זמן · אכן בני אדם! רק במקום אחד ובזמן אחד כלו לריק כחם בבנין גדול כזה ·

והיתרון

---

(ה) בחלק אפריקא ·

(ו) ההיכלות האלה בנויות ומתלבים קדמונים זה כמה אלפים שנה, והמוך כל אחד מהם ימלא קבר אחד, ואחרי הבתים והערות אשר עברו ינא האדון הבית נשארו הם עד היום הזה לזכר עולם, והם אחד משבעה הנפלאות בתבל ·

בגדול סמיטמאן האנגלי כל כחות נמלה הלזו, וציור בנין היכלה הנפלא בחלק אפריקא· החכם סאלאנדר מונה חמשה מינים ממנה, ובלי ספק ימצאו עוד הרבה מינים אשר לא נודעו עוד היום· המינים האלה, אם כי יבדלו זה מזה בקצת דברים, ככל מיני בעח"י הנכנסים תחת סוג אחד, עם כל זאת ידמו כולם בכשרונם למלאכת הבנין ובמנהגם לשוטט בארץ, להשחית כל אשר עליה, עד כי יתחלפו גם בזה ברב ובמעט· המין היותר מפואר במלאכת הבנין, הוא הנקרא הנמלה הלוחמת, (דער קריגערישע טערמיט)·

המין הזה, כמו שאר מיני נמלה הלבנה, וכן כל מיני רמש אשר מנהגם לחיות בחברה וליעות יחד כדבורים (ג) וכמלים בכלל, יחלק לשלשה מחלקות ראשים והם, זכרים, נקבות, וטומטומים, שנים הראשונים ראוים להקרא בשם חורי ארץ, יען אינם עושים בעבודה גם לא יעבדו הלוכים למלחמה כיתר העם, ורק מהם יסיונו מלכים ומלכות· להנה ארבע כנפים· העושים במלאכה הם כמו אצל הדבורים, טומטומים· החכם האנגלי יחלקם מחדש לשני חלקים [א] עובדים, משרתים ומכלכלים את כל החברה, גם אומנים בבנין היכלם· [ב] אנשי הצבא, והם אשר כל עבודתם היא רק להגן את ארץ מולדתם ועריהם מכל אויב ולבד השורר אותם, ובעת השלום יהיו חיי מרגוע בלי עמל וטורח, והעובדים יכלכלו אותם לחם חוקם, כמשפט הלוחמים· כפל רחבם ( געבים ) הוא יותר חזק ומובדל מרחב שיני העובדים, גם גדולים במדת גופם מהם· מספרם הוא רק חלק אחד ממאה לעובדים· העובדים בארץ הודו מזרחית הם קטנים הרבה מהעובדים בחלק אפריקא, וגם בניהם יוגדלו ויוקטנו כפי ערך מדת גופם· בספורי נמלה ההודית לא נמצא מדת בניה יותר מגובה איש· אכן סמיטמאן יספר מבנינים בחלק אפריקא אשר גבהם יותר מי"ב רגל· ונוסעים אחרים יספרו גם מגובה ט"ו עד ט"ז, יאבזאן מעשרים, ולפי עדות דעמער ימצאו גם כן ערמות אשר גבהם יעלה לחמשה ועשרים, רגלי מדת העובדים הוא עפ"י רוב רבע גלל. ולפי ציורי החכם קעניג לא יעלה ארכם לשני ליניען (ד). וקלים במשקלם מאוד, עד כי כ"ה מהם לא ישקלו יותר מא' גראן· המלכה מובדלת בגדלה מהעובדים בתכלית הגדל, ומשקלה יותר רב מעשרים עד שלשים אלפים פעם ממשקלם· העובדים נולדים בלי עינים·



(ג) מטבע הדבורים ראה בהאסף תקמ"ט חודש שבט·

(ד) כל אמה נחלקת לרגל והחצה· וכל רגל י"ב לחלק, וכל בחלק י"ב ליניען·

עבילו ארחות רבות וחדרים שונים אל התכלית היותר גדול בבריאה, אל
החיים, ואל הולדת וקיום אלפים ורבבות ברואים מועילים לכלל המציאות ·
ולזאת הסבה בעצמה, לא הספיקה ההשגחה בכשרון והכנה הנפלאה,
אשר חננה אותם, לבנות בתים גדולים ובצורים, ואשר על ידה יתבשמו
בערכם יותר הדבורה גם על הביבער (ח), אך הכינה להם ג"כ כלי נשק
נוראים ומבהילים, יוכלו להגן בם ארצם ועדיהם ·

אם יגיחו הטערמיטען בביתם קול הומיה, או ידאו נקב חדש בקיר,
הנה מידי כל חי או מפגעי המקרה, כרגע יכינו עצמם אנשי
המלחמה לעבור חלוצים לפני אחיהם · בראשונה יצא אחד מהם דרך הנקב,
וילך סביב כל הבדק לתור אותו ולרגלו · אחרי כן ישכון בשיניו החזקים
את קיר הבית, וישמיע עי"ז קול חזק הנשמע גם לאוזן בן אדם · הקול
הזה, אשר ישנה וישלש פעמים רבות, אות הוא להתחלת המלחמה, ואז
יצאו אנשי הצבא מחוריהם, מתחלה מתי מספר, אחרי כן למאות ולאלפים,
ויבקשו את צוררם בחפש מחפש · אם בן אדם הוא, אשר לתור נגנב
ממשלתם או להשבית מנוחתם הרס מבצרם, אז יפלו על ידיו ורגליו
בחרון אף וחימה שפוכה · שיניהם יחדרו בעור בשרו, עד יוציאו דם
הרבה, אשר ימוצו כולו בשפתם, ולא יסורו ממנו, גם אם יבזור אותם
לגזרים, עדי ינצחוהו ויבריחוהו להרחיק מעל גבולם · אם ימהר האיש
לנוס, עד כי יאמינו אותו רחוק מהם, אז יאיצו אלפים מהעובדים אל
הבדק ההוא, ובפי כל אחד מהם עמדת חומר או טיט הערוכה כבר לבנין ·
בחומר הזה ידעו לחזק את הבדק במהירות וחריצות נפלא כ"כ, עד כי
עם כל ההמון הרב, איש את אחיו לא ידחקון, ולא יאחרנו במלאכתו,
וכל רואה יתפלא איך במעט זמן יושלב דיק חדש, הבקע יסתם, והפתח יסגר ·

בעת יתקנו העובדים את הבנין יסוב המחנה לביתו, רק בין שש מאות
או אלף יצא אחד מאנשי הקרב, אשר מבלי עזור את אחיו בעבודתם,
מתהלך הנה והנה לאט בינותם, יפן כה וכה, ואחר כל רגע או שני
רגעים ישמיע קול רעש כמקדם ע"י נשיכתו החזקה בקיר הבית, ואז ישמע
בכל פעם קול ענות גבורה מקרב הבנין, הבא בלי ספק מהעובדים בעצמם ·
ומהפלא כי בכל פעם אחר השמעת הקול ההוא יכפלו שקידתם בעבודה,
כאילו הוא להם לאות לאזור, „מהרו וכלו מעשיכם"!

אחרי יגדלו הנערים ויבואו בימים, יבזבו את ביתם כבדולים ובכל
הנמלים, וישוטטו בארץ רבבות רבבות · אולם בלי מכסה, ובלי

מקום

(ח) ומפלאות הביבער עיין מאסף תק"ן ·

**והיתרון** היותר רב לבניני הטערמיטען על מעשה ידי אדם, הוא בתקונם וסידורם לתועלת חברתם · בעיר הטערמיטען ימצאו הרבה מערות, שבילים, וגשרים · רוחב המסלות הגדולות אליה, יכילו ע"ו באלל · במרכז העיר אשר אליו כל הנתיבות יתחברו, תמצא הלשכה הגדולה משכן המלכה · הלשכה הזאת הקדושה מאוד לקוטר העגול, עגולה וארוכה בתבנית ביצה, ומקורה בחומר חלק וחזק מאוד · קוטרה מחזיק אצל המלכות הקטנות והצעירות רק א' באלל, ואצל הגדולות יותר משמנה באלל · סביבה ימצאו הרבה מבואות, והם נקבים עגולים, מכוונים במדתם עד כי כל אחד מהם לא יכיל יותר מעובד אחד אשר יצא ויבא בו · המלכה אשר היא כלואה בחדרה, לא תוכל לצאת ממנה עוד כל ימי חייה, לגודל מדת גופה — סביב לשבתה הרבה חדרים, משכני העובדים הרואים פני המלכה, ומשרתה · החדרים האלה יתחברו זה עם זה ע"י הדילים ושבילים הרבה · קרוב להם בתי המסכנות ( מאגאצינע ) ובית החינוך שלהם, משכנות הילדים הרכים ·

**המלכה** תתנפח מאוד בעת הריונה, ותוליד לפעמים פ' אלפים ביצים במשך כ"ד שעות · העובדים יקחום מתחתיה אחת אחת, ויביאום בחדר מיוחד להם, ויכלכלו בבתי המסכנות את האם עם עולליה הרכים · בתי המסכנות מלאים חלקים דקים מאוד מעצים ולחים, הגלופים עם מין עב מאיזה עשבים, על ידי העובדים · גם ימצאו שמה ע"י עמלם וחריצותם מין מיוחד מפקיעות לבנות ( איינע ארט שוואממע ) למזון לרמשים הקטנים · ולמען הקל להם הדרך מחדר לחדר ומתחתיים לעליים, יעשו העובדים גשרים מיוחדים, גם סלמים ולולים ( טרעפפען ) מחומר חזק אשר יעלו וירדו עליהם, והם נפלאים ונשגבים במדתם כמו הבנין בעצמו · רוחב גשר אחד הוא חצי באלל, ( והיא מדת שני בונים, עולה י"ב רגל באמת איש ), עוביה רבע באלל, ועשרה באלל ארכה · מקום מושב כל החברה, מלופה בחומר חלק וחזק, עד כי גם אם יבקע המטר את המגדל הגבוה אשר יגל רעשן למחסה ולמגן בל ישחית הקור את ביצתם, יעמוד שמה ולא יתן אליהם הביתה ·

**יבחן** נא המשכיל, וישקיל במאזני צדק, אם לא יגדיל פה חכמת הבנין גם ידיעת הועלותיה ביתר שאת ויתר און מאשר יגיד בתלאבנים הבונה הנמצא במצרים · שם יוליך שביל אחד הפוך, אל חדר אשר בתוכו נקבר בימים קדמונים פגר אחד, או אולי נבלת לפוד אירים (ז) · פה

יוכלו

---

(ז) שם אוף עבדו הגוי המצרים בימים קדמונים ·

הלבנים לכלל הנמלות, אינהם מהמין הנזכר לבד· היתרון אשר לו על
שאר המינים, הוא רק מצד גבורתו ורבוי אביו, אשר לזאת יקרא המגפה
האיומה, משלחת שני ארצות הודו (דיא פלאגע בייעד אינדיען)·
אמנם ידמו כלם מצד טבעם· להשחית ולאבד כל גוף רך ונפסד וביותר
גופי הצמחים, המועיל והנצרך מאוד לקיום החיים באקלים החם הביא
(יח)· בלי הנמלים האלה ובעלי חי הדומים להם, אמנם ישקודו וימהרו
הנטעים החדשים לעשות תנובה מתחת לנטעים המתים, ע"י כח הצומח
אשר יתגבר שם יותר מבאקלימים אחרים· הרקבון יעתיק עד הזרע.
וימנעו מעשות פרי, ותהיינה כאות דשא היפה, יערות נחמדות, ונדמים
מתענגים, המשמחים עין כל רואה בארץ הזאת. יביאו המות וכליון על
פניה, ויהיו דרכיה אבלות ושוממות· להשמיד המכשול הזה, קראה הטבע
לרמשים הקטנים האלה· גדודים גדודים עד אין מספר, יפלו על פגרי
ארזים גבוהים ונשאים, אשר רוח חזק ואיתן השפיל והוריד לארץ
כנחם· (יט) ובמהירות נפלאה יטחנו אותם בשיניהם לעפר, ויאספו גם
מחדש רוח חיים·

בין לילה ימלאו קרשי בית נקבים נקבים מקצה אל קצה, כמעשי אורגים·
כלי עץ היותר חזקים יהפכו במעט זמן לאבק דק· אולדי נדבוכות
יגללו בימים לא כבירים, עד בלתי השאיר בם מאומה ועד שדוך כעלי· גם
קני עופרת ישחיתו· הבתים אשר ישרשו בתבנות ובזכוכית לא ימצאו
לעולם· מה נפלאו תחבולותם להשחית גופים גדולים· יען כי המה
בעודדי אור, יבנו סביב הגוף הנרקב, שבילים רבים מחומר, ובכל הוסף
הבוא ישחיתו קרשים, קורות, וארזים היותר חזקים· פעמים הרבה לא
יכיר איש הרואה עצי ארזים כאלה, אם מתו ואם השחיתום כבר הטערמיטען·
פעם אחת עלה החכם קעניגמאן על ראש גזרת עץ הזה, בחשבו עוד
לחזק בכל כחותיו, פתאום כשבר היסוד תחת רגליו ויפול לארץ תוך חלל
הנשחת כבר מהטערמיטען·

למען הראות מה גדול כח המשחית האלה, ומה רב תועלתו בעולם,
יספיק המעט הזה אשר נזכר מהם פה מדרב התלאות, או
לסבות אחרות, יעזבו הגופים את עריהם פעמים רבות, ונגה ראות
בתי

---

(יח) כי רמזו קרוב לקו המשוה, ולכן לא ירחיק השמש בכל השנה מנגד ראשנו·

(יט) בארצות הקרובות לקו המשוה ינשבו רוחות חזקות, ויותר חזק הוא
הנקרא בשם עירגהלאט·

מקום מנוחה, גם באין מחסה מרוח הנושב עליהם, יתעלפו ויחלשו, וימותו כמעט כלם על אם הדרך, רק זוגות זוגות מהן ימליטו את נפשם ממדבר, וממהומה רבה הבאה על הנדחים מפאת הנופלים אשר אינם תמימם, כי יהיו טרף לשיניהם. גם האדם, רק לתמידיתים הנזכרים, ילוד לידם. הכושים יאכלו אותם יבישים, ואם תפול בין לידם מלכה בונת הדבורה ישמחו מאוד, כי יאמינו שמאכלה טוב להזוק הלב והעורקים. בתוך ותחת הבניינים ימצאו טרף אשר לא מתנו ריח טוב, והנחשים יעמולו מאוד להשיגו. הזוגות הנמלטות יבנו להן עולמות חדשות, ויולידו בנים ובנות אשר ישכונו בהן בשלוה והשקט, ובלי דאגה ועצב על אחריתם. לא ידעו יושבי חלד החדש קורות מולידיהם ומיסדי עולמם, בלי ספק לא ייגעו עוד לריק ולבהלה. בחשבם כי גם עליהם יעבור כוס זה. אולם היוצר כל יצור והפץ בקיומם, העלים מהם ראשיתם, ונסה לפניהם אחריתם. הרמשים הנולדים יחשבו כי יעמדו עם בניהם עדי עד באין משחית ומחבל. ובכל זאת, למען יפרו וירבו, ולא תאבד שארית המין. קצר עין בשר מהביט את אשר לפניו ולאחריו! גם האדם, עטרת כל יצור בתבל הזו, אשר ברוחב בינתו ימשול על כל. גם עינו לא תוכל לראות את אשר מחר יעשה. אף הוא יבנה מגדים גדולות ובצורות, ירד מים על ים, יסבב ארץ ומלואה למען הנחיל לבניו הון ועושר, ולא יעלה על לבו לאמור, פן במעט ימים יהפך תבל לתוהו כוכב אחד מכוכבים המהלכים כי יגע במדורותי אליכו, יפולגה כפטיש יפוצץ סלע, או ישרוף בחומו כל יצור אם יקרב אליה, או ישטפם בשבולת הרוח הסובב אותו (ע), ואוי לו לאיש אשר יקרהו אסון להמלט משחת ההוא. כעזב ומשולה במדבר גדול ונורא, יכלה ימיו באפס תקוה, ואם גם ברצון ההשגחה זכר ונקבה ישארו, מה יגדל יגונם. מאין יביאו טרף לביתם? מי יחרוש שדותם? מי מזה יקחו מהדשתם ואתם? ואם יולידו בנים מי יחנכם? מה מאד ירבה עמלם ויגיעתם לכלכל את נפשם ונפש עולליהם. ובכל זאת יהיו בני אדם עתה בשלוה ומנוחה, יבנו שדות ויטעו כרמים, ולא ילודו לרת מחר. זאת רצון עליון, וכן גזרה חכמתו! ומה עמקו מחשבות החכם מכל אדם באמרו „את הכל עשה יפה בעת״ו גם את העולם נתן בלבם „מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה אלהים מראש ועד „סוף" (י ודי בזה למשכיל — — התועלת הגדולה המסתעפת מכנלים

הלבנים

---

(ע) מויפערטואי באגרתו על הכוכבים הזנביים.

(י) קהלת ג׳ י״א׳ והמדרש שם דרש העלם מלשון העלמה. ע״ש ותבין.

מצות הפתח, וילחצו זה על זה עד כי גבהו כחלל דגל מעל לארץ· ולולא
עזרת הכושים, היה החולה טרף לשיניהם. כאשר יעיד הוא בעצמו, כי
העונש היותר המור בארץ ההוא, הוא להשליך הנדון אסור באזיקים
לפני הנמלים· גם אנשי איירא פא יפחדו מהם, ופעמים רבות הם מוכרחים
לעזוב בלילה את מטתם ומשכבם, אם ישמעו מנסיעת הנמלים· החכם
סמיד המתגורר בארץ גווינעא, למדור אותה, יספר מנסיעה אחת
מהנמלים אשר ראה בעיניו בזה הלשון: „עת גרתי בחוף קאאסט.
„בואו עם רב מהריתשים האלה, לבקר אותנו בהיכלינו· הבוקר אור,
„ומלב הנמלים (דיא פֿארטרופּפּען) הגיע עד אולם הבית, מקום אשר
„שכבו שם נערים כושיים· המחנה עלמה הרחיקה עוד רבע פרסה אנגלי,
„עת יחדרו אנשי המליב חולץ כולם, כשלשים וארבעים איש בין כל טור
„וטור· אנכי, אשר השכמתי מדי יום ביום, לפני צאת השמש, למדוד את
„הארץ, כהבלתי בראותי איך הנמלים כבר כבשו את האולם, ויהרגו
„מאוד את נערי הכושיים· אחד מהם שלח ידו אל מחתה אחת, אשר
„בה אבק השריפה (פולווער), ויזרוק האבן על הנמלים, ויתן עליהם
„אש· האבק הגביה אלפים מהן לרום, והורידו לארץ מתים· כשמוע
„מרביבי המחנה את קול מפלת אנשי מגנם, חיל ורעדה אחזתם, וינוסו
„איש לאוהליו”:

**פעמים** רבות יבהילו הטערמיטען את יושבי הגדו מערבית (יג) בשנת
תקמ"א רבו מאוד באי מארטיניקווע. ויראו הנוטעים מאוד פן
ישחיתו את קני הצוקר, גם יבריחום לעזוב את האי, ויכר להם· בעת
הזאת הודיעו לרתם בשער בת רבים, והבטיחו א' מיליאן ליווער (עולה
ר"כ אלפים רייכסטהאלער) לאיש אשר ימצא תחבולה להשמידם· אולם
כאשר יקרה בארצותינו לרוב, כי אם להשתנות הרוח, או לסבה אחרת
ירד מין ממיני בעלי כנף ויעלה על הארץ, למועד יתעלמו ולא נודע
מקומם איה: כן קרה גם לנטעי מארטיניקווע· הטבע חזרה לאיתנה
הראשון, והם אל מקומם שבו בשלום:

**רעות** כאלה הן רק זמניות ועוברים, אמנם התכלית הטוב אשר השג
הבורא ביצירתם, והתועלת הגדולה הנמשכת מהן לכלל המציאות,
הן תמידיים ובלתי נפסקים·

ש: י: ר:

---

(יג) באלק אמעריקא:

ויעקה

בתי עץ נשארים שוממים ונעזבים· עמודי הבתים האלה וקורותם הם
מעץ קשה מאוד, עד כי כל כלי יוצר לא יכלה עליו להבקיעו אשר לזאת
יקרא עץ• ברזל ( אייזענהאָלץ )· הנמלים יבואו על העיר בטח, ומקץ
שנתים ימים, לא לבד כי ערו הבתים עד היסוד, ונהפך הכל לעפר עד
כי לא נשאר עוד זכר מהעיר ההיא: אך גם יצוץ תחתיה יער צומח עלים
רעננים אשר בצלם כל צפור כנף יתלונן· נפלא מאוד כח המשחית ההוא!
אך יותר נפלא עוד הכח המחיה ההוא·

ויש מהם מינים הנוסעים גדודים דרך יערים· בדרכם ישמרו
סדר ומשטר נפלא, כמו כל הנמלים בכלל· כל מחנה יסע תחת
פקודת שר צבא אחד גדול מכולם, ההולך לפניהם לנחותם הדרך· כולם
יטו אוזן אל קולו אשר ישמיע כפעם בפעם, כקול הנשמע אצל בנינים·
ולמען יאזינו גם הרחוקים מאתו, יעלה שר הצבא על ראש צמח אחד
הגבוה מרעותה, ויריע משם תרועת מלחמה, כלם יסעו אחריו, ויענהו
יחדיו בקול רנה·

ויש עוד מינים אחרים הבונים ביתם על ענפי אילנות, ובמקום גבוה
חמשים או ששים רגל מארץ, ומלא קנם הבנוי בדמות עגול ארוך,
וגדול כאלי חביות·

מזון הטערמיטען לא תוגבל על סוג הצומח לבד· אדלמאן יספר איך
נפלו עליו פעמים רבות בעת השינה· גם החכם רעמר ייחס
להם חפץ טבעי לאהוב לדם בע"חי החיים והמתים· כל החיות ייראו
מלפניהם· וכבר טרפו כבשים תמימים ויאכלו את כל בשרם, ולא השאירו
מהם בלתי עצמות יבישות:

הנמלים בכלל עם הטערמיטין, ביתר הם אשר יסקלו מן המסילה,
וישביתו במעט זמן כל דבר מעלה רקבון באקלים החם ההוא·
הם המפחידים גם בני אדם גם יתר בע"חי מקרוב אליהם· החכם באסמאן
יאמר מהם· „כל הבא בגבולם, יחריבו ויכלו· אין בע"חי בעולם אשר
„יוכל להם· תרנגולים, בני יונה, גם העכברים קלי המרוץ, כלם לא
„ימלטו מידם, אם ילכדו רק מהמעלה הראשונה ההולכת בראש הגדוד"·
בין לילה אחת, הפשיטו פרה בעיר קאָנגא, ויאכלו את עורה ואת בשרה·
„יקום אבינו" כה צעקו הכושיים השומרים בלילה את האדון קארלי
בשכבו על ערש דוי· „הנמלים באו, נמהר ונמלט על נפשותינו"
ומיד הניסו את הנמלים מגופו, וישאו אותו ממטתו, וידליקו אש בארבע
פנות הבית· אז ראו איך מלאו הרמשים כבר את אולם הבית, ודרך

מבוא

(ט)

הֵילִילוּ מְקוֹנְנִים! הַסּוּ מְנַחֲמִים הַסּוּ!
כִּי הוּרַד עֲדֵינוּ, יְמֵי טוֹבָה פַּסּוּ
בְּשִׁבְתֵּנוּ בֵּית מוֹרֶה כְּאַחִים יָחַד
וְעַל רֹאשֵׁינוּ רֵיעַ מֵאֵין כָּמוֹהוּ
לֹא יָגַע לָרִיק לֹא עָמַל לַתּוֹהוּ
אֲהָהּ! אַךְ טוֹב קִוִּינוּ וַיֵּאתֶה פָּחַד!

(בחרוזי ג׳ עד י׳ תסופרנה מעלות הנספד)

(י)

זֹאת זָכַרְנוּ רֵיעַ! וְנָמַס לִבֵּנוּ
יוֹם שֶׁפָּקַדְתָּ לָאַחֲרוֹנָה בֵּית סִפְרֵנוּ
שֶׁבֶת לִימִין מוֹרֶה בְּיוֹם אֵיד וָשֶׁבֶר
וְהִנֵּה לְאַט לְרוּחַ הַיּוֹם הִתְהַלַּכְתָּ
שָׁם מִפְּרִי הַגָּן בִּשְׁלִי לָקַחְתָּ
בּוֹ אָכַלְתָּ מוֹת מְעַמַּתְּ דָּבָר! *)

שַׁדַּ״י

---

בער הורוויץ אונד מאזעס לאנדויא צו פֿערראנקען׳ — ווענ דאז פֿערהעלטניס דער יונגען יענער געגענד בעקאנט איזט, דער ווירד עס וויססען, וועלכען דאנק דיזע קענטניסרייכען מענגער פערדינען, אינדעם זיא דיא גריגדליכקייט אונד דען גוטען געשמאק אין דער העברעאישען שפראכע צו פֿערברייטען זוכען — שאן אין דיזער הינזיכט, פֿאנדען וויר עס פֿיר גוט, דיזעס געדיכט איינען פלאטץ אין אונזערן בלעטטערן צו פֿערגעננען, ווען ניכט אויך דיא אנגעהמליכקייט אונד דער פאעטישע ווערטה דעסזעלבען עס פֿערדינטען׳ דא אינדעס דער רוים דיזער בלעטטער ניכט געשטאטטעט עס גאנץ אויפֿצונעהמען, זא האבען וויר איינסטווילען נור איניגע שטראפֿען דאפֿאן אבדרוקקען לאססען׳׳ גאנץ אבער האבען וויר דיא בייאגעפֿיגטע תפלה, אלס איין מוסטער גוטער העברעאישער פראזא, הערגעזעטצט׳

ד״ה כבורי העתים׳

*) הילד הזה אכל בגן בית ספרו פרי בוסר ויחלש וימת בו׳

# זעקת שבר *)

השמיעו נערי בני ההינוך בעיר **אומאן** במדינת איקריינא על אבדן חברם פאר התלמידים, אשר בפתע פתאום קרהו אסון — ואיננו, כי לקח אותו אלהים ·

---

(השיר הזה כולל י"ח בתים, ופה מאסף כיקום העתקנו רק איזה מהם) ·

(א)

זְאֵב טוֹרֵף מָוֶת! לִטְרֹף עֹלִית
מִקֶּרֶב צֹאן יַד דֶּרֶךְ רָאָה רָאִית
צֹאן אָדָם — זְהַב אוֹפִיר בַּל יַעַרְכֶנּוּ
בְּזַעַף עֶבְרָתֶךָ, אַכְזָרִי! טָרָפְתָּ
גַּם רַךְ וְעָנוֹג מֵאֵין חֶמְלָה חָטָפְתָּ
נִשְׁאַת זֶה מִן הָעֵדֶר — וְאֵינֶנּוּ!
הילילו

---

*) אביגעס געדיכט איזט אונס אויס אומאן אין דער אוקריינא צוגעשיקט ווארדען · עס איזט איין קלאגעליד דער שילער איינער בילדונגסשולע אלל= דארט, איבער דען טאד דעס פארציגליכסטען איהרער שולקאמעראדען, וועל= כען זיך דערזעלבע דורך דען גענוס איינער אונרייפען פרוכט צוגעצאגען האט · עהע וויר נאך איינען בליק אויף דען פאעטישען ווערטה דיזעס געדיכטעס געווארפען האבען, אינטערעסירטע אונס שאן דער אומשטאנד, דאס אויך אין איינער דער אונקולטיווירטעסטען פראווינצען דעס אונגעהייערן רוססישען רייכעס, וואו מאן, בעזאנדערס בבני עמינו, נאך אויף דער נידריגסטען שטופע דער קולטור שטעהט, איינע שטאדט וויא אומאן ערפרייליך הערפאררואגט, דיא מיט מאלערפאללען מענערן געציערט, אונד אין דער זיך איינע ביל= דונגסשולע בעפינדעט, ווארין נעבסט איינעם גרינדליכען אונטעררכט אין דער העברעאישען שפראכע, אויך אין אנדערן שפראכען, אונד אין דען אנ= פאנגסגרינדען דער נוטהיגסטען וועלטליכען וויססענשאפטען אונטערריכטעט ווירד · דיזע שולע, וועלכע פאן דעם הערן מאיר דארן ריהמליך פער= וואלטעט ווירד, האט איהרע ענטשטעהונג, דענען ווירדיגען הערן ה יר"ש
בער

# תפלה לאל חי

צדיק אתה ה' כי נריב אליך, אך תחנונים נדבר אתך · מגיד ישרים ונקדש, המרומם מדור דור · הלא שה פזורה היה לאבד באין רועה ובאין מבקש · אין משיב לנדחת ולאובדת אין מאסף · ואתה ה' בטובך כי רב ובחסדך כי גדל עד מאד הבאת לנו גואל רועה נאמן, בזרוע יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות, כאשר ישא אומן את היונק · תהי שכרו אתך ופעולתו לפניך, כי במרעה טוב נחנו · ובמרום הרים הרביצנו, לשם ולתפארת שמנו, כי טוב טעם ודעת למדנו · השקיפה ממעון קדשך וראה את ילדיך מעשה ידיך בקרבך יקדישו שמך · זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב · כי הולך רוחך על זרעך וברכתך על צאצאיך · במה יקדמך אל נורא! ובמה נכף לאלוה מרום! היגדילך תולעת כמונו? אם יכלכל עולל עולם חסדיך? נפלאו מעשיך ונפשנו יודעת עד מאד! —

אף גם בלותך הפעם על מלאך המשחית לצודד מאתנו נפש יקרה, ולהכרית מקרבנו רֵעַ נאמן אשר לבי תפארה היה לנו, ובעדי עדיים יתהדרנו — אלהים קדושים! אתה ידעת כי בשברו נשבר לבנו, כיוני הגאיות כן המינו בעונינו, כמספד על היחיד ספדנו עליו, והמר על בכור מרת נפשנו · — אמנם מי יאמר לך מה תעשה, ומי יבוא במשפט אתך? מי הקשה לך וישלם? מי הקדימך טובה ולא תשלם, או מי יוסר בשבטך ורעה לא עשה? מי פלס לך על טובתך, אחד מני אלף או מי השב ינס קונהו, ולא יהיה לו לענק עולם; — בשגם נדע כי בעון החיים יאספו המתים, ובמיתת המתים יכופר על החיים — כפר נא הפעם על צאן מרעיתך. חמול נא על תולעת יעקב! לא ישמע בהם עוד קול בכי וקול זעקה, ועול ימים לא יכרת עוד · לדבקים תפקדוהו, לילה ויום תנצרנו, לכפרת תחנות ואת החולה תרפא, כי רך וענוג נאנק מאד מאד · גער בשטן בל יוסף עוד לכלות חרבו על צדיקי עם ולא יעבור עוד עלינו שטף מות, וכבה את גחלתינו אשר נשארה, וחשב אלהים מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח! —

ה' אלהים בנה בנתה החכמה בית זבול לך ואנחנו בנים ילדי שעשועיך עומדים בו לפרוש כפינו, ולהפיל תחנתנו לפניך · שומר הברית והחסד! יהיו נא עיניך פתוחות אל הבית הזה, ואזניך קשובות לזעקת חנוכיו! את אשר יחטא נחלתנו, וזכר את הקצף אשר הבאת עלינו ביום

הזה

(יג)

שַׁדַּי! הֲיִהְיֶה דָבָר מִבְּלִי צִוִּיתָ?
הֲיִטְרוֹף אֲרִי, הֲיִגְהֶה צֳרִי, אִם לֹא אָבִיתָ?
הֵן בִּדְבָרְךָ גַם מֵי רֹאשׁ נָתְנוּ חַיִּים׃
בִּרְצוֹנְךָ גְוִיַּת אֲרִי הָיְתָה לְמַפֶּלֶת
נָזַרְתָּ — וּפְרִי חֹמֶר שָׁב לְמַשְׁכֹּלֶת
גַּם כִּי טוֹב לְמַרְאָה וְתַאֲוָה לָעֵינָיִם׃

(יד)

זֶה בְּכֹחֲךָ הִכָּה הָאֲרִי לֹא בְשֶׁלַח
זֶה רִפָּא הַמַּיִם בִּצְלוֹחִית מֶלַח
וְזֶה בִּפְרִי הָעֵדֶן הֵכִין זָעַם
מִי לֹא יַכִּיר בְּאֵלֶּה עֹצֶם יָדֶיךָ
וְאֵיךְ לֹא נָבִין אֱלוֹהַּ! נוֹרָא הוֹדֶךָ
לָכֵן נָשִׂים יָד לְפֶה נַחֲרִישׁ הַפָּעַם׃

(טו)

שָׁוְא הִרְעַשְׁנוּ כַּיּוֹם אֶרֶץ וְשָׁמָיִם
לַשָּׁוְא צָעַקְנוּ מַר בְּשִׁבְרוֹן מָתְנַיִם
אֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב, לֹא הֵקִיץ הַנַּעַר׃
הֵן טָרוֹף טוֹרַף פִּתְאוֹם בְּאֵין מוֹשִׁיעַ.
עָצְמַת פְּשָׁעֵינוּ זֹאת לָנוּ תוֹדִיעַ,
נַחְפְּשָׂה נָא, לָדַעַת בְּשַׁלְמֵי הַסָּעַר׃

---

II.

פאטערלענדישע

# נאָטיצען׳

הזה, ונחם על הרעה אשר עשה · והיה בבואו אל הבית הזה ונשא לבבו
אליך — ופנית אל תחנתו אלוה הרחמים והסליחות! וסלחת לעונו
וחטאתו לא תזכר עוד · — פן יהיה בנו סורר פורה ראש ולענה מתעלל
בעבודת החכמה, עיף ויגע, ולא ירא אלהים, והיה בשובו מדרכו הרעה
בכל לבבו ובכל נפשו, ובא אל הבית הזה, והתודה אל המקום הזה,
והודה את שמך ומחטאתו ישוב כי תענהו — — ואתה תשמע
השמים ופנית אל תפלת הערער, והסירות את חלאתו מקרבו,
ואת משחתו מתוך לבבו ונתת לו רוח הקדש, לב טהור, ונפש טהורה, והיתה
אמונת עתותיו חוסן ישועות חכמה ודעת · — שוב כי יעבור, דבר כי
יחלוף, כל נגע וכל מחלה, כל תפלה וכל תחנה אשר תבוא אליך מבית
הזה, ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים, ושמרת את הברית ואת
החסד לפנות אל תפלתנו לשמוע אל הרנה ואל התפלה, להחלימנו
ולהחיותינו, אז חי חי יודך, אב לבנים יודיע אל אמתך, ה' להושיענו
למנצח בנגינותי!

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

# תיקון·

**בספרי** כתב יושר אשר הוצאתי בקיץ העבר, לגלת א' שורה ה', ימצא:
השגגה: ועקרת הבית, תחת: ועטרת הבית · ואליכם מורה
הילדים! שאלתי ובקשתי, לתקן המעוות הזה, לבל יכשלו הנערים לחשוב
כי עקרת הבית הנזכר בתהלים (קי"ג ט') הוראתה גברת הבית
(איינע גוטע הויזפֿרויא), כאשר יחשוב המון העם; אמנם כי לא כן
הוא, כי שם הוא לשון עקרה (קינדערלאָזע) כפי פירוש כל המפרשים,
ופה היא אך טעות סופר, כי נחלפה הט' בק'·

ש. ב.

פאטער·

# פאטערלענדישע נאטיצען׳

אונזער אונזערן רייכערן גלויבענספערוואנדטען האט זיך בערייטס, וויא איס פאריגען באנדע דיזעס אונטערהאלטונגסבוכעס געמעלדעט ווארדע, דער לעבליכע גייסט דער אינדוסטריא אונד דער פראדוקטיאָן, דורך אנלעגונג פערשידענער פאבריקען, היגרייכענד בעוועהרט׳ יעטצט בלייבט אונס נאָך דער וואונש איבריג, אויך אונטער דער וויט שטערקערן קלאססע דער אונבעמיטטעלטען דיזען גייסט ערוואכען צו זעהען׳ מעכטע דאָך דיא צאהל דערער, דיא זיך פאָם ליידיגען האנדעל ערנעהרען, איממער אבי, אונד דיא דער האנדווערקער טעגליך צו נעהמען! אין אייניגען שטעדטען דיזעס קייזעררייכס, פאָרציגליך אין פראג אונד אין בראָדי, זיהעט מאן צוואר מיט פערגניגען, וויא זיך פילע יידישע פאמיליען דורך בעטרייבונג פערשידנער פראָפעסיאָנען עהרליך ערנעהרען׳ אום דיזען עהרבארען נאהרונגסשטאנד דעסטאָ מעהר אין דער נאטיאָן צו פערברייטען ווירדע עס פערדינסטליך זיין, ווען זיך אין דען גראָססען שטעדטען פעראיינע בילדעטען, דיא איזראעליטישע יוגענד צור ערגרייפונג דער האנדווערקסגעשעפטע אויפצומונטערן אונד צו אונטערשטיטצען׳ — עס איזט אונס ערפרייאליך צו מעלדען, דאס בערייטס אין אונגארן איין זאָלכער פעראיין עקסיסטירט׳ מיט וואהרעם פערגניגען טהיילען וויר דאהער אונזערן לעזערן דיא אומשטענדליכע נאכריכט מיט פאָן דער

## אנשטאלט צור בעפערדערונג איזאעליטישער האנדווערקער אין פרעשבורג׳

מיט ריהמליכעם אייפער האבען זיך אים ווינטער תק״פ מעהרערע וואָהלגעבילדעטע, פיר דאז וואָהל איהרער געמיינדע בעדאכטע פרעשבורגער איזראעליטען פערייניגט, אום איינע האנד-

„חייב אדם ללמד את בנו אומנות, וכל שאינו מלמדו אומנות כאלו מלמדו לסטות, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה·" וכהנה רבית במשנה ותלמוד· וויר פינדען כמה גדולי וחכמי ישראל תנאים ואמוראים, דיא זיך דורך איינע פראָפעסיאָן אָדער דורך איהרער הענדע ארבייט ערנעהרט האבען"·

„אין דער אונטערם 5· פעברואר 1805, סוב נומראָ 3104 ערלאססענען האָהען קעניגליכען שטאטטהאלטערייא · פערארדנונג הייסט עס אים 9· אבשניטט": דענען יודען ווירד געשטאטטעט, זאָוואָהל אויף אייגנע פויסט, אלס אויך מיטטעלסט געזעללען פאָן איהרער נאטיאָן געווערבע צו טרייבען, אונד לעהריונגען אויפצונעהמען, ביז איהרע אנצאהל צור איינפיהרונג איינער צונפט הינלענגליך זיין ווירד"· דאהער איזט עס אן אונס, דיזע פאָן אללערהעכסט זיינער מאיעסטעט, אונזערם אללערגנעדיגסטען לאנדעספאטער, געגען אונס געאייסערטען פעטערליכען אונד וואָהלוואָללענדען געזיננונגען צו פערדינען, אונד אונס דערזעלבען ווירדיג צו צייגען, אונד דיזע גראָסע וואָהלטהאט ניכט לענגער אונבענוטצט צו לאססען·"

„דא איבריגענס וועגען מאנגעל אן בעשעפטיגונג דיא הערראן וואכסענדע יוגענד דעם מיססיגגאנג גאנץ איבערלאססען איזט, אונד דאדורך צו מאנכער אונערלויבטען האנדלונג פערלייטעט ווירד, כמאמר חז"ל: בטלה מביאה לידי זמה ומביאה לידי שעמום: זאָ האלטען וויר אונס פערפפליכטעט, אללעס וואס אין אונזערן קרעפטען שטעהט אנצווענדען, אום דער יוגענד איינע הינלענגליכע בעשעפטיגונג צו געבען"·

„עס איזט ווירקליך שאָן דיא העכסטע צייט, דער וועלט ביווייזע צו געבען, דאס וויר דען, אונז פאָן פערשידענען זייטען געמאכטען פאָרוואורף, אלס ווערען וויר בלאָס פיר דען האנדעל עמפפענגליך, צו ניטצליכען געווערבען אונד האנדווערקען אבער אונטויגליך, ניכט פערדינען; אונד דאס עס אונס ביזהער נור אן איינער גינסטיגען געלעגענהייט געמאנגעלט האט, אונס צו ניטצליכען מיטגלידערן דער געזעללשאפט אויסבילדען צו קעננען"·

„דאהער האבען וויר, אוים בעריקזיכטיגונג אָביגער וויכטיגע גרינדע, אונד אויך נאך מאנכען אנדערן אין דער ערציהונג דער קינדער פאָרגענאָממענען פערבעססערונגען, איינשטימיג בעשלאָססען, איינע פראָפעסיאנס · אונד האנדווערקס · אנשטאלט

האנדווערקס=אנשטאלט פיר דיא יידישע יוגענד דיזער שטאדט צו עטאבלירען *) אונד האבען מיט גוטהייסונג דער האכגעעהרטען העררען געמיינדענפארשטעהער, ובראשם הרב הגאון אב"ד דקהלתם שי', פאלגענדע שטאטוטען ענטווארפען, דיא וויר איהרער מערק= אונד נאכאהמונגסווירדיגקייט היר ווערטליך מיטטהיילען.

דיא איינלייטונג צו דען שטאטוטען לויטעט אלזא:

"ב"ה"

"נאכדעם וויר ענדעס אונטערצייכנעטע איבער דיא יעטציגע זעהר טרויריגע לאגע של בני עמנו, בעזאנדערס בני קהלתנו, נאכגעדאכט האבען, אינדעם וויר זעהען, דאס דיא פרנסה מיט יע= דעם טאגע מעהר אבנימממט, אונד זעהר פילע ב"ב, דיא זיך זאנסט רעדליך ערנעהרט האבען, יעטצט גאנץ פעראָרמט זינד: זא האבען וויר געפונדען, דאס דיא הויפטאורזאכע דיזעס גראסען איבעלס דארין ליגט, וויל וויר ביזהער אימּמער בלאס אויף דען האנדעל אללעין בעשרענקט ווארען, אונד דורך דיא שאן מעהרערע יאהרע אנהאלטענדע שטאקונג דעס קאמערצעס פילע מענשען צו גרונדע געהען מוססטען, אונד דאס דיזעס פיר אונזערע נאכקאממען נאך וויט פערדערבליכרע פאלגען נאך זיך ציהען ווירדע, ווען דיזעס איבעל ניכט בייאצייטען געשטייערט ווירד. דיזעס קאן נאך אונזערער מיינונג בלאס נור דאדורך בעווערקשטעלליגעט ווערדען, וען וויר אונזרער יוגענד דיא וועגע אויך צו אנדערן רעעלען ערווערבסצווייגען ערעפנען, אונד זיא אין ניטצליכען האנדווערקען אונד פראפעסיאנען אונטערריכטען לאססען."

"כפי דת תורתינו הקדושה איזט יעדער פאטער שולדיג, זיינען זאהן איין האנדווערק לערנען צו לאססען, כמאמר הז"ל:

חייב

---

*) אויך אין לאנדאן עקסיסטירט שאן זייט איניגער צייט איין זאלכער פער= איין אונטער דעם נאמען חברת נוה צדק, וואפאן דער רעפערענט פאר איניגען יאהרען אין דער צייטשריפט Jedidia איינע אויספיהרליכע נאכ= ריכט מיטטהיילטע. ווען דיא פרעשבורגער אנשטאלט צוואר ניכט זאלכע ריינע הילפסקוועללען אלס דיא לאנדנער האט, זא שטעהט זיא יענער דאך ניכט אין היגזיכט דעס רעגען אייפערס, וואמיט דיא מיטגלידער דער גע= זעללשאפט זיך דער זאכע אננעהמען, נאך; יא, אין הינזיכט דער מאנניג= פאלטיגען פראפעסיאנען האט זיא זאגאר פאר יענער נאך איינען פארצוג, אינדעם דארט נור דרייארלייא האנדווערקע, וועהרענד היר פאסט אללע פראפעסיאנען געלערנט ווערדען.

אין § 10. „ווירד איינע פרעמיינאויסטהיילונג פֿאָן צייט צו צייט פֿיר דיאיעניגען קינדער בעשטיממט, וועלכע זיך בלימוד התורה; אין פֿלייסיגעס האנדארבייטען, בעזאָנדערס בהנהגתם בדרך הישר, ומשכימים ומעריבים לבה"כ, אויסצייכנען".

אין § 11. „ווירד איין בעזאָנדערס איינגעריכטעטעס בוך בעשטיממט, אין וועלכעס יעדער לעהרלינג איין פֿאָליאָ האט, וואָרויף דיא פֿיר איהן פֿערוועדנעטען קאָסטען, אלס לעהרגעלד אן דיא מייסטער, אנשאפֿפֿונג דער ווערקצייגע א. ז. וו. נאָטירט ווירד, דא ער אָדער זיינע עלטערן בייא פֿערבעססערטען פֿערמעגענסאומשטענדען דער אנשטאלט צוריק צו ערשטאטטען האבען".

§ 12. „אויך מוס זיך יעדער לעהרלינג בייא זיינער אויפֿנאהמע פֿערבינדליך מאכען, דאס ווען ער אויסגעלערנט האבען, אונד אים שטאנדע זיין ווירד, געזעללען צו האלטען, ער, זאָ לאנגע זיך היזיגע קינדער דאצו מעלדען, דורכאויס קיינען פֿרעמדען, זאָנדערן בלאָס היזיגע יהודים אלס לעהרלינגע אונד געזעללען אננעהמען מיססע". —

§ 16. „פֿאָערשט ווירד מאן זוכען, דיא קינדער אין זאָלכען פראָפֿעסיאָנען אונטערריכטען צו לאססען, בייא דענען דער אבזאטץ דער פֿערפֿערטיגטען ארבייטען ניכט בלאָס אויף דען היזיגען פלאטץ בעשרענקט איזט, זאָנדערן דיזע אויך אויף אנדרע פלעטצע פֿערפֿיהרט ווערדען קעננען, אלס דיא פֿערפֿערטיגונג דער ליינוואנד, טוך, טאפֿעט, בענדער, טיכעל, בארכענט א. ד. ג.; דאמיט יעדער דעסטאָ לייכטער פֿיר זיינע ערצייגניססע איינען אויכוועג פֿינדען קעננע, אונד איינער דען אנדערן ניכט צו בעמיהיליגען נעטהיג האבע. עס פֿערשטעהט זיך, דאס איינע פֿערהעלטניסמעסיגע אנצאהל פֿאָן קינדערן אויך אנדערע פראָפֿעסיאָנען, אלס טישלער, שלאָססער, בינדער, שניידער אונד דער גלייכען ארבייטען לערנען ווערדען, א. ז. וו.".

§ 17. „אויך איזט עס זעהר נעטהיג, דאס איין טהייל אונזרער יוגענד זיך איינער דער וויכטיגסטען אונד ניטצליכסטען קענטניססע, נעהמליך דער דעס אקקערבויעס, ווידמע. דאהער ווער-

שטאלט צו ערריכטען, אין וועלכער אונזרע יוגענד, בעזאָנדערס די ערמערע קלאססע אין פֿילען ניטצליכען האנדווערקען אונענטגעלטליך אונטערריכטעט, אונד אויך צו איהרער פֿערנערן עקסיסטענץ, דורך אנשאפֿפֿונג פֿערשידנער ווערקצייגע אויטערשטיטצט ווערדען זאָללי דיא ארט אונד ווייזע, וויא דיזע אנשטאלט איממערוועהרענד פֿערוואלטעט ווערדען זאלל, ווירד אין פֿאָלגענדען אבשניטטען אונאבענדערליך פֿעסט געזעטצט:

**הירויף** פֿאָלגען דיא שטאטוטען אין 30 פאראגראפֿען, דיא וויר יעדאָך, דער קירצע דעס רוימעס וועגען, היר נור אויסצוגסווייזע אנפֿיהרען.

**נאכדעם** אין § 1. 2. 3. 4. 5. דיא פֿריהערע ערציהונג דער יוגענד, דער שולאונטעררוכט, דער אונטעררוכט אין דער רעליגיאָן, דיא אויפֿזיכט איבער דיא שולע א. ז. וו. פֿעסטגעזעטצט וואורדע, הייסט עס:

§ 6. „פֿינדען אבער דיא פֿאָרשטעהער, דאס איין קנאבע צו לימוד הישיבה אינטויגליך איזט, זא ווירד ער צור ערלערנונג איינעס האנדווערקס אנגעהאלטען, אונד עס זאָלל אין דער אנשטאלט זא פֿיל אלס מעגליך דרויף געזעהן ווערדען, דאס איין יעדער איין זיינען לייבעסקרעפֿטען אנגעמעססענעס האנדווערק ערלערנע, דאמיט ער זיך דאדורך בשטענדיג אונד רעכטשאפֿפֿען ערנעהרען קעננע".

§ 7. „יעדעם ארמען קינדע, דעססען עלטערן אָדער אנפֿערוואנדטע ניכט אים שטאנדע זינד, איהם דאז נעטהיגע ווערקצייג אנצושאפֿפֿען, ווירד (ווען עס פֿיר זיינע אייגנע האנד צו ארבייטען אנפֿענגט) זאָלכעס פֿאָן זייטען דער אנשטאלט געגעבען".

§ 8. „אויך זאָלל דעמזעלבען נעטהיגענפֿאללס, צור אנשאפֿפֿונג דער ראָהען פֿאָן איהם צו בעארבייטענדען פראָדוקטע, איין מעסיגער פֿאָרשוס גערייכט ווערדען".

§ 9. „דיזע, אין § 7 אונד 8. ענטהאלטענע בעזאָנדערע בעגינסטיגונג ווערדען דיא פֿאָרשטעהער נור דעניענינען בעווילליגען, וועלכע זיך בעשטענדיג גוט אויפֿגעפֿיהרט האבען, אונד בייא דענען זיא מיט געוויסהייט אויף דיא באלדיגע ריקצאהלונג דיזער פֿאָרשיססע רעכנען צו קעננען גלויבען".

אין

אלס דאן פאָלגען מעהר אלס 200 אונטערשריפטען, אן דערען שפיטצע דיא הערדען פאָרשטעהער, אלס:
וואלף ב"ה איצק פרייזאך (ראש הקהל)·
אברהם הירש לבוב (ט"ק)·
ליפמן שטערן (ט"ק)·
אברהם קעניג (ט"ק)·
אהרן דוד איריץ (ט"ק)·

---

איבער דען נוטען פאָרטגאנג דיזער, אין יעדער הינזיכט לעבליכען אנשטאלט, טהיילטע אונס איין ווירדיגער מאן פאָלגענדע נאכריכט מיט:

„דיא היר אים פאָריגען יאהרע עטאבלירטע האנדווערקסשולע איזט אים פאָללען גאנגע, אונד ווירד פאָן זיינער עקסצעלענץ, דעם העררן גראף לעאָפאָלד פאלפי, אָבער-געשפאן דעם פרעשבורגער קאמיטאטס, אלס גרונדהערר דער היזיגען יודענגעמיינדע, זאָ וויא אויך פאָן זייטען דעם לעבליכען שטאדט-מאגיסטראטס קרעפטיג אונטערשטיצט; זאָ דאס אללע יענע איזראעליטישען קנאבען, וועלכע זיך דאצו געניגט פיהלען, פאָן קריסטליכען מייסטערן צור ערלערנונג איינעס האנדווערקס אָדער איינער קונסט אָהנע אנשטאנד אויפגענאָממען ווערדען· דער דערמאליגע העררר בירגערמייסטער, יאָנאס פאָן קעטטנער, וועלכער דען צונפטמייסטערן אונד דען פאָרשטעהערן דער קנאבען דאז לעבליכע אונד פאָרטהיילהאפטע דיזער זאכע רעכט נאכדריקליך אנס הערץ לעגטע, טרוג ניכט וועניג צור בעפערדערונג דערזעלבען ביי"·

„זאָ וואָהל דיא קריסטען אלס דיא איזראעליטען וועטטאייפערן איזשענסטען פערא יין, דאז וואָהל אונד גליק של ילדי בני עמנו מעגליכסט צו בעפערדערן; יענע דורך בערייטווילליגע אנגאהמע איזראעליטישער קנאבען צור ערלערנונג איהרער געווערבע, אונד דיזע דורך רייבליכע אונטערשטיצונג אן געלד צור אנשאפפונג דער האנדווערקסצייגע, צור קאָסט אונד בעקליידונג דער ארמען קינדער איהרער גלויבענסגענאססען"·

מעהרערע

דען דיא פֿאָרשטעהער איינינען פֿעלדבויערן איינע אנגעמעס־
סענע בעלאָהנונג פֿערשפּרעכען, ווען זיא איינינע יונגע איזראֶ־
עליטען אין דיזער ארבייט אונטעררינכטען וואָללען· אויך דען
לעהרלינגען ווירד, ווען זיא דיזע ארבייט גוט פֿערריכטען,
איינע מעסיגע וועכענטליכע צולאגע געגעבען ווערדען״·

§ 18· „זאָ דאַן ווערדען דיא פֿאָרשטעהער איינינע פֿעלדער אנקויפֿען
אויף דיא נעטהיגען אקקערגערעטהשאַפֿטען אנשאַפֿפֿען אום זעלּ־
בע דעניענינען ווערכע הירצו דיא נעטהיגען קעננטניססע בע־
זיטצען, אונד דאז פֿעלד ענטוועדער זעלבסט אָדער מיט היל־
פֿע אנדרער יהודים בעארבייטען וואָללען, אויף איינע געוויס־
סע אנצאהל יאהרע צום אונענטגעלדליכען גענוס גענצליך
איבערלאססען· נאך פֿערלויף דער פֿעסטגעזעטצטען צייט ווער־
דען דיא פֿעלדער זאממט גערעטהשאַפֿטען ענטוועדער דער אנ־
שטאלט צוריק געשטעללט, אום זעלבע ווידער אויף דיזע ארט
איינעם אנדערן איבערגעבען צו קעננען, אָדער אבער פֿאָן דעם
נעהמליכען בעזיטצער ווידער אויף איינע אנצאהל יאהר אויף
האלבען גענוס איבערנאָממען״ אי׳ ז׳ ווי׳.

§ 19· „איין גלייכעס פֿערוואנדניס ווירד עס אויך מיט דעם ווין־ אונד
גארטענבויא האבען״·

אין דען איבריגען פאראגראַפֿען ווירד דאז נעהערע דער פֿערוואַל־
טונג דיזער אנשטאלט, זאָ וויא דיא מיטטעל צום פֿאָנד אונד
דער יעהרליכען בייאטרעגע א׳ ז׳ ווי׳ בעשטיממט·

דאטירט : פרעשפורג אור ליום ב׳ ה׳ שבט תקפ״ל·

קאָנפֿירמירט מאת הרב הגאון אב״ד ובית דינו, בזה״ל :

ראה ראיתי כל הכתוב ומפורש לעיל ראוי ונכון עפ״י דת הק׳ וע״פ
השכל והיושר, ע״כ הנני ממשכימי קום ובע״הח :

ה״ק משה סופר מפ״פ דמיין (אב״ד)·

ה״ק מרדכי טאסק (דיין)·

ה״ק משה שלום פרענקל (דיין)·

ה״ק דניאל פרוסטיץ (דיין)·

אלס) אנלייטונג צו קינסטען אונד וויססענשאפטען אויסגעריסטעט,
דאס זיא צו יעדער שטעללע איך מערקאנטילישען פאבע ברויכבאר,
אער צום איינטריטט אין העהערע אקאדעמישע שולען פעהיג
זינד· איבערהויפט געווינט דיזע שולע אללמעהליג אן פאללקאמ-
מענהייט, בעזאנדערס דורך דיא ווירקזאמקייט דעס העררן שטאהל-
בערגער, עהעמאהליגען אסיסטענטען דער פהיזיק אים ק׳ ק׳
פאליטעכנישען אינסטיטוט צו וויען, אונד געגענווערטיג דאקטאר
דער ארצענייאקונדע אונד פראפעססאר אן דיזער אנשטאלט· זיא האט
דיזעם פערדינסטפאללען מאננע פיל צו פערדאנקען, אונד ווירד איהם
נאך פיל צו פערדאנקען האבען· דורך זיינע טהעטיגען אייפער צור
פערבעססערונג אונד עמפאהעבונג דיזער אנשטאלט, זא וויא דורך
זיינען בעפרייטענדען איינפלוס, ווארדע אונלענגסט איין פעראיין
געשטיפטעט, דער דיא אונטערשטיצונג ארמער אונד אונפערמע-
גענדער שילער צום צוועקקע האט· שאן האט דיזער פעראיין
דורך מאנכע וואהלטהעטיגע ווירקונג זיין דאזיין פערקינדיגט·
אויך דער ווירדיגע העדר ביזגערמייסטער, טהעאדאר גרובער,
ציינעט זיך בעזאנדערס דורך זיינען אייפער פיר דען גוטען
פארטגאנג דיזער שולע אוים, זיין עדעלמיטהיגער בייטראג צום
פאנד דעס פעראיינס זאוואהל, אלס אויך אנדערע וואהלטהא-
טען צום בעסטען דער אנשטאלט צייגען זאטטזאם זיינע מענשענ-
פריינדליכען געזיננונגען אונד זיינע ליבע צור אויפקלערונג אונד בילו-
דונג דער מענשען איבערהויפט, אונד דער איזראעליטען אינס בע-
זאנדערע"· —

ג — ג

העבט זיך דיא פאלשע אנזיכט דער פאנאטישען געגנער וועל-
כעס — ווען זיך דיזע שולע נאך איניגע יאהרע אין דיזעם
טהעטיגען שטרעבען ערהעלט — געוויס דער פאלל זיין ווירד; זא
איזט קיין צווייפעל, דאס זיך דיא צאהל דער בעזוכענדען נאך מעהר
פערמעהרען, אונד דיזע אנשטאלט איינע דער ערשטען אין גאלי-
ציען ווערדען דירפטע·

טארנאפאל·

אויך דיא דאזיגע לעהראנשטאלט האט בערייטס, צור פריידע
איהרעס עדלען שטיפטערס (העררן יאזעף פערל) אונד

„מעהרערע קנאבען האבען נון שאָן זייט 7 מאָנאטהען דיא לעהר-
צייט אנגעטרעטען, אונד וועדען ציגשמידע, טיש-
לער, בעקקער, מוירער, וועבער, שיה- אונד קליידערמאכער אונד
דער גלייכען, דורך איהר בייאשפיל אויפגעמונטערט לאָלגען איה-
נען מעהרערע קנאבען נאך; דיא יינגלינגע זינד פלייסיג, אויך מערק-
זאם אונד ארבייטען מיט לוסט אונד פינקטליכקייט; איהרע מייכטער
בעוואונדערן דען רעגען אייפער אונד דיא נאטירליכען פעהיגקייטען,
דיא דיזע בורשען אין איינעם איהנען ביסהער פרעמדען גע-עפט
בעווייזען; אויך לאכען דיא מייסטער איהרער מאָראליטעט גע-
רעכטיגקייט ווידערפאהרען; אונד זוכען דיא יינגלינגע אן איהרע
רעליגיאָנסאיבונג צו ערמאהנען, זאבאלד דיא שבת- שטונדע שלעגט
לאססען זיא דיזעלבען פאָם ארבייטסטישע אויפשטעהען אונד נאך
הויזע געהען (זאָ וויא עס איהנען פאָן דען הערדען געמיינדעפאָר-
שטעהערן צור בעדינגונג געמאכט ווארדע)”.

**אויך** דער צושטאַנד דער תלמוד תורה אונד דער נאָרמאלשולע
ענטשפריכט דער ערווארטונג א. ז. וו. — מעכטען דאָך
באלד מעהרערע געמיינדען דיזעם שענען בייאשפיל פאָלגען, אונד
גלייך אונזערן ווירדיגען פאָרשטעהערן, פיר דיא בילדונג דער יוגענד,
פיר איהר קינפטיגעס גליק, זא וויא פיר דיא ערהאלטונג דער רע-
ליגיאָן מיט טהעטיגקייט אונד איינזיכט זאָרגען!

בער פרענק הלוי״

---

## יידישע שולאנשטאלטען אין גאליציען.

### בראדי.

**איבער** דען צושטאנד דער איזראעליטישען רעאלשולע דיזער
שטאדט טהיילטע אונס איין פריינד פאָלגענדע נאכריכ-
טען מיט:

„**דיא** היזיגע איזראעליטישע רעאלשולע איזט אים געדייהליכסטען
פאָרטגאנגע; דיא ערשטען שילער, דיא איהרען לעהרקורז
אין דיזער אנשטאלט ענדיגטען, זינד זאָ וואָהל מיט דען געהעריגען
קויפמענישען קענטניססען, אלס אויך מיט טרעפליכער (מעהר

אלס

# גענעאלאגישעם פֿערצייכניס

דעס

# רעגירענדען עסטעררייכישען קייזערהויזעס.

## קייזער פֿאן עסטעררייך

**פֿראנץ דער ערשטע** (יאזעף, קארל), קייזער פֿאן עסטעררייך, קעניג פֿאן אונגארן אונד בעהמען, דער לאמבארדייא אונד פֿענעדיג, פֿאן גאליציען, לאדאמעריען אונד איללירען, ערצהערצאג פֿאן עסטעררייך עטצי עטצי גבאַרען צו פֿיארענץ דען 12. פֿעברואר 1768, טראט נאך דעם אבשטערבען זיינעס פֿאטערס, קייזערס לעאפאלד דעם צווייטען, אם 1. מערץ 1792 דיא רעגירונג דער עסטעררייכישען מאנארכיא אן, אונד ליס זיך דען 25. אפריל 1792 אין וויען הולדיגען; ווארדע אין דעם נעהמליכען יאהרע דען 6. יוניוס צו אפען אלס קעניג פֿאן אונגארן (דען 14. יוליוס צו פֿראנקפֿורט אם מאיין אלס רעמישער קייזער) אונד דען 9. אויגוסט צו פראג אלס קעניג פֿאן בעהמען געקרענט; ערקלערטע זיך דען 11. אויגוסט 1804 צום קייזער פֿאן עסטעררייך, אונד לעגטע אם 6. אויגוסט 1806 דיא דייטשע קייזערווירדע נידער.

## ערשטע געמאהלין

עליזאבעטהא (ווילהעלמינע, לודאוויקא), טאכטער דעס הערצאגס פֿרידריך עשען פֿאן ווירטהעמבערג, שטערנקרייץ - ארדענס דאמע, געבאהרען צו מרעפטאוו דען 21. אפריל 1767, פֿערמעהלט דען 6. יאנואר 1788, געשטארבען דען 18. פֿעברואר 1790.

## קינד

לודאוויקא (עליזאבעטהא, פֿראנציסקא), געבאהרען דען 17. פֿעברואר 1790 געשט. דען 24. יוניוס, 1791.

אללער טהיילנעהמענדען מענשענפריינדע, מעהרערע ווייֿן אדער דייפענדען פריכטע הערפאר געבראכט. 21 שילער, וועלכע דיזע שולע פערליסען, בעזוכען יעטצט פערשידענע גימנאזיען אונד אנ-דערע האהע שולען, נאכדעם זיא זיך אין אללען, אין יענער אנ-שטאלט ערווארבענען פארקענטניססען הינרייכענד בעוועהרט הא-בען. איין צעגלינג דיזער לעהראנשטאלט ווידמעטע זיך דעם לעהר-אמטע, אונד דינט בעררייטס אים דריטטען יאהרע דאזעלבסט אלס לעהרער אין דער צווייטען קלאססע.

דיא אנצאהל דער שילער בעלייפט זיך געגענווערטיג אויף 93, אונד צוואר:

24 אין דער עלעמענטאר-קלאססע

26 אין דער ערשטען —

24 אין דער צווייטען —

19 אין דער דריטטען —

אלס שפרעכענדע בעווייזע פיר דען גרינדליכען אונטעררריכט אין דער העברעישען שפראכע, אונד דיא גוטען פארטשריטטע דער קינדער אין דערזעלבען, זינד אונס פאן דארטהער מעהרערע, וואהרהאפט שענע אונד געפעלליגע אויסארבייטונגען איינגע-שיקט ווארדען, דיא וויר מיט פערגניגען אין דיזעם בלאטטע אויפ-גענאממען האבען ווירדען, ווען עס דער רוים געשטאטטעט.

c. קאראלינא (לעאפ. פראנציסקא), געב. דען 8. יוניוס 1791, געשט. דען 16. מערץ 1795 ׃

d. קאראלינא (לודאוו. לעאפ.), געב. דען 4. דעצעמבער 1795, געשט. דען 30. יוניא 1759 ׃

e. לעאפאלדינא (קאראלינא יאזעפא), שטערנקרייץ. ארדענס דאמע, געבארען דען 22. יאנואר 1797, פערמעהלט דורך פראקוראטיאן צו וויען דען 13. מייא 1817 מיט זיינער קעניגליכען האהייט דאן פעדרא, דע אלקאנטארא, קראנפרינצען פאן פארטוגאלל, בראזיליען אונד אלגארביען ׃

## קינדר

בֿאריא דא גלאריא יאאננא שארלאטא לעאפאלדינא, איזי דארא דא קרוץ עמוצ. פרינצעססין פאן ביירא, געב. דען 4. אפריל 1819.

f. מאריא (קלעמענטינא, פראנצ. יאז.), שטערנקרייץ. ארדענס דאמע, געבארען דען 1. מערץ 1798, פערמעהלט אם 28. יוליא 1816 מיט לעאפאלד קעניגליכעם פרינצען ביידער סיציליען ׃

g. יאזעף (פראנץ לעאפ.), אינהאבער דעס אינפאנטריא רעגימענטס Nr. 63, געבארען דען 9. אפריל 1799, געשט. דען 29. יוניוס 1807.

h. קאראלינא (פערדינאנדא טהרעז. יאז. דעמעטריא, שטערנקרייץ ארדענס דאמע, געבארען דען 8. אפריל 1801, פערמעהלט דורך פראקוראטיאן צו וויען אם 26. סעפט. 1819 מיט זיינער קעניגליכען האהייט דעם פרינצען פרידריך אויגוסט פאן זאכסען.

i. פראנץ (קארל, יאז.), ריטטער דעס גאלדנען פליסעס, אבריסט אונד אינהאבער דעס אונגארישען אינפאנטעריא רעגימענטס Nr. 52, געבארען דען 7. דעצעמבער 1802.

k. מאריא אננא (פראנצ. טהרעז. יאז. מעדארדא), געבארען דען 8. יוניא 1804.

l. יאהאן נעפאמוק (קארל, פראנץ, יאזעף, פעליקס), אינהאבער דעס אינפאנטעריא רעגימענטס Nr. 35, געב. דען 29. אויגוסט 1805, געשט. דען 19. פעברואר 1809.

m. אמאליא (טהערעז. פראנ. יאז. צעלעסטינא), געב. דען 6. אונד געשטארבען דען 9. אפריל 1807.

## צווייטע געמאהלין

מאריא טהערעזיא (קאראָלינע, יאָזעפֿא), טאכטער פֿערדינאנד דעם 4. קעניגס בייֿדער סיציליען, העכסטע שוטצפֿרויא דעס שטערנקרייצ־ארדענס, געבארען צו נעאפעל דען 6. יוניוס 1772, פֿערמעהלט דורך פראקוראטיאן אין נעאפעל דען 15. אויגוסט, דאן צו וויען דען 19. סעפטעמבער 1790, געשטארבען דען 13. אפריל 1807.

## קינדער

### קראנפרינץ אונד טהראנפֿאלגער.

a. פֿערדינאנד (קארל, לעאפאלד, יאזעף, פֿראנץ, מארצעללין), דעס קייזערטהומס עסטעררייך קייזערל., פֿאן אונגארן, בעהמען, דער לאמבארדייא אונד פֿענעדיג, גאליציען, לאדאמעריען אונד איל־ליריען קעניגל. קראנפרינץ אונד טהראנפֿאלגער עטצ., ריטטער דעס גאלדנען פֿליסעס, גראסקרייץ דעס עסטעררייכיש־קייזערל. לעאפאלדס־ארדענס, ריטטער דעס עסטרייכיש־קייזערל. ארדענס דער אייזערנען קראנע ערשטער קלאססע, אונד דעס קעניגל. פֿראנצ. ארדענס פֿאם הייל. גייסטע, דאן גראסקרייץ דער קעניגל. פֿראנצ. עהרענלעגיאן, אונד דעס קעניגל. פארטוגיזישען קריסטוס ארדענס, גענעראל פֿעלד־וואכטמייסטער, אונד איניהאבער דעס קירראססיער־רעגימענטס Nr. 4, געבארען דען 19. אפריל 1793.

די איבריגען קינדער זיינער מאיעסטעט דעס קייזערס, קייזערל. פרינצען אונד פרינצעססיננען, ערצהערצאגע אונד ערצהערצאגינגען פֿאן עסטעררייך.

b. מאריא לודאוויקא (לעפא. פֿראנצ. טהערעז. יאז. לוציא), הערצאגין פֿאן פארמא, פיאצענצא אונד גואסטאללא, שטערנקרייץ־ארדענס דאמע, אונד גראסמייסטערין דעס קאנסטאנטין סט. געארגס־ארדענס; געבארען דען 12. דעצעמבער 1791, פֿערמעהלט דורך פראקוראטיאן אין וויען אם 11. מערץ 1810 מיט דעם דאמאליגען קייזער נאפאלעאן.

## קינד

פֿראנץ (יאזעף, קארל), הערצאג פֿאן רייכסשטאדט, גראסקרייץ דעס קעניגליכען אונגארישען סט. שטעפֿאנס־דאן דעס קאנסטאנטינישען סט. געארגען־ארדענס פֿאן פארמא, געבארען דען 20. מערץ 1811.

e. פֿערדינאנד (יאז· יאה· באפּט·)، גראסהערצאג פֿאן טאסקאנא עטצ· עטצ· ריטטער דעס גאלדנען פֿליסעס، גראסקרייץ דעס קעניגליכען אונגארישען סט· שטעפֿאנס = ארדענס، ריטטער דעס עסטר· ק· ארדענס דער אייזערנען קראנע ערשטער קלאססע، גראסמייסטער דעס טאסקאנישען סט· יאזעפֿס = אונד שטעפֿאנס = ארדענס، גראס= קרייץ דער קעניגליכען פֿראנצ· עהרענלעגיאן، ק· ק· פֿעלדמאר= שאלל، אונד אינהאבער דעס אינפאנטעריא = רעגימענטס Nr. 7, געבארען דען 6· מאיי 1769 ·

## געמאהלין

לודאוויקא (אמאל· טהער·)، טאכטער פֿערדינאנדס דעס 4· ، קעניגס בייד ער סיציליען ، שטערנקרייצ = ארדענס = דאמע ، געבארען דען 27· יוליוס 1773 ، פֿערמעהלט ערשט דורך פראקוראטיאן צו נעאפּעל דען 15· אויגוסט، אונד דאן צו וויען דען 19· סעפּטעמבער 1790 ، געשטארבען דען 19· סעפּטעמבער 1802 ·

## קינדער

a· קאראלינא (פֿערד· טהערעז·)، געבארען דען 2· אויגוסט 1793 ، געשטארבען דען 5· יאנואר 1802 ·

b· פֿראנץ (לעאפּ· לודוויג) געבארען דען 15· אויגוסט 1794, געשטארבען דען 18· מאיי 1800 ·

c· לעאפּאלד (יאה· יאז· פֿראנץ· פֿערד· קארל)، ערבגראסהער= צאג، ריטטער דעס גאלדנען פֿליסעס، גראסקרייץ דער קעניגל· פֿראנצ· עהרענלעגיאן، קייזערל· קעניגל· גענעראל פֿעלד = וואכטמייסטער אונד אינהאבער דעס דראגאנער = רעגימענטס Nr. 4, געב· דען 3· אקטאבער 1797 ، פֿער= מעהלט דען 16· נאוועמ· 1817 מיט מאריאנא קאראלינא טאכטער דעס פרינצען מאקסימיליאן פֿאן זאכסען، געבארן דען 15· נאוועמבער 1799 ·

d· מאריא לודאוויקא (יאה· יאז· קאראלינא)، געבארען דען 30· אויגוסט 1798 ·

e· טהרעזיא (פֿראנצ· יאז· יאה· בענעד·)، שטערנקרייצ = אר= דענס דאמע، געב· דען 12· מערץ 1801، פֿערמעהלט דען 30· סעפּטעמבער 1817 מיט זיינער דורכלויכט קארל אל= ברעכט

## דריטטע געמאהלין

מאריא לודאוויקא (בעאט. אנט. יאז. יאה.), טאכטער וויילאנד זיינער קעניגליכען האהייט דעס ערצהערצאגס פערדינאנד (פארמאליגען גאווערנערס אונד גענעראל־קאפיטענס דער עסטערייכישען לאמבארדייא); העכסטע שוטצפראויא דעס שטערנקרייץ־ארדענס, געבארען דען 14. דעצעמבער 1787, פערמעהלט אין וויען דען 6. יאנואר 1808, געשטארבען דען 7. אפריל 1816.

## פירטע געמאהלין

קאראלינא אויגוסטא, טאכטער מאקסמיליאן יאזעף, קעניגס פאן בייערן, אבערסטע שוטצפראויא דעס שטערנקרייצארדענס, געבארען דען 8. פעברואר 1792, פערמעהלט דורך פראקוראטיאן צו מינכען אם 29. אקטאבער, אונד צו וויען דען 10. נאוועמבער 1816.

## I. געשוויסטער

זיינער מאיעסטעט דעס קייזערס, קייזערליכע פרינצען אונד פרינצעסינען, ערצהערצאגע אונד ערצהערצאגינגען פאן עסטערייך.

1. מאריא טהערעזיא (יאז. קארל. יאה.), שטערנקרייצ־ארדענס דאמע, געבארען דען 14. יאנואר 1767, פערמעהלט אם 18. אקטאבער 1787.

### געמאהל

אנטאן (קלעמענס, טהעאדאר), הערצאג פאן זאכסען, ריטטער דעס גאלדנען פליסעס אונד דעס וייסען אדלער־ארדענס, געבארען דען 27. דעצעמבער 1755, פערמעהלט ערשט דורך פראקוראטיאן צו וויען דען 8. סעפטעמבער, אונד דאן צו דרעזדען דען 18. אקטאבער 1787.

### קינדער

a. מ. לודאוויקא (אויג. פריד.). געבארען דען 14. מערץ 1795, געשטארבען דען 25. אפריל 1796.

b. פרידריך (אויגוסט), געב. אונד געשט. דען 5 אפריל 1796.

c. מ. יאהאננא (לודא. אננא, אמאל.) געבארען דען 5. אפריל 1798, געשטארבען דען 30. אקטאבער 1799.

d. איינע טאכטער, געבארען דען 5. אונד געשטארבען דען 16. אקטאבער 1799.

ק׳ ק׳ פֿעלדמארשאלל , אונד אינהאבער דער הוסאַרען = רע-
גימענטער נומ׳ 2 אונד 12 , אבערסטער אונד אימֿמערווערענדער
אבערגעשפאן דער פֿערא׳יניגטען געשפאננשאפֿטען פעסטה , פיליס
אונד סאלטה , פרעזידענט דער קעניגל׳ אונגארישען שטאטט-
האלטערייא אונד סעפטעמוויראל ׳ געריכטסטאפֿעל , עטצ׳ געבארען
דען 9׳ מערץ 1776 ׳

## ערשטע געמאהלין

אלעכסאנדרינא פוילאוונא , טאכטער דעס רוססישען קייזערס פויל
(פעטראוויטש) , געב׳ דען 9׳ אויגוסט 1783 , פֿערלאבט דען 3׳
מערץ אונד פֿערמעהלט אויף דעם שלאססע צו גאטשינא בייא
פעטערסבורג דען 30׳ אקטאבער 1799 , געשטארבען דען 16׳
מערץ 1801 ׳

## קינד

אלעכסאנדרינא פוילאוונא , געב׳ אונד געשטארבען דען 8׳
מערץ 1801 ׳

## צווייטע געמאהלין

הערמינע , טאכטער דעס הערצאגס פֿאן אנהאלט = בערנבורג = שוימ-
בורג , פֿיקטאר קארל פֿרידריך , געב׳ דען 2׳ דעצ׳ 1797 , פֿער-
מעהלט צו שוימבורג דען 30׳ אויגוסט 1815 , געשט׳ דען 14׳
סעפטעמבער 181 ׳

## קינדער

הערמינע (אמאליע , מאריע) } צוויללינג׳ געב׳ דען 14׳
שטעפֿאן פֿראנץ , (פֿיקטאר), } סעפט׳ 1817 ׳

## דריטטע געמאהלין

מאריע , דאראטהעא ( ווילה׳ קאראלינא ), טאכטער דעס הערצאגס
לודוויג פֿריד׳ אלעקס׳ פֿאן ווירטעמבערג , געבארען דען 1׳ נאוועמ-
בער 1797 , פֿערמעהלט צו קירכהיים אונטער טעק דען 24׳
אויגוסט 1819 ׳

## קינד

עליזאבעטהא (קאראלינא הענריעטטע), געב׳ דען 31׳ יוליא
1820׳, געשט׳ דען 23׳ אויגוסט 1820 ׳

9׳ מ׳ קלעמענטינא (יאז׳ יאה׳ פֿידעל) , געב׳ דען 24׳ אפּריל 1777 ,
געשט׳ דען 15׳ נאוועמב׳ 1801 ׳

דער-

בריננט, הערצאג פאן סאוואיען קאריגנאן, געבי דען 2 אקטאבער 1798.

3. מאריא אננא (פערדי. הענריעטטע), שטערנקרייצ-ארדענס-דאמע, געב. דען 12. אפריל 1770, געשט. דען 1. אקטאבער 1809.

4. קארל (לודוו. יאה. יאז. לויר.), ריטטער דעס גאלדנען פליסעס, גראסקרייץ דעס מיליטעריּשען מאריען טהערעזיען-ארדענס, גואווערנער אונד גענעראל-קאפיטען דעס קעניגרייכס בעהמען, ק. ק. גענעראל-פעלדמארשאלל, אינהאבער דעס אינפאנטעריא-רעגימענטס Nr. 3, אונד דעס אוהלאנען-רעגימענטס Nr. 3, געבי דען 5. סעפטעמבער 1771.

## געמאהלין

הענריעטטע (אלעקס. פרידר. ווילה.), טאכטער פרידריך ווילהעלמ'ס סופרענען פירשטען פאן נאססויא ווייללבורג, געבארען דען 30. אקטאבער 1797, פערמעהלט צו ווייללבורג אם 17. סעפטעמבער 1815.

## קינדער

מאריא טהערעזיא איזאבעללא, געבארען דען 31. יוליא 1816.
אלברעכט פרידריך, געבי דען 3. אויגוסט 1817.
קארל פערדינאנד, געבי דען 29. יוליא 1818.

5. אלעקס. לעאפאלד (יאה. יאז. אייזעב.), ריטטער דעס גאלדנען פליסעס, פאלאטין, קעניגליכער שטאטטהאלטער, אונד גענעראל-קאפיטען דעס קעניגרייכס אונגארן, אינהאבער איינעס הוס. סארען רעגימענטס, עטצ. געבארען דען 14. אויגוסט 1772, געשטארבען דען 22. יוליוס 1795.

6. אלברעכט (יאה. יאז.), געב. דען 19. דעצעמבער 1773, געשט. דען 22. יוליא 1774.

7. מאקסימיליאן (יאה. יאז.), געבי דען 23. דעצ. 1774, געשט דען 9. מערץ 1778.

8. יאזעף (אנט. יאה.), ריטטער דעס גאלדנען פליסעס, גראסקרייץ דעס קעניגל. אונגארישען סט. שטעפאנס-ארדענס, פאלאטינוס, קעניגל. שטאטטהאלטער אונד גענעראל-קאפיטען דעס קעניגרייכס אונגארן, comes et Judex Jazygum et Cumaniorum,

1820. צו פראג מיט פראנציסקא, פרינצעססין פאן סאוואיען־קאריגנאן, געב׳ דען 13. אפריל 1800.

14. לודוויג (יאז. אנט.), ריטטער דעס גאלדנען פליסעס, ק׳ ק׳ גענעראל־פעלדמארשאלל־לייטענאנט, גענעראל־ארטעללעריא־דירעקטאר אונד אינהאבער דעס אינפאנטעריא־רעגימענטס Nr. 8, געב׳ דען 14. דעצ׳ 1784.

15. רודאלף (יאה. יאז. ראינער), גראסקרייץ דעס קעניגל. אונגארישען סט׳ שטעפאנס־ארדענס, דער הייל׳ רעמישען קירכע קארדינאל־פריסטער, פירשט־ערצבישאף פאן אלמיץ, געב׳ דען 8. יאנואר 1788.

## II. עלטערן זיינער מאיעסטעט דעס קייזערס.

לעאפאלד דער צווייטע (פעט. וואלענט. יאז. אנט. יאאכים. פיוס. גאטטה.), געבארען דען 5. מאיי 1747; ווארדע נאך דעם טאדע זיינעס פאטערס, פראנץ דעס ערשטען, רעמישען קייזערס, דען 18. אויגוסטוס 1765 גראסהערצאג פאן טאָסקאנא; טראט נאך אב־שטערבען זיינעס ברודערס, יאזעפס, דעס צווייטען, דען 20. פעברואר 1790 דיא רעגירונג דער מאנארכיא אן, ווארדע צו פראנקפורט אם מאיין צום רעמישען קייזער ערוועהלט דען 30. סעפט׳, אונד געקרענט דען 9. אקטאבער 1790; צו פרעסבורג דען 15. נאוועמבער 1790 צום קעניג פאן אונגארן, אונד אין פראג דען 6. סעפטעמבער 1791 צום קעניג פאן בעהמען געקרענט; שטארב דען 1. מערץ 1792.

### דעססען געמאהלין.

מ׳ לודאוויקא, טאכטער קארל דעס דריטטען, קעניגס פאן שפאניען, הערכסטע שוטצפרויא דעס שטערנקרייץ־ארדענס, געב׳ דען 24. נאוועמבער 1745, פערמעהלט ערשט צו מאדריד דורך פראקוראטיאן דען 16. פעברואר 1764, אונד דאן צו אינס־ברוק דען 5. אויגוסט 1765, שטארב דען 15. מאיי 1792.

## III. פאטערס געשוויסטער

קעניגליכע פרינצען אונד פרינצעססיננען פאן אונגארן אונד בעהמען, ערצהערצאגע אונד ערצהערצאגיננען פאן עסטערדייך.

1. מ׳ עליזאבעטהא (אמאל. אנט. יאז. גאבר. יאה. אגאטהא), געב׳ דען 5. פעברואר 1737, געשט׳ דען 7. יוניא 1740.

## רערזועלבען געמאהל

פראנץ (יאנואר, יאזעף), קראנפרינץ ביידער סיציליען, געבי דען 19. אויגוסט 1777, פערמעהלט ערשט דורך פראקוראטיאן צו וויען דען 9. סעפט. 1790 אונד דאן צו פאגגיא דען 25. יוניוס 1797.

## קינדער

a. מ. קאראלינא (טהערעז. לודאווי.), געבי דען 5. נאוועמבער 1798.

## געמאהל

קארל פערדינאנד פאן ארטאיס, הערצאגס פאן בעררי, געב. דען 24. יאנואר 1778. געשט. דען 14. פעבר. 1820.

b. פערדינאנד (פראנץ) געבי דען 26. אויגוסט 1800, געשט. דען 1. יוליוס 1801.

10. אנטאן (פיקטאר יאז. יאה. ראים.). גראסמייסטער דעס דייטשען ארדענס אין דעם קייזערטהומע עסטערייך, ק. ק. גענעראל פעלד=צייגמייסטער אונד אינהאבער דעס אינפאנטריא=רעגימענטס Nr. 4, געבאהרען דען 31. אויגוסט 1779.

11. מ. אמאליא (יאז. יאה. קאטהאר. טהערעז.), שטערנקרייץ=ארדענס=דאמע, געבי דען 15. אקטאבער 1780, געשטארבען דען 5. דעצעמבער 1798.

12. יאהאן (באפטיסט יאז. פאב. סעבאסט.), ריטטער דעס גאלדנען פליסעס, גראסקרייץ דעס מיליטערישען מאריען טהערעזיען=אונד דעס עסטערייכיש=קייזערליכען לעאפאלדס=ארדענס ק. ק. גענעראל דער קאוואלעריא, גענעראל דירעקטאר דעס שעניא=אונד פארטיפיקאטיאנס=וועזענס, דער אינשעניר אונד דער נייאשטעדטער מיליטער=אקאדעמיא, אונד אינהאבער דעס דראגאנער=רעגימענטס Nr. 1, געבי דען 20. יאנואר 1782.

13. ראינער (יאז. יאה. מיכעל, פראנץ), פיצעקעניג דעס לאמבארדיש=פענעציאנישען קעניגרייכס, ריטטער דעס גאלדנען פליסעס, גראסקרייץ דעס קעניגל. אונגארישען סט. שטעפאנס אונד דעס עסטערייכיש=קייזערל. לעאפאלדס=ארדענס, ק. ק. גענעראל פעלדצייגמייסטער אונד אינהאבער דעס אינפאנטריא=רעגימענטס Nr. 11, געב. דען 30. סעפט. 1783; פערמעהלט דען 28. מערץ 1820.

וועסטפֿאהלען אונד טעשען, לאנדגראף צו טהירינגען, מארק-
גראף צו מייסען, אויך דער אבער - אונד נידער לויזיטץ, גע-
פֿירשטעטער גראף צו העננעבערג, גראף צו דער מארקגראפֿענס-
בערג, בארביא אונד האנויא עטצ. ריטטער דעס שפאנישען
גאלדנען פֿליסעס, גראסקרייץ דעס קעניגל. אונגארישען סט.
שטעפֿאנס - אונד דעס עסטערייכיש קייזערל. לעאפאלדס-
אורדענס, ק. ק. פֿעלדמארשאלל, אינהאבער דעס ק. ק.
קירראססיר - רעגימענטס Nr. 3, אונד איינעס קעניגליך זעב-
סישען שעוואלעשערס - רעגימענטס; געב. דען 11. יוליא 1738,
פֿערמעהלט דען 8. אפריל 1766, (וואר ק. ק. גאוווערנער אונד
געגעראל - קאפיטען דער עסטערייכישען נידערלאנדע פֿאן
1781 ביז 1793).

6. מ. עליזאבעטהא (יאז. יאה. אנט.) שטערנקרייץ-ארדענס-דאמע, (עב-
טיססין דעס ק. ק. דאמען - שטיפֿטס צו אינסבּרוק פֿאן 1781 ביז
1806) געב. דען 13. אויגוסט 1743, געשטארבען צו לינץ דען 22
סעפטעמבער 1808.

7. קארל (יאז. עמאנ. יאה. נעפ. אנט. פראקפ.), ריטטער דעס גאלדנען
פֿליסעס, אונד אינהאבער איינעס אינפֿאנטריא רעגימענטס, געב.
דען 1. פֿעברואר 1745, געשט. דען 18. יאנואר 1761.

8. מ. אמאליא (יאז. אנט.), געב. דען 26. פֿעברואר 1746, (לעבטע
אלס וויטווע זייט 1802 צו פראג), געשט. דען 18. יוניא 1804.

## דערזעלבען געמאהל.

פֿערדינאנד דער ערשטע (נ. לוראו. פֿיליפ. יאז.) פֿאן בורבאן,
אינפֿאנט פֿאן שפאניען, אונד הערצאג פֿאן פארמא, פיאצענצא
אונד גואסטאללא, זאהן פֿיליפס אינפֿאנטען פֿאן שפאניען,
הערצאגס פֿאן פארמא, אונד ענקעל קעניגס פֿיליפ דעס פֿינפֿ-
טען פֿאן שפאניען, ריטטער דעס גאלדנען פֿליסעס, דעס הייל.
גייסט - אונד סט. יאנואר. ארדענס, גראסקרייץ דעס שפאני-
שען ארדענס פֿאן קארל דען דריטטען, געב. דען 20. יאנואר
1751, פֿערמעהלט ערשט דורך פראקוראטיאן אין וויען דען 27.
יוניא אונד דאן צו קאלארנא דען 19. יוליא 1769, געשטארבען
דען 9. אקטאבער 1802.

2. מ׳ אננא (יאז׳ אנט׳ יאה׳) שטערנקרייץ ־ ארדענס ־ דאמע , געב׳ דען 6. אקטאבער 1738 , געשט׳ דען 19׳ אקטאבער 1789 ·

3. מ׳ קאראלינא (ערנעסט׳ יאה׳ יאז׳) געב׳ דען 12׳ יאנואר 1740 , געשט׳ דען 25׳ יאנואר 1741 ·

4. יאזעף דער צווייטע (בענעד׳ אוג׳ יאה׳ אנט׳ מיכעל׳ אדאם) , געבארען דען 13׳ מערץ 1741 , וואורדע צום רעמישען קעניג ערוועהלט דען 27׳ מערץ אונד געקרעהנט דען 3׳ אפריל 1764 ; וואורדע נאך אבשטערבען זיינעס פאטערס פראנץ דעס ערשטען דען 18׳ אויגוסט 1765 רעמישער קייזער , אונד פאן זיינער מוטטער מאריא טהערעזיא אים סעפטעמבער דעסזעלבען יאהרעס צום מיטרעגענטען אנגענאממען, פאלגטע דערזעלבען אין דער רעגירונג דען 29׳ נאווענב׳ 1780 , אונד שטארב דען 20׳ פעברואר 1790 ·

עַרשטע געמאהלין׳

מ׳ איזאבעללא (לודאווי׳ אנט׳) טאכטער הערצאגס פיליפ פאן פארמא , געב׳ דען 31׳ דעצעמבער 1741 , פערמעהלט ערשט דורך פראקוראטיאן צו פארמא דען 7׳ סעפטעמבער , אונד צו וויען דען 6׳ אקטאבער 1760 ; שטארב דען 27׳ נאוועמב׳ 1763 ·

קינדער

a׳ טהערעזיא (עליזאב׳ לודאווי׳ יאז׳ יאה׳) געב׳ דען 20׳ מערץ 1762, געשט׳ דען 23׳ יאנואר 1770 ·

b׳ מ׳ קריסטינא, געב׳ אונד געשט׳ דען 22׳ נאוועמב׳ 1763 ·

צווייטע געמאהלין׳

מ׳ יאזעפא (אנט׳ וואלפ׳ פעליצ׳ רעגולא׳) , טאכטער דעס רעמישען קייזערס אונד קורפירשטען פאן בייערן , קארל דעס זיבענטען , געב׳ דען 20׳ מערץ 1739 , פערמעהלט דען 23׳ יאנואר 1765 , געשט׳ דען 28׳ מאיי 1767 ·

5׳ מ׳ קריסטינא (יאה׳ יאז׳ אנט׳) שטערנקרייץ ־ ארדענס ־ דאמע , געב׳ דען 13׳ מאיי 1742 , געשט׳ דען 24׳ יוניא 1798 ·

דערזעלבען געמאהל׳

אלבערעכט (אויג׳ מאריץ׳ קאזימיר), קעניגליכער פרינץ אין פאהלען אונד ליטהויען, הערצאג צו זאכסען, קלעפע׳ בערגען׳ ענגערן, וועסט׳

## ערשטע געמאהלין׃

מ׳ קלעמענטינא (יאז׳ יאה׳ פֿידעל׳) ׳ קעניגל׳ פּרינצעסין פֿאן אונגארן אונד בעהמען ׳ ערצהערצאגין פֿאן עסטער-רייך עטצ׳ ׃

## קינדער דער ערשטען עהע׃

1׳ מ׳ קאראלינא (טהער׳ לודאוו׳) ׳ געב׳ דען 5׳ נאוועמ-בער 1798׃

## געמאהל

קארל פֿערדינאנד פֿאן ארטאיס׳ הערצאג פֿאן בעררי׳ געב׳ דען 24׳ יאנואר 1778 ׳ געעשט׳ דען 4׳ פֿעבער 1820׃

## קינד

היינריך (קארל׳ פֿערדינאנד׳ מאריא׳ דעאדאט) פֿאן ארטאיס׳ הערצאג פֿאן בארדא׳ געב׳ דען 29׳ סעפט׳ 1820׃

2׳ פֿערדינאנד (פֿראנץ)׳ געבארען דען 27׳ אויגוסט 1800׃ געשטארבען דען 1׳ יוליא 1801׃

## צווייטע געמאהלין׃

מ׳ איזאבעללא׳ טאכטער קארל דעס פֿירטען קעניגס פֿאן שפאניען ׳ געב׳ דען 6׳ יוליא 1789׳ פֿערמעהלט ערשט דורך פראקוראטיאן צו מאדריד דען 6׳ יוליא׳ אונד דאן צו בארצעללאנא דען 6׳ אקטאבער 1802׃

## קינדער צווייטער עהע׃

1׳ לודאוויקא שארלאטע׳ געב׳ דען 24׳ אקט׳ 1804 ׃ פֿערמעהלט מיט דאן פֿראנצעסקא di Paola׳ אינפֿאנט פֿאן שפאניען׳ צו נעאפעל דען 15׳ אפריל 1819׃

2׳ פֿערדינאנד געב׳ דען 12׳ יאנואר 1810׃

3׳ קארל׳ געב׳ דען 10׳ אקטאבער 1811׃

4׳ לעאפאלד (בעניאמין׳ יאזעף)׳ געב׳ דען 22׳ מאיי 1813׃

5׳ אנטאן׳ געב׳ דען 23׳ סעפטעמבער 1814׃

6׳ מ׳ קריסטינא׳ געב׳ דען 27׳ אפריל 1819׃

f׳ מ׳ קריסטינא (אמאל׳)׳ געב׳ דען 17׳ יאנואר 1778׳ געשט׳ דען 25׳ פֿעברואר 1783׃

g׳ מ׳ קריסטינא (טעהערז׳)׳ שטערנקרייץ׳ אָרדענס-דאמע׳

9. איינע פרינצעססין, געב. אונד געשט. דען 18. סעפטעמבער 1748.

10. יאהאננא (גאבר. יאז. אנט.) געב. דען 4. פעברואר 1750, געשט. דען 23. דעצעמבער 1762.

11. יאזעפא (גאבר. אנט אננא) געב. דען 19. מערץ 1751, פערלאבט מיט פערדינאנד דען פירטען קעניג ביידער סיציליען, געשט. דען 15. אקטאבער 1767.

12. מ. קאראלינא (לודאוו. יאה. יאז. אנט.), שטערנקרייץ־ אונד סט. קאטהארינענס־ארדענס־דאמע, געב. דען 13. אויגוסט 1752, געשט. דען 8. סעפטעמבער 1814.

## דעזעלבען געמאהל.

פערדינאנד דער פירטע (אנט. פאסק. יאה. נעפ. זעראפ. יאנ. בענע.) פאן בורבאן, אינפאנט פאן שפאניען, קעניג ביידער סיציליען, ריטטער דעס גאלדנען פליסעס. סט. אנדרעאס־ אונד הייל. גייסטעס־ ארדענס, גראסקרייץ דעס שפאנישען ארדענס פאן קארל דעס דריטטען, געב. דען 11. יאנואר 1751, פערמעהלט ערשט דורך פראקוראטיאן צו וויען דען 7. אפריל, אונד דאן צו קאזערטא דען 12. מאיי 1768.

## קינדער.

a. מ. טהערעזיא (קאר. יאז.), צווייטע געמאהלין זיינער מאיעסטעט דעס קייזערס פראנץ דעס ערשטען פאן עסטערייך.

b. לודאוויקא (מאר. אמאל. טהערעזי.), געמאהלין זיינער קייזערליכען האהייט דעס ערצהערצאגס פערדינאנד, גראסהערצאגס פאן טאסקאנא.

c. קארל (פראנץ יאז.), הערצאג פאן אפוליען, ריטטער דעס סט. יאנוארי־ארדענס, געבארען דען 6. יאנואר 1775, געשט. דען 17. דעצעמ. 1778.

d. מ. אננא (יאז.), געב. דען 23. נאוועמבער 1775, געשט. דען 21. פעברואר 1780.

e. פראנץ (יאנ. יאז.), קראנפרינץ, ריטטער דעס גאלדנען פליסעס אונד סט. אנדרעאס־ארדענס, גראסקרייץ דעס שפאנישען ארדענס פאן קארל דעס דריטטען, געב. דען 19. אויגוסט 1777.

## דערזועלבען געמאהל.

פערדינאנד (מארי פראנץ), אינפאנט פאן שפאניען, געב. דען 14. אקטאבער 1784, פערמעהלט ערשט דורך פרא׳ קוראטיאן צו נעאפעל דען 21. אויגוסט, אונד דאן צו בארצעללאנא אים אקטאבער 1802.

n. מ. קלאטילדע (טהערעזו), געב. דען 18 פעברואר 1786, געשט. דען 10. סעפטעמבער 1792.

o. הענריעטטע (קארמעללע), געב. דען 31. יוליא 1787, געשט דען 21. סעפטעמבער 1792.

p. קארל (לודוויג), געב. דען 26. אויגוסט 1788, געשטארבען דען 1. פעברואר 1789.

q. לעאפאלד (יאה. יאז.), געב. דען 2. יוליא 1790, פער׳ מעהלט דען 28. יוליא 1816, מיט מאריא קלעמענטינע, קייזערל. פרינצעססין אונד ערצהערצאגין פאן עסטערייך;

r. אלבערט (פהיליפ קאיעט.), געב. דען 2. מאיי 1792, געשט. דען 26. דעצעמבער 1798;

s. מ. עליזאבעטהא, געב. דען 2. דעצעמבער 1793, געשט. אים יאהרע 1801.

13. פערדינאנד (קארל אנט. יאזיאה. סטאניסלאוו), ריטטער דעס ואלד׳ נען פליסעס, גראסקרייץ דעס קעניגל. אונגאר. כט. שטעפאנס׳ ארדענס, קי קי גענעראל פעלדמארשאלל, אונד אינהאבער איינעס אונגארישען אינפאנטריא׳רעגימענטס, געב. דען 1. יוליא 1754, (וואר גאוווערנעהר אונד גענעראל׳קאפיטען דער עסטערדייכישען לאמבארדייא ביז 1796), געשט. דען 24. דעצעמבער 1806.

## געמאהלין;

מ. בעאטריקס פאן עסטע, הערצאגין פאן מאססא אונד קאר׳ ראדא, טאכטער דעס הערצאגס הערקולעס ריינאלד פאן מא׳ דענא, שטערנקרייץ׳ארדענס׳דאמע, געב. דען 7. אפריל 1750, פערמעהלט דען 15. אקטאבער 1771.

### קינדער

a. מ. טהערעזיא (יאה. יאז.), געב. דען 1. נאוועמ׳ 1773.

אויך דאמע דעס ארדענס דער קעניגין מי לוראווי , געב׳
דען 17׳ יאנואר 1779 ׳

## דערזעלבען געמאהל

קארל (פעליקס יאזעף), הערצאג פאן גענעוואאס , געב׳ דען
6. אפריל 1765 ׳

h. יאנואר (קארל פראניץ) , גראסמייסטער דעס קאנסטאנ־
טין־ארדענס , געב׳ דען 12. אפריל 1780 , געשט׳ דען
1. יאנואר 1789 ׳

i. יאזעף , געבארען דען 28. יוניא 1781 , געשט׳ דען 19.
פעברואר 1783 ׳

k. מי אמאליא , שטערנקרייץ־ארדענס־דאמע , אויך דאמע
דעס ארדענס דער קעניגין מי לודאוויקא , געב׳ דען 26.
אפריל 1782 ׳

## דערזעלבען געמאהל.

לודוויג (פהיליפ) הערצאג פאן ארלעאנס , געב׳ דען 6.
אקטאבער 1773 , פערמעהלט דען 25. נאוועמ׳ 1809 ׳

### קינדער.

פערדינאנד (פהיליפ לודוויג קארל), הערצאג פאן שארט־
רעס , געב׳ דען 3. סעפטעמבער 1810 ׳

לודוויג (קארל) , הערצאג פאן נעמוארס , געב׳ דען 24.
אקטאבער 1814 ׳

לואיזע (מאריא טהערעזיא שארלאטטע איזאבעללע) , געב׳
דען 3. אפריל 1812 ׳

מאריא (קריסטינא קאראלינא) פאן וואלאאס , געב׳ דען
12. אפריל 1813 ׳

נ׳ נ׳ פאן מאנטפענזיער , געב׳ דען 28. מערץ 1816 ׳

מי קלעמענטינא (קאר׳ לעאפ׳ קלאטילדע), מאדאמאיזעללע
פאן באשאלאאס, געב׳ דען 3. יוניא 1817 .

l. איינע פרינצעססין געב׳ אונד געשט׳ דען 9. יוליא 1783 ׳

m. מי אנטאניא (טהערעזי׳) , שטערנקרייץ־ארדענס־דאמע ,
אויך דאמע דעס ארדענס דער קעניגין מי לודאוויקא ,
געב׳ דען 14. דעצ׳ 1784 , געשט׳ דען 21. מאיי 1806 ׳

דער־

## קינדער.

מ׳ טהערעזיא בעאטריקס, געב׳ דען 14. יוליא 1817.

פראנץ (פערד. געמיניאן), געב. דען 1. יוניא 1819.

e. פערדינאנד (קארל יאז.), ריטטער דעס גאלדנען פליסעס, אונד דעס מאריען טהערעזיען־ארדענס, ק׳ ק׳ גענעראל דער קאוואללעריא, קאממאנדירענדער גענעראל אים קעניג־רייכע אונגארן, אינהאבער דעס הוססארען־רעגימענטס Nr. 3, געב׳ דען 25. אפריל 1781.

f. מאקסימיליאן (יאז׳ יאה׳ אמבר׳ קארל), ריטטער דעס דייטשען ארדענס, ק׳ ק׳ גענעראל־פעלד־צייגמייסטער, אונד אינהאבער דעס צווייטען ארטיללעריא־רעגימענטס, געב׳ דען 14. יוליא 1782.

g. מ׳ אנטאניא, געב׳ דען 21. אקטאבער 1784, געשט. דען 8. אפריל 1785.

h. קארל (אמבר׳ יאז׳ יאה׳ באפט׳), גראסקרייץ אונד פרעלאט דעס סט׳ שטעפאנס־ארדענס, ערצבישאף פאן גראן, אונד פרימאס פאן אונגארן, געב׳ דען 2. נאוועמבער 1786, געשט׳ דען 2. סעפטעמבער 1809.

i. מ׳ לודאוויקא (בעאטריקס אנט׳ יאז׳ יאה׳), דריטטע געמאהלין זיינער מאיעסטעט דעס קייזערס, געשט׳ אם 7. אפריל 1816.

14. מאריא אנטאניא (אננא יאז׳ יאה׳), שטערנקרייץ־ארדענס־דאמע, געבארען דען 2. נאוועמבער 1755, געשט׳ דען 16. אקטאבער 1793.

## דערזעלבען געמאהל.

לודוויג דער זעכסצעהנטע, קעניג פאן פראנקרייך, געב׳ דען 23. אויגוסט 1754, געשט׳ דען 21. יאנואר 1793.

## דערזעלבען קינדער.

a. מ׳ טהערעזיא (שארלאטטע), געב׳ דען 19. דעצ. 1778.

## דערזעלבען געמאהל.

לודוויג (אנטאן), הערצאג פאן אנגולעמע, געב׳ דען 6. אויגוסט 1775, פערמעהלט צו מיטויא אם 10. יוניא 1799.

## דערזעלבען געמאהל׃

פיקטאר (עמאנ׳ קאיעט׳)، קעניג פאן סארדיניען، געב׳ דען 24׳ יוליוס 1759، פערמיהלט ערשט דורך פראקוראטיאן צו מייאלאנד דען 25׳ יוניוס 1788، אונד דאן צו נאווארא דען 21׳ אפריל 1789.

## דערזעלבען קינדער.

1. מ׳ בעאטריקס (פיקט׳ יאז׳)، געב׳ דען 6. דעצעמ׳ 1792.
2. מ׳ קלאטילדע (אדעלהייד׳ שארל׳)، געב׳ דען 2. אקט. 1793، געשט׳ דען 2. אויגוסט 1795.
3. קארל (עמאנ׳ פיקט׳ אמאד׳)، געב׳ דען 3. נאוועמבער 1796، געשט׳ דען 8. אויגוסט 1799.
4. מ׳ טהערעזיא (פערד׳) } צוויללינגע, געבארען דען
5. מ׳ אננא (קאראלינא) } 19 סעפטעמבער 1803.

## דער לעטצטערן געמאהל.

דאן קארל אלאאס، אינפאנט פאן שפאניען، הערצאג פאן לוקקא، גראסקרייץ דעס קעניגל׳ אונגארישען סט׳ שטעפאנס־ארדענס، געב׳ דען 23. דעצעמבער 1799، פערמעהלט צו מאדענא דען 16. יוניא 1819.

6. מ׳ קריסטינא (קאראלינא). געב׳ דען 14. נאוועמ׳ 1812.

b. יאזעף (פערד׳ יאה׳ אמבר׳)، געבאהרען דען 13. מאיי 1775 געשט׳ דען 20. אויגוסט 1776.

c. מ׳ לעאפאלדינא (אננא יאז׳ יאה׳)، געבי דען 10. דעצ׳ 1776، פערמעהלט צו אינסברוק דען 15. פעברואר 1795، מיט קארל טהעאדאר، קורפירשטען פאן פפאלץ־בייערן، וויטווע זייט 16. פעברואר 1799.

d. פראנץ (יאז׳ קארל אמבר׳ סטאניסל׳)، הערצאג פאן מאדענא، ריטטער דעס גאלדנען פליסעס، ק׳ ק׳ גענעראל דער קאוואלעריא، אינהאבער דעס קירראססיער־רעגימענטס Nr. 2, געב׳ דען 6. אקטאבער 1779.

## געמאהלין׃

מאריא בעאטריקס، עלטעסטע טאכטער קעניגס פיקטאר עמאנועל פאן סארדיניען، פערמעהלט צו קאגליאריא דען 20. יוניא 1812.

# איבערזיכט
דער
# סופֿערענען הייפטער אין אייראָפּא.

## גייסטליכער סופֿערען.

פּאַבסט פּיוס דער VII., פֿאָרהער גרעגאָריאָ באַרנאַבאַ גראַף פֿאָן קיאַראַמאָנטי, געבאָהרען דען 14. אויגוסט 1742, קאַר= דינאַל דען 14. פֿעבר. 1785, צום פּאַפּסטע ערוועהלט דען 14. מערץ 1800.

## וועלטליכע סופֿערענע.

### A קייזער.

#### עסטערייך.

פֿראַנץ I., קייזער פֿאָן עסטרייך, קעניג פֿאָן אונגאַרן אונד בעהמען, ערצהערצאָג פֿאָן עסטרייך עטצ., געבאָהרען דען 12. פֿעברואַר 1768, (זיהע גענעאַלאָגיא דעס עסטרייכישען קיי= זערהויזעס).

#### רוסלאנד.

קייזער אַלעקסאַנדער (פּויל̈אָוויטש) דער I., געבאָהרען דען 23. דעצעמבער 1777, סוקצעדירטע זיינעם הערן פֿאַטער קייזער פּויל דעם I. דען 24. מערץ 1801, אויך קעניג פֿאָן פּאָהלען, זייט 9. יוניא 1815.

#### טירקישעס רייך.

קייזער אָדער סולטאַן מאַהמוד דער II., געבאָהרען דען 20. יוליא 1785, נעפֿפֿע דעס קייזערס סעלים דעם III., אויף דען טהראָן ערהאָבען דען 28. יוליא 1808.

קעניג=

b. לודוויג (יאז׳ קסאפער׳ פראנץ)׳ געב׳ דען 22. אקטאבער 1781 , געשט׳ דען 4. יוניא 1789 ·

c. לודוויג (קארל) , דויפין (לודוויג דער זיבענצעהנטע)׳ געב׳ דען 25. מערץ 1785 , געשט׳ דען 8. יוניא 1795 ·

d. מ׳ סאפיא (העל׳ בעאט׳), געב׳ דען 9. יוליא 1786 , געשט׳ דען 16. יוניא 1787 ·

16. מאקסימיליאן (פראנץ קסאפ׳ יאז׳ יאה׳ אנט׳ דע פויל א׳ ווענצעל)׳ האך־אונד דייטשמייסטער׳ קורפירשט צו קעלן אונד בישאף צו מינסטער׳ געב׳ דען 8. דעצ׳ 1756 ׳ געשט׳ דען 27. יוליא 1801 ,

אוטטער קעניגין אמריא, דען 20. אערץ 1816. זייט 29. נאווטאבער 1807. אין ריא=יאנאירא אין בראזיליען.

פרייסען.

קעניג פרידריך ווילהעלם דער III., געבאהרען דען 3. אויגוסט 1770. סוקצעדירט זיינעם העררן פאטער קע=ניג פרידריך ווילהעלם דעם II., דען 16. נאוו. 1797.

סארדיניען

קעניג פיקטאר עמאנועל דער I., זייט דעם 20. דע=צעמבער 1814, אויף הערזאג פאן גענוא, געבאהרען דען 24. יוליא 1759., ערלאנגט דיא קראנע דורך צעססיאן זיינעם ברודערס, קעניגס קארל עמאנועל דעם IV., דען 4. יוניא 1802.

זאקסען.

קעניג פרידריך אויגוסט דער I., געבאהרען דען 23' דעצעמבער 1750, סוקצעדירט זיינעם העררן פאטער, קורפירסט פרידריך קריסטיאן דען 17. דעצ. 1763., נאם דיא קע=ניגסווירדע אן דען 11. דעצעמבער 1806.

שוועדען אונד נארוועגען

קעניג קארל יאהאן XIV, געבאהרען אין פראנקרייך דען 26. יענער 1763, צום קראנפרינצען פאן שוועדען געוועהלט דען 12. אויגוסט 1810. פאלגט זיינעם אדאפטיפ=פאטער קעניג קארל XIII. דען 5. פעברואר 1818.

ביידע סיציליען.

קעניג פערדינאנד (אונטאן פאסקאל) דער I., אינפאנט פאן שפאניען, געבאהרען דען 12. יענער 1751, סוקצעדירט זיי=נעם העררן פאטער קארל דעם III. נאך דעססען ערהעבונג אויף דען שפאנישען טהראן דען 5. אקט. 1759.

שפאניען.

קעניג פערדינאנד דער VII., געבאהרען דען 14. אקטא=בער 1784, ערהעלט דיא רעגירונג דורך רעסיגנאטיאן זיינעס העררן פאטערס, קעניגס קארל דעם IV., דען 19. אערץ 1808.

# B קעניגליכע סופֿערעינע.

## בייערן.

קעניג מאַקסימיליאַן יאָזעף, געבאָהרען דען 27. מאיי 1756, סוקצעדירטע זיינעם העררן ברודער, הערצאָג קאַרל דעם II. פאָן צווייבריקען, דען 1. אַפּריל 1795, דעם קורפֿירסטען קאַרל טהעאָדאָר דען 16. פֿעבר. 1799; נאהם דיא קעניגליכע ווירדע אן דען 26. דעצעמבער 1805.

## בעלגיען אָדער פֿערייניגטע נידערלאנדע.

קעניג ווילהעלם פֿרידריך דער I. פאָן בעלגיען, גראָס-הערצאָג פאָן לוקסעמבורג, הערצאָג פאָן אָראַניען-נאַסויא, געבאָהרען דען 24. אויגוסט 1772, בעשוואָהרט דען 30. מערץ 1814. דיא נייע קאָנסטיטוטיאָן פאָן האָללאַנד, איבערנאַהם דען 31. יולי 1814. דיא רעגירונג.

## דענעמארק.

קעניג פֿרעדעריק VI., געבאָהרען דען 28. יענער 1768, ערקלעהרט צום מיטרעגענטען זיינעס העררן פֿאַטערס קריסטיאַן דעס VII., דען 14. אַפּריל 1784, סוקצעדירט דעמזעלבען דען 13. מערץ 1808, געקרענט אונד געזאַלבט דען 30. יולי 1815.

## פֿראנקרייך.

קעניג לודוויג דער XVIII. פאָן פֿראַנקרייך אונד נאַוואַר-רא, געבאָהרען דען 17. נאָוועמבער 1755, סוקצעדירט זיינעם נעפֿפֿען לודוויג דעם XVII. דען 10. יוני 1795, טריטט ווירקליך דיא רעגירונג אן דען 3. מאיי 1814.

## גראָסבריטאַניען

קעניג געאָרג דער IV., (פֿריד. אויג.) אויך קעניג פאָן האַננאָפֿער, געב. דען 12. אויגוסט 1762, סוקצעדירט זיינעם העררן פֿאַטער קעניג געאָרג דעם III. דען 30. יאַנואַר 1820.

## פאָרטוגאל.

קעניג יאָהאַן (מאַריאַ יאָזעף לודוויג) דער VI., אויך קעניג פאָן בראַזיליען, געבאָהרען דען 13. מאיי 1767, איבערנאַהם דיא רעגענטשאַפֿט דען 10. יולי 1799, סוקצעדירט זיינער פֿרוי-

אוט-

רען דען 3. יענער 1754, סוקצעדירט זיינעם הערן פאטער הערצאג פרידריך אויגוסט, דען 6. יולי 1785, אונטער אדמיניסטראציאן זיינעס פעטטערס גראסהערצאגס פעטער פריד-ריך לודוויג, פירסטען צו ליבעק, נאהם 1815 דען גראסהער-צאגליכען טיטעל אן.

### זאקסען-ווייםאר אונד אייזענאך.

גראסהערצאג קארל אויגוסט, געבאהרען דען 3. סעפ-טעמבער 1757, סוקצעדירט זיינעם הערן פאטער, הערצאג ערנסט אויגוסט קאנסטאנטין, דען 28. מאיי 1758, טריט נאך ערהאלטענער Venia aetatis דיא רעגירונג אן, דען 3. סעפט. 1775, ערהעלט דען גראסהערצאגליכען טיטעל אים יאהרע 1815.

## D הערצאגליכע סופערענע.

### אנהאלט-בערנבורג.

הערצאג אלעקסיוס פרידריך קריסטיאן, גע-באהרען דען 12. יוני 1767, סוקצעדירט זיינעם הערן פא-טער, פירסט פרידריך אלבערט, דען 9. אפריל 1796, ווירד פאן קייזער פראנץ צום הערצאגע ערהאבען, דען 18. אפריל 1806.

### אנהאלט-דעסויא.

הערצאג לעאפאלד פרידריך, געבאהרען דען 1. אקטאבער 1794. פאלגט זיינעם הערן פעטטעס, הערצאג לעאפאלד פרידריך פראנץ, דען 9. אויגוסט 1817.

### אנהאלט-קעטהען.

הערצאג פרידריך, פערדינאנד, געבאהרען דען 25. יוני 1769, פאלגט דעם לעצטען הערצאג אוים דער ביס-העריגען הויפטליניע פאן אנהאלט-קעטהען, לודוויג, אויגוסט, קארל, אין דעצעמבער 1818.

### ברוינשווייג-וואלפענביטטעל.

הערצאג קארל פרידריך, (אויגוסט ווילהעלם), גע-באהרען דען 30. אקטאבער 1804, סוקצעדירט זיינעם הערן פאטער, הערצאג ווילהעלם פרידריך, דען 16. יוני 1815, אונ-טער פארמונדשאפט דעס קעניגס פאן גראסבריטאניען.

וירטעמבערג.

קעניג פרידריך (ווילהעלם קארל) דער II., געבאהרען דען 27. סעפטעמבער 1781, סוקצעדירט זיינעם העררן פאטער, דעם קעניג פרידריך I., דען 30. אקט. 1816.

## C סופערענע פאם קעניגליכען ראנגע.

באדען.

גראסהערצאג לודוויג, (ווילהעלם, אויגוסט), געבאהרען דען 9. פעברואר 1763, פאלגט זיינעם נעפפען דעם גראסהערצאג קארל, לודוויג, דען 8. דעז. 1818.

העססען-קאססעל.

קורפירסט ווילהעלם דער I., געבאהרען דען 3. יענער 1743, סוקצעדירט זיינעם העררן פאטער, לאנדגראף פרידריך דעם II., דען 31. אקט. 1785, ערהעלט דיא קור-ווירדע דורך דען רייכסשלוס פאם 27. אפריל 1803.

העססען-דארמשטאדט.

גראסהערצאג לודוויג דער X, געבאהרען דען 14. יוניא 1753, סוקצעדירט זיינעם העררן פאטער, לאנדגראף לודוויג דען IX., דען 6. אפריל 1790, ניאט דען גראסהערצאגליכען טיטעל אן, דען 13. אויגוסט 1806.

מעקלענבורג-שווערין.

גראסהערצאג פרידריך פראנץ, געבאהרען דען 10. דעצעמבער 1756, סוקצעדירט זיינעם העררן פאטערס ברודער, דעם הערצאגע פרידריך דען 14. אפריל 1785, ערהעלט 1815. דען גראסהערצאגליכען טיטעל.

מעקלענבורג-שטרעליץ.

גראסהערצאג געארג (פרידריך קארל יאזעף), געבאהרען דען 21. אויגוסט 1779, סוקצעדירט זיינעם העררן פאטער גראסהערצאג קארל, לודוויג, פרידריך, דען 6. נאוו. 1816.

האלשטיין-גאטטארפ-אלדענבורג.

גראספהערצאג פעטער פרידריך ווילהעלם, געבאהרען

דען

יאנואר 1748, פֿאָלגט זיינעם העררן פֿאַטער, דען 7. פֿעבר. 1751; אין דען דייטשען בונד אויפגענאממען אים יוליא 1817.

## F פֿירשטליכע פופֿערענע.

### האָהענצאָללערן העכינגען.

פֿירסט פֿרידריך הערמאַן, (אָטטאָ), געבאָהרען דען 22. יוליא 1776, סוקצעדירט זיינעם העררן פֿאַטער, פֿירסטען הערמאַן, פֿרידריך אָטטאָ, דען 2. נאָוו. 1810.

### האָהענצאָללערן-זיגמארינגען.

פֿירסט אַנטאָן אַלאָיס (איינראַד פֿראַנץ), געבאָהרען דען 22. יוניא 1762, סוקצעדירט זיינעם העררן פֿאַטער, פֿירסטען קאַרל פֿרידריך, דען 26. דעצ. 1785.

### ליכטענשטיין.

פֿירסט יאָהאַן יאָזעף, געבאָהרען דען 26. יוניא 1760, סוקצעדירט זיינעם העררן ברודער פֿירסטען אַלאָיס יאָזעף, דען 24. מערץ 1805.

### ליפּפּע-דעטמאָלד.

פֿירסט פּויל אַלעקסאַנדער לעאָפּאָלד, געבאָהרען דען 6. נאָוועמבער 1796, סוקצעדירט זיינעם העררן פֿאַטער דען 4. אפּריל 1802, אונטער פֿאָרמונדשאַפֿט זיינער פֿרויא מוטטער דער פֿירסטין פּוילינע קריסט. ווילה.

### ליפּפּע-שוימבורג.

פֿירסט געאָרג ווילהעלם, געבאָהרען דען 20. דעצעמבער 1784, סוקצעדירט זיינעם העררן פֿאַטער, דען 13. פֿעב. 1787, אונטער פֿאָרמונדשאַפֿט; טריט דיא רעגירונג אן אים יאהרע 1809.

### רייס-גרייץ.

פֿירסט היינריך דער XIX., געבאָהרען דען 1. מערץ 1790, סוקצעדירט זיינעם העררן פֿאַטער פֿירסטען היינריך דעם XIII., דען 29. יאַנואַר 1817.

### רייס-שלייץ.

פֿירסט היינריך דער XLIII. צו שלייץ, געבאָהרען

## לוקקא.

הערצאגין מאריא לואיזע (ימאזעפא), געבאהרען דען 6. יוליא 1782, פאראמאהלס קעניגין פאן עטרוריען, הערצאגין פאן לוקקא זייט דען 22. נאוועמבער 1817.

## נאסויא.

הערצאג ווילהעלם געארג, געבאהרען דען 14. יוניא 1792, סוקצעדירט זיינעם הערדן פאטער, דעם פירסטען פרידריך ווילהעלם פאן נאסויא־ווייל בורג, דען 9. יאנואר 1816, אין וויילבורג, פעראייניגט דאז געזאמטהויז נאסויא נאך דעם טאדע דעס הערצאגס פרידריך אויגוסט פאן נאסויא־אוזינגען, דען 24. מערץ 1816.

## זאקסען־קאבורג־זאאלפעלד.

הערצאג ערנסט (קארל לודוויג אנטאן), געבאהרען דען 2. יענער 1784, סוקצעדירט זיינעם הערדן פאטער הערצאג פראנץ, דען 9. דעצעמבער 1806.

## זאקסען־קאבורג־מייניגען.

הערצאג בערנהארד (עריך פריינד), געבאהרען דען 17. דעצעמבער 1800, סוקצעדירט זיינעם הערדן פאטער הערצאג געארג, דען 24. דעצ. 1803. אונטער פאראונדשאפט זיינער אוטטער, דער הערצאגין לואיזע עלעאנארע.

## זאקסען־גאטהא אונד אלטענבורג.

הערצאג אויגוסט, געבאהרען דען 23. נאוועמבער 1772, סוקצעדירט זיינעם הערדן פאטער הערצאג ערנסט דעם II., דען 20. אפריל 1804.

## זאקסען־הילדבורגהויזען.

הערצאג פרידריך, געבאהרען דען 29. אפריל 1763, סוקצעדירט זיינעם הערדן פאטער, הערצאג ערנסט, פרידריך, קארל, דען 22. סעפט. 1780.

# E לאנדגרעפליכער סופרען.

## העססען־האמבורג.

לאנדגראף פרידריך, לודוויג, געבאהרען דען 30. יענער

# ק׳ ק׳ פאטענטע אונד ציר‌קולאריען ·

## פֿאָם יאהרע 1820·

נאך איהרעם אינהאלט, דער צייטפֿאָלגע איהרער ערלאססונג אונד מיט אנצייגע דער זייטענצאהלען, וויא זעלבע אים אמטסבלאטטע דער וויענער צייטונג בעקאנט געמאכט וואורדען׳

### יאנואר׳

8· אויפֿהעבונג דעס דער עהעמאהליגען נ· אֶ· קאנאל· בויגעזעללשאפֿט ערטהיילטען פריפֿילעגיומס אויף שטיינקאהלען זייטע 15·

18· פֿאָרשריפֿט, וויא זיך דיא געריכטסבעהערדען בייא פֿאָרנאהמע דער בעשרייבונג דער פֿאהרניססע דעס מיטהערס ווען זאָלכע פֿאָם פֿערמיטהער בייא איינקלאגונג דעס ריקשטענדיגען מיטהציזעס פֿערלאנגט ווירד, צו בענעהמען האבען ז· 19·

24· ווערדען דיא בעשטיממונגען בייא צאללעמטליכען וואארען· ערקלעהרונגען צור אללגעמיינען נאכאכטונג בעקאנט צו מאכען בעפֿאָהלען ז· 24·

### פֿעברואר·

15· דיא איינעס פֿערברעכענס בעשולדיגטען, אונד דורך שטעקבריפֿע בעשריבענען פֿליכטלינגע זינד אין בעטרעטונגספֿאללע אן יענעס קרימינאלגעריכט, וועלכעס דען שטעקבריף ערלאססען האט, צו איבערליפֿערן ז· 45·

15· בעשטיממונג דער איין· אונד אויספֿוהרס·געביהרען פֿאָן אויסערהאנדעלגעשעפֿטען, יעדאָך אין דער איינפֿוהר ערלויבטען וואארען· ארטיקעלן ז· 79׳

16· בייא פֿעראייסערונג דער פופילאר·גיטער דעס בויערנשטאנדעס איזט זיך נאך דען פֿאָרשריפֿטען דעס בירגערליכען געזעטצבוכעס

דען 13. מאיי 1785, סוקצעדירט זיינעם הערן פאטער פירסטען היינריך דעם XLII. דען 17. אפריל 1818, ניאט דיא פירסטע־ ניבע ווירדע אן דען 9. אפריל 1806. נעבענליניע פאן רייס־ שלייץ איזט דיא ליניע צו קעסטריץ.

## רייס־לאבענשטיין.

פירסט היינריך דער LIV. געבאהרען דען 8. אקטאבער 1767, סוקצעדירט זיינעם הערן פעטטער פירסטען היינריך דעם XXXV., דורך רעגולאטיאן זיינעם אנקעלס גראַ־ פען היינריך דעס XXI., דען 31. מערץ 1805.

## לאבענשטיין־עבערסדארף.

פירסט היינריך דער LI. געבאהרען דען 16. מאיי 1761, סוקצעדירט זיינעם הערן פאטער גראפען היינריך דעם XXIV., דען 13. מערץ 1779.

## שווארצבורג־רודאלשטאדט.

פירסט פרידריך גינטהער, געבאהרען דען 6. נאָוועמ־ בער 1793, סוקצעדירט זיינעם הערן פאטער לודוויג פרידריך, דען 28. אפריל 1807.

## שווארצבורג־זאנדערסהויזען.

פירסט גינטהער פרידריך קארל, געבאהרען דען 5. דעצעמבער 1760, סוקצעדירט זיינעם הערן פאטער פיר־ סטען קריסטיאן גינטהער, דען 14. אקט. 1794.

## וואלדעק.

פירסט געארג פרידריך היינריך, געבאהרען דען 20. סעפטעמבער 1789, סוקצעדירט זיינעם הערן פאטער פירסטען געארג דען 9. סעפט. 1813.

20. דיא שטראפבעשטרעגע פיר איבערטרעטונג דער פאס 1. מייא דיזעס יאהרעס אין קאנוי מינצע אויפלייבטענדען געטרענק־ אבגאבען אונד פערצעהרונגסאויפשלעגע, זא וויא יענע געגען דיא איבערטרעטונגען דער ביערטראנקשטייער אונד בייראויפ־ שלאגגעפעללע, דאן ענדליך דאז צאללגעלד אונד דיא איבריגען נעבענגעביהרען דער לעטצטגענאנטען ענטריכטונגען זינד פאס 1. מייא דיזעס יאהרעס אן אין קאנוי מינצע צו בעצאהלען.

מייא.

6. געברויך דער שוועפעל־רייכערונגס־אפפאראטע, ז. 143.

10. איינע שטרענגערע קאנטראללע געגען אללענפעלליגע טאקס־ איבערשרייטונגען דער אפאטהעקער ווירד איינגעפיהרט, ז. 151.

יולי.

1. רעגולירונג דער צאללזעטצע פיר דיא פערשידענען טאבאקגאט־ טונגען.

— שטאדטמויטה, שטעדטישעס איינזאטצגעלד אונד סאניטעטס־ בעשויאגעביהרען זינד פאס 1. אויגוסט דיזעס יאהרעס אן אין קאנוי מינצע צו בעצאהלען, ז. 203.

12. בעשטיממונג דער שטראפע אויף דען אונבעפוגטען פערשלייס דעס שיספולפערס, ז. 219.

14. דער אויספוהרצאלל פיר ראהע שאפוואללע ווירד הערבגעזעטצט, ז. 233.

אויגוסט.

11. רעגולירונג דער בירגערעכטס־טאקסען אין דעם לאנדעס פירשטליכען אונד פרייען ארטשאפטען, אונד אומזעטצונג דער־ זעלבען אויף מעטאלל־מינצע, ז. 251.

14. דיא פאללציהונג איינעס טאדעסאורטהיילס ווידער איינען אב־ וועזענדען אדער פליכטיגען האט דורך דען שארפריכטער צו געשעהען; דיא בראנדמארקונג הינגעגען קאן אויך איין שטעלל־ פערטרעטער דעס שארפריכטערס פאללבריגנען, ז. 255.

סעפטעמבער.

12. אבנאהמע דער גרונדבוכס־טאקסען, דאן דעם געוועהר־אונד דעם דינבשטוואנדעלס אין מעטאלל־מינצע, ז. 273.

כעס אונד דער פאטענטע פאָם 29. אָקטאָבער 1790 אונד 26. מייא 1791 צו בענעהמען ז. 45.

20. דיא פאָסטוואגען = געביהרען ווערדען הערא֫בגעזעטצט ז. 67 68 אונד 69.

## מערץ.

1. געביידע = שטייער איינפיהרונג, ז. 83.

6. דיא פיר דיא איינבריננונג איינעס רייבערס מיט 25 fl. פעסט־ געזעטצטע טאגליא ווירד אין דען פראָווינצען, וואָ דאז פאָ־ פירגעלד געזעטצליכען אומלויף האט, ווידער אין קאָנווענצי־ אָנסמינצע בעצאהלט, ז. 61.

11. דיא בייא דען פאָליצייא = דירעקטיאָנען איינגעהענדען טאקסען אונד זאָנסטיגען געביהרען זינד פאָם ערשטען מייא דיזעס יאהרעס אן אין קאָנווענציאָנס = מינצע צו ענטריכטען, ז. 65.

25. פאָם ערשטען מייא דיזעס יאהרעס האבען זיך דיא פיהרלייטע אָדער איהרע קנעכטע מיט צערטיפיקאטען איבער דאז בעפוג־ ניס, רייזענדע אויף דער פאָסטשטראסע צו פיהרען, צו פער־ זעהען, ז. 91.

24. דיא אין דיא ק. ק. עראריאל = אָדער שטאאטסקאססען איינ־ פליסענדען געטרענק = אונד פערצעהרונגס = אויפשלעגע זינד פאָם 1. מייא דיזעס יאהרעס אין קאָנווענציאָנס־מינצע צו ענט־ ריכטען ז. 95.

30. איבער דיא איינרעכנונג דער לעהרערסדינסטצייט אין טריוויאל־ שולען בייא דער פענסיאָנירונג פאָן לעהרערן אן הויפטשולען אָדער איהרען וויטטווען, ז. 116.

## אפריל.

2. דיא זאלץ = פרייזע ווערדען אין קאָנוו. מינצע בעשטימט, ז. 101.

12. דיא ביכהער אין פאפירגעלד ענטריכטעטען פאָסטריטטגעלד אונד פאָסטוואגען = געביהרען פיר רייזענדע פערזאָנען, וויא אויך דאז טרינק = אונד שמירגעלד קעננען פאָם 1. מייא דיזעס יאהרעס אן אין קאָנווענציאָנס = מינצע אָדער אין וויענער ווערונג בעצאהלט ווערדען. ז. 115.

— איבער דיא ערפאָדערגיססע צור ערלאנגונג איינער אנשטעל־ לונג, ז. 110.

שאפטען אונד אללער עסטערדייכישען זעע־העפען ווירד פערבאטען. ז. 305.

9. וועגען דער רעקאממענדאטיאָנסגעביהרען בייא דער בריפאויפגאבע אין פעללען, וואָ פאָרטאָפרייע בעהערדען אונד פערזאָנען מיט אייגטרעטען. ז. 375.

# מערקווירדיגע פאָרפעללע

## פאָם אָקטאָבער 1819 ביז ענדע דעם יאהרעס 1820.

### אָקטאָבער 1819.

**דען** 4טען, אלס אם נאמענספעסטע קייזערס פראנץ I. ווארד דיא נייע ערריכטעטע שפארקאססע אין דער ווינער פאָרשטאדט, לעאָפאָלדשטאדט, ערעפנעט, אונד ערהילט בייא דיזעם פייערליכען אנלאססע זאָגלייך נייע צופליססע.

**דיא** ערלויכטען פרעמדען, דען ערבגראָסהערצאָג פאָן טאָסקאנא מיט דעססען געמאהלין, אונד דיא פערוויטטוועטע פירשטין פאָן נאכסויא זאה וויען אין דיזעם מאָנאטהע.

**אם** יך ערפאָלגטע צו דרעזדען דיא פערמעהלונג דעס פרינצען פרידריך פאָן זאכסען, זאָהנס דעס פרינצען מאקסימיליאן, מיט דער קייזערליכען פרינצעססין, ערצהערצאָגין קאראָלינע פאָן עסטערדייך, פירטען טאָכטער קייזערס פראנץ דעס I., (געב. דען 8. אפּריל 1801.)

**אם** 21. פאָללצאָג דער קעניג פאָן שפאניען זיינע פערמעהלונג מיט דער פרינצעססין פאָן זאכסען, אונד ערליס איינע אללגעמיינע בעגנאדיגונג, דיא מאנכען פערוויזענען צו גוטע קאם.

— צו ראָם שטארב קעניג קארל עמאנועל פאָן סארדיניען, דער אים יאהרע 1802 דיא רעגירונג זיינעם יינגערן ברודער אבטראט. דיס איזט דער דריטטע סופערען, דער בינגען יאהרעספריסט אין ראָם פערשיעד; איהם גינגען נעהמליך פאָראויס קעניג קארל דער IV. פאָן שפאניען אונד דעססען געמאהלין.

12. דיא אייגענמעכטיגע פערפערטיגונג דער אמטסזיגעל ווירד פער־באָטען׳ ז׳ 277׳

28. וואפפען אונד וואפפען־בעשטאנדטהיילע אללער גאטטונגען ווערדען אויסצופיהרען פערבאָטען׳ ז׳ 277׳

29. בעשטימונגען אין אבזיכט אויף דאז מאאס דער צור מיליטעהר־בעפרייאונג אייגנענדען בויערנגדינדע ווערדען פעסטגעזעטצט׳ ז׳ 299׳

## אָקטאָבער׳

1. דיא אויספוהר דעס פולפערס אונד יעדע ארט פאָן שיעסבעדארף ווירד פערבאָטען׳ ז׳ 291׳

20. וואָנאך נור געגען פעססע דער ק׳ ק׳ טאָבאקס־געפעללע אד־מיניסטראטיאָן, וויא פאָרהער, דיא איינפוהר פרעמדער טאָ־באקס גאטטונגען געשטאטטעט בלייבט׳ ז׳ 317׳

28. דיא גלייכשטעללונג דער שאפוואָללע־אויספוהר, ריקזיכטליך דער צו בעאָבאכטענדען צאָללפאָרשריפטען, מיט אנדערן גע־רינג בעלעגטען ארטיקעלן ווירד בעקאנט געמאכט׳ ז׳ 317׳

## נאָוועמבער׳

5. אין בעטרעף דער אנוועגדבארקייט דעס § 476 דעס ערשטען טהיילס דעס אללגעמיינען שטראפגעזעטצעס אויף דען פאלל, וואָ איין אינדיווידיום הירלאנדס אונד אים אויסלאנדע איין פער־ברעכען בעגאנגען האט׳ ז׳ 330׳

8. דיא בעפערדערונג דער רייזענדען אויף פאָסטוואגען מיט זאָגע־נאנטען שטייערוועגען, ווירשטעלן אונד לייטערוועגען אום געלד ווירד פערבאָטען׳ ז׳ 341׳

17. דיא דורכפוהר דער וואפפען אונד דער וואפפען־בעשטאנד־טהיילע אללער גאטטונגען אויס פרעמדען שטאאטען דורך דיא עסטערייכישען פראָפינצען נאך דעם קעניגרייך ביידער סיציליען, אונד נאך דען איבריגען פרעמדען איטאליענישען שטאאטען ווירד פערבאָטען׳ ז׳ 341׳

## דעצעמבער׳

4. דער אויסטריעב אונד דיא אויספוהר וויא אויך דער דורכטריעב דער פפערדע נאך דען זעמטליכען איטאליענישען נאכבאר־שטאאטען

שאפ־

בעשטיממונגען דעס קעניגס דיא נאמען קארל פֿערדינאנד לודוויג פֿהיליפפ עמאנועל פֿאָן אָרלעאנס, הערצאָג פֿאָן פּאָנטהיעֿווּרע פֿיה־ רען ווירד:

**דען** 13. זינד איהרע קעניגליכע האָהייט, דיא קורפֿירשטין פֿאָן העססען מיט טאָדע אבגעגאנגען׃

**דען** 21. פֿערשטארב צו האַמבורג פֿאָר דער העהע דער לאנדגראף פֿרידריך ווילהעלם קריסטיאן פֿאָן העססען־האָמבורג אין איי־ נעם אלטער פֿאָן 27 יאהרען׃ איהם פֿאָלגטע אין דער רעגירונג דער ערבפּרינץ פֿרידריך יאָזעף לודוויג. (געב. דען 30. יוניא 1769)׃

**דען** 23. זינד זיינע קעניגל. האָהייט, דער הערצאָג פֿאָן קענט, פֿירטער זאָהן דעס קעניגס געאָרג III. פֿאָן ענגלאנד, (געב. דען 2. נאָוו. 1767, פֿערמעהלט דען 29. מייא 1818) מיט טאָדע אבגעגאנגען׃ דיא הינטערלאססענע וויטטווע איזט איינע פרינצעס־ סין פֿאָן זאכסען־קאָבורג (שוועסטער דעס פּרינצען לעאָפּאָלד) פֿאָן וועלכער ער איינע טאָכטער, אלעקסאנדרינע פֿיקטאָריא, געב. דען 24. מייא 1819, הינטערליס, דיא יעצט אלס פרעזומטיפֿע טהראָנ־ ערבין פֿאָן גראָסבריטטאניען אנגעזעהען איזט, דא דיא דרייא על־ טערן ברידער דעס פֿערשטאָרבענען קיינע קינדער האבען׃

**דען** 29. פֿערשיעד קעניג געאָרג III. פֿאָן גראָסבריטטאניען אונד אירלאנד אים 82. יאהרע זיינעס אלטערס, אונד אים 60. זיינער רעגירונג׃ אם 31. ווארדע פּרינץ געאָרג, פּרינץ פֿאָן וואל־ לעס, אלס דער רעכטמעסיגע טהראָנערבע, אונטער דעם נאמען געאָרג דער IV. צום קעניג פֿאָן גראָסבריטטאניען אונד אירלאנד אויסגערופֿען, אונד עמפּפֿינג דען אייד דער טרייע׃

פֿעברואר׃

**אם** 14. זינד זיינע קעניגל. האָהייט, דער פּרינץ קארל פֿערדינאנד פֿאָן ארטאָאס, הערצאָג פֿאָן בעררי, צווייטער זאָהן זיינער קעניגל. האָהייט מאָנסיעֶהרס, ברודערס דעס קעניגס פֿאָן פֿראנק־ רייך, פֿערשידען׃ איין רוכלאָזער פֿערברעכער האטטע דעם הער־ צאָג אין דער נאכט פֿאָם 13. אויף דען 14., אין דעם אויגענבליקע אלס דערזעלבע ביים אויסטריטטע אויס דער אָפּער אין דען וואגען שטייגען וואָללטע, איינען דאָלכשטיך אין דיא רעכטע זייטע דער ברוסט פֿערזעטצט, אין דעססען פֿאָלגע זיינע קעניגל. האָהייט נאך

6 שטונ־

נאָוועמבער׳

**אם** ·25 בעגאננען איס געביידע דער ק׳ ק׳ געהיימען האָף׳ אונד שטאאטס קאנצעלייא דיא קאָנפֿערענצען צווישען דען צו וויען פֿערזאממעלטען דייטשען קאביגעטטען, אונטער דעם פֿאָרזיטץ דעס מיניסטערס דער אויסווערטיגין אנגעלעגענהייטען זיינער ק׳ ק׳ אפאָ־סטאָלישען מאיעסטעט, הערדן פֿירשטען פֿאָן מעטטערניך׳

— דער גראָסהערצאָג פֿאָן טאָסקאנא אונד דעססען געמאהלין קעהר־טען פֿאָן וויען נאך פֿלאָרענץ צוריק׳

— מיט דער ערעפֿנונג דעס פארלאמענטס פֿאָן ענגלאנד ערהילטען דיא אנגעלעגענהייטען דיזעס לאנדס איין וועלטגעשיכטליכעס אינטערעססע׳ דיא בעדראָהטע לאגע דעס רייכס עמפפֿאנד מאן איינגעסט׳ דיא מיניסטער פֿאנדען דיזעסמאהל פֿאָן דער אָפפאָזי־טיאָן נור וועניגען ווידערשטאנד׳ דיא אננאהמע פֿאָן פֿינף געזעטצ־ענטווירפֿען ווארדע דורכגעזעטצט, וואָבֿאָן דער ערשטע דיא איינ־שרענקונג דער פֿאָלקספֿערזאממלונגען, דער צווייטע איינע טאקסע אויף אללע פּאָליטישע דרוקשריפֿטען, דער דריטטע אויף דיא בע־שלייניגונג דער אורטהיילסשפריכע בייא שטאאטספֿערברעכען, דער פֿירטע אויף דיא העממונג דער וואפֿפֿענאיבונגען דעס פֿאָלקס, דער פֿינפֿטע געגען אללע אויפֿרוהרס• אונד לאסטערשריפֿטען געריכ־טעט איזט׳

דעצעמבער׳

**דיא** עררינטונג איינער טהעאָלאָגישען לעהראנשטאלט אין וויען פֿיר דיא אויגסבורגישען אונד העלוועטישען גלויבענספֿער־וואנדטען האלף דעם בעדירפֿניססע אב, יינגלינגע דיזער ביידען קאָנ־פֿעסיאָנען אויף אויסלענדישע אוניפֿערזיטעטען צו שיקען׳

**דער** פרינץ פֿאָן סאלערמאָ טראף זאמט דעססען ערלויכטען גע־מאהלין, ערצהערצאָגין קלעמענטינא פֿאָן עסטערריך אין וויען איין׳

---

יאנואר 1820׳

**אם** ·2· ווארדע דיא הערצאָגין פֿאָן אָרלעאנס איס פּאַלֶע׳ ראָיַאל צו פאריז פֿאָן איינעם פּרינצען ענטבונדען, וועלכער נאך דען בעשטימ־

## מערץ׳

**דען** 8. האט דער קעניג פאָן שפאניען אויף דיא, דורך דיא אלל-
געמיינע אונד אויסעראָרדענטליכען קאָרטעס אים יאהרע 1812
בעקאנט געמאכטע פֿערפֿאססונג דען אייד געלייסטעט׳ מיט דער
נאכריכט, דאס דער קעניג דיא קאָנשטיטוטיאָן דער קאָרטעס אנ-
גענאָממען האבע, זינד זאָגלייך קורירע נאך אללען ריכטונגען אב-
געגאנגען׳ דען 9. לייסטעטע אויך דיא בעזאטצונג, אין פאראדע
אויפֿגעשטעללט, דער קאָנשטיטוטיאָן דען אייד׳

**דען** 27. איזט פֿאָן דער פרינצעססין פֿאָן וואלעס, אלס יעטציגער
קעניגין פֿאָן ענגלאנד, איין קוריער אויס ראָם אין לאָנדאָן אנ-
געקאָממען, וועלכער דיא נאהע ריקקעהר דיזער פרינצעססין אנ-
קינדיגטע׳

## אפרילי

**צור** בעפֿערדערונג דער מאסרעגעלן, וועלכער דיא איינציהונג דעס
פאפירגעלדעס צום צוועקע האבען, איזט צו וויען מיט דען
הערדען דאוויד פאריש, אונד ז. מ. ראָטהשילד איין איבעראיינקאָמ-
מען איבער איינע אנלייהע פֿאָן 20 מילליאָנען 800000 גולדען
קאָנווי מינצע געטראָפֿפֿען וואָרדען׳ אם 15. איזט דיא פֿערמעה-
לונג זיינער מאיעסטעט דעס קעניגס פֿאָן ווירטהעמבערג מיט איה-
רער דורכלויכט דער פרינצעססין פױלינע פֿאָן ווירטהעמבערג, טאָכ-
טער זיינער האָהייט דעס פֿערעוויגטען הערצאָגס לודוויג פֿאָן וויר-
טהעמבערג, אים קעניגליכען שלאָססע צו שטוטטגארד פֿייערליך
פֿאָללצאָגען וואורדען׳ דיא טרויאונג געשאה מיטטאגס אום 12
אוהר׳ — איין יידישער קויפֿמאן אין נייא-יאָרק (אין אמעריקא)
מ׳ נאָאה, איזט בייא דען שטענדען דיזער רעגירונג דארום איינגע-
קאָממען, איהם איינע אין דעם מאנארא-פֿלוססע צווישען דען זעען
ערלע אונד-אָנטאריא געלעגענע אינזעל, צור טילגונג איינער איהם
שולדיגען זוממע אבצוטרעטען׳ ער וויל דאזעלבסט איינע שטאדט
ערבויען, אלס צופֿלוכטסאָרט פֿיר זיינע גלויבענסגענאָססען, דיא אין
אייראָפא מיסהאנדלונגען ערליידען קענטען׳ איבער דיזע ביטט-
שריפֿט ווארדע בעראטהעט, דער אויסשוס שלוג איינע בילל פֿאָר,
אום דיא אינזעל אבשעטצען צו לאססען, אונד זיא דעם הערדן
מורכי נח צו פֿערקויפֿען׳ דיזע בילל וואַרד דאן צווייאמאהל פֿעו-
לעזען

6 שטונדען, פֿאָן דער געזאממטען קעניגליכען פֿאמיליע אומגעבען, זיינען גייכט אויפֿגאב · דאז לעטצטע וואָרט דעם פרינצען וואר דיא ביטטע, אום דיא בעגנאדיגונג זיינעס מערדערס, וועלכער גלייך נאך פֿאָללבראכטער טהאט פֿעסטגעהאלטען אונד פֿערהאפֿטעט וואָרדען איזט · דער מערדער וואר איין אין דעם קעניגל· מארשטאלל אנגעשטעללטער זאטטלערגעזעללע, נאמענס לואוועל, וועלכער אין גלייכער בעדינסטונג אים יאהרע 1814 באָנאפארטען נאך דער אינזעל עלבא געפֿאָלגט וואר, אונד דענזעלבען 1815 ביז צו זיינער איינשיפֿפֿונג נאך לא ראָשעללע בעגלייטעט האטטע · דאז ערשטע פֿערהער שיינט צו בעווייזען, דאס דער מערדער לעדיגליך דורך פּאָ-ליטישען פֿאנאטיסמוס געלייטעט ווארדע ·

דען 10· טראף דיא פרינצעססין פֿאָן וואללעס צו ליווארנאָ איין, וואָ איהר נאך איינגען שטונדען איין קוריר דיא נאכריכט פֿאָן דעם טאָדע דעם קעניגס פֿאָן ענגלאנד איבערבראכטע ·

— איין גראָסעס קאָמפלאָט איזט צו לאָנדאָן אין דעם אויגענבליק געשייטערט, וואָ זיך דיא פֿערשוואָרנען זיכער גלויבטען, עס אויסצופֿיהרען, זיא וואָללטען זעמטליכע ענגלישע מיניסטער אין איינעם הויזע אומברינגען, אין וועלכעם זיך דיאזעלבען צופֿערלעסיג פֿערזאממעלן זאָללטען · זיא וואוסטען אונד פֿיהלטען זיך פֿערזיכערט, זיא דאָרט צו איבערראשען · אללייז דיא רעגירונג וואוסטע גלייכפֿאללס פֿאָן דיזעם פלאן, אונד דיא מאגיסטראטספערזאָנען, פֿאָן דער עפֿ-פֿענטליכען געוואלט אונטערשטיטצט, בעגאבען זיך נאך דעם שלופּ-ווינקעל דער פֿערשוואָרנען · עס פֿאנדען זיך איהרער דרייסיג היר פֿערזאממעלט אונד בעוואפֿנעט · אונגליקליכער ווייזע האט מאן דען פֿערלוסט איינער מאגיסטראטספערזאָן צו בעקלאגען; איינעגע פער-זאָנען וואורדען פֿערוואונדעט · נייז דער פֿערשוואָרנען וואורדען ער-גריפֿפֿען, דיא איבריגען ענטווישטען אונטער בעגינסטיגונג דער נאכט, דיא אבער אויך אין קורצע צייט, זאמט איהרען הייפטערן, טהיסטעלוואאר אונד ברוננערט איינגעבראכט וואורדען · דיא דעם האָכפֿערראטהס שולדיגען, אלס טהיסטעלוואאר, ברונ-נערט, יאגס, טידד אונד דאווידסאָן זינד דען 1· מייא הינגעריכטעט וואָרדען ·

זיינע איינע געפיהלע זיין מוס; אללייז דער שריטט, דען דיא קע-
ניגין געטהאן, לעסט איהם קיינע וואהל· אינדעם דער קעניג דיזע
בעטהיילונג מאכט, צייגט ער דאז פערטרויען, דאז הויז דער
פאירס ווערדע מאסרעגעלן ערגרייפען, וויא זיא דיא גערעכטע זא-
כע דעם קעניגס אונד דער קראנע פאָרדערן"· — דיזע נעהמליכע
באָטשאפט דעם קעניגס איבערבראכטע דען פאלגענדען טאג דער
לאָרד קאסטעלריא דעם אונטערהויזע· דיזע באָטשאפט ווארדע נאך
בעראטהונג דען ·7 דיזעס איןביידען הייזערן אנגענאמן, אונד
דיא איבערגעבענען דאָקומענטע איינער געהיימען קאָמיטטע, אויס
·15 פאירס, צור אונטערזוכונג אונד צור בעריכטערשטאטטונג,
וואס פיר מאסרעגעלן צו ערגרייפען מאן זיך פערא‍ייניגען
ווירדע, איבערגעבען· אן עבען דיזעם טאגע איבערדרייכטע הערר
ברוקהאם איינע באָטהשאפט דער קעניגין אים אונטערהויזע·,
ווארין דיאזעלבע דאז הויז בענאכריכטיגט, דאס זיא, אין פאל-
גע דער זייט איינינער צייט אין דער פרעמדע געגען איהרע
עהרע אונד רוהע גערימטעטען מאסרעגעלן, בעשטיממט ווארען
זייא, נאך ענגלאנד צוריק צו קעהרען; דאס זיא קיינען אנדערן
צוועק האבע, אלס געגען דיא אנגריפפע אויף איהרען קאראקטער
זיך צו פערטהיידיגען אונד איבער איהרע אונבעשטרייטבארע גע-
רעכטזאמע צו וואכען, וועלכע דורך דען טאָד דעם קעניגס, אין
דעססען אכטונג זיא אימער איינע זיכרע שטיטצע געפונדען, אויף
זיא איבערגעגאנגען· — פאן זייטען דעם מיניסטעריומס דעם קע-
ניגס ווארדע ווירקליך מיט דער קעניגין איבער איין גיטליכעס
איבערא‍יינקאממען אונטערהאנדעלט, ווארויף אונטערם ·19 יוניא
דעןביידען הייזערן אנגעקינדיגט ווארדע, דאס דיזע אונטערהאנד-
לונגען דאז ערווינשטע רעזולטאט ניכט געהאבט האבען, אונד זא
האט דאז אָבערהויז דיא ערשטע זיטצונג דעם געהיימען אויסשוס-
סעס צור אונטערזוכונג דער פארגעלעגטען אקטענשטיקע דעם קעניגס
אויף דען ·23 יוניא פעסטגעזעטצט· אין פאָלגע דעססען טרוג דען ·5

יוליא·

**לאָרד** ליווערפאָאל אויף איינע ביל אן, דאס איהרע מאיעסטעט,
קאראָלינע אמאליא עליזאבעטהא, דאמאלס פרינצעססין
פאן וואלעס, נון געמאהלין דעם קעניגס דיזעס רייכעס, איהרעס
טיטעלס איינער קעניגין אונד אללער פרעראָגאטיווע, רעכטע עטצ·,
וועלכע

לעזען אונד גינג דורך · — דער אלי — באשא פאן יאנינא האט, אלס ער צור רעכטפערטיגונג זיינעס בעטראגענס נאך קאנסטאנ-טינאפעל ענטבאטהען ווארדע, דיא פאהנע דעס אויפרוהרס געגען דיא, פפארטע ערהאבען, אונד זיך נאך פרעוויזא בעגעבען. אום זיינע ארמע צו ארגאניזירען, גענען דען זיך אויך דיא פפארטע מיט פילעס אייפער ריסטעט·

מייא·

דען 20· ווארדע זאנד, דער מערדער קאטצעבועס, צו מאנ-היים מיט דעם שווערטע היננעריכטעט·

דען 24· גינג דיא פערמעהלונג זיינער קייזערליכען האהייט דעס גראספירשטען קאנשטאנטין מיט פרייאליין יאהאננא גרורצינסקא אין ווארשויא פאר זיך·

יוניא·

דען 5· קאם דיא קעניגין פאן ענלאנד מיט לאדי אננא האמילטאן, איינינען קאממערפרויען, איינעם קליינען דרייאיעהריגען מעד-כען, וועלכעס זיא אין איטאליען, דאן דעם יונגען אויסטין, דען זיא פאר איינינען אונד צוואנציג יאהרען אין בלאקהעטה אנגענאממע האטטע, אונד דעם אלדערמאן וואאד נעבסט זיינעם זאהנע צו דאווער אן, ווא זיא מיט דער קעניגליכען געשיטץ-סאלווע סאלו-טירט, אונד איהר איינע עהרענוואכע אן דעם גאסטהאפע אויפגע-שטעללט ווארדע· איהרען איטאליענישען האפשטאאט זאממט דען הערדן בערגאמי אונד פאזאלי האטטע זיא אין סענט אמער פעראבשידעט· דען 6· איזט דיא קעניגין אין לאנדאן אנגעקאממען, אונד אים הויזע דעס אלדערמאן וואאד אבגעשטיגען· טאגס פאר-הער, אבענדס, איבערדרייכטע לארד ליווערפאל דעם הויזע דער פאירס פאלגענדע באטשאפט דעם קעניגס: „געארג, קעניג· דער קעניג העלט עס, אין פאלגע דער אנקונפט דער קעניגין, פיר נעטהיג, דעם הויזע דער פאירס געוויססע דאקומענטע אין בעציהונג אויף דאז בעטראגען איהרער מאיעסטעט זייט איהרער אברייזע אוים דיזעם לאנדע מיטצוטהיילען, וועלכע דער קעניג דער ערנסטען אונד אונפערציגליכען ערוועגונג דעס הויזעס עמפפיעלט· דער קעניג העגטע דען לעבהאפטען וואונש, דורך אללע מיטטעל, דיא אין זיינער מאכט זינד, איינען פארגאנג צו פערמיידען, דער עבען זא אונאנגענעהם פיר זיין פאלק, אלס פיר

זיינע

גמאכען, דאס דיא דריטטע ליזזונג אויף זעכס מאָנאטע פערשאָכען
ווערדע· דיזער אנטראג, וועלכער, וויא מאן פערזיכערט, זאָ פיל
וויא איינע פערוועריפונג דער בילל איזט, וואורדע זאָגלייך אונד אָהנע
טהיילונג אנגענאָממען· דיא קעניגין בעפאנד זיך וועהרענד דער שטימ-
מענזאממלונג אין איהרעם צימר אים אָבערהויזע, אונד אלס זיא
דאז פארלאמענט פערליס, וואורדע זיא פאָן דעם פאָלקע מיט בייא-
פאללס געשרייא עמפפאנגען·

**דען** 24· דיזעס מאָנאטס איזט אויך אין פאָרטוגאלל איינע רעוואָ-
לוציאָן אויסגעבראָכען, וועלכע אין אָפאָרטאָ אונד דער דאָר-
טיגען פראָווינץ דורך דיא פאָרטוגיזישען טרופפען בעגאָננען; אלס
דיזע נאכריכט נאך ליסאבאָן קאם, ערליס דיא דאָרטיגע רעגענט-
שאַפט, פעסט· ענטשלאָססען, דיזען דורך אויפריהרישע געוואלט
הערבייא געפיהרטען צושטאנד דער דינגע ניכט אנצוערקעננען אונד
נאך קרעפטען צו בעקעמפפען, אם 29· איינע פראָקלאמאטיאָן,
דורך וועלכע זיא דאז פערבלענדעטע פאָלק צור אָרדנונג צוריקצו-
פיהרען, אונד דען אויפשטאנד צו דעמפפען זיך בעמיהעט· זיא
האט אויך דיא קאָרטעס דעס קעניגרייכעס פאָרטוגאלל נאך דעם
אלטען געברויך דער מאָנארכיע צור בעראטהונג דער נעטהיגען
מאסרעגעלן איינבערופען·

**דען** 26· האבען דיא ראבינער דער יודענשאפט אין ווילנא אויף
דען שלייכהאנדעל איינען באנפלוך געלעגט, דערגעשטאלט,
דאס יעדער איהרער גלויבענסגענאָססען, דער איבערוויזען ווירד,
זיך מיט שמוגגעלן בעפאסט צו האבען, אין דען מיט אויסשטאָסונג
אויס דער געמיינדע פערבונדענען גראָססען באן געטהאן איזט·

**דער** רעבעללירענדע פאשא פאָן יאנינא, נאכדעם ער דורך איינינע
נידערלאגען אונד דעם אבפאלל זיינער טרופפען אללע איהם
אונטערווירפיגע פראָווינצען פערלאָהרען האטטע, ליפערטע צו-
לעטצט 4 מייַלען פאָן יאנינא דער טירקישען ארמע איינע שלאכט,
דיא זאָ אונגליקליך פיר איהן אבליף, דאס זיינע הויפטשטאדט אם
31· דיזעס אין דיא הענדע דער זיגרייכען טירקישען טרופפען פיעל,
וואָרויף ער זיך מיט 400 פערזאָנען נאך דער ציטאדעללע צוריקצאָג
אונד ער נון פאָן אללען זייטען איינגעשלאָססען איזט·

וועלכע דער געמאהלין דעס קעניגס דיזעס רייכעס צושטעהען, בע-
רויבט אונד דיא עהע צווישען זיינער מאיעסטעט אונד דער גענאנטען
צוגלייך אויפגעלעזט ווערדע׳ —

אום זיך דער מיטטעל פאָללשטענדיג צו פערזיכערן, וועלכע דיא
בעשלאָססענע מאסרעגעלן צור גענצליכען איינציהונג דעס
פאפירגעלדעס ערהיישען, איזט אין פאָלגע אללערהעכסטע גענעה-
מיגונג זיינער מאיעסטעט דעס קייזערס, מיט דען הערדן דאוויד
פאריש אונד ז׳ מ׳ פאָן ראָטהשילד איין נייער פערטראג איבער דיא
אויפברינגונג איינער זוממע פאָן 37 מיללי׳אָנען 500000 גולדען
קאָנוו׳ מינצע דען 28׳ דיזעס געשלאָססען וואָרדען׳ —

מיט אנפאנג דיזעס מאָנאטהס פילען אין נעאפעל אונרוהיגע אויפ-
טריטטע פאָר, אין פאָלגע וועלכער דיא שפאנישע קאָנשטי-
טוטיאָן איינגעפיהרט וואורדע, יעדאָך מיט פאָרבעהאלט דער אב-
ענדערונגען, וועלכע דעם קעניגרייכע ווירדען אנגעמעססען עראכ-
טעט ווערדען׳

אם 16׳ יוליא בראך אויך אין פאלערמאָ, דער הויפטשטאדט
סיציליענס, איינע בלוטיגע רעוואָלוטיאָן אויס, דיא אין צוויא
טאגען איבער צוויא טויזענד מענשען דאז לעבען קאָסטעטע׳

## אויגוסט׳

דער פראָצעס דער קעניגין פאָן ענגלאנד האט דען 17׳ אים אָבער-
הויזע אנגעפאנגען׳ דען 5׳ נאָוועמבער וואורדע דיא עהעשיי-
דונג דער קעניגין מיט איינער מעהרהייט פאָן 129 געגען 62 שטימ-
מען אנגענאָממען׳ אין דער זיטצונג דעס אָבערהויזעס אם 10׳ נאָוו-
ערהאָבען זיך לאנגע דעבאטטען איבער דיא דריטטע לעזונג דער ביлל
געגען דיא קעניגין׳ נאך 1 אוהר שריטט מאן צור שטיממענזאממ-
לונג׳ פיר דיא דריטטע לעזונג 108, געגען דיאזעלבע 99; מעהר-
הייט 9׳ לאָרד ליווערפאָאָל ערקלעהרטע: ווען געגענווערטיג דיא
שטיממען זאָ געטהיילט געוועזען ווערען, היא בייא דער צווייטען
לעזונג דער ביлл, זאָ ווירדע ער, בייא דען אונבעשטרייטבארען בע-
וויזען, וועלכע דעם הויזע פאָרגעלעגט וואורדען, געגלויבט האבען
דיאזעלבען דעם אונטערהויזע צוזענדען צו מיססען; אללײן דא פיר
דיא דריטטע לעזונג נור דיזע געריגגע מעהרהייט פאָרהאנדען איזט,
זאָ עראכטעט ער עס פיר צוועקמעסיג, אונמעהר דען אנטראג צו
מאכען

דיא קאָנפֿערענצען צו טראָפּפּויא זינד פֿאָן זייטען דער דרייא האָ-
הען פֿערבינדעטען סופֿערענע מיט געגענזייטיגען בעשטימ-
טען ערקלעהרונגען איבער דען געזיכטספּונקט, אויס וועלכעם זיא דיא
רעוואָלוטיאָן אים קעניגרייכע נעאַפּעל בעטראכטען, ערעפֿפֿנעט
וואָרדען· אויס דיזען ערקלעהרונגען האט זיך דיא איינשטימיגע
איבערצייגונג ערגעבען, דאס יענע פֿאָן וואהנזינניגען סעקטען אנגע-
שטיפֿטעטע, פֿאָן פּפֿליכטפֿערגעססענען זאָלדאטען אויסגעפֿיהרטע
רעוואָלוטיאָן, דער דאַרויס ענטשפּרונגענע געוואלטטהעטיגע אומ-
שטורץ אללער בעשטעהענדען געזעטצליכען פֿערהעלטניססע, אונד
דאס אן דערען שטעללע געטרעטענע זיסטעם דער וויללקיהר אונד
אנארכיע, ניכט נור מיט דען פֿאָן דען האהען מאָנארכען אָפֿט אונד
לויט אויסגעשפּראָכענען גרונדזעטצען דער אָרדנונג, דעס רעכטס, דער
זיטטליכקייט אונד דעס וואהרען וואָהלס דער פֿעלקער, אים אָפֿ-
פֿענען ווידערשפּרוך שטעהען, זאָנדערן אויך אין ריקזיכט אויף איה-
רע אונאויסבלייבליכען פֿאָלגען מיט דער רוהע אונד זיכערהייט
דער איבריגען איטאליענישען שטאאטען, אונד פֿאָלגליך מיט דער
ערהאלטונג דעס פֿרידענס אין אייראָפּא אונפֿעראיינבאַר זינד·
פֿאָן דיזען וואהרהייטען געמיינשאַפֿטליך דורכדרונגען, האבען דיא
האָהען סופֿערענע דען פֿעסטען ענטשלוס געפֿאסט, איהרע פֿער-
איינטען קרעפֿטע דאהין צו ריכטען, דאס דער געגענווערטיגע, פֿאָן
יעדער רעכטליכען גרונדלאגע ענטבלעסטע, דורך עמפּערונג אונד
געוואלט אלליין הערבייאגעפֿיהרטע פּאָליטישע שטאנד דער דינגע
אים קעניגרייכע ביידער סיציליען אויפֿגעלעזט, זיינער מאיעסטעט
דער קעניג אבער אין דיא לאגע געזעטצט ווערדע, דיא קינפֿטיגע
פֿערפֿאססונג זיינער שטאאטען אויף איינע מיט דער אויפֿרעכטהאל-
טונג זיינער קעניגליכען ווירדע, מיט דעם וואהרען אונד בלייבענדען
אינטערעססע זיינער פֿעלקער, אונד מיט דער רוהע דער בענאכבאר-
טען לענדער פֿאָללקאָממען איבעראיינשטיממענדע ווייזע צו בע-
שטיממען·

צו גלייכער צייט האבען דיא האָהען מאָנארכען, בעזעעלט פֿאָן
דעם לעבהאַפֿטען וואונשע, ניכט אנדערס אלס אים אייסער-
סטען פֿאלל צו דען לעטצטען מאסרעגעלן צו שרייטען, קיין איהרעם
צוועקע אנגעמעססענעס פֿרידליכעס אונד פֿערזעהנענדעס מיטטעל
אונפֿערזוכט לאססען וואָללען, אונד יעדעם זיך דארביטענדע מיט

זעפטעמבער׳

**דען** 29׳ איזט צו פאריז, דיא גליקליכע ענטבינדונג דער הערצאָגין פֿאָן בעררי מיט איינעם פרינצען ערפֿאָלגט׳ דער נייא געבאָרענע פרינץ ערהילט דיא נאמען: היינריך, קארל, פֿערדינאנד, מאריא, דעאדאט פֿאָן ארטאָאס, הערצאָג פֿאָן באָרדאָ, אונד איזט נאך אבלעבען דעס יעטציגען קעניגס דער רעכטמעסיגע טהראָנערבע פֿאָן פֿראנקרייך׳

אָקטאָבער׳

**דען** 15׳ איזט דער הערר פֿעלדמארשאלל אונד האָפֿקריגסראטהס־פרעזידענט, פֿירשט קארל פֿאָן שווארצענבערג, אין לייפציג מיט טאָדע אבגעגאנגען, פֿאָן דא ער אונטער מיליטערישען געלייטע אויף זיינע הערשאפֿט וויללינגויא אין בעהמען אבגעפֿיהרט אונד בעערדיגט ווארדע׳

**דען** 19. זינד זיינע מאיעסטעט דער קייזער פֿאָן עסטעררייך, דען 20׳ זיינע מאיעסטעט דער קייזער פֿאָן רוסלאנד׳ אונד דען 7׳ נאָוועמבער דער קעניג פֿאָן פרייזען אין טראָפפויא מיט איהרען מיניסטערן איינגעטראָפֿפֿען׳ אויך פֿאָן מעהרערן אנדערן העפֿען ערשינען דיא באָטשאפֿטער׳ דיא האָהען פֿערזאממעלטען בליבען אין דיזער שטאדט ביס ענדע דעצעמבערס צוזאממען׳

**נאכריכטען** אויס סענט דאמינגאָ מעלדען דאס דיא פֿאָם קעניג היינריך פֿאָן האיטע (קריסטאָף) בעשלאָססענע היניריכטונג איינעם זיינער גענעראלע דיא פֿעראנלאססונג צור עמפערונג זיינער טרופפען, אן דיא זיך אויך פֿילע בעוואפֿפֿנעטע איינוואָהנער דיזער אינזעל אנשלאָססען, געוועזען זייא, אין פֿאָלגע דעססען זיך דיזער קעניג זעלבסט דאז לעבען גענאָממען האט׳ קריסטאָף וואר אנפֿאנגס שקלאַפֿע, דינטע אין דער פֿאָלגע אלס קיכיניונגע אויף איינעם קריגסשיפֿפֿע, אונד ווארד ענדליך דער שטיפֿטער דעס קעניגרייכס האיטע, דאס ער אונטער דעם טיטעל: היינריך 1., צוועלף יאהרע לאנג מיט טיראננישער הערטע בעהערשטע׳

דעצעמבער׳

**נאכריכטען** אויס טראָפפויא פֿאָם 23. דעצעמבער ענטהאלטען פֿאָלגענדעס:

דיא

# רשימה

## פאן אללערהאנד ספרים

וועלכע

בייא הערן אנטאן שמיד, ק'ק' פריפ' אונד נ' ע' לאנדשאפטס דייטש אונד אָריענטאלישעם בוכדרוקער אין וויען צו האבען זינד.

---

**תלמוד בבלי** עם הגהות הגאון מ' אליהו ווילנא ז"ל והגהות הגאון מ' ישעיה ברלין ז"ל, אין 12 חלקים.

**רב אלפס** עם ס' מחסה ומגן הוא ס' הזכות להרמב"ן ז"ל.

**ארבעה טורים** עם ב"י ד"מ והגהות מהרל"ח אין ה' חלקים.

**מהרש"א** עם **מהדורי בתרא**.

**שאלות ותשובות הרשב"א**.

**רשב"א חמש שיטות** ב' חלקים על יבמות נדרים ב"ק כתובות קידושין עם הגהות מבעל תי"ט על טור א"ח.

**כרתי ופלתי** מהרב האי גאון מו"ה יהונתן ז"ל.

**אורים ותומים** ב' חלקים מהנ"ל.

**יערות דבש** ב' חלקים מהנ"ל, מיט דעםען פארטרעט.

**מחצית השקל** מאיר ומפענח רזי דברי מגן אברהם, מהגאון מו"ה שמואל הלוי קעלין ז"ל.

**ספר מאמר השכל** להרמב"ן ז"ל על תרי"ג מצות.

**שירי תפארת** כולל י"ח שירים כלם מספרים תהלת ה' אשר עשה לאבותינו במצרים וכו' מאת ר' הירץ וויזל זצ"ל.

**משניות** עם תוספות חדשי' ותוספות ראשון לציון.

**מגידים** אין נוואלדע, עם פי' רש"י, פי' רבינו ישעיה, קיצור פי' רד"ק.

**תנ"ך** אין קליין אקטאף, עם תרגום אשכנזי ובאור.

**כתבי קדש** כולל כל ספרי **תנ"ך** אין גראס אקטאף, עם רש"י ותרגום אשכנזי ובאור ותרגום אונקלוס על התורה אין 19 חלקים.

**תלמוד לשון עברי** חברו יהודא ליב בן זאב ז"ל.

**אוצר השרשים** כולל שרשי הלשון העברית והעתקתם מעברית לאשכנזית, צווייטע פערבעסערטע אויסגאבע ג' חלקים מהנ"ל.

**בית הספר** חנוך הילדים בקריאת האותיות והמלות ב' חלקים מהנ"ל.

אונערמידעטער זארגפאלט אין ערוועגונג געצאגען ; נאך רייפער בע-
ראטהשלאגונג האבען זיא בעשלאססען , אין נעאפעל זעלבסט, אונד
צוואר ביא זיינער מאיעסטעט דעם קעניג אין פערסאן איינען שריטט
צו טהון, דער אין האהעם גראדע געאייגנעט שיען , טהיילס יעדען
צווייפעל איבער דיא וואהרען געזיננונגען אונד אבזיכטען דער פער-
בינדעטען העפע, וועו זאלכער נאך אין אירגענד איינעם רעכטליכען
געמיטהע פלאטץ פינדען קעננטע , צו העבען, טהיילס דיא גראסע,
נור נאך רוהע אונד ארדנונג שטרעבענדע מעהרהייט דער נעאפאלי-
טאנישען נאטיאן , אונטער דער פערמיטטלונג איהרעס וואהלוואל-
לענדען מאנארכען, פאן דעם בערייטס אויף איהר לאסטענדען שווע-
רען דרוקע , אונד אללען איהר נאך בעפארשטעהענדען געפאהרען
צו רעטטען, אונד דיא רוהע דעס איבריגען איטאליענס צו זיכערן .

אין דיזעם זיננע האבען איהרע מאיעסטעטען , דער קייזער פאן
עסטעררייך , דער קייזער פאן רוסלאנד, אונד דער קעניג פאן
פרייסען , זיינע מאיעסטעט דען קעניג ביידער סיציליען אם 20. נא-
וועמבער אין איינעם גלייכפערמיג אבגעפאסטעו שרייבען איינגעלא-
דען , זיך פערזענליך נאך דער שטאדט לאיבאך צו בעגעבען , אום
דאז , וואס זיינער מאיעסטעט פעטערליכע זארגפאלט צום בעסטען
איהרער פעלקער צו טהון ווינשען , מיט דען פפליכטען , וועלכע דען
פערבינדעטען מאנארכען געגען איהרע אייגנע שטאאטען אונד גע-
געו דיא וועלט אבליגען , אין איבעראיינשטיממונג צו ברינגען .

**אונטערם** 11. דעצעמבער האט דער קעניג ביידער סיציליען אין
איינעם זעהר פריינדשאפטליכען שרייבען דיזע איינלא-
דונג אנגענאממען , אונד האט זיך בערייטס דען 13. צור אברייזע
איינגעשיפט .

יסודי הדת כולל עקרי האמונה מהנ"ל.

חכמת בן סירא מהנ"ל.

מליצה לפורים מהנ"ל.

מגלת יהודית והוא מעשה יהודית עם אולופורני מהנ"ל.

ספר אמרי שפר כוללים עניני תורה ומוסר לילדי בני ישראל, פאן הירץ האמבורג, אין ב' חלקים.

מורה דרך ללמד הילדים קריאת שפת העברי. מאמואל דעטמאלד.

אבטליון והוא מבוא הלמוד ללשון עבר, מאת אהרן וואלפסזאהן.

תורת לשון עברית מן ר"ש כהן כולל כללי הדקדוק בלשון אשכנז.

כתב יושר הוא תבנית אגרת ומליצות עברית ואשכנזית, מהנ"ל.

בכורי העתים תקפ"א, תקפ"ב.

תולדות ישראל ספור כל הקורות אשר קרו לכלל עם ישראל, עם תרגום והערות אשכנזי, מאת פרץ בער.

גמול עתליה מליצה כוללת דברי הימים ליואש המלך.

מליצת ישורון, ספר מדבר על חכמת המליצה, מאת שלמה לעווינזאהן.

חומשים עם שפתי חכמים, רש"י, תרגום ובאר להורות מתוקן, ה' חלקים אין קווארט, וויא אויך אין אקטאף.

תורת יהוה תמימה הוא תקון סופרים הישרים עם ספר דברי אמת.

באר משה חומש אין קווארט.

תיקון שלמה עם הוספות רבות.

ברכים שלמים מתלמוד בבלי עם רבינו אשר.

אללערהאנד מחזורים, סידורים, הגדות, סליחות, תהלים.

פערשידענע סידורים, מחזורים, הגדות, סליחות מנהג ספרדים.